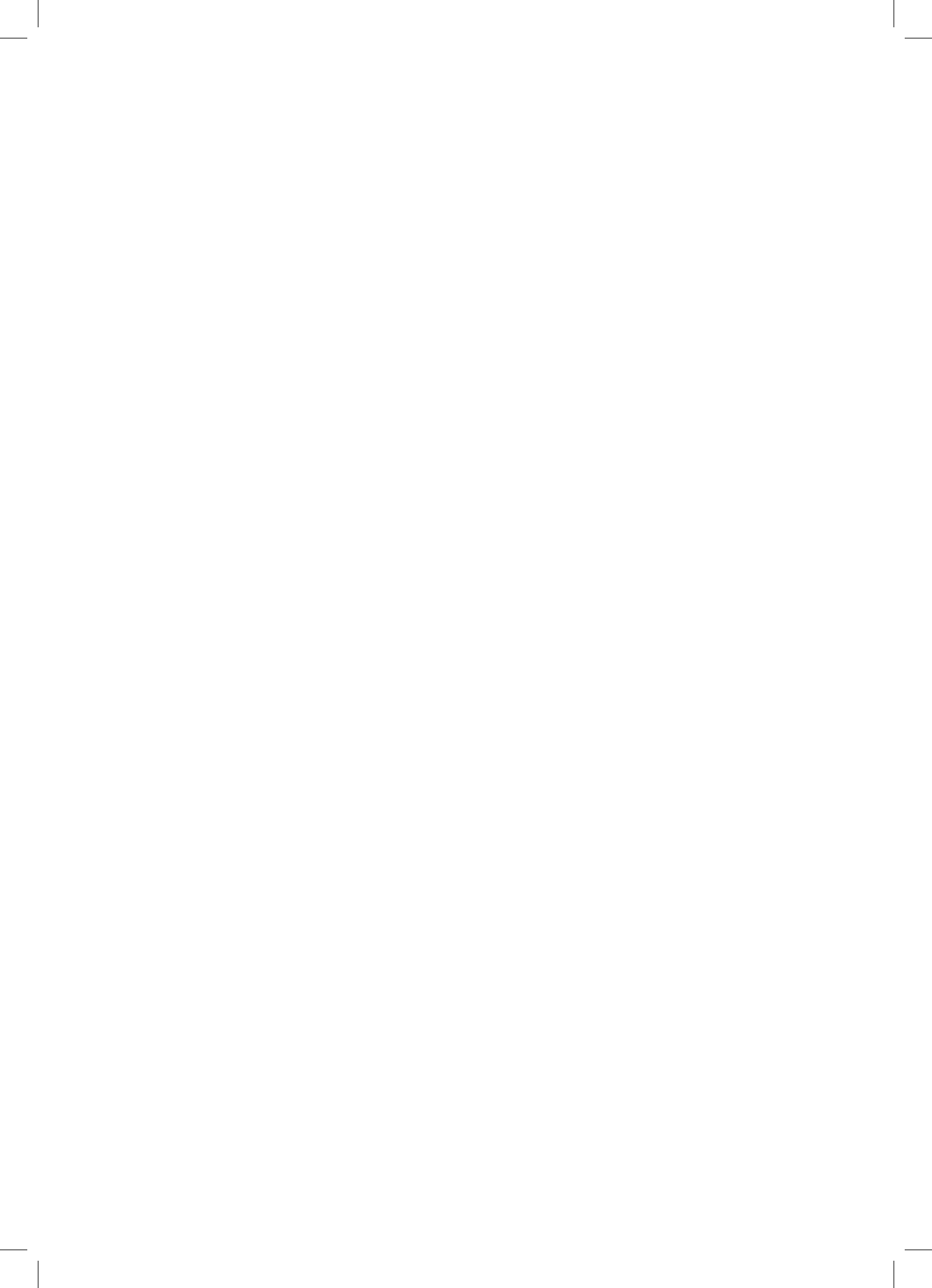

יעלה
הדס

אוריאל ספז
שו"ת בהלכה

יעלה הדס

שאלות הלכתיות

אוריאל ספז

יעלה הדס

אוריאל ספז

כוכב יעקב תשע"ט

©
כל הזכויות שמורות למחבר.
מותר להעתיק ולצלם
שלא לצורך שימוש מסחרי

לתגובות והערות:
משפחת ספז, כוכב יעקב
ד"ג מזרח בנימין 9062200
sfez12@gmail.com

עימוד:
שמעון בן שחר 050-4053332

עיצוב הכריכה:
סטודיו טולידאנו
studiotoledano@gmail.com

תמונת הכריכה:
באדיבות יהל שר אבי

פתיחה

בעזרת השם ובישועתו, אנו זוכים לחתן את ביתנו הדס דניאלה עם הבחור היקר נחמיה יהודה טנג'ר.

אין קץ לשמחה העוטפת אותנו, ואין קץ להודאה לה' יתברך, על הטוב שהוא גומל עמנו.. כדרכנו בקודש, אנו מוציאים חוברת של דברי תורה, לרגל השמחה.

החוברת עוסקת בדברי הלכה שהתבררו דרך שאלות ותשובות בכוכב יעקב, וכן בישיבה במצפה רמון.

השאלות באו בעיקר מתושבים בכוכב יעקב, וחלקם עלו במהלך הלימוד המשותף. הכתיבה מאוד עוזרת ללפן את הדברים, עד מקום שידי מגעת, ונותנת אפשרות לחזור על דברי התורה, וללומדם מחדש כאשר נפגשים שוב במציאות דומה.

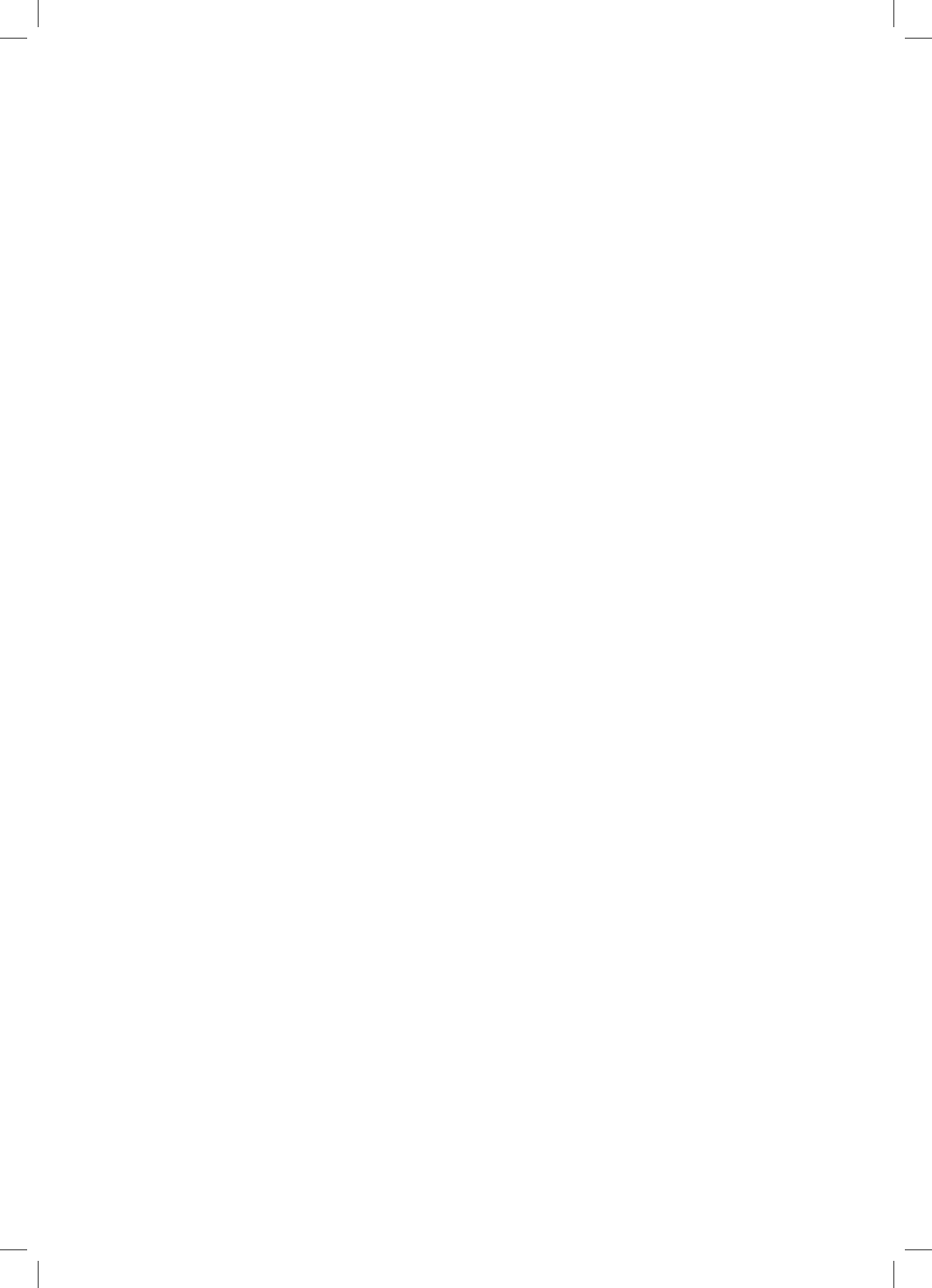
ברצוני להודות לרב אלדד כראזי בעזרה במציאת המקורות, וכן לרב יהודה נקי שעבר על התשובות והעיר את הערותיו המחכימות.

ברצוני להודות לתושבי כוכב יעקב, אשר אהבת התורה שלהם היא ללא גבול, ובזכותם אני שרוי בעסק התורה ללא הפסקה.

תודה לבני ביתי הנוטלים חלק בעול, ובמיוחד לאשתי מרים נחמה המנצחת על המלאכה, שלולא מסירותה, לא הייתי מצליח להתפנות לעבודת הקודש של הרבנות.

יהי רצון שחפץ ה' בידינו יצליח, ונמשיך לעבוד את עבודת ה' בשמחה, ולא תצא תקלה מתחת ידינו.

אנו תפילה להמשך ראיית נחמת ציון וירושלים, ויתקיים הפסוק הרנינו גויים עמו כי דם עבדיו יקום, ונקם ישיב לצריו...אנו תפילה לחיזוק הריבונות וההתיישבות בכל מרחב ארצנו, ונחיה בכל מקום 'כאדם העושה בתוך שלו', ובימינו תיבנה יהודה ותיוושע ירושלים.

תוכן

חלק אורח חיים

1. שומע כעונה או לברך בעצמי? (סימן ח)..... 3
2. חיתוך קצות החוטים בעזרת מספריים (סימן י"א)..... 5
3. לבישת טלית לא מצוייצת לצורך מדידה (סימן י"ד).... 5
4. שימוש חול בקישוטי הסוכה. (סימן כ"א)..... 6
5. אחסון סוכה בשירותים (שם)..... 6
6. האם צריך לגנוז בית מזווה? (שם)..... 6
7. הגיח תפילין כאשר היה צריך לשירותים (סימן כ"ה).... 6
8. תפילין ליהודי ערל (שם)..... 7
9. לזרוק שקית זבל בהיותו לבוש תפילין (שם)..... 7
10. צום על נפילת ספר תורה (סימן ז)..... 7
11. כריכת צום רשות בצום חובה (שם)..... 8
12. הנתת תהלים תחת הכרית (שם)..... 8
13. פסוק שלא פסקו משה (סימן נ"א)..... 8
14. חזן על קצר (סימן נ"ג)..... 9
15. מאריך בשמונה עשרה (שם)..... 9
16. לימוד בין ישתבח ליוצר (סימן נ"ד)..... 10
17. שחרית אחרי ארבע שעות (סימן נ"ח)..... 10
18. תפילת תלמידות ספרדיות בבית הספר (סימן ע)..... 11
19. אמירת קדיש לפני הקבורה (סימן ע"א)..... 11
20. תפילה מול פח זבל (סימן ע"ה)..... 12
21. ותיקין מול קדושה (סימן פ"ט)..... 12
22. תפילה במצב שאני רעב (שם)..... 12
23. תפילה עם מסטיק בפה (שם)..... 13
24. תפילה בזמן שהציבור מתפללים (סימן צ)..... 13
25. תפילה במקום פתוח (שם)..... 13
26. תפילה ללא לבוש מלא (סימן צ"א)..... 15
27. תפילה באוטובוס (סימן צ"ד)..... 16
28. לא כיוון בברכת אבות (סימן ק"א)..... 16
29. הבריה חתולה בשמונה עשרה (סימן ק"ד)..... 17
30. ספק אם התפלל מנחה (סימן ק"ז)..... 17
31. כנ"ל, ונמצא באמצע התפילה (שם)..... 17
32. הדלקה בזמן או להשלים תפילה (סימן ק"ח)..... 18
33. תשלומי מנחה לאישה (שם)..... 18
34. תפילת הדרך ביש"ע (סימן ק"י)..... 18
35. ה' שפתי בחזרה (סימן קי"א)..... 19
36. המעבר בין העונות (סימן קי"ד)..... 19
37. מודים דרבנן (סימן קכ"א)..... 20
38. לאן פונים ב'עושה שלום'? (סימן קכ"ג)..... 20
39. מי אומר תתקבל (שם)..... 20
40. טהרת ידיים בברכת כהנים (סימן קכ"ח)..... 20
41. ההפסקה בתפילה לצורך ברכת כהנים (שם)..... 21
42. הסח הדעת מטהרת ידיים (שם)..... 22
43. ב"ה וב"ש בברכת כהנים (שם)..... 22
44. ברכת כהנים בבית האבל (שם)..... 22
45. בעלי ברית פוטרים מתחנון (סימן קל"א)..... 23
46. תחנון בסיום מסכת (שם)..... 23
47. יציאה לפני ובא לציון (סימן קל"ב)..... 24
48. דילוג על תחנון בב' וה' (סימן קל"ד)..... 24
49. גדול הדור עולה ראשון (סימן קל"ה)..... 25
50. קדימות בעליה לתורה (סימן קל"ו)..... 26
51. טעות במספר פסוקים (סימן קל"ז)..... 26
52. לא אמר ברכו (שם)..... 26
53. אופן אמירת ברכות התורה (סימן קל"ט)..... 26
54. עליית נכה לתורה (סימן קמ"א)..... 27
55. חצי קדיש בסיום הקריאה (סימן קמ"ז)..... 28
56. נשיאת אקדה בתפילה (סימן קנ"א)..... 29
57. שימוש בבית הכנסת לצורכי מצווה (שם)..... 29
58. תליית דגלים בבית הכנסת (שם)..... 29
59. לשון הרע על אח (סימן קנ"ז)..... 30
60. שינוי מפני השלום (שם)..... 30
61. מיץ פרי, האם מכשיר? (סימן קנ"ח)..... 30
62. אכילת טיבולו במשקה בעזרת כף (שם)..... 31

100. הגומל על התקף אפילפסיה (שם).....45
101. הודאה על בית שנשרף (שם).....45
102. שהחיינו על בגד משותף (סימן רכ"ג).....46
103. שהחיינו מיד שנייה (שם).....46
104. שהחיינו על ראיית ידיד (סימן רכ"ה).....46
105. שמע רעם בהיותו בנוחיות (סימן רכ"ז).....47
106. ברכה על ים תיכון (סימן רכ"ח).....47
107. סעודת חתונה וכד' לפני תפילה (סימן רל"ג).....48
108. כנ"ל, שומר יועיל? (שם).....48
109. כנ"ל בטועם בלבד (שם).....48
110. אכילה לפני ערבית (שם).....48
111. ערבית במניין אחרי חצות (שם).....49
112. מנחה וערבית בסתירה? (שם).....49
113. חתונה ביום שישי (סימן רמ"ט).....49
114. כביסה הגולשת לתוך השבת (סימן רנ"ב).....50
115. התרת נדר של קבלת שבת (סימן רס"א).....50
116. האם מוסף מכסה על טעות? (סימן רס"ח).....50
117. מעין שבע אחרי יו"ט (שם).....51
118. קידוש בברית (סימן רע"ג).....51
119. אמירה לגוי בשביל עונג שבת (סימן רע"ו).....51
120. מערכת גילוי עשן שמטרידה (סימן רע"ח).....52
121. חצי קדיש בשלושה ספרים (סימן רפ"ב).....52
122. עלה בטעות גוי לתורה (שם).....53
123. ערבית מוקדמת במוצ"ש (סימן רצ"ג).....53
124. הבדלה מבעוד יום (שם).....54
125. חשב שזה יין ונמצא חומץ (רצ"ו).....55
126. שתיית כוס ברכת המזון בחושך (סימן רצ"ט).....56
127. ללמוד למבחן בשבת (סימן ש"ז).....56
128. תערוכה בחו"ל בשבת (שם).....56
129. שיוף הפינים (סימן ש"ח).....57
130. תקיעת הרימונים (שם).....57
131. אין אדם אוסר דבר שאינו שלו (סימן ש"ט).....57
132. חיתוך נייר טואלט (סימן שי"ב).....57
133. כנ"ל (שם).....58
134. פריסת ניילון על סכך (סימן שט"ו).....58
135. כלבו שמרד (סימן שט"ז).....58
136. רכבת שנבנתה בשבת (סימן שי"ח).....58
63. דיבור אירי ברכה (סימן קס"ו).....31
64. אכילת כזית מיד (שם).....31
65. ברכת המלוואח (קס"ח).....32
66. כנ"ל בקביעת סעודה (שם).....32
67. אכילה של קטן (שם).....32
68. באגט קראנץ' (שם).....32
69. ברכת המצה (שם).....33
70. ברכת הכוסמת (שם).....33
71. צירוף אכילות (שם).....33
72. ברכת הפריקה (שם).....33
73. קוגל אטריות (שם).....34
74. זריקת שאריות מזון (קע"א).....34
75. ברכת הטוב והמטיב (קע"ה).....35
76. שינוי מקום באכילת גרעינים (סימן קע"ח).....35
77. כנ"ל (שם).....35
78. עקיפת הבעיה הנ"ל (שם).....36
79. שינוי מקום באוכל ברכב (שם).....36
80. שינוי מקום באוכל מעט מזונות (שם).....36
81. הניח מקצת חברים (שם).....36
82. הסח הדעת מסעודה (סימן קע"ט).....37
83. כדי עיכול בארוחה ארוכה (סימן קפ"ד).....37
84. אמר רצה בטעות (סימן קפ"ח).....38
85. להיפטר מזימון (סימן קצ"ג).....38
86. נשים בזימון (סימן קצ"ט).....38
87. ברכה על עוגות בוטנים (סימן ר"ב).....39
88. חטיף שיבולת שועל (סימן ר"ח).....40
89. פת דוחן (שם).....41
90. לחם מכותנה (שם).....41
91. לחם ממספר קמחים (שם).....41
92. מרק בצל (שם).....41
93. מעין שלוש במקום ברכת המזון (שם).....41
94. נוסח מעין שלוש על יבול ישראלי (שם).....42
95. אחיזה ביד ימין לשמאלי (סימן ר"ו).....42
96. ברכה על גלידה בגביע (סימן ר"ב).....43
97. הצריך אחיזה בעת ברכת הריח? (סימן ר"ז).....43
98. ברכה על בושם של אישה (שם).....44
99. ברכת הגומל, כל אחד יברך בעצמו? (סימן ר"ט).....44

167.....	137.....
168.....	138.....
169.....	139.....
170.....	140.....
171.....	141.....
172.....	142.....
173.....	143.....
174.....	144.....
175.....	145.....
176.....	146.....
177.....	147.....
178.....	148.....
179.....	149.....
180.....	150.....
181.....	151.....
182.....	152.....
183.....	153.....
184.....	154.....
185.....	155.....
186.....	156.....
187.....	157.....
188.....	158.....
189.....	159.....
190.....	160.....
191.....	161.....
192.....	162.....
193.....	163.....
194.....	164.....
195.....	165.....
196.....	166.....

חלק יורה דעה

201.....	197.....
202.....	198.....
203.....	199.....
204.....	200.....

242	הוראה בנוכחות הרב (סימן רמ"ב).....	205	המתנה אחרי בשר לחולה (סימן פ"ט).....
243	לימוד תורה במקום שליבו חפץ (סימן רמ"ז).....	206	מדיח כלים דו שימושי (שם).....
244	שמו"ת או שה"ש (שם).....	207	פלטה בשרית (שם).....
245	שיעור או אבות ובנים? (שם).....	208	נט בר נט במאפה (סימן צ"ה).....
246	לימוד בבית המדרש (שם).....	209	האם פרפר מטריף? (סימן ק"ג).....
247	ת"ח בסעודת רשות (שם).....	210	שקד קלוי על ידי גוי (סימן ק"ג).....
248	לבחון את ה' בצדקה (סימן רמ"ז).....	211	חימום אוכל ע"י גוי (שם).....
249	מעשר כספים ממתנה (שם).....	212	בקבוק פתוח בנוכחות עובד זר (שם).....
250	מעשר ממשכורת של משרתת (שם).....	213	הכשר כלים שבלעו בישולי גויים (שם).....
251	מעשר מחיסכון של ילדים (שם).....	214	ספק בבישולי גויים (שם).....
252	צדקה לגוי (סימן רנ"א).....	215	הויז בקבוק לפנינו (שם).....
253	מניין בסעודת ברית מילה (רס"ב).....	216	שכר של גויים (סימן ק"ד).....
254	בקשות בזמן הברית (סימן רס"ה).....	217	גבינת עכו"ם (סימן ק"ו).....
255	אמירת י"ג מידות בשבת (שם).....	218	דג ובשר באותו תא (סימן קט"ז).....
256	בשמים במילה (שם).....	219	סתמת חלון (שם).....
257	מתי שותים מהיין (שם).....	220	דג וגבינה (שם).....
258	נשים בכתיבת אותיות (סימן ע"ד).....	221	שכח לברך (סימן ק"כ).....
259	נביאים על קלף, ניקודם (סימן רע"ד).....	222	ספק אם הטבילתי (שם).....
260	מחיקת שם ה' (שם).....	223	ברכה על טבילת כלי או כלים (שם).....
261	שינויים בין ספרי התורה (סימן רע"ה).....	224	שכחה להטביל הכלים (שם).....
262	השחתת שמות של נוצרים (סימן רע"ו).....	225	הכשרת מחבת (סימן קכ"א).....
263	חיתוך ימילים שע"ג העוגה (שם).....	226	איך יכשיר תבניות שהתערבבו (שם).....
264	הכנסת ספרים לנוחיות (שם).....	227	הפיכה מבושרי לחלבי (שם).....
265	הוצאת ס"ת לשם לימוד (סימן רפ"ב).....	228	הנאה מסתם יינם (סימן קכ"ד).....
266	קטורת על קלף (סימן רפ"ג).....	229	כניסה לכנסייה (סימן קל"ט).....
267	מזווה מפתח קמור (סימן רפ"ז).....	230	צורת שתי וערב (סימן קמ"א).....
268	מזוזות בסניף (שם).....	231	ריבית אצל מטפלת (סימן ק"ס).....
269	אין מקום בחלל (סימן רפ"ט).....	232	בגד אדום לגבר (סימן קע"ח).....
270	ישר או באלכסון (שם).....	233	עמידה בצפירה (שם).....
271	פתח לא בשימוש (שם).....	234	הקפת הראש (סימן קפ"א).....
272	שער מאוד גבוה (שם).....	235	נתינת יד לאשתו בלידה (סימן קצ"ה).....
273	פסיפלורה עץ או ירק (סימן רצ"ד).....	236	עיסוי לאשתו בלידה (שם).....
274	חישוב יום הפדיון (סימן שה"ה).....	237	חציצה על השן (סימן קצ"ח).....
275	נולד אחרי הפלה (שם).....	238	איפור בטובלת (שם).....
276	ברכת החלה (סימן שכ"ד).....	239	עירוב של מים כשרים בשאובים (סימן ר"א).....
277	שכחה בהפרשת חלה (שם).....	240	התרת נדרי מצווה (סימן רל"ז).....
278	חלה על קוגל (סימן שכ"ט).....	241	כנ"ל ביחס לביקור קרובים בחו"ל (שם).....

279	הקנאת עיסה לגוי לפטור מחלה (סימן ש"ל).....	114
280	הפריש כמות מזערית (סימן של"א).....	114
281	רמת הגולן לעניין מעשרות (שם).....	115
282	צבר במעשרות (שם).....	115
283	מעשרות בגינה (שם).....	115
284	מופלא סמוך לאיש (שם).....	115
285	יעוד מעשר עני (שם).....	116
286	מעשר ראשון למספר לויים (שם).....	116
287	קטן במעשרות ובביכורים (שם).....	116
288	נפטור ליד קבר לע"נ (סימן שמ"ד).....	117
289	קריעה ביציאת נשמה (סימן ש"ם).....	118
290	שבעה בשריפת גופה (סימן שמ"א).....	118
291	נשיאת המיטה ביד (סימן שס"א).....	119
292	לויה של מרבץ תורה (שם).....	119
293	תפילות ליד קבר של צדיק (סימן שס"ז).....	119
294	טומאת כהן בחצי שיעור (סימן שס"ט).....	119
295	כניסת כהן לבית חולים (סימן שע"א).....	120
296	שהיית כהן באהל המת (סימן שע"ב).....	121
297	טומאה לו' קרובים, הותרה? (סימן שע"ג).....	122
298	התחת השבעה בנפטר בחו"ל (סימן שע"ה).....	123
299	אישה באמירת קדיש (סימן שע"ו).....	123
300	קימה בשבעה ביום שישי (סימן ש"פ).....	123
301	הבאת ס"ת לבית האבל (שם).....	124
302	הרחקות בשבעה (סימן שפ"ג).....	124
303	שינויים בשקיעה בין ארצות (שם).....	124
304	כנ"ל לגבי שלושים (שם).....	125
305	שינה על רצפה בשבת (סימן שפ"ו).....	125
306	הקדמת האזכרה (שם).....	125
307	אזכרה בשנה מעוברת (שם).....	125
308	לא ברור מתי נפטר (שם).....	125
309	סיום השלושים (סימן ש"ץ).....	126
310	חישוב ה'שלושים' (שם).....	126
311	להיות חזן או לא? (שם).....	126
312	רכישת שמלה חדשה (סימן שצ"א).....	126
313	רכישת דברים חדשים לבית (שם).....	126
314	חתונה של אבל (סימן שצ"ב).....	127
315	גזיות ציפורניים לקטנים (סימן שצ"ו).....	127
316	החלפת בגדים במוצ"ש (סימן ת).....	127
317	צידוק הדין בר"ח וחווה"מ (סימן ת"א).....	127

חלק אבן העזר

318	בעולה לכהן (סימן ו).....	131
319	רהיצה בבגד ים (סימן כ"א).....	131
320	חוף מעורב, כניסת נשים (שם).....	131
321	גרושה בכיסוי ראש (שם).....	131
322	אבא שומר? (סימן כ"ב).....	132
323	אחות שומרת (שם).....	132
324	יחוד עם אחותי (שם).....	133
325	נמצא שהעד פסול (סימן מ"ב).....	133
326	בגנות (ניתנת מתנה ב)הצעת נישואין (סימן מ"ה).....	134
327	סירוב להזמנה לחתונה (סימן ס"ב).....	134
328	ימי ברכה לבעולה וגרוש (שם).....	135
329	פיצול שבע הברכות (שם).....	135
330	מיקום ברכת הגפן (שם).....	136
331	כנ"ל (שם).....	136
332	סעודה גולשת למוצ"ש (שם).....	136
333	ימי ברכה בגרוש וגיורת (שם).....	137
334	צירוף לשבע ברכות, כאשר כבר יצאה השבת (שם).....	137
335	הצעת פתרון לנ"ל (שם).....	137
336	מי שמברך, חייב לאכול לחם? (שם).....	137
337	איך מגיין בסעודה (שם).....	138
338	יבם קטן (סימן קס"ו).....	138
339	העסקת גרושתו (סימן קי"ט).....	138

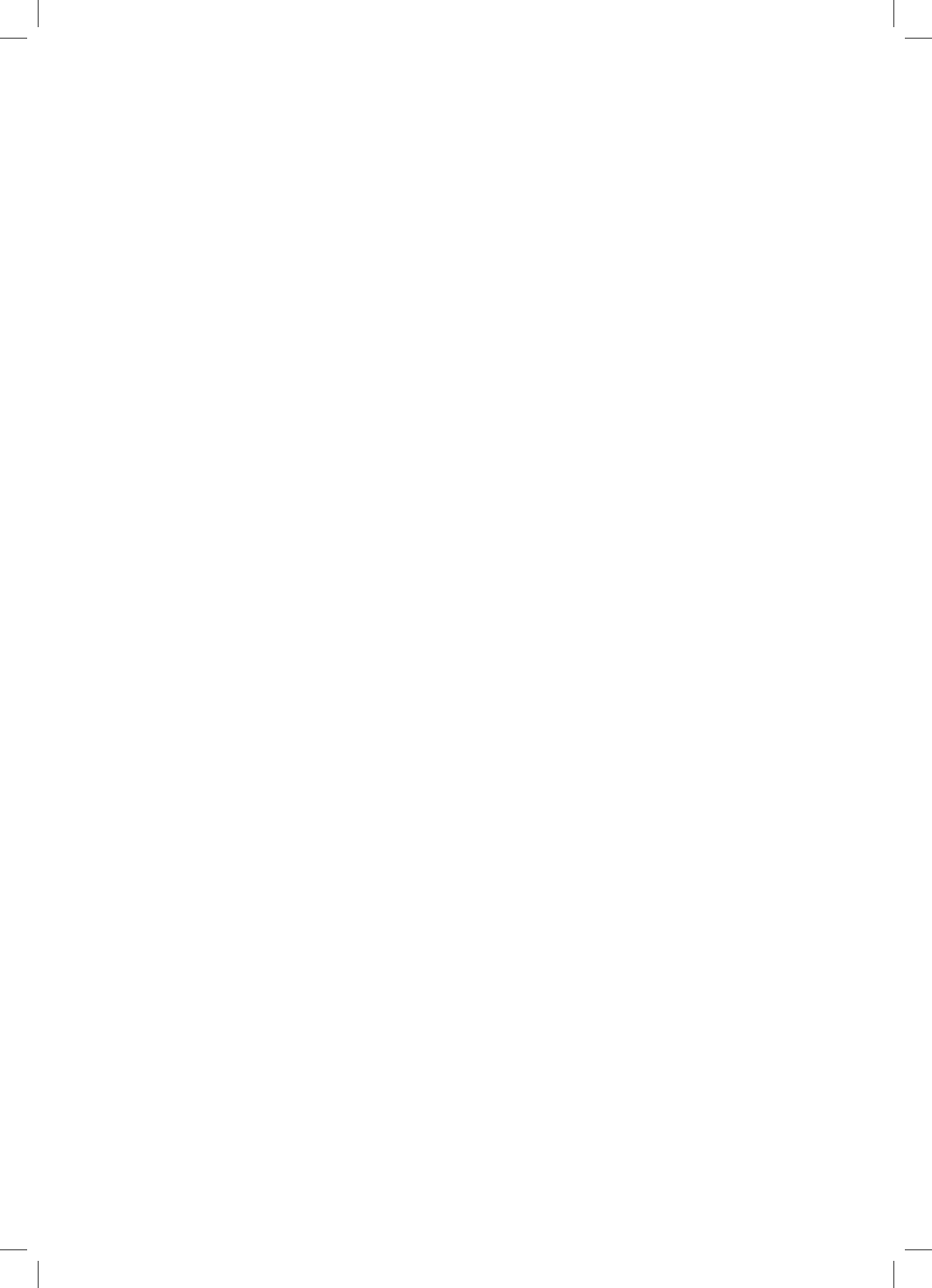
חלק חושן משפט

148.....	355. מזגן נטוש בדירה (סימן שס"א).....	143.....	340. עושה דין לעצמו (סימן ד).....
149.....	356. שימוש באבידה (סימן רס"א).....	143.....	341. זימון לדין לא מבורר (סימן י"א).....
149.....	357. צוואה זה דבר חיובי? (סימן רפ"ב).....	144.....	342. תובע בערכאות (סימן כ"ו).....
149.....	358. כנ"ל.....	144.....	343. שדכן לעדות (סימן ל"ו).....
	359. אישה דורשת פיצוי בשביל להסכים לבוא	144.....	344. שטר חוב המאוחר (סימן מ"ג).....
149.....	לדין תורה (שם).....	145.....	345. כתובה חדשה למחליפה את שמה? (סימן מ"ט).....
150.....	360. אחריות מעביד על נזקי פועל (סימן רצ"א).....	145.....	346. ספק היק (סימן ע"ה).....
150.....	361. שימוש פרטי בצידוד משרדי (סימן שנ"ח).....	145.....	347. שורשים המתפשטים (סימן קנ"ד).....
150.....	362. תשלום למפרע על חנייה (סימן שע"ו).....	146.....	348. ענפים המתפשטים (שם).....
151.....	363. תשלום למפרע על נסיעה באוטובוס (סימן שע"ו).....	146.....	349. העדפת עבודה עברית (סימן קע"ה).....
151.....	364. מזיק בחלוקת ממתקים (סימן שפ"ו).....	147.....	350. שוכר ב'בר מצרא' (שם).....
151.....	365. הערכת נזק (שם).....	147.....	351. שימוש לא הגון בובן (סימן רכ"ח).....
151.....	366. גידול נחש מחמד (סימן ת"ט).....	147.....	352. צימצום שימוש של שוכר (שם).....
152.....	367. בעל חיים מלכלך (סימן ת"י).....	148.....	353. עבודה גנובה (שם).....
152.....	368. מעקה שגוי מתקין (סימן תכ"ו).....	148.....	354. מידות שהן קישוט (שם).....

חלק שונות

161.....	386. לא עשינו חנוכת הבית.....	155.....	369. שמירת הלשון ביחס לרבנים שלא חושבים כמון.....
161.....	387. שמחה על הגט?.....	155.....	370. שפה נקיה לת"ח.....
161.....	388. הכשר לא של הרבנות.....	155.....	371. לשון הרע על ישיבה.....
161.....	389. ספריית פיג'מה.....	155.....	372. לאפרושי מאיסורא.....
161.....	390. חילוט נכסים בהלכה.....	156.....	373. יציאת רוצח מעיר מקלט לצורך חשוב.....
164.....	391. האם סעודת מצווה מחייבת אכילת פת?.....	157.....	374. טיול במדינת ירדן.....
165.....	392. הקדמת יום העצמאות בגלל שבת.....	157.....	375. מילואים בשנה הראשונה לנישואין.....
165.....	393. חציו לה' ביום עצמאות.....	158.....	376. הנהגה הממאסה את חבריו.....
165.....	394. סעודה בליל עצמאות.....	158.....	377. לשון הרע בקבוצת הורים.....
165.....	395. כנ"ל.....	158.....	378. קבלת תרומות מיהודים הגרים בחו"ל.....
165.....	396. קריעה על הר הבית חרב.....	159.....	379. עבודת פרך בשכיר יהודי.....
166.....	397. ישוב ארץ ישראל באמצעות שליח.....	159.....	380. כנ"ל באינו בן ברית.....
166.....	398. מצוות ישוב הארץ בתיירים.....	160.....	381. שמיעת לשון הרע בשביל לעזור.....
166.....	399. עידוד העלייה.....	160.....	382. טרפ עם שלול רישיון.....
166.....	400. פיגועים או גאולה?.....	160.....	383. הכנת קריקטורה העלולה לגרום נזקים.....
166.....	401. האם ישנו הידור מצווה לגור ביש"ע?.....	160.....	384. חיקוי מורים.....
166.....	402. האם יש חובה לשרת בצבא ולהיות חייל קרבי?.....	160.....	385. חנוכת הבית אחרי שיפוצים.....

אזרח כה"מ

סימן ה

1. שאלה: כאשר ש"ץ מברך ברכה, שבה אני גם מחוייב, האם עדיף לברכה בעצמי כיון שאני יודע לברך או לסמוך על שומע כעונה מהש"ץ?

תשובה: זה נוגע להרבה ברכות, נטילת לולב, ברכה ההלל, שהחיינו של ליל כיפור ועוד.

א. ביחס לברכת שהחיינו הנאמרת בבית הכנסת בליל כיפור:

בית יוסף כתב (או"ח תרי"ט ב) בשם הכלבו 'ואף על פי ששליח ציבור מברך זמן (שהחיינו) קודם תפילת ערבית, שפיר דמי לברך כל אחד ואחד קודם' ועל כך הוסיף הבית יוסף: 'ואין נוהגים כן, אלא הכל סומכים על ברכת שליח ציבור'.

ב. ביחס לברכות ההבדלה:

הרב החיד"א בחיבורו ברכי יוסף (או"ח רצ"ה ה) מצטט בשם מהר"י זיין, התנגדות חריפה לאותה הנהגה בה אדם מכוון לא לצאת ידי חובה בברכות ההבדלה של ש"ץ, על מנת להבדיל שוב בעצמו. טענתו היא, שיש כאן ברכה שאינה צריכה, ועל כך מביא הרבה ציטוטים וראיות (כגון: דברי השל"ה המובאים במגן אברהם תר"ט ג, וכן את דברי השו"ע בסימן רח"צ, ביחס לברכת הנר שבה העדיפו ביטול בית המדרש, ואחד יברך לכולם, ולא בחרו בדרך שכל אחד יברך לעצמו כי אז נפסיד את הערך של 'ברוב עם'), לדעתו מה שהמליצו הפוסקים (או"ח קפ"ג ז) ביחס לברכת המזון שיברך כל אחד בעצמו, ולא לסמוך על השמיעה שמשמיע המזמן, בגלל שאלו ברכות ארוכות וקשה לעקוב בהם.

הרב החיד"א עצמו חולק שם על דברי מהר"י זיין ולדעתו הדבר מותר.

אביא את טענותיו של הרב החיד"א: מה שהזכיר מהר"י זיין את הטיעון שיש כאן ברכה שאינה צריכה, אין הדבר נכון, מפני שיש הבדל בין ברכה שאינה צריכה לנדון דידן, כי ברגע שכיון לא לצאת, הרי שמחוייב בברכה זו.

לגבי הטיעון של ברוב עם, ניתן לדייק את ההיפך, שחז"ל העדיפו שאחד יברך לכולם את ברכת הנר, ולא חששו לברכה שאינה צריכה, אלא רק לטעון של ברוב עם, משמע שאין חשש של ברכה שאינה צריכה כאשר מכוון לא לצאת. אכן באופן שש"ץ מברך בקול רם מתקיים רעיון של ברוב עם, ומי שמעוניין לצאת דרך הש"ץ יוצא, והעובדה שחלק מהציבור מברך, אין זה מוריד מ'ברוב עם' [זו לשונו: 'הטעם נראה דאף משום ברוב עם ליכא, דכבר הש"ץ מנהגו לברך ברוב עם, אלא שזה בלחש רוצה לברך, ובהא דברוב עם במקומו מונח, וזה לגרמיה הוא דעבד לקיים מצוה בו, ואין נגרע ברוב עם מהצבור, אין כ"כ קפידא'].

וכן הוא מוכיח מדברי הר"ן (במסכת ר"ה ז: בדפי הרי"ף) המעיד שמי ששומע הבדלה בבית הכנסת וחוזר ומבדיל בביתו, מוכח שאין בכך בעיה של ברכה שאינה צריכה, מפני שמראש מכוון לא לצאת בברכות בש"ץ.

הוא גם מוכיח מברכת העומר וכן מברכות השחר, שבהן כל אחד מברך בעצמו, למרות שיש לו אפשרות לשמוע מש"ץ.

לבסוף הוא מביא את דברי המגן אברהם האומר: 'דעל הרוב אין הש"ץ מוציא', והוא בעצמו מוסיף להעיד: 'דהאמת אָתוּ, דיש כמה ש"ץ שאינם מכוונים כראוי'.

גם הרב שלום משאש (תבואות שמש ח"א ס"ח) מצַדֵּד כדברי הברכי יוסף, ומעיד על עצמו שנוהג לברך בעצמו את ברכת ההלל, משום חיבוב מצווה.

ג. לגבי ברכת ההלל, בני אשכנז נהגו לברך כל אחד ואחד בעצמו, וביחס לבני ספרד שמעתי דעות חלוקות מה המנהג.

ד. לגבי ברכת העומר, כולם נהגו לחזור ולברך אחרי הש"ץ, מלבד בני תימן.

ה. לגבי ברכות השחר, כולם נהגו לברך בפני עצמם, ככה עולה מדברי השו"ע (ו, ג) ששם הוא דן בשאלה האם אין כאן ברכה לבטלה, כאשר כל אחד מברך בקול רם את כל ברכות השחר, אבל אין הוא מעלה את האפשרות שאחד יברך עבור כולם, אולי מהסיבה שלא כולם הגיעו לתפילה באותו הזמן (המ"ב במקום מביא אחרונים הסבורים שלא ניתן להוציא ידי חובה בברכות השחר, בהעדר מניין, לפי זה ניתן להסביר מדוע כל אחד מברך בעצמו).

ו. לגבי ברכת המזון, המנהג לברך בעצמו ולא לסמוך על המזמן, מלבד המנהג התימני המקורי.

ז. לגבי שהחיינו בליל כיפור, מנהג בני אשכנז שכל אחד מברך בעצמו בלחש ומסיים לפני שש"ץ מסיים ועונים אמן על ברכתו. לגבי בני ספרד איני יודע אם יש להם מנהג קבוע בזה. הרב מרדכי אליהו (הלכות חגים מ"ו נ"ז) כותב שטוב שיברך לעצמו, אם אינו שומע היטב את הש"ץ או אם אינו בטוח שהש"ץ מכוון להוציא את הרבים ידי חובתם או אם רואה שהציבור מאחרים לברך אחרי השקיעה.

ח. ביחס לברכת לולב, אני חושב שהתפתח המנהג אצל כולם, לברך כל אחד בעצמו, אולי מהסיבה שחלק מברכים בסוכה שליד בית הכנסת וחלק נוהגים לברך על הלולב קודם התפילה בתוך הסוכה שליד הבית (על פי כף החיים תרנ"א מ"ו).

ט. ביחס לברכת הטלית כתב השו"ע: (ח,ה) 'אם שנים או שלשה מתעטפים בטלית כאחת (פי' בפעם אחת), כולם מברכים. ואם רצו, אחד מברך והאחרים יענו אמן'. וכתב על כך המ"ב (סקי"ג): 'מלשון זה משמע דיותר טוב שכולם יברכו, ובאמת אדרבה לכתחילה יותר טוב שאחד יברך ויוציא את האחרים משום ברוב עם הדרת מלך וכדלקמן בסימן רצ"ח ס"ד, אך לא נהגו עכשיו כן, ואפשר משום שאין הכל בקיאים להתכוון לצאת ולהוציא...!'

העיר לי הרב יהודה נקי, שלא כדאי לצאת מהש"ץ, אלא אם כן יש מנהג ברור בבית הכנסת, שהחזן מכוון להוציא ידי חובה, והחזן הוא קבוע היודע את המנהג.

סיכום: המנהג המקורי היה שהש"ץ מברך עבור כולם, אלא שהתפתח מנהג שהיחידים

מברכים לעצמם, כאשר מראש מכוונים שלא לצאת ידי חובת ש"ץ. הב"י מעיד שהמנהג הוא לסמוך על שמיעת הש"ץ, אבל ראינו שהרבה אחרונים כתבו לברך כל אחד בעצמו או משום חביבות לברך בעצמו או משום חשש שמא ש"ץ לא מכוון להוציא ידי חובה.

סימן י"א

2. שאלה: קשרתי בעצמי את חוטי הציצית, האם מותר לי לחתוך את קצוות החוטים במספריים, על מנת שיראה יותר יפה?

תשובה: ראשית עלינו לצטט את דברי המ"ב בנידון (י"א סקס"א): 'זיש לחתכם בשיניו ולא בסכין'.

ראיתי בספר ברור הלכה (לרב יחיאל אברהם זילבר) שאמנם המ"ב העתיק את דעות האוסרים לחתוך בסכין (משום לא תניף עליהם ברזל) אלא יחתוך בשיניו, אבל הביא מספר שיורי כנסת הגדולה שכתב שאין העולם נזהרין אך ראה בני עלייה נזהרין בזה. עוד ציטט מספר מאורי אור שתמה על הוראה זו, שהרי בעלי התלמוד לא הזכירו דין זה, והלוא איפכא מסתברא שבתפילין וספר תורה שהם מאריכי חיים לא ניתן לכתוב אם לא יחתוך בסכין, וכי תשמישי מצווה חמורים מתשמישי קדושה? (ניתן לחלק שבספר תורה אי אפשר אחרת, ואין דנים אפשר משאי אפשר, ועוד יש לחלק שבספר תורה, החיתוך הוא ברוב המקרים לפני הכתיבה). ראיתי שיש בחנויות מספריים עשויות מחומר קרמי המיועדות לחיתוך קצוות החוטים, ואשרי מי שמצליח לקיים מצוות ציצית בהידור וגם לא לחתוך בסכין. סיכום: אם אינך מסוגל לחתוך בשניים או בסכין שעשוי פלסטיק או במספריים קרמיות, או שאתה חושש שבמבחן התוצאה זה לא יצא יפה, אתה רשאי לסמוך על אותם פוסקים שהובאו לעיל המקלים בכך.

סימן י"ד

3. שאלה: האם מותר להתעטף בטלית לא מצויצת לצורך מדידה?

תשובה: בגד שאול פטור מן הציצית (או"ח י"ד ג'), כי חיוב ציצית תלוי בכך שהלובשו הוא הבעלים של הבגד, אמנם חז"ל חייבו בבגד הנתון בהשאלה לאחר שלושים יום, אבל זה אינו שייך לכאן. אם קנה כבר את הבגד ומעוניין ללובשו כדי למדוד ודאי שיש כאן בעיה של ביטול עשה אם אינו מצויץ [הערת הרב יהודה נקי: אם הקונה לובש לשם מדידה ואם זה מתאים, מיד מוריד, הרי הוא דומה לדין המוכר המובא לקמן].

אמנם במקרה בו המוכר לובשו כדי להראות לקונים, המ"ב (סימן י"ט סק"ה) פוטר אם לובש כדי להראות לקונים מידתן (ועיין כלאים ט ה-1).

סימן כ"א

4. שאלה: האם מותר להשתמש בבגדים ששימשו לקישוט סוכה לצורך חול?

תשובה: ידוע שתשמישי מצווה נזרקים לאחר השימוש בהם. כאן מדובר בקישוט של תשמיש מצווה, ועל כן ברור שיש בו קדושה ואין איסור שימוש לצורך חול לאחר גמר קיום המצווה (על פי השו"ע או"ח כ"א א). כל זה נכון אם השימוש הוא שימוש חול, ולא אם מדובר בשימוש של ביזיון, ששם הדבר אסור (עיין במקורות לשאלה הבאה).

5. שאלה: ראיתי בשירותים של תחנת דלק, שהניחו שם סוכה מפורקת. האם הדבר מותר?

תשובה: ההלכה היא שתשמישי מצווה נזרקים (אחרי השימוש בהם), אבל כתבו הפוסקים שיש לנהוג כבוד בהם ולא ינהג בהם מנהג ביזיון וזו לשון הרמ"א (או"ח כ"א א): 'ויש אומרים דאף לאחר שנפסקו, אין לנהוג בהן מנהג ביזיון לזורקן במקום מגונה, אלא שאינן צריכין גניזה' וכן כתב בשו"ע (שם סעיף ב): 'טליתות של מצוה שבלו, אדם בודל עצמו מהם, ואינו מותר לקנח עצמו בהם ולא לייחד אותם לתשמיש המגונה, אלא זורקן והם כלים'.

הוסיף המ"ב (סק"ו) 'וכן בסכך הסוכה ולולב ושופר לאחר שנתבטלו ממצוותן, אין לזורקן לאשפה וכל כהאי גוונא דבר שאינו כבוד למצוה שעברה, וכתב הפמ"ג דנכון שלא לעשות תשמיש מגונה אפילו בדפנות הסוכה'.

על כן למעשה נראה, שיש לעטוף את הסוכה בעטיפה, ככה שלא יראה ולא יבלוט הדבר, ודי בכיסוי אחד (ועיין עוד במ"ב תרל"ח כ"ד ובפסקי תשובות שם).

6. שאלה: האם 'בית מזוזה' צריך גניזה?

תשובה: אם הקלף חשוף ללא עטיפה מניילון וכדומה, ודאי שהבית טעון גניזה מדין תשמישי קדושה, אך אם אין ניילון וממילא הבית הוא בעצמו תשמיש קדושה, או שבית המזוזה עצמו נאה, ישנה חובת גניזה. המקור לבית נאה הזקוק גניזה הוא מדברי הפוסקים ביחס לתיבה של ספר תורה העשויה לכבוד (או"ח קנ"ד מ"ב סקי"ד וגני הקודש פרק ו כ"א).

סימן כ"ה

7. שאלה: מה הדין אם אדם הניח תפילין, כאשר היה צריך להתפנות, האם יצא ידי חובה?

תשובה: ודאי שלא נהג כהוגן, שהרי צריך לקיים מצוות באופן שהוא מצליח להתרכז במעשה המצווה, וגם מתבקש הדבר שלא יעשה המצוות דרך ביזיון.

לעניין 'דיעבד' נראה שיצא ידי חובה, חשבתי להוכיח זאת מכך שרק ביחס לתפילה דנו הפוסקים בשאלה האם ומתי לא יצא ידי חובה אם התפלל במצב שצריך לנקביו ואינו יכול להעמיד את עצמו. ומה שראינו ביחס לתפילה, הוא חומרא מקומית לחזור ולהתפלל כאשר היה צריך לנקביו הגדולים, ולא יכל להעמיד את עצמו שיעור פרסה, זה מדין גוף משוקץ אבל לא ראינו שזה קיים גם בקיום שאר מצוות. נראה להוכיח זאת מדברי הביאור הלכה הכותב (תקפ"ח ב ד"ה שמע) שאם קיים מצווה בלא גוף נקי, יצא ידי חובה, ולפי חזון עובדיה ימים נוראים עמ' קמ"ה רשאי לכתחילה לשמוע שופר ללא ברכות אם אין המקום נקי.

8. שאלה: אדם שהוא ערל, ואביו גוי אבל אמו יהודיה, האם מותר לו להניח תפילין?
תשובה: וכי 'מי שאכל שום, יחזור ויאכל שום'? פשוט הדבר שהוא מוגדר כיהודי לכל דבר ואינו אסור אלא בקרבן פסח ואכילת קרבנות (ואם היה כהן, אסור בתרומה). עיין עוד בתחומין כרך י"ג עמ' 267 במאמרו של הרב טולידאנו.

9. שאלה: האם מותר לשפוך שקית זבל לפח הציבורי כאשר אני עטור בתפילין?
תשובה: בהלכה מוזכר, שלא לצאת מהבית עטור בתפילין, כאשר הוא צריך לעבור בין גויים שילעיגו עליו או ליד מקומות מטונפים (או"ח כ"ה מ"ב סק"ח). על פי זה כתב הרב מרדכי אליהו בספרו (פרק ח ק"ל) שתמיד יכסה את התפילין כשהולך מביתו לבית הכנסת, כיוון שיש לחוש שמא יש מקומות מטונפים... ובפרט אם עובר ליד פחי אשפה פתוחים, ויש מחמירים אפילו בסגורים אם יש בהם ריח רע (ועיין גם בכף החיים כ"ה כ"א).
 אני ראיתי שהרב אבגדר נבנצל מכסה את התפילין של ראש בטליתו ומקפיד שלא לדבר דברי תורה, בהיכנסו לרחבה של החניה בעיר העתיקה, שיש בקצה שלה פח זבל ענק, עד שחולף על פני הפח ומשאיר אותו מאחור.
 העירו לי שיש גם לבחון האם פעולה זו מותרת לפני התפילה, וכן העירו לי שכל פח לעצמו, ותלוי במקומות.
סיכום: לא ישפוך את הזבל כאשר הוא מעוטר בתפילין.

סימן מ

10. שאלה: נפל ספר תורה מארון נייד לרצפה, האם על הנוכחים לצום, האם צריך לקבל את הצום בתפילת מנחה, האם ניתן לפטור את עצמינו בצום תשעה באב הקרב ובא?
תשובה: אין הלכה כזו בשולחן ערוך, המחייבת לצום בנפילת תפילין או ספר תורה, אבל המנהג הוא שמי שהיה נוכח במקום, שיצום (מ"ב או"ח תחילת סימן מ), את הצום יש לקבל

במנחה ביום שלפניו, ואם שכח לקבל במנחה (באלוקי נצור) יכול לקבל בפיו שיצום למחרת עד השקיעה. יש שכתבו שאם האדם חלש, יפדה הצום בצדקה.

11. שאלה: האם מותר לכרוך את הצום על נפילת ספר תורה, עם תענית ציבור החלה באותה תקופה?

תשובה: יש שאמרו שהואיל ואין תענית זו מן הדין, על כן יכול לסמוך על תענית ציבור.

12. שאלה: האם אני יכולה להניח ספר תהלים תחת הכרית?

תשובה: אסור לישון או לשבת על מיטה שספר תורה מונח עליה (גמרא מו"ק כ"ה. ושו"ע יו"ד רפ"ב ז). לגבי שאר ספרים, כתב הרמ"א 'והוא הדין שאר ספרים' (הרב יהודה נקי אמר לי שזה חומרא ולא מעיקר הדין) אמנם יש מקרה שהוזכר הדבר להיתר, כאשר אישה חוששת מסכנה מסוימת בגלל שטבלה לנידתה ובעלה לא נמצא (על פי דרכי טהרה י"ז ד). חברי הרב אביעד וייץ הראני שיש מחלוקת בנושא בין האחרונים, [רקע: בגמרא ברכות כ"ד: איתא: 'בעא מיניה רב יוסף בריה דרב נחוניא מרב יהודה מהו שיניח אדם תפיליו תחת מראשותיו... אמר ליה הכי אמר שמואל מותר אפילו אשתו עמו... הלכתא כוותיה, מאי טעמא? כל לנטורינהו טפי עדיף! והיכא מנח להו אמר רבי ירמיה בין כר לכסת שלא כנגד ראשו'] המג"א (או"ח מ ד) דייק מלשון הגמרא שההיתר שיהיו תפילין מראשותיו, הוא רק כדי לשומרם מעכברים וגנבים, אבל אם הם משתמרים במקום אחר אסור, ולפי זה אין היתר להניח ספר תהלים מתחת לכרית, אבל באשל אברהם וכן רע"א במקום הבינו שדווקא כאשר אשתו עמו התיירו משום שמירה על התפילין, אבל באין אשתו עמו, מדינא מותר. לפי דעתם ההיתר להניח תהלים הוא מרווח יותר.

סימן נ"א

13. שאלה: המנהג שלנו הוא לומר בהגבהת ספר התורה את הפסוקים 'וזאת התורה וגו' וכן את הפסוק 'על פי ה' ביד משה' ונהוג לכפול את הביטוי 'על פי ה' ביד משה' וזה מאוד מתאים למנגינה, האם מותר ככה לחזור על חצי פסוק?

תשובה: שאלה נפלאה, אבל אם שמת לב, הפסוק הראשון מקורו בפרשת ואתחנן ואילו השני הוא חלק מפסוק בפרשת בהעלותך, ולפי הזה הקושיה תקשה עשרת מונים, איך הותר לומר חצי פסוק? לשם הבהירות אצטט אותם:

"וְזֹאת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר שָׁם מֹשֶׁה לְפָנָי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (דברים ד מ"ד).

"עַל פִּי ה' יָחֲנוּ וְעַל פִּי ה' יִסְעוּ אֶת מִשְׁמַרְתְּ ה' שָׁמְרוּ עַל פִּי ה' בְּיַד מֹשֶׁה" (במדבר ט כ"ג).

בגלל קושי הנ"ל, הרב צבי יהודה קוק בסידור עולת ראי"ה כתב לומר את הפסוק השני בשלימותו (בגוף הסידור בעמ' שי"ג וכן בהערות שבסוף חלק ב הערה ע"ג). הרב מאיר מזוז (בספרו אסף המזכיר) מצדיק את המנהג, על פי מה שהסביר בשו"ת רב פעלים, שאם יש אתנח או זקף קטון, נחשב חצי פסוק, לפסוק שלם לעניין זה. על פי זה יהיה מותר לומר אותו גם מספר פעמים (עיין עוד בפסקי תשובות נ"א י"ט).

סימן נ"ג

14. שאלה: במניין-נוער, האם ראוי לכבד נער הלבוש מכנסיים קצרות, שיעלה להיות ש"ץ?

תשובה: שאלה זו קשה, כי בוודאי שהדבר הראוי הוא, שיעלה חזן המקפיד בלבשו ושהוא יוכל להיות נציג הקהל במעשיו ובטיב הופעתו. אבל כאן מתערב שיקול נוסף והוא, האם ואיך אנו מצליחים לתת לנוער תחושה של שותפות וקבלת אחריות על התפילה במניין. כאשר הם בעצמם מנהלים את המניין שלהם, זה בוודאי מחזק את שייכותם למניין ולתפילה, ועל כן יש להורות שהם יהיו החזנים, ובהזדמנות אחרת הרב ידרוש בפניהם, כמה חשוב להדר בנושא הלבוש בזמן התפילות.

אם הרב מתרשם, שאם יכבדו נער אחר הלבוש כהוגן, וזה הלבוש קצר, יתחזק מכך, ויבוא גם הוא 'על ארוך', יכבד את הלבוש כהוגן לש"ץ.

15. שאלה: האם מותר לי להאריך בתפילת שמונה עשרה, כאשר אני מתפלל בציבור ואין חשש שהציבור ממתין לי לחזרת הש"ץ או לקדיש?

תשובה: כך מסופר על רבי עקיבא במסכת ברכות (ל"א). 'תניא אמר רבי יהודה כך היה מנהגו של רבי עקיבא, כשהיה מתפלל עם הציבור, היה מקצר ועולה מפני טורח צבור, וכשהיה מתפלל בינו לבין עצמו, אדם מניחו בזווית זו ומוצאו בזווית אחרת, וכל כך למה מפני כריעות והשתחויות'.

מה ההבדל בין מקרה שבו המאריך הוא ביחיד או בציבור? חשבתי שזה בגלל שממתנינים לו הציבור, אבל יש קושי מפסקי הרמב"ם (תפילה ו, ב) שלא חילק אם נמצא במקום שממתנינים לו או לא, וכך כתב: 'המתפלל עם הציבור לא יאריך את תפלתו יותר מדאי, אבל בינו לבין עצמו הרשות בידו, ואם בא לומר אחר תפלתו אפילו כסדר וידוי יום הכפורים אומר, וכן אם רצה להוסיף בכל ברכה וברכה מן האמצעיות מעין הברכה מוסיף'. אין הרמב"ם מזכיר את נושא טורח ציבור, וזה לכאורה שלא כדברי הגמרא.

יש שהסבירו ברמב"ם באופן אחר, כלומר שגם לדבריו זה קשור לטורח ציבור, מפני שמדובר

ב'מסגרת תפילה' שבה ממתנינים לכל המתפללים שיסיימו את תפילת הלחש שלהם (על פי המפתח שבמהדורת פרנקל).

לפי זה נוכל לומר שאריכות בתפילה היא דבר משובח, כאשר אין זה יוצר נֶטָל על אחרים, ואכן הגמרא במסכת ברכות במקום אחר (ל"ב:) משבחת את מי שמאריך בתפילתו, וזו לשונה: 'אמר רבי חנין אמר רבי חנינא כל המאריך בתפלתו אין תפלתו חוזרת ריקם....'.

ראיתי בדברי רבנו יונה הסבר אחר, וכך כותב בספר היראה (מכון תפארת התורה עמ' ר"ו) 'ולא יהיה מאריך בתפילתו יותר מדאי בציבור, פן יחשבוהו ליהיר ולץ'. רבנו יונה לא מזכיר את לשון הגמרא בברכות, וכנראה שהוא אומר את הדברים מסברא.

אם כנים דברי רבנו, אין שום מניעה להאריך בתפילה אף בציבור, אם הציבור לא ממתין לו, מלבד דברי רבנו יונה.

סימן נ"ד

16. שאלה: סיימתי ברכת ישתבח, ואני רואה שיש עוד פנאי עד שהש"ץ יגיע למקומי, האם אני רשאי להשלים פסוקי דזמרא שדילגתי או ללמוד תורה באותו זמן?

תשובה: בשו"ת יביע אומר (ח"ו או"ח ו וכן ח"ב ד) כתב שמותר להשלים שם פסוקי דזמרא, ומותר להרהר בדברי תורה, וזו לשונו: 'מצד הדין מותר ללמוד (ולהוציא בשפתיו) בין ישתבח ליוצר. אכן טוב לחוש ולהחמיר שיעיין בספר בהרהור לבד'.

איני מבין מדוע לא הותר ללמוד תורה באופן הרגיל, מה זה שונה מהפסק לצורך מצווה שהוסיף הרמ"א על דברי מרן השו"ע (או"ח נ"ד ג) 'המספר בין ישתבח ליוצר, עבירה היא בידו וחוזר עליה מעורכי המלחמה. ויש מי שאומר שלצרכי צבור או לפסוק צדקה למי שבא להתפרנס מן הצדקה, מותר להפסיק. הגה: ומזה נתפשט מה שנהגו בהרבה מקומות לברך חולה או לקבול בבית הכנסת שיעשה לו דין, בין ישתבח ליוצר, דכל זה מיקרי לצורך מצווה'.

לגבי השאלה האם מותרת אמירת פסוקי דזמרא למפרע, עיין מ"ב נ"א סקט"ז ואגרות משה חלק ב סימן ט"ז.

סימן נ"ח

17. שאלה: הבת שלי מעוניינת להתפלל שחרית קרוב/לפני חצות היום כולל ברכות קריאת שמע, האם להרשות לה להתפלל כסדר התפילה בשעה זו, יש לציין שאנו ספרדיים?

תשובה: נחלקו הראשונים בשאלה עד מתי ישנו חיוב ברכות קריאת שמע, יש אומרים עד

ארבע שעות כדין זמן תפילת שחרית לכתחילה (שיטת הרא"ש), ויש אומרים עד חצות כדין סוף זמן שחרית בדיעבד (משכנות יעקב הובא בביאור הלכה) ויש אומרים שזמנם כל היום (שיטת הרמב"ם). אמנם השו"ע פסק כדעה הראשונה והביאור הלכה כתב שבשעת הדחק ניתן לסמוך על הדעה השניה וכך פסיקה האשכנזית. למרות שלפי בני ספרד אין לאומרים אחרי שעה רביעית, לעניות דעתי, ניתן להעלים עין כאשר ילדה לפני בת מצווה נוהגת כשיטות שבהם נוהגים בני אשכנז (לא עסקתי בשאלה זו האם יש רשות לבנות לומר ברכות ק"ש או לא מדין 'עשה שהזמן גרמא').

סימן ע'

18. שאלה: הבנות בבית ספרנו התרגלו לומר בתפילה את ברכות קריאת שמע כמו הבנים, האם ימשיכו במנהגם?

תשובה: אצל בנות אשכנז מעולם לא עלה הדיון, כי אצלן ברור שיש רשות לאומרן כרגיל (עיין רמ"א תקפ"ט ו). אך על פי פסיקת הרב עובדיה יוסף נשים לא תאמרנה ברכות קריאת שמע עם שם ה', הואיל והן פטורות ממצוות עשה ש'הזמן גרמן' (ילקוט יוסף חלק א' מהדורת תשמ"ה עמ' קי"ב), ואילו לפי הרב מרדכי אליהו (מאמר מרדכי הלכות לימות החול עמ' 216) נשים רשאיות להתפלל את כל התפילה באותו נוסח של גברים, הואיל והן שוות לגברים בחיוב תפילה [לא בטוח שיש לברכות קריאת שמע גדר של 'ברכת המצוות', אלא כנראה שאלו הן 'ברכות השבח' שנשים רשאיות לברכן, ועוד שלא שמענו מעולם שאמותינו כאשר היו מתפללות, היו משנות את נוסח התפילה המקובל].

אמנם ידי מחלוקת לא יצאנו, אבל מדוע לשנות את המנהג במיוחד שיש למנהג הזה יסוד אצל רבותינו. ברור הדבר, שאם יש לבת הנהגה מסוימת מהבית, ביחס לנושא הזה, תעשה לפי הפוסק שלה.

סימן ע"א

19. שאלה: האם אני רשאי לומר קדיש על נפטר, בשעה שטרם נקבר?

תשובה: מותר לומר קדיש בין הפטירה לקבורה.

בזמנם, היה המנהג שרק אדם אחד בקהל אומר קדיש, והיו סדרי קדימה, מי קודם למי, ועל כן נכתב, שאינו קודם לשום אדם אחר שיש לו חיוב, כך כתב המ"ב או"ח ע"א סק"ז: 'ומכל מקום בן שהוא אונן על אביו ויש מתעסקין בלעדו מותר לו לילך לבית הכנסת לומר קדיש עליו, כי זהו כבודו של אביו, ומותר לכולי עלמא ומכל שכן בשבת ויו"ט, ודווקא כשאין

אבלים אחרים אבל כשיש אבלים אחרים לא [פמ"ג ודה"ח]. ועיין גם ביביע אומר (ח"ו יו"ד ל"ג) שגם כתב שרשאי לומר קדיש (וכן כתב בחזון עובדיה אבלות ח"א עמ' שמ"ז).

סימן ע"ה

20. שאלה: בדרכי לבית הכנסת אני עובר דרך פח אשפה גדול, האם אני רשאי להמשיך באמירת הקרבנות?

תשובה: זו לשון ספר הליכות שלמה (ח"א כ' א'): 'אם המיכל אכול על ידי הפסולת, והפסולת נבלעה בפח, אין לקרוא כנגדו, כדין 'גרף של רעי'. אם הפסולת לא נבלעה בפח אבל יש בו ריח רע, אסור לברך כנגדו אלא אם כן המיכל גבוה עשרה טפחים או שהוא מכוסה (על פי שו"ת אור לציון ח"ב עמ' נ"ט).

סימן פ"ט

21. שאלה: אחרתי לתפילת ותיקין, האם אני רשאי להתחיל את תפילת שמונה עשרה למרות שאפסיד 'קדושה'?

תשובה: אמנם תפילה בנץ חשובה ביותר, והיא דוחה את תפילה במניין לפי הביאור הלכה. במקום זה שעלול להפסיד קדושה, היה ראוי לומר שקדושה חשובה יותר מתפילה במניין (כגון אדם שמאחר לתפילה, לא יתחיל אם לא יספיק להגיע לקדושה, על פי או"ח ק"ט א). אבל הרב דוב ליאור אמר לי שתפילת ותיקין עדיפה, שהרי לפי הרמב"ם אחרי זמן זה, זה רק בגדר של דיעבד [בתור עצה, ניתן להתחיל שמונה עשרה וללכת להשלים קדושה במניין אחר].

תשובה זו בנויה על הדעה שאותה שמענו בשם הרב מרדכי אליהו, שתפילת נץ נחשבת כנץ, גם אם מקדים או מאחר חמש דקות.

22. שאלה: האם מותר להתפלל שחרית בעודו רעב?

תשובה: מצד אחד אסור לאכול לפני שהתפלל, אבל הוזכר בהלכה (רמב"ם תפילה ה, ב) שלחולים הדבר מותר. כמו כן נפסק שמי שהוא רעב הוא בכלל החולים.

יש הבדל בסגנון הפסיקה בין הפוסקים, בין לשון הרמב"ם ללשון השו"ע. הרמב"ם כתב: 'וכן הצמא והרעב הרי הן בכלל חולים, אם יש בו יכולת לכוין את דעתו יתפלל ואם לאו אל יתפלל עד שיאכל וישתה'. מלשונו משמע שבמצב של רעב, יש איסור להתפלל לפני שאוכל, ואילו בלשון השו"ע (פ"ט ד) כתוב: 'הצמא והרעב, הרי הם בכלל החולים, אם יש בו יכולת לכוין דעתו, יתפלל, ואם לאו, אם רצה אל יתפלל עד שיאכל וישתה'.

הגאון מוילנא הבין שהמחלוקת תלויה בכך שהכוונה מעכבת בתפילת עמידה, ועל כן לפי הרמב"ם אסור להתפלל במצב שאינו מכוון, ואילו השו"ע חושש שאולי אין אנו מכוונים כל כך (גם אם אוכלים מקודם) ועל כן התבטא בלשון 'אם רצה'. יש לציין שהגדרת רעב אינה כל תחושת רעב שיש אלא כפי מה שכתב המ"ב: 'הרעב הרבה'. נראה להסיק על פי זה, שאם יש לפני האדם התלבטות באיזה מניין להתפלל שחרית, והוא יודע שאם יתחיל מאוחר הוא יהיה גם רעב, עדיף להקדים גם מסיבה הנ"ל. סיכום: אין בכך איסור.

23. שאלה: האם אני רשאי/ת להתפלל עם מסטיק בפה?

תשובה: הגמרא (ברכות נ"א.) אומרת שאין לברך כאשר יש דבר מאכל בפיו, והסמיכו זאת על הפסוק: 'מלא פי תהילתך', ועל פי פסוק זה נגזרה ההלכה שאם הכניס לפיו מאכל ללא ברכה, אם מה שהכניס לא ימאס, חייב להוציאו לברך ורק אז לאכול (שו"ע או"ח קע"ב ב). הבעיה הנ"ל היא מלבד חוסר דרך ארץ שיש בדבר, להתפלל עם מסטיק בפה.

סימן צ'

24. שאלה: איני יכול לצאת לתפילה במניין, מה עדיף לעשות, להתפלל בבית בזמן שהציבור מתפללים מניין שני, או להתפלל בבית הכנסת אבל ביחידות?

תשובה: בפוסקים כתוב (שו"ע או"ח צ, ט) שמי שלא יכול להתפלל במניין, יתפלל בזמן שהציבור מתפללים. וכתוב גם שיש להתפלל בבית הכנסת אף אם מתפלל ביחידות. אם זה עומד מול זה, משמע שעדיף להתפלל בזמן שהציבור מתפללים.

25. שאלה: האם מותר להתפלל במקום פתוח?

תשובה: ישנה סוגיה בתלמוד האוסרת להתפלל במקום פרוץ.

ראשי פרקים: א. מה סיבת האיסור? ב. מה הדין בדיעבד? ג. מה מציל מהאיסור, קירות או גג או שניהם? האם צריך מחיצות אטומות או גם גדר חלולה או זכוכית שקופה מועילים? ד. האם מותר במקום שאין שם עוברי דרכים? ה. האם יש הקלה כאשר זו תפילה במניין? ו. מה הדין בהולכי דרכים? ז. מה הדין בכותל? ח. מה נעשה בחתונות בגן אירועים או בתפילה תחת הפנס במוצאי שבת?

א. הסוגיה: (ברכות ל"ד:): 'אמר רב כהנא: חציף עלי מאן דמצלי בבקתא'.

רש"י כתב שם: 'דמצלי בבקתא - בבקעה, שכשהוא במקום צניעות חלה עליו אימת מלך, ולבו נשבר'.

ב. בספר יפה ללב הוכיח מלשון הרמב"ם שלא הביא הלכה זו בין הדברים המעכבים את התפילה, מכאן שזה לא מעכב בדיעבד.

ג. כתב המ"ב: 'במקום שהוא מוקף מחיצות אף על פי שאינו מקורה שפיר דמי'.

ד. בעלי התוספות על המקום התקשו: 'ואם תאמר, הכתיב 'ויצא יצחק לשוח בשדה' (בראשית כד)? יש לומר דהתם מיירי בהר המוריה כדאמרינן בפסחים פרק האשה (פ"ח.) לא כיצחק שקראו שדה וכו' אי נמי בקתא דהכא מיירי בבקעה במקום שרגילין שם בני אדם לעבור והולכי דרכים'.

רואים בתוספות בתירוצם השני, שעיקר האיסור נעוץ בחשש שמא יפריעוהו עוברי דרכים ויבטלו ממנו הכוונה.

הבית יוסף ממאן בהיתרם של בעלי התוספות, וכך התנסח: 'ותימה דלתירוץ שני משמע דהוי טעמא כדי שלא יפסיקוהו עוברי דרכים, ואין זה טעם לקראו חצוף'.

המ"ב הבין שיש ליישב את התוספות מהסתייגות הבית יוסף, אבל למעשה החמיר בגלל מה שהבין בזוהר: 'והנה אף שהמ"א ושאר אחרונים מיישבים לדברי התוס' מכל מקום כתבו שבזוהר משמע שיש להתפלל דווקא בבית'.

בספר יפה ללב הוכיח שלא כבעלי התוספות מספר תנא דבי אליהו (פ"ט) 'ולמדו ממנו חכמים ארבעה דברים:

1. שלא יעמוד אדם בבקעה להתפלל כדרך שאומות העולם [עושים],

2. ולא יעמוד ברבים ויתפלל מפני דעת הבריות,

3. לא יעמוד אדם בין הנשים ויתפלל מפני דעת נשים, ויקדש אדם את מחניהו ארבע אמות לצפון ארבע אמות לדרום ארבע אמות למזרח ארבע אמות למערב, ואם היה בתוך הבית נקדש כולו אפילו מאה אמה, שנאמר כי ה' אלהיך אש אוכלה הוא וגו' (דברים ד' כ"ד).

4. ולמדו חכמים שיעמוד אדם בצד העץ ויתפלל בצד האבן ויתפלל, שנאמר ויסב חזקיהו פניו וגו' (ישעיה ל"ח ב').

מתוך שעשה חלוקה בין תפילה ברבים מחשש של הבריות ותפילה בבקעה, משמע שהמניעה להתפלל בבקעה היא בעצם ולא רק בגלל הפרעות.

האם צריך מחיצות אטומות או גם גדר חלולה או מחיצה מזכוכית שקופה מועילים?

ברור שלא, שהרי ודאי שהחשש של הפרעות קיים לפחות לחומר.

ה. בחיבור כף החיים הביא בשם ראשון שאם יש עשרה, אין בזה איסור.

ו. כתב המ"ב ש: 'עוברי דרכים לכולי עלמא מותרים להתפלל בשדה ומכל מקום כשיש שם אילנות טוב יותר שיעמוד שם ביניהם ויתפלל אם אין קשה עליו איחור דרכו דמקום צנוע הוא קצת על ידי זה, וכשהוא בביתו אין לסמוך על זה'.

הב"ח מביא המסייע לתפילה בין האילנות: 'ונראה עוד לתרץ קושיית התוספות, דיצחק לא היה מתפלל במקום פרוץ אלא בין האילנות היה מתפלל, וזהו שאמר הכתוב לשוח ולא אמר להתפלל לשון המיוחד לתפילה אלא אמר לשוח דמשמע נמי שהתפלל בין השיחים מסתתר ביניהם בשעת תפילה'.

ז. ישנה סברא שמותר להתפלל בחצר של בית הכנסת, כאשר ישנה צפיפות בבית הכנסת, או מהסיבה שדי במחיצות או בגלל שיש עשרה או בגלל השכינה.

לגבי הכותל, הואיל ויש שם שכינה, הרי זה דומה לשדה שהתפלל בו יצחק.

ח. כאשר נמצאים בגן ארועים ויש אפשרות להגיע לבית כנסת במעט טרחה, יש להתאמץ בדבר. אם הדבר לא ניתן יש לסמוך על הדעה שבעשרה אין איסור, אבל יש להקפיד שזה יהיה במקום שאין עוברי דרכים, וזה לא קל כל כך, ואז יש לנו סיוע משיטת התוספות שתירוצם השני.

ביחס לתפילות הרחוב שמתקיימות במספר ישובים במוצאי שבתות, תחת פנס הרחוב, חורה לי מאוד וזה הסיבה שהניע אותי לרר את הסוגיה.

מאוד מצוי שעוברים אנשים וזה מאבד את הריכוז (אם היה). חוץ מכך שמפסידים את המעלה של תפילה בבית הכנסת, הרי שיש חסרון של מקום פרוץ. אם נרצה למזער את הנוק, נבקש לבנות קירות חוצצים מבניה קלה (כמו שיש מסביב למקום שמניחים קרטונים משומשים) ולהניח שם ערימת כסאות שיסייעו לשבת ולהתפלל מתוך ישוב הדעת.

סיכום: יש להתפלל במקום סגור. אם יש עשרה או שיש מקום שאין שם עוברים ושבים יש על מי לסמוך, והמהדר בכך יחולו ברכות על ראשו.

ניתן להביא את השאלה שלא עסקנו בה עד הנה, מדוע לפי התירוף הראשון, היה מותר ליצחק להתפלל בחוץ?

נאמרו מספר פירושים: מכיוון שזה מקום שכינה, הדבר מותר על אף שהוא פרוץ, כלומר אימת השכינה פועלת לא פחות מאשר פועלת העובדה שזה מקום סגור.

המקום נקרא שדה למרות שלא היה פרוץ, שהרי אברהם קראו הר ויעקב קראו בית.

סימן צ"א

26. שאלה: כאשר הולכים לים או לברכה, האם צריך להיות לבוש בזמן שאוכלים או שמתפללים?

תשובה: כאשר מברכים יש להקפיד על כיסוי ראש (על פי שו"ע או"ח צ"א ג) לעניות דעתי ראוי לאכול כל הארוחה עם כיפה ואין לי מקור לזה.

בשעת ברכת המזון ותפילה צריך מן הדין גם כיסוי לחלק העליון של הגוף (מכסה ליבו)

וראוי לעמוד בתפילה כדרך שהוא עומד לפני אדם חשוב (ראה או"ח צ"א א ביחס לשמונה עשרה) וכך הובא במעין אומר (ח"א פ"ט מ"ט).

הפוסקים דימו דיני ברכת המזון לדיני תפילה, על פי שו"ע קפ"ג ח: 'לענין לשאול בברכת המזון, מפני היראה או מפני הכבוד, יש מי שאומר שדינה כתפלה'. וכתב מ"ב (שם סקי"א): 'כתב המ"א בשם הב"ח ירא שמים לא יברך במצנפת (כיפה) רק ישים הכובע על ראשו, ויש שנוהגין גם כן להתעטף בבגד העליון, דכל זה הוא בכלל עיטוף הנאמר בגמרא אצל כוס ברכה, וכן נהגו כהיום בישראל בעת ברכת המזון שמשמיין הכובע על ראשיהן, אפילו כשהוא מברך ביחיד בלי כוס'.

סימן צ"ד

27. שאלה: אני בנסיעה באוטובוס, ואני רואה שלא אצליח לתפילת ערבית במניין. האם להתפלל באוטובוס בישיבה בזמן שהציבור מתפללים, או ביחיד כאשר אגיע הביתה?

תשובה: תפילה צריכה להאמר בעמידה, לפי מרן השו"ע אם התפלל בישיבה, חוזר להתפלל בעמידה (לשון השו"ע או"ח צ"ד ט': 'מי שהוכרח להתפלל מיושב, כשיוכל צריך לחזור ולהתפלל מעומד, ואינו צריך להוסיף בה דבר'). אמנם האחרונים (עיין מ"ב סקכ"ו) לא פסקו כך, אבל במקרה הזה, בוודאי עדיף להתפלל כאשר יגיע למקום ישוב. לכתחילה יתפלל אף ביחיד בבית כנסת. ראוי שיעשה לעצמו תזכורת שלא יתפלל עדיין.

סימן ק"א

28. שאלה: אם לא כיוונתי בערבית בברכת מגן אברהם, איך אני יכול לצאת ידי חובה?

תשובה: בהלכה נפסק (או"ח ק"א) שכוונה של פירוש המילים מעכבת בברכת אבות, ועל כן אם לא כיוון יחזור על התפילה אם אפילו באבות לא כיוון. הרמ"א כותב שלא יחזור, כי מי יאמר שבפעם הבאה ידע לכוון כפי מה שצריך.

המ"ב (בביאור הלכה) שואל, אמנם לא יתפלל שנית, אבל מי מתיר לו להמשיך בברכות שמונה עשרה, כאשר יודע שאינו יוצא ידי חובה בברכות שיאמר בגלל שחסרה לו הכוונה בברכת אבות?

הוא מיישב שעל כן יסמוך על חזרת הש"ץ, כלומר ימתין עד שישמע מש"ץ ברכת אבות וימשיך בעצמו.

פתרון זה אכן מתאים לתפילות שיש בהם חזרת הש"ץ, אבל בערבית לא ניתן לעשות כן,

על כן יסמוך על השיטות שיוצאים ידי תפילה אף באמירה בעלמא גם ללא כוונת המילים, ומספיקה הידיעה שהוא עומד לפני ה' (על פי הערות של מ"ב מהדורת דרשו בשם הרב י"י קנייבסקי והרב ש"ז אוירבך, וכן פסקי תשובות ח"א תשע"א).

נספח: יש שפקפקו בעצת הביה"ל (אורח ישראל גרוסמן או"ח ז, הובא בפסק"ת) שהרי לפי דעת מרן השו"ע בעמידה הפסקה כדי לגמור את כולה, מזקיקה להתחיל מהתחלה. הרב יהודה נקי העיר שהפסקה לצורך תפילה, לא נחשבת הפסקה, והפנה אותי למעין אומר (חט"ו פ"א כ"ד).

סימן ק"ד

29. שאלה: בתפילת שמונה עשרה הברחתי חתולה עם קצת רעש, האם צריך לחזור ולהתפלל?

תשובה: לכתחילה אין לדבר או לזוז בזמן תפילת שמונה עשרה, אלא אם כן התזווה היא לצורך תפילה [כגון שנפל סידור על הרצפה, ואין הוא מסוגל להתרכז בתפילה כאשר רואה סידור על הרצפה, או שניגש לספרייה כדי לדעת מה יעשה אדם ששכח יעלה ויבוא].
בדיעבד, לא מצריכים להתפלל שוב בגלל תזווה או דיבור בתפילה (עיין שו"ע או"ח ק"ד ו').

סימן ק"ז

30. שאלה: איני זוכר האם כבר התפללתי מנחה, מה הדין?

תשובה: מרן השו"ע כתב (או"ח ק"ז א): 'אם הוא מסופק אם התפלל, חוזר ומתפלל, ואינו צריך לחדש שום דבר'.

31. שאלה: אדם שעומד בתפילה ובאמצע תפילתו נכנס ספק בלבו אולי כבר התפלל, מה יעשה?

תשובה: ההלכה היא שאם התחיל להתפלל על דעת שלא התפלל עדיין, ונזכר שכבר התפלל, יפסיק באמצע התפילה, ואינו יכול להמשיך על דעת שזה יהיה בתור נדבה, כי או שהכל חובה או שהכל נדבה (ברכות כ"א). כאן המקרה שונה, כי הואיל וההלכה היא שאם מסופק לו אם התפלל או לא, חייב להתפלל שנית (שו"ע או"ח ק"ז), יוצא שממה נפשך חייב להתפלל שנית בתור חובה, ועל כן ימשיך בתפילתו.

סימן ק"ח

32. שאלה: סיימתי תפילת ערבית בחנוכה ונזכרתי שלא התפללתי מנחה, האם עלי להתפלל שנית עמידה של תשלומין או לרוץ להדליק את הנרות בזמן?

תשובה: אמנם יש חשיבות להדליק נרות חנוכה בזמן, ועל כן נפסק שאם התחיל לאכול יפסיק וידליק (למרות שבמצווה דרבנן הכלל הוא שאף בהתחיל באיסור, אם יש שהות יקיימנה אחר שיאכל, כאן הדין שונה כי חשוב להדליק עד שלא תכלה רגל מן השוק).

כאן יש שיקול נוסף שיש ראשונים הסוברים שאין היתר להתפלל תשלומין אלא רק סמוך לתפילת חובה, כפי שכתב בספר פרי חדש (או"ח ק"ח ג'): 'אבל אם הפסיק בין תפילה לתפילה והלך לעסקיו שוב אינו מתפלל תפילת תשלומין ודקדק כן הרשב"א מדאמרינן מתפלל ערבית שתיים ולא היה לו לומר אלא חוזר ומשלמה כל הלילה'.

על כן יתפלל תפילת תשלומין ואחרי זה יזדרז להדליק הנרות.

33. שאלה: אני רגילה להתפלל רק שחרית ומנחה, והיום שכחתי מנחה, מה עלי לעשות, עלי לציין שהערב יהיה ראש חודש?

תשובה: תתפללי ערבית פעמיים תפילה של ראש חודש (עיין הליכות שלמה ח"א עמ' קס"ג ובאורחותיך למדני ח"ה ס"ד).

סימן ק"י

34. שאלה: האם צריך מרחק נסיעה על מנת לומר תפילת הדרך, כאשר נוסעים בשטחי יהודה ובנימין?

תשובה: יש דיון גדול בפוסקים, בדבר השאלה איך לשער את מידת פרסה, שאם נוסעים פחות מכך, לא אומרים תפילת הדרך. המ"ב (או"ח ק"י) אומר שאם נוסע ברקבת משערים במרחק ולא בזמן שזה לוקח, אבל הרבה אחרונים חששו לדברי הרב פעלים (יו"ד ח"ב מ') שמוודים לפי הזמן (הוא עוסק בשאלה מה נקרא מקום קרוב או רחוב בהקשר להלכות אבלות), ואם נוסע מרחק שלוקח פחות מהזמן שלוקח ללכת שיעור פרסה, לא יברך, ועל פי זה התחדש המושג, נסיעה שלוקחת 72 דקות. אמנם במקרה שהאזור הוא אזור מסוכן, הסכימו הפוסקים שיש לברך על כל נסיעה (שו"ת מאמר מרדכי ח"ג ה' על פי מ"ב סק"ל וכה"ח נ"ו) וראה עוד אור לציון ח"ב י"ד מ"ב).

למעשה, לא שמעתי מרבני הישובים שהורו כן, אולי כדי לא להגביר את תחושת הסכנה אצל התושבים.

סימן קי"א

35. שאלה: האם החזן בחזרת הש"ץ צריך לומר את הפסוק 'ה' שפתי תפתח'?

תשובה: מרן השו"ע (או"ח קי"א ב') כותב: 'החזן, כשמתחיל שמונה עשרה בקול רם, חוזר ואומר: ה' שפתי תפתח ופי יגיד וכו', וכתב המ"ב: 'וטוב שיאמרנו בלחש', אבל בכף החיים (אות י) כתב שמנהגנו לאומרו בקול רם. רבים החזנים המגביהים קולם במילים 'ופי יגיד תהילתך' ואיני יודע את טעמם.

סימן קי"ד

36. שאלה: כיצד ומתי מתבצע המעבר בברכת 'גבורות' בין חורף לקיץ?

תשובה: המשנה אומרת (תענית א, ב): 'רבי יהודה אומר העובר לפני התיבה ביום טוב האחרון של חג האחרון מזכיר הראשון אינו מזכיר, ביום טוב הראשון של פסח הראשון מזכיר האחרון אינו מזכיר', כלומר שהשינוי מתבצע ביום טוב תפילת מוסף ולא בשחרית ולא בערבית. הכלל הוא שאין משנים עד שיכריז ש"ץ (על פי ירושלמי).

בקהילות ספרד שבהן נהוג לומר בקיץ 'מוריד הטל', כך השינוי מתבצע: הש"ץ מכריז לפני תפילת מוסף שמעכשיו משנים לנוסח החדש (ואומרים את הפיוט המתאים) ולכן תמיד קורה שבשחרית עדיין אמרו את הנוסח הישן ואילו כבר בתפילת לחש של מוסף עברו לנוסח החדש.

בקהילות אשכנז היה מקובל (וככה נהוג גם עתה בחו"ל) שלא אומרים כלום בקיץ (כי בגמרא כתוב שאין חיוב לומר טל בקיץ) ובגלל זה הם נהגו בתחילת חג הפסח שלא לעשות שינוי בתפילת מוסף בלחש, מפני שלא ניתן להכריז לפני תפילה: 'לא אומרים משיב הרוח ומוריד הגשם', 'מפני שנראה שממאנין בגשמים, כדרך שאמרו אין מתפללין על רוב טובה' (לשון המ"ב או"ח קי"ד סק"ג). ולכן בנוסח אשכנז, בלחש של מוסף ממשיכים כמו שמתפללים בקיץ, ורק בחזרת הש"ץ, היו שומעים מפי ש"ץ שאינו אומר את 'משיב הרוח ומוריד הגשם' וידעו על פי זה, שלא לומר יותר נוסח זה. הקהל עצמו היה מתחיל להתפלל נוסח של קיץ רק במנחה.

בזכות מנהג בני אשכנז, פסק בכף החיים (קי"ד כ"ד) שאף ספרדי שטעה והזכיר בלחש של מוסף גשם אין מחזירין אותו, שהרי לא כל הקהילות כבר שינו נוסח בתפילת לחש.

המנהג המקובל כיום בכל קהילות אשכנז בארצנו הקדושה, שעושים כמנהג בני ספרד, ואומרים את הפיוט לפני תפילת לחש והשינוי מתבצע בתפילת לחש של מוסף (ראה לוח ארץ ישראל תשע"ט עמ' 59).

סימן קכ"א

37. שאלה: אמרתי בטעות מודים דרבנן במקום מודים הרגיל, מה דיני? תשובה: בדיעבד יצאת ידי חובה (הליכות שלמה פ"ח כ"ח וכן ילקוט יוסף תפילה ח"ב קכ"ד כ"ז ועיין עוד מ"ב מהד' דרשו על סימן קכ"א הערה 4).

סימן קכ"ג

38. שאלה: ב'עושה שלום במרומיו' לאיזה צד פונים תחילה, ומה הדין בקדושה באמירת 'וקרא זה אל זה ואמר'?

תשובה: ביחס לדין הראשון יש התייחסות בהלכה (או"ח קכ"ג א) שיתחיל לצד שמאלו ואחר כך לצד ימינו (מ"ב סק"ד: שהמתפלל רואה עצמו כאלו שכיהן מול פניו ושמאל האדם הוא צד ימינו של הקדוש ברוך הוא).

ביחס לדין השני לא מצאתי התייחסות בפוסקים, במיוחד שלפי עיקר הדין (או"ח קכ"ה) אין הציבור אומר עם הש"ץ 'נקדישך'. וכתבו אחרונים שיש עדיפות לנהוג כמלאכים הפונים תחילה לצד ימין ('התפילה והלכותיה' הרב אהרן זכאי, ח"ב עמ' 314), ויש שכתבו (שו"ת 'אז נדברו' ח"ג סי' לב): ש'במקום לדקדק דקדוקי עניות באיזה צד לפנות הראש, יש ליתן כל התשומת לב לכוון למה שאומרים... להתקרבות הלב לבורא כל העולמות... ובעניונו עושים הטפל לעיקר והעיקר לטפל' (ועיין עוד יצחק ירנן ח"ז י').

39. שאלה: במקרה בו החזנים התחלפו אחרי חצי קדיש שאחרי שמונה עשרה, מי יאמר קדיש תתקבל?

תשובה: כתב בספר פסקי תשובות (ח"ב עמ' צ"ז) שיכול לומר החזן השני את קדיש תתקבל, כי חשובה תפלת ובא לציון שיאמר עליה קדיש תתקבל. העיר הרב יהודה נקי: אם החזן השני האזין לחזרת הש"ץ, יכול הוא לומר בשופי, קדיש תתקבל, מדין שומע כעונה. יש להדריך את החזן הראשון לצעוד שלוש פסיעות אחורה ולומר עושה שלום וכו', דסתם חזן סומך על קדיש תתקבל בזה (כמובא במשנ"ב סימן קכ"ג ס"ק יח', למי שלא צועד בגמר תפילת הש"ץ). ואם יודע מראש שיתחלף, שיאמר "עושה שלום" בגמר תפילת הש"ץ שלו.

סימן קכ"ח

40. שאלה: אני כהן ואני מאריך בתפילת הלחש. אני מסיים שמונה עשרה ממש צמוד לברכת רצה של חזרת הש"ץ. יש לפני שתי אפשרויות, לוותר על נטילת ידיים ולסמוך

על נטילה של הבוקר או ללכת וליטול ידיים ולסמוך על הדעה שעקירת רגליים לכיוון הנטילה נחשבת גם לעקירה, מה עדיף מבין שני האפשרויות?

תשובה: בהלכה נאמר, שכל כהן שלא עקר ב'רצה', לא יעלה. זאת אומרת שהוא חייב להתקדם לכיוון הדוכן, לפני שהש"ץ חותם בברכת 'בא"י המחזיר שכינתו לציון'. אמנם ערוך השולחן (או"ח קכ"ח ט"ז) הביא דעה המקלה בכך (המחשיבה את העקירה לכיוון הנטילה, כעקירה המועילה), אבל היותר נכון הוא לסמוך על הנטילה של הבוקר. [זו לשון ערוך השולחן: 'ונ"ל דבדיעבד אם עקר רגליו ברצה ליטול ידיו מקרי גם כן עקירה דהלא עוקר את עצמו ממקומו לעלות לדוכן על ידי רחיצת ידיו].

41. שאלה: כהן הנמצא בתפילת לחש שלו, והש"ץ מתקרב לנשיאת כפיים, האם רשאי/חייב הכהן להפסיק מתפילתו על מנת לומר ברכת כהנים?

תשובה: עסק בשאלה זו המשנה ברורה (קכ"ח סק"ו): 'כהן המתפלל שמונה עשרה אם אין שם כהן אחר בבית הכנסת צריך להפסיק ולעלות לדוכן, כדי שלא תתבטל הנשיאת כפיים, ואחר שיגמור הנשיאת כפיים ירד מהדוכן ויגמור תפלתו, ואם יש שם כהן אחר אינו פוסק מתפלתו אם לא שאמרו לו עלה לדוכן או טול ידיך, דאז אפילו יש שם כהנים אחרים צריך להפסיק ולעלות. וכל מקום דמפסיק בתוך התפלה כדי לעלות לדוכן צריך לעקור רגליו קצת בתוך התפלה כשאומר הש"ץ רצה, אבל אם לא עקר רגליו כשאומר הש"ץ רצה אינו רשאי לעלות [מ"א בשם רדב"ז וש"א].

אמנם האליה רבא מפקפק בעיקר היתר זה של הפסק באמצע התפלה, אפילו באמרו לו עלה דאף על גב דתפילה דרבנן היא מכל מקום אפשר דהעמידו חכמים דבריהם אפילו במקום עשה, וכן דעת הגאון יעב"ץ בסידורו שלא להפסיק באמצע התפלה לנשיאת כפיים כשעומד בברכה אחרת אם לא שהגיע בתפלתו למקום ברכת כהנים שאז דעתו שמוותר לו לעקור רגליו ולעלות לדוכן, שבמקום זה לא מקרי הפסק שהוא מעין שים שלום [והנה כשמשער בתוך התפלה שיגיע אז לאותו מקום בשוה עם הש"ץ צריך לזהר לעקור רגליו קצת לצד הדוכן בעת שמתחיל הש"ץ רצה וכמו שכתבנו למעלה] וגם זה דווקא אם הוא מובטח שלא תיטרף דעתו ויחזור לתפלתו... [פשוט לי, שאם הכהן נהג כדעה הראשונה, ועלה באמצע תפילת לחש שלו, אין הוא 'טועה בדבר משנה'].

בספר פסקי תשובות הכריע כדעה השניה הנ"ל, שיעלה לברך רק אם יתקיימו שלושה התנאים הבאים: א. אין כהן אלא הוא. ב. עקר רגליו ב'רצה'. ג. עומד יחד עם הש"ץ בברכת הודאה. [לא יטול ידיים לפני הברכה אלא יסמוך על נטילת הבוקר].

בהערות איש מצליח כתב שגם בכף החיים ובילקוט יוסף פסקו כנ"ל, ואחר כך יחזור למקומו ויסיים תפילתו.

42. שאלה: פגשתי כהן תייר בתפילה, מרוב שמחתי בראייתו הושטתי לו יד בעת שהיה בדרך לדוכן, אך לא החזיר לי את ידו בהיותו מסמן לי שידיים שלו אחרי נטילה, והוא נזהר מלגעת בי, האם יש מקום לחומרא/הנהגה זו?

תשובה: ממציאים חומרות ללא גבול וללא הגיון. מילא, אם החומרא לא פוגעת באחרים, עוד ניתן להבין, אם יש בה קצת מן האמת, אבל במקרה שזה גובל בשאילת שלום, שחז"ל התירו להשיב לכל אדם אף בין פרקי של קריאת שמע, משמע שזה משהו בעל ערך שלא כדאי לוותר עליו.

לגופם של דברים, חז"ל אמרו שצריך טהרת ידיים בברכת כהנים, ולפי הרמב"ם משמע שאם היו ידיו נקיות מהנטילה של הבוקר, אין צריך ליטול שוב. כתבו הפוסקים שסומכים על דבריו במקרים שהשעה דחוקה או שהמים לא מצויים.

בגלל שיטת הרמב"ם הנ"ל, כתב המ"ב א. שלא לברך על הנטילה של הכהנים. ב. להיזהר לא להסיח דעתו מטהרת ידיו. וכך כתב המ"ב: 'ולכן כל כהן ירא וחרד ישמור ידיו משעת נטילתו שחרית שלא ליגע במקום המלוכלך שלא יפול בספק ברכה' (או"ח קכ"ח כ"ד) ועיין עוד פסקי תשובות ח"ב סימן קכ"ח הערה 97 בשם שבט הקהתי ג סד.

אנו יוצאים מתוך הנחה שזה שהושיט לכהן את היד, ידיו נקיות, שהרי כעת סיים תפילת שמונה עשרה, ועל כן אין בהחזרת היד מעשה של היסח הדעת.

אני חושב שהטעות של הכהן נובעת מדמיון לא נכון להלכות נטילת ידיים לסעודה, ששם באמת כתוב (או"ח קס"ב ד) להיזהר שלא יגעו ידיו הרטובות באדם אחר שלא נטל ידיים.

אני מניח שלמד הנהגה זו בחו"ל, ששם חסרות להם הרבה מצוות המתקיימות בארץ, על כן הם מרגישים שהם צריכים להמציא דברים במקום מה שחסר להם שם.

סיכום: אין שום בעיה להחזיר שלום למי שהושיט את ידו לשלום.

43. שאלה: בברכת כהנים, האם יש עניין לא לענות 'ברוך הוא וברוך שמו' מדין הפסק?

תשובה: אין בכך הפסק, ולא ברור לי מדוע אנשים לא מקיימים מנהג טוב זה (אולי חששו, כשם שאין לדבר ולא לומר פסוקים באותה השעה, ממילא לא אמרו ב"ה וב"ש, שזה נראה להם דבר שאינו ב'חובה').

44. שאלה: אנו נוהגים לא לקיים ברכת כהנים בבית האבל. האם יש לומר את נוסח אלוקינו ואלוקי אבותינו?

תשובה: יש בכך מחלוקת מנהגים, הנהגה אחת היא שכיון ש'אם עלה לא ירד', לכן יש לומר או"א, אבל בספר גשר החיים על פי שיורי כנסת הגדולה כתב שלא לומר אותו (עיין שו"ת

אורה של תורה סימן ס"ב) הרב דוד לנקרי אמר שבאמת ככה הם נוהגים בקהילתו שלא לאומרו בבית האבל, וכן הובא בספר דברי שלום ואמת ח"ב עמ' 134 בהערה 85. כידוע, מנהג הספרדים בירושלים, לומר ברכת כהנים כרגיל.

סימן קל"א

45. שאלה: האם יאמרו תחנון בבית כנסת ביום שיש ברית מילה?

תשובה: השו"ע כתב (או"ח קל"א ד'): 'נהגו שלא ליפול על פניהם לא בבית האבל, ולא בבית החתן, ולא בבהכ"נ ביום מילה...' יש להסתפק מה הכוונה במושג ביום המילה, האם הכוונה לעצם העובדה שיש שם ברית או שזה תלוי בבעלי השמחה.

הרב החיד"א (ברכי יוסף) הסיק שהדבר היחיד הקובע הוא נוכחות אבי הבן במקום, שהואיל וזה יום שמחה שלו, אנו משתתפים בשמחתו בכך שלא אומרים תחנון, אבל במקרה שמתקיימת ברית באותו מקום אבל אין אבי הבן נוכח שם יאמרו תחנון. זו לשונו: 'מה שאין נופלים על פניהם לאו משום מצוות מילה, אלא לכבוד אבי הבן, דעליה רמיא יעלו בו שמחים במצות בנו, ועליו תטוף מילתו'...

שם הוא מוסיף שאין להתווכח עם הציבור אם הוא נוהג באופן שונה, וכך כתב: 'ומכל מקום אם יש מנהג קדום שלא לומר תחנונים בעזרה ביום המילה, אף אם אבי הבן מתפלל לפנים (כלומר באולם אחר), הנח להם לישראל'.

מדברי הרב בנבנישתי נראה אחרת (שיורי כנסת הגדולה על ה"ב") שכתב: 'כתבתי בתשובה חלק אורח חיים סימן רל"ו, דאף ביתום שמת אביו קודם שנולד אין אומרים תחנונים ונפילת אפים', הסיטואציה שם היא שאין האב בחיים ובכל זאת לא יאמרו תחנון בגלל העובדה שבאותו מקום מתבצעת מצוות ברית מילה.

שמעתי שהרב מרדכי אליהו היה אומר שבעלי הברית פוטרים מתחנון מתחילת היום עד הברית וכן במקום שתתקיים הברית לא אומרים תחנון עד הברית.

הרב עובדיה יוסף עסק בשאלה זו (יביע אומר ח"ג או"ח י"ב) והסיק שאם הברית בבוקר, לא יאמרו תחנון גם במנחה אם יש שם בעלי הברית. אך אם הברית אחרי צהריים, יאמרו בשחרית (משמע אף שבעלי הברית נוכחים) ומכל מקום אם נהגו שלא לומר גם בשחרית, אין לשנות מפני המחלוקת.

46. שאלה: האם אומרים תחנון בבית כנסת ביום של סיום מסכת?

תשובה: בהלכה בשולחן ערוך מוזכרים מספר מסוים של מקרים, שבגללם אין אומרים תחנון, וזו לשון השו"ע (או"ח קל"א ד'): 'נהגו שלא ליפול על פניהם לא בבית האבל, ולא בבית החתן, ולא בבהכ"נ ביום מילה, ולא כשיש שם חתן'.

אבל ידוע שהמנהג שנשתרבב הוא להוסיף מספר מקרים שבהם גם לא אומרים. אחד מהם הוא סיום מסכת.

הגמרא מספרת שהיה אמורא שהיה עושה יום טוב באותו יום שתלמיד סיים מסכת, וזו לשון התלמוד (שבת קיח: - קי"ט.): 'ואמר אביי תיתי לי דכי חזינא צורבא מרבנן דשלים מסכתיה עבידנא יומא טבא לרבנן'.

על פי זה נהגו, שאם התאספו לכבוד מאורע זה, שהקהל לא אומר תחנון אם מתפללים באותו מקום, ואותו המסיים לא אומר כל אותו היום (פסקי תשובות ח"ב עמ' ע"ה, ועיין עוד ביביע אומר ח"ד או"ח י"ג).

סימן קל"ב

47. שאלה: ידוע שאין לצאת מבית הכנסת קודם 'ובא לציון', נקלעתי למניין בו יש שיעור משנה לפני 'אשרי' (מנצלים את ההפסקה על מנת להניח רבנו תם) ואני ממהר, מה עלי לעשות?

תשובה: אכן נפסק בהלכה (או"ח קל"ב ב): 'אסור לאדם לצאת מבית הכנסת קודם קדושה דסידרא', וזה בגלל שהעולם מתקיים על זה (על פי גמרא סוטה מ"ט). לכן צריך להיזהר מלזלזל בה.

המשנה ברורה כותב שאפילו אם ירצה לאומרה בעצמו, אין זה נכון, אם לא בשעת הדחק. נראה מסברא, שמכיון שאתה ממהר זה נחשב לשעת הדחק, ובהצטרף הסברא שזה לא הגיוני, שיוכלו לקבוע שיעור שיגרום לכליאה ממושכת של המתפללים, על כן נראה להתיר לצאת.

סימן קל"ד

48. שאלה: במניין בו אני מתפלל בגלל 'דוחק השעה', הוחלט ונקבע שבימי שני וחמישי מוסיפים בתחנון את 'אנשי אמונה' וכן 'תמהנו מרעות' כולל י"ג מידות אבל אין אומרים 'זהו רחום', איך עלי לנהוג?

תשובה: נכתב בהלכה (שו"ע או"ח קל"ד א): 'זהו רחום, ואומרים אותו בקול רם; ואם לא אמרו מעומד, עובר על התקנה ונקרא פורץ גדר'. יש מחלוקת בפוסקים על מי נאמר 'פורץ גדר', על מי שלא אמרו כלל או מי שאומרו שלא בעמידה.

בכל אופן, למרות שהקהל התיר לעצמו לדלג, מהסיבות הנ"ל, אתה תשלים את אמירת 'זהו רחום' בעמידה ובקול רם.

יש להדגיש, שאמירת והוא רחום יותר חשובה, מאמירת י"ג מידות, וכאשר השעה דחוקה, ניתן לאומרו אף לפני התפילה (הערת הרב יהודה נקי).

סימן קל"ה

49. שאלה: שמעתי על הרב עובדיה יוסף שהיה עולה לתורה ראשון בבית הכנסת שהיה לו מתחת לבית בימי שני וחמישי, על אף שהיה במקום כהנים, על מה זה מבוסס?

תשובה: לא זכיתי לקרוא על כך התייחסות מפורשת, אבל אשתדל לברר מקחו' של ענק התורה. ראשית, המשנה (גיטין נ"ט). אומרת שישנה תקנה שהכהן קורא בתורה ראשון משום דרכי שלום. בהמשך, הגמרא מבארת שמן התורה ישנו חיוב לכבד את הכהן ראשון בכל ענייני כבוד, אבל הוא רשאי למחול על כבודו ולתת למי שגדול ממנו לעלות ראשון, אבל כאן ביחס לקריאת התורה בבית הכנסת, מנעו חז"ל אפשרות למחול מחשש שמא יבואו להתקוטט, כל אחד עלול לטעון אני ראוי לעלות ראשון במקום הכהן.

א. בגמרא גם התבאר שבימי שני וחמישי התקנה לא קיימת בגלל העובדה, שאין באותם ימים ציבור רב, ואין חשש של מריבה. אמנם התוספות במקום כתבו שבימינו גם בימות החול קיים חשש של 'לאנצויי' ועל כן אין הבדל בין חול לשבת (דברי התוספות לא הובאו להלכה בלשונו של השו"ע או"ח קל"ה ד).

ב. תקנה זו קיימת רק בתפילה בבית הכנסת, ולא ברור שהיא קיימת גם במניין המתקיים בבית פרטי, (עיי' בדברי שער הציון סקי"ב המסתפק בדבר).

ג. ישנו דיון רחב בראשונים, האם קדימת הכהן היא גם במקרים בהם נמצא תלמיד חכם מופלג. (1) לפי פסקי הרא"ש בכל מקרה שיש באותו מקום ת"ח שהוא מופלג בחכמתו ביחס לחכמי מקומו, רשאי הוא לעלות לפני הכהן (על פי הסיפור על רב הונא במגילה ובגיטין שם, שעלה לפני הכהן, מפני שכהנים החשובים של ארץ ישראל היו כפופים לו) בבית יוסף הובאה דעת רבי ישעיה שרק לת"ח גדול הדור שאין כמותו אפילו בעיר אחרת ניתנה הרשות להקדים את הכהן. (2) הטור מצטט מדברי הגאונים שנראה שחלקו על פסיקת הרא"ש, ולדעתם אין הישראל, אפילו אם הוא נשיא, רשאי לעלות ראשון. (3) אבל מאידך ישנה שיטת הרמב"ם (מופיעה גם בב"י בשם פירושו למשנה וגם בשו"ת פאר הדור מ"ב) שלדעתו המנהג לתת לכהן לעלות למרות שיש שם ת"ח בטעות יסודו, כי כל הקדימה היא רק באותו אופן שהכהן שווה לישראל בחכמתו. לדעתו בתשובה יש בכך משום זלזול בכבוד תורה כאשר הת"ח מוותר על מקומו.

סיכום: למרות עדותו של מרן השו"ע שהמנהג הוא להעלות כהן ראשון אף בנוכחות ת"ח, יש מקום לשנות הנהגה זו, כאשר מדובר בת"ח מופלג שהרבה ת"ח כפופים לו בפסיקה, ובנוסף לעובדה שהתפילה מתקיימת בימות החול, והיא מתקיימת בבית כנסת שהיה בבעלותו של משפחת הרב, שזה כעין תפילה בבית.

סימן קל"ו

50. שאלה: ראיתי שביום הברית כבדו את הסבא של התינוק לעלות שלישי, ובגלל זה אבי הבן לא עלה, האם נהגו כשורה?

תשובה: בביאור הלכה (או"ח קל"ו א) הביא את סדר הקדימות בעליה לתורה, וכתב שצריך שיעלה אבי הבן בשבת לפני הברית, ולא הזכיר את העלייה ביום הברית (אולי מפני שלא תמיד ישנה קריאת התורה ביום הברית), אבל בט"ז (יורה דעה ת' א) הביא מנהג זה, ולפי זה ראוי להקדימו לסתם אדם שאין לו חיוב.

סימן קל"ז

51. שאלה: ביום שני עלה כהן לתורה ואחרי שקרא בעל הקורא שני פסוקים הוא ברך ברכה אחרונה, מה צריך לעשות?

תשובה: אין נחשב הדבר לעלייה בתורה כל עוד לא קרא שלוש פסוקים או יותר. השאלה היא איך יש לתקן את הדבר!

אם עלו על הטעות מיד אחרי שברך הכהן ברכה אחרונה, יעלה שוב ויתחיל מהתחלה ויוסיף עוד פסוק.

אם כבר עלה השני וברך, יתחיל לקרוא הוא מהתחלה, כל זה נכון אם מדובר אם לא היו כהנים בקהל, ועלו רק ישראלים, אבל כאן הואיל והטעות היתה אצל הכהן הדין משתנה, מפני שאסור לקרוא שוב מה שקרא הכהן, כי יהיה בכך פגם לכהן שיחשבו שהוא כהן פסול אם יחזרו לקרוא מה שכבר קרא, ועל כן ישלימו את מניין העולים בקריאת הפסוקים הבאים, ולא יקראו את מה שכבר קרא הכהן (על פי שו"ע או"ח קל"ז ד ומ"ב סקי"ג).

52. שאלה: בטעות, העולה לתורה שכח לומר 'ברכו את ה' המבורך' והתחיל בברכה 'אשר בחר בנו' האם מחזירים אותו?

תשובה: לא מחזירים אותו (פסקי תשובות ח"ב עמ' קס"ב).

סימן קל"ט

53. שאלה: איך הדרך הנכונה בברכות התורה כאשר אני עולה לתורה?

תשובה: יש להתייחס לשתי נקודות:

א. האם להשאיר הספר פתוח בשעת הברכה?

ב. איך יש לאחוז את הספר עצמו בעת הברכות והקריאה?

א. לגבי השאלה אם לסגור הספר בשעת הברכות, מצאנו בכך מחלוקת תנאים בסוף מסכת מגילה (ל"ב.), רבי מאיר מצריך לסגור הספר בזמן הברכות, על מנת שלא יחשבו שהברכות כתובות בספר התורה, ואילו רבי יהודה אינו חושש לכך, והלכה כרבי יהודה. השאלה בה דנו הראשונים היא, האם יש עניין, לשיטת רבי יהודה, להחמיר בכך? בעלי התוספות הבינו שכן, אבל לפי אבודרהם המובא בבית יוסף משמע שלהלכה יש עניין לא לסגור, על מנת שלא יהיה טרחא דציבורא בעת שבעל הקורא ישתהה כאשר יחפש את מקום הקריאה. מה נהגו? הרמ"א הביא דעה להפוך את פניו, הובא בפוסקי אשכנז גם מנהג לעצום עיניים בעת הברכות.

לגבי המנהג הפיכת הפנים בשעת העלייה לתורה, אמנם הרמ"א כתב שיהפוך לצד שמאל, אך בספר 'ועליהו לא יבול' של הרב נחום סטפנסקי מובא שהגרשו"ז וכן הרצי"ה והרב אליעזר וולדינברג היו הופכים לכיוון ימין, והטעם שסברו שהרמ"א מיירי בזמן שהעולה היה קורא בעצמו.

אצל פוסקי ספרד מצאנו שתי הנהגות שונות, הדבקים בדברי מרן השו"ע כלשונו, מקפידים להשאיר את הספר פתוח לגמרי בעת שמברכים, אבל הנוהגים כדברי האר"י ז"ל מניחים מטפחת על הספר בעת שמברכים.

ב. בפשטות, יש לאחוז ב'עץ החיים' שהוא העמוד מעץ או בתיק הספר או בקלף בהפסקת מפה בזמן שמברך, ולא יעזוב אחיזתו עד סיום העלייה והברכה. אבל יש נוהגים שבעת הברכות ואחזים בשתי הידיים בשני צדדי הספר באמצעות המטפחת, ובשעת הקריאה מסלקים את יד שמאל כדי לאפשר את הקריאה, ומשאירים את יד ימין על הספר עד סיום העלייה והברכה.

לגבי הברכה שלאחר הקריאה, לכולי עלמא יסגור הספר, שהרי בכל מקרה בין גברא לגברא, הספר יהיה סגור.

סימן קמ"א

54. שאלה: ילד נכה היושב על כיסא גלגלים, האם יוכל לעלות ולקרוא בתורה בבר המצווה שלו, למרות שאין באפשרותו לעמוד על רגליו?

תשובה: התלמוד (מגילה כ"א.) אומר שלמרות שבקריאת מגילה רשאי הקורא לשבת כשם שרשאי לעמוד, אבל 'מה שאין כן בתורה', כלומר בקריאת התורה בציבור אין היתר לקרוא במצב של ישיבה.

הפוסקים דנו (או"ח קמ"א מ"ב סק"א) מה הדין בדיעבד אם קרא בישיבה, ולמסקנה נפסק שבדיעבד יצאו ידי חובה.

יש לחקור האם דין זה, של עמידה של הקורא בתורה נובעת מכבוד תורה או מכבוד הציבור,

אם זה נובע מכבוד הציבור, יותר קל לומר שהציבור רשאי לוותר על כבודו (העירוני שלא פשוט שהציבור יכול לוותר על כבודו, כשם שלא מועיל מחילה ביחס להלכה, שאין אישה עולה לתורה משום כבוד ציבור).

גם אם נאמר שהצורך לעמוד נובע מפאת כבוד התורה, עדיין ניתן לומר שמתי ישנו חוסר כבוד, דווקא כאשר הקורא מסוגל לעמוד ולמרות זאת, הוא יושב או נשען בכל כוחו, אבל בנידון דידן, שאין ביכולתו לעמוד, אין כאן חסרון בכבוד תורה, ויהיה רשאי לקרוא מתוך ישיבה, כך השיב הרב דוב ליאור באתר ישיבה (מיום י"ז חשוון תשס"ז) ועיין עוד במעין אומר ח"א פ"ז צ"ד.

בספר פסקי תשובות (ח"ב עמ' קס"ז) הגיע למסקנה שונה, לדבריו ההיתר היחיד שנוכל לתת לאנשים כאלה, הוא לקרוא על ידי סמיכה או תמיכה של שני אנשים בצידו, אבל באופן שאינו יכול לעמוד כלל, ורק בבית חולים שבו רוב המניין מורכב מאנשים כאלה, רשאים הם לעלות לתורה.

סימן קמ"ז

55. שאלה: בשבת בה מוציאים שלושה ספרי תורה, והמנהג הוא לומר קדיש אחרי ספר שני, ולפי בני ספרד גם אומרים חצי קדיש בסיום הקריאה בספר השלישי, האם הדין משתנה במקרה בו עלו שבעה לספר הראשון?
ומה הדין כאשר מתארגן מניין במקום שיש בו רק ספר תורה אחד וכולם קוראים באותו הספר?

תשובה: ביחס לשאלה הראשונה, מצטטים את דברי הריב"ש שהובאו בבית יוסף (או"ח רפ"ב): 'וביום אחרון של חג שמוציאין שלושה ספרים אף על פי שקורין בראשון יותר משבעה אין אומרים קדיש עד אחר ספר שני שלא לחלק בימים שמוציאים שלושה ספרים בין זה לזה,

ועוד דכיון דטעמא דקרינן פרשת בראשית הוא כדי שלא ליתן פתחון פה לשטן לומר סיימו את התורה ואינם חפצים לקרות עוד אין להפסיק ביניהם כלל'.

יש שדייקו מתחילת דבריו 'שלא לחלק בימים שמוציאים שלושה ספרים בין זה לזה' ולפי זה אין לומר קדיש אחרי ספר ראשון, וכך כתב בזכור לאברהם או"ח מערכת ס'.

ויש שדייקו מסיום דבריו 'כדי שלא ליתן פתחון פה לשטן לומר סיימו את התורה ואינם חפצים לקרות עוד אין להפסיק ביניהם כלל', שזהו דין מקומי בשמחה תורה שלא לגרום הפסקה, אבל בארוע אחר כגון ראש חודש טבת בשבת וכדומה, יאמר קדיש אחרי ספר ראשון, וכך כתב בישכיל עבדי (ח"ו כ"א) וכן כתב ילקוט יוסף (ק"מ ו) וראה פסקי תשובות קמ"ז הערה 30.

ביחס לשאלה השניה, כתב בילקוט יוסף (או"ח קמ"ד ח') ששאל את אביו ואמר שיש לומר קדיש למרות שלא החליפו ספר תורה (כביכול שהקדיש נתקן על הקריאה החדשה ולא על הספר הנוסף) וכן הביאו בפסקי תשובות (על סימן קמ"ט הערה 29).

סימן קנ"א

56. שאלה: האם צריך לכסות את האקדה בזמן התפילה גם בבית או רק בבית הכנסת? **תשובה:** לפי הפשט עיקר האיסור נאמר ביחס לבית הכנסת וזה מבוסס על הסעיף הבא: 'ויש אוסרים ליכנס בו בסכין ארוך או בראש מגולה' (שו"ע או"ח קנ"א ו), ואילו יש מן המקובלים שהרחיבו דין זה גם למצב בו אדם מתפלל אף מחוץ לבית הכנסת (פסקי תשובות ח"ב עמ' רל"ב).

57. שאלה: האם מותר לערוך בבית הכנסת טכסי מצווה שאינם בגדר תפילה או לימוד, כגון עריכת חופות בריתות וכגון הכנסת המת ואמירת הספדים בשעת הלוויה? **תשובה:** לגבי סעודת מצווה בילקוט יוסף (קנ"א ג) התיר בתנאי שאין בה קלות ראש ולא שכרות וגם שישמרו על קדושת המקום (וכן התיר בפסקי תשובות ח"ב עמ' ר"ל). לגבי עריכת חופה, בילקוט יוסף (שם ח') התיר בתנאי שיהיה הדבר בצניעות ולא תהיה שם שיחה בטלה. לדעתו, ההתנגדות שהיתה באירופה, נבעה בגלל שזה היה מנהג הריפורמים ולא משום דבר שבעצם (עיין ספר נפש הרב עמ' רל"א ופסקי תשובות ח"ב עמ' רכ"ו). לגבי עריכת לוויה הדבר אסור, ורק לת"ח (או לקרוביו) שהוא מגדולי הדור יש להתיר. עדיין לא הצלחתי להבין האם ישנו קו מנחה כללי בדבר קיום מצוות בבית הכנסת (אוי באמת כל דבר מצווה, שרי).

58. שאלה: האם מותר לתלות דגלי המדינה בבית הכנסת?

תשובה: הרב משה פיינשטיין התייחס לכך בשו"ת אגרות משה (או"ח א מ"ו) וזו לשונו: 'ולכן אף שוודאי לא מן הראוי הוא להכניס בבית הכנסת שהוא מקום קדושה, וכל שכן שאין להניחו שם בקביעות, וכל שכן לא אצל ארון הקודש, אבל איסור ממש לא שייך לומר על זה, אלא שהוא ענין הבל ושטות, ואם אפשר באופן של שלום לסלקם מבית הכנסת היה זה דבר טוב, אבל לעשות מחלוקת בשביל זה אסור. ואם היה כח בלא מחלוקת לעקור ענין הדגל, כדי שלא יהיה זיכרון למעשה הרשעים היה גם כן אולי נכון לעשות, אבל ח"ו לעשות מחלוקת בזה'.

בסידור בית מלוכה (בעריכת הרב אורי שרקי) כתב שהנס והדגל מקורם מימי המדבר בציווי

המסעות 'איש על דגלו באותות' (במדבר ב א) והוא ביטוי לתוקף הלאומי. עיין פיוט 'יחיד רם חושף' לר"מ אבוהצירא שחיבר כתפילה להקמת המדינה, ובו חחרוז 'דגל ישראל הרימה'. וטוב לכוון בשעה שמניף את הדגל לקיים את הפסוק 'זוכרת את ה' אלוקיך כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל' (דברים ח יח).

מובן הדבר שמי ששמח בכך שזכינו לעצמאות ישראל, רואה בהכנסת הדגל לבית הכנסת ערך חשוב, שהוא מסמל שעניין המדינה הוא יונק ומחובר לשאיפת הקודש של עם ישראל, ואינו רק נטייה לאומית חולונית הקיימת בכל אומות העולם (וראה בנידון דברי הרב משה מלכה שהובאו בספא אתחלתא היא ח"א עמ' קנ"ה).

סימן קנ"ו

59. שאלה: האם מותר לומר בבית, לשון הרע על אח קטן?

תשובה: אין היתר לספר על קטן לשון הרע, וקטן גם יכול להיפגע וקשה לו למחול כל עוד הוא קטן (עיין חפץ חיים מהדורת דרשו עמ' 643 הערה 3). העובדה שהוא בן בית ומדברים עליו בין חברי המשפחה, אינה מקלה על האיסור. ההיתר היחיד הוא לדבר עליו לתועלת, כמו שמותר לספר על גדול, לרבו או לאביו לתועלת (מדובר באופן שאתה יודע שרבו ישתמש במידע הזה, לא לרעת הילד אלא לשם הטייתו לדרך הטובה).

60. שאלה: האם מותר לשנות, כאשר שואלים מישהו איפה הוא היה והוא היה בדייט (פגישה עם בחורה לשם היכרות לקראת נישואין), והוא לא רוצה שידעו?

תשובה: ידוע מאמר רבותינו, ש'אין הברכה שורה אלא בדבר הסמוי מן העין' (ב"מ מ"ב.), וזו בוודאי הסיבה, שבגינה א השואל להסתיר מבני אדם את העובדה שנפגש אמש עם בחורה לשם היכרות למטרת נישואין, ובמקביל חז"ל (יבמות ס"ה:) מלמדים אותנו שמותר לשנות (כלומר לשקר) מפני השלום, על כן מותר לך לספר שהיית במקום אחר. בספר כף החיים (או"ח קנ"ו י"ד) הביא שכל ההיתר לשנות הוא רק על לשעבר, אבל אין לומר משהו עתידי כגון לומר לחבירו אבוא אליך בשבת, כאשר משנה בדיבורו.

סימן קנ"ח

61. שאלה: שמתי מיץ לימון בסלט, האם אני צריכה ליטול ידיים מדין דבר שטיבולו במשקה?

תשובה: אם המיץ לימון הוא מה שסחטת ביד, פשוט שאין צורך ליטול ידיים, שהרי שבעת המשקים המכשירים לקבל טומאה שהם י"ד שח"ט ד"ם ואינם כוללים מיצי פירות.

ואף אם מיץ הלימון הוא מסחרי ואת חוששת שמא יש בו תערובת מים, סוף סוף המים הם המיעוט, ובטלים ביחס למי הפירות, על פי באר היטב (קנ"ח סק"ז): 'ערב אחד משבעת משקין הללו עם שאר משקין, כגון דבש של דבורים עם דבש תמרים וכיוצא, אזלינן בתר רובא, אי רובא משאר משקין אין צריך נטילת ידיים' (בספר חזון עובדיה פסח עמ' ל"ו העיר, שיש בכך מחלוקת רמב"ם וראב"ד, טומאת אוכלין ט"ז ד, האם בעינן רוב מים או כלשהו, ודעת הרמב"ם לחומרא והפנה כף החיים קנ"ח סק"מ).

62. שאלה: אני אוכלת דבר שטיבולו במשקה בעזרת כף או מזלג, האם צריך נטילת ידיים? **תשובה:** לפי המ"ב (קנ"ח סק"ו) המדד הוא האם הדרך לאכול מאכל זה רק בעזרת כלי, ואם כן, פטור מליטול ידיים. הילקוט יוסף מחמיר בדבר, ומצריך עוד סיבה כגון שיהיה המשקה מבושל ורק אז יהיה פטור (קנ"ח ו,ז) לדעת הרב יוסף צריך שני צירופים, על מנת לפטור, פחות מכזית, בעזרת כף, מבושל. עיין בברכת ה' (ח"ג פ"י ס"ט) שלא מקבל את הקולא של משקה מבושל אלא אם כן בישל את הירק במשקה, שאז המים טפלים לירק.

סימן קס"ז

63. שאלה: ברכתי והכנסתי המאכל לתוך הפה, אבל לא בלעתי ממנו, האם אני רשאי לדבר או לענות אמן על ברכה בשעה זו?

תשובה: אין לְדַבֵּר עד שיבלע או לפחות ילעס מהמאכל עצמו, אבל אם בדיעבד אם דיבר אחרי שהכניס לפיו, אין לחזור ולברך. לגבי עניית אמן בסיטואציה זו, יש מחלוקת פוסקים, ועיין בפסקי תשובות ח"ב עמ' תל"ד, שהביא את דברי יביע אומר (ד, ט"ז) המתיר לענות.

64. שאלה: האם הבוצע על הלחם בשבת, עליו לאכול כזית מיד לאחר שבצע?

תשובה: ישנה דעה בספר פסקי תשובות (ח"ב עמ' תל"ה) שלפיה אף ביום חול, מי שמברך על הלחם, לא ידבר עד שיאכל כזית.

המנהג לא כזה, ועיקר ההקפדה היא על שני דברים:

א. לא לדבר לכתחילה עד שיבלע קצת מהלחם (על מנת שלא יהיה הפסק בין ברכה לטעימה) ובדיעבד אם שח אחרי שהכניס לפה, אינו חוזר ומברך.

ב. יש להקפיד לאכול כזית לחם (27 סמ"ק כנפח קופסת גפרורים) בכדי אכילת פרס (שזה בין 4 ל 9 דקות).

סימן קס"ח

65. שאלה: המלאווה שקונים במכולת, האם הוא נחשב כפת הבאה בכיסנין?

תשובה: זה תלוי בשאלה איך אתה מכין אותו בבית לאכילה, אם הוא נאפה בתנור יש לו דין פת הבאה בכיסנין, שברכתו מזונות ומעין שלוש, ואם קבע על כך סעודה, שזה כמות של שלוש או ארבע ביצים, יש להתייחס לכך כאל לחם לכל דבר. אך אם המלאווה עובר טיגון, יש לו דין תבשיל, ויברך מזונות ועל המחיה ללא תלות בשאלה מה הכמות שהוא אוכל.

66. שאלה: אכלתי מלאווה שנאפה בתנור, בכמות של 300 גרם, האם לברך ברכת המזון?

תשובה: ברגע שאתה אוכל כמות של 220 סמ"ק אתה חייב לפי פוסקי ספרד. הגר"א הבין שקביעת סעודה היא לפי כמות של חצי עשרון שהוא חצי שיעור חלה, המ"ב הביא את דעתו (קס"ח סקכ"ד) ולא הכריע אלא כתב שלא ייכנס למצב מסופק זה.

67. שאלה: קטן שאכל פת הבאה בכיסנין, כמה יאכל ויתחייב בברכת המזון, כשיעור קביעת סעודה של גדולים [3/4 ביצים] או של ילדים?

תשובה: כתב בביאור הלכה (קס"ח ו) ד"ה אעפ"י: 'ומכל מקום נראה ברור דאם הוא זקן או נער שאכילתן מועט בטבע, חייבין ב'המוציא' ובברכת המזון, אם אכלו שיעור שדרכן תמיד לקבוע על זה, כיון דכל בני מינם מסתפקים בשיעור אכילה כזו...'. בניגוד לכך, כתב הרב דוד יוסף (הלכה ברורה ח"ח עמ' 428 בהערה) לדעתו המדד הוא אובייקטיבי והוא תלוי במה שאחרים קובעים סעודה.

68. שאלה: מה יש לברך על 'באגט קראנץ'?

תשובה: לפי מה שהבנתי, כך הוא תהליך היצור: קונים את המאפה ממאפיה רגילה, אחרי שזה עבר רק חצי אפיה, לאחר מכן זה מגיע למפעל, ושם אופים אותו באופן שמקבל את הצורה הפריכה.

הכלל הוא, שפת שכוססין אותה, כלומר שזה בצק שמעולם לא היה לחם אלא ישר הוכן שיהיה פריך, מברך עליה 'מזונות' (כעין הביגלה והקרקר) ואילו אם הכין לחם גמור ועשה ממנו צנימים מברך 'המוציא', כי אינו משנה הגדרתו בגלל המצב החדש שנהיה פריך.

המשגיח במפעל אמר בשם העדה החרדית, שברכתו מזונות הואיל ובא מהמאפיה במצב 'לא ראוי לאכילה', ובגמר הכנתו הוא פריך, וככה גם הורה הרב אברהם כלאב (אמר שיש חולקים על הגדרה הזו, ולדעתם ברכתו המוציא).

69. שאלה: מה הביסוס ההלכתי למה שמקובל לומר שברכת המצות לפי ספרדים היא מזוונות ולפי אשכנזים היא המוציא [מדוע היחס בפסח שונה אצל ספרדיים, ומדוע שבת הצמודה לשביעי של פסח היא כמו פסח לעניין זה?].

תשובת הרב דוב ליאור: אני לא מכיר מקור למחלוקת זו, וזה כנראה מחלוקת מסברא (ועיין עוד חזון עובדיה ברכות עמ' ס"ה).

70. שאלה: פת העשויה מכוסמת מה ברכתה ומה הדין בפת העשויה מכוסמין?

תשובה: נהוג לקרוא לקטנית בשם כוסמת ועל כן ברכתה 'האדמה', ואילו למין דגן נהוג לקרוא בשם כוסמין, ועל כן ברכתו המוציא אם עשה ממנו פת.

71. שאלה: אם אני אוכל מזוונות בכמות של כשני ביצים, ואני מברך ברכה אחרונה, אם אוכל לאחר מכן שוב מיני מזוונות, האם זה מצטרף לחיוב ברכת המזון, כמה זמן צריך לחכות, על מנת שלא יצטרף?

תשובה: כתב בשו"ת דובב מישרים (ח"א מ"ח) שהאכילות מצטרפות גם אם עבר זמן של כדי אכילת פרס, כתב בספר פסקי תשובות (ח"ב עמ' תנ"ב) בשם שו"ע הרב, שאם התחיל לאכול על מנת שלא לאכול כדי קביעות סעודה, ותוך כדי אכילתו החליט לאכול הרבה כדי קביעות סעודה, נכון שלאחר שאכל מה שחשב מתחילה יברך 'על המחיה' וישהה מעט, ואחר כך יחזור ויברך בורא מיני מזוונות, וימשיך אכילתו ויברך שוב על המחיה.

72. שאלה: מה מברכים על "פריקסה"?

תשובה: דרך ההכנה של המאכל הזה היא כך: מכינים בצק הדומה ממש לבצק של לחם, אבל במקום לאפות אותו בתנור, מטגנים אותו בשמן.

ישנה מחלוקת ראשונים, האם הדבר הקובע הוא אופי העיסה [בלילה רכה/בלילה עבה] או שהיעד הוא הקובע, כלומר אם דעתו לאפות או לטגן/לבשל העיסה.

למחלוקת זו, יש השלכה הן לעניין חיוב חלה והן לעניין ברכת המוציא וברכת המזון. דעת רבנו תם היא שברגע שהעיסה עבה זה מוגדר כלחם לכל דבר, אבל דעת ר"ש שהכל תלוי ביעוד, אם היעוד הוא אפיה הרי זה כלחם אף אם הבלילה רכה, ואילו אם המטרה היא לטגן/לבשל הרי זה פטור מן החלה וברכתו מזוונות.

נראה שגם הרמב"ם והרא"ש פסקו שהקובע הוא היעוד ולא סמיכות העיסה לבדו הוא הגורם הקובע.

למעשה, מרן השו"ע הכריע בתור דעת סתם כר"ש ובי"ש אומרים 'כר"ת, וסיים שירא שמיים יאכל רק בסעודה, כפי שנהג מהר"ם מרוטנבורג, כמו שמובא בטור יו"ד (שכ"ט).

אמר לי הרב יהודה נקי בשם הרב עובדיה יוסף, שבכל מקום שמרן השו"ע כותב בסגנון 'ירא שמיים יחמיר' אינו אלא חומרא בעלמא, ולפי זה גם כאן אין צורך להחמיר בכך.

בשו"ת אור לציון (ח"ב פרק י"ב בסעיף ה בהערה) הגיע לאותה מסקנה מכיוון אחר, הואיל ומרן השו"ע הזכיר דעת ר"ת בחלק או"ח ולא חזר להביא דעתו שוב בהלכות חלה, סימן שחזר בו ואינו חושש לדעתו כלל.

מאידך, הרמ"א כתב שהמנהג הוא כדעה המקילה, והמגן אברהם כותב שבאופן ששבע מאותו מאכל, יברך ברכת המזון (ישנה במ"ב הערה שכל מה שיש להחמיר הוא דווקא כאשר דעתו היתה לאפות ורק לבסוף נמלך לטגן, ואיני מבין מה המקור להערה זו), חייב בחלה אך אם דעתו לאפות פטור.

בספר ברכת הבית (ח"ב פרק ב י"ב עמ' קל"ד) שלדידן, אף בדיעבד וגם אם אכל כדי שביעה, יברך 'על המחיה' מכוח ספק ספקא, שמא העיקר כר"ש ואף אם נחמיר כר"ת, שמא מעין שלוש פוטר מברכת המזון (עיין עוד בספר השם רועי עמ' 170).

סיכום: יברך מזונות ועל המחיה, ויש אולי מקום להחמיר שלא לאכול מאכל זה אלא רק בסעודה.

73. שאלה: מה הברכה הראויה על 'קוגל אטריות'?

תשובה: לגבי ברכה ראשונה, ברכתו 'מזונות' הואיל והאטריות מכילות קמח חיטה, לגבי ברכה אחרונה אם אכל כמות של כזית ומעלה, מברך על המחיה. אם אכל כדי קביעת סעודה (224 סמ"ק) אין לברך ברכת המזון הואיל והאטריות הן 'מעשה קדירה' ואין עליהן שם של 'פת הבאה בכיסנין', אבל הרב מרדכי אליהו היה מורה בשיעוריו, שלא לאכול שתי חתיכות קוגל מהחשש שמא האפיה שהאטריות עברו אחרי הבישול, נותן להם הגדרה של 'פת' (ועיין עוד מעין אומר ח"א פ"ט כ"ג).

סימן קע"א

74. שאלה: האם מותר לזרוק שאריות מזון ישירות לפח האשפה?

תשובה: בשו"ע נאמר (או"ח קע"א א): 'ואין זורקין הפת משום בזיון אוכלים; וכשם שאין זורקין את הפת, כך אין זורקין אוכלין הנמאסים על ידי זריקה', משמע שאין חילוק בין לחם לשאר מיני מאכל. אמנם הביטוי 'זורקין' כוונתו זריקה כמו שזורקים כדור מזה לזה, אבל גם מי שמניח או שופך לפח מאכלים הראויים לאכילת אדם, מגיע לאותה תוצאה יאו אף לתוצאה ותר עגומה, מזה שזורק מאכל מזה לזה העלול להיות מאוס בעקבות זריקתו. בספר פסקי תשובות הקל בדבר, אם יש טרחה והוצאה כספית לשמור את שיירי המזון.

אבל כותב שם שיש להשתדל לזרוק אותם לפח דרך כבוד, דהיינו עטופים בתוך שקית ניילון בנפרד משאר טינופים ולכלוכים (ח"ב עמ' תצ"ד-ה).

אכן, אם נשאר מעט בצלחת שיירי מזון, באופן ובצורה כזו שזה כבר מאוס לאכילה על ידי אחרים, מותר כבר לזרוק גם ללא שקית (כך כתב שם וגם במעייין אומר חלק י"א עמ' ט"ז בהערה).

סימן קע"ה

75. שאלה: שתייתי יין שראוי לברך עליו הטוב והמטיב, אך דא עקא, לא זכרתי לברך לפני השתיה, האם ניתן לברך יותר מאוחר?

תשובה: כל עוד עוסק בשתיה, יכול עדיין לברך. וכך כתב המ"ב (קע"ה ט"ו): 'כתבו האחרונים בברכת הטוב יכול לברך בדיעבד אף שכבר שתה ונזכר כשהיין בפיו שכולעו ומברך אח"כ אבל אם נזכר אחר שכבר שתה אין כדאי לברך ומיהו כשיש עוד יין בקנקן לכו"ע יכול לברך דדמי למי ששכח לברך המוציא ונזכר קודם גמר סעודה'.

סימן קע"ח

76. שאלה: אני אוכל גרעינים בבית או שותה קפה, ואני נקרא לצאת, האם העובדה שאני לוקח הכוס או הגרעינים בידי, זה פוטר אותי מלברך שנית?

תשובה: הואיל והיה כאן שינוי מקום, עליך לברך שנית לפני שאתה ממשיך לאכול/לשתות בחוץ.

וכך כתב בילקוט יוסף (קע"ח ט): 'המפצח גרעינים, ובירך על אחד מהם בביתו, ויצא לחוץ...ואם הגרעינים היו מונחים לפניו בצלחת, ובעת שבירך לא חשב לקחת עמו הגרעינים ולאוכלם בדרכו, וחזר בו ויצא, צריך לחזור ולברך, שהרי שינה את מקומו'.

77. שאלה: אם מלכתחילה, כאשר התחלת לאכול, היה בדעתך לצאת, האם יועיל הדבר שאצא עם הכוס או הגרעינים?

תשובה: הדבר צריך ברור, כי מצד אחד נאמר שהדעת מועילה רק כאשר שינוי המקום הוא רק מחדר לחדר, ולא מהבית לחוץ, ומאידך כתוב שהולכי דרכים מותרים לאכול בדרך הליכתם'. הרב יצחק יוסף כותב 'כיון שדעתו היתה לאוכלם גם בדרך, אין צריך לברך... ואפילו אם יסיים אכילתם אחר זמן רב בדרכו', אבל אין כך דעת הרב מאיר מזוז, כפי שיצטט שם בשמו בהערה, וכן הרב דוב ליאור הורה שיברך שנית. ואלו דברי החסד לאלפים:

צריכים ברכה במקומן, כל זה הוא בפוסק מלאכול והולך למקום אחר, אמנם אם אוחו פרוסת לחם או פרי בידו ואוכל והולך ליכא שינוי מקום ומברך ברכה אחרונה במקום סיום אכילתו, כמו שנהגו הולכי דרכים דרך הילוכם ומברכים במקום סיום אכילתם, ומותר -
חסד לאלפים עמוד מס 316 או"ח פאפו, אליעזר בן יצחק הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

78. שאלה: האם יש דרך שהיא לכתחילה לכל הדעות בנושא הנ"ל?

תשובה: הרב בן ציון אבא שאול (אור לציון ח"ב עמ' ק"ה) נותן עצה שיעשה מעשה המוכיח שבדעתו לצאת, כגון שהולך לכיוון הפתח בשעת הברכה.

79. שאלה: האם יש שינוי מקום באוכל ברכב?

תשובה: בספר וזאת הברכה (פרק ו אות ד) כתב שאם קבע והתחיל לאכול במכונית, נחשב הדבר לקביעות מקום...ולכן אם יוצא ממכוניתו...חוזר ומברך. בהערות בסוף הספר בשם הרב מרדכי אליהו כתב שאין לעבור מן המכונית לרחוב ולהיפך, ואם עבר לדעת רוב הפוסקים צריך לברך וסב"ל.

80. שאלה: אדם שברך על ביסקויט ואכל ממנו פחות מכזית ויצא לחדר אוכל האם צריך לברך שוב מזונות?

תשובה: לכתחילה אין אנו משנים מקום אכילה גם אם אוכלים עוגיה או לחם. אם שינה ויצא לבית אחר, אם מצטרפים שני התנאים הבאים, אינו צריך לחזור ולברך: א. אכל דברים הטעונים ברכה לאחריהן במקומן [כל הדברים הזוקקים ברכת המזון או מעין שלוש] ב. אכל כזית מאותו מאכל לפני צאתו (על פי מ"ב קע"ח סקכ"ח). על כן במקרה הנ"ל, צריך לברך שוב.

81. שאלה: האם ההיתר לעקור ממקומו בסעודה על סמך שהניח שם מקצת חברים, הוא היתר רווח או רק לצורך מצווה עוברת כגון לצאת לקראת חתן וכלה?

תשובה: זו מחלוקת ראשונים, בין הכלבו לאבודרהם, (הובאה פעמיים בבית יוסף סימן קע"ח ד וכן תפ"ד א) לדעת אבודרהם רק למצווה עוברת רשאי לצאת, ואילו הב"י בסימן קע"ח מדייק מלשון הברייתא 'עקרו רגליהם לבית הכנסת או לבית המדרש' שאין הבדל בין מצווה עוברת או לא.

סימן קע"ט

82. שאלה: מה מהווה הסח הדעת בסעודה, כך שאסור לי להמשיך לאכול ללא ברכה? תשובה: ישנם בגמרא (ברכות מ"ב.) מספר מדדים: גמר מלאכול, סילק שולחנו, סך ידיו בשמן, אבל הגמרא כותבת שדברים הללו לא מהווים הסח הדעת, כאשר מיסב על שולחן המארח, וזה הביטוי המוזכר שם: 'אנן אתכא דריש גלותא סמכינן' כלומר אנו סמוכים על שולחנו של ראש הגולה, ועל כן אין משמעות לסילוק השולחן, שהרי אם יכבד אותנו בדבר מאכל, נשמח להמשיך לסעוד עמו.

אחרי זה הגמרא מביאה שכל המדדים הנ"ל אינם רלוונטים, מפני שישנו מדד אחר, והוא נטילת מים אחרונים, וזו לשונה: 'לית הלכתא ככל הני שמעתתא, אלא כי הא דאמר רבי חייא בר אשי אמר רב, שלש תכיפות הן... תפלה תכף לנטילת ידים ברכה', וכן מפרש רש"י במקום: 'אין סיום סעודה תלוי לא בגמר ולא בסילוק ולא בשמן, אלא במים אחרונים, כל זמן שלא נטל מים אחרונים - הוא מותר לאכול, ומשנטל - אסור לאכול'.

הסתפקתי בשאלה, מה הדין באורח שנטל מים אחרונים, מה הגורם הגובר, מים אחרונים או העובדה שאני אורח?

עיינתי בביאור הלכה (או"ח קע"ט ב ד"ה אפילו) והוא מצטט מדברי רע"א הכותב בשם פרח שושן שאם נטל ידיו גם בכהאי גוונא הוי הסח הדעת, וכן הביין מדברי פרי מגדים. שם הוא מציין שבספר מטה יהודה חולק על זה. בהערות איש מצליח כתב על סב"ל ומכל מקום אם אין לו צורך לאכול עוד, נכון שלא יאכל שלא יכנס למחלוקת.

סימן קפ"ד

83. שאלה: בסעודות גדולות ובהם יש הרבה דרשות, שאורכן במצטבר יותר משעה ורבע, מה עלי לעשות?

תשובה: כתב המ"ב (קפ"ד י"ח) במה דברים אמורים (שאם היתה הפסקה ארוכה, אינו יכול עוד לברך) שאחר שגמר אכילתו הראשונה הסיח דעתו מלאכול עוד, אבל אם היה הכל במשך סעודה אחת כגון מה שרגילין בסעודות גדולות שיושבין כמה וכמה שעות, ולפעמים יש שיעור עיכול מאכילת פת שאכלו בתחילה, אף על פי כן יוכלו לברך לבסוף ברכת המזון, כיון דבתוך משך הזה אוכלין פרפראות וכיסנין ושתיין הכל סעודה אחת היא וכלא נתעכל מזון הראשון דמי'.

סימן קפ"ח

84. שאלה: אמרתי בטעות ביום חול 'רצה' בברכת המזון, האם יצאתי ידי חובה? תשובה: אמירה מיותרת לא פוסלת את ברכת המזון (ועיין בשו"ע או"ח סימן ק"ח י"ב ובאחרונים שם מה הדין אם הוסיף במזיד הוספה בשמונה עשרה שלא כדין).

סימן קצ"ג

85. שאלה: הגעתי לארוע וחשבתי לאכול שם בלי לקבוע איתם סעודה, על מנת שלא להתחייב בזימון. כעת הציעו לי לזמן, האם אני רשאי? תשובה: אין חיוב זימון בגלל שמלכתחילה היתה דעתך שלא להצטרף (וזאת הברכה עמ' 135), אבל אתה רשאי לשנות כעת אם דעתך ולאכול שוב כזית לחם ואז תוכל לזמן איתם.

סימן קצ"ט

86. שאלה: אחותי מעוניינת לצאת בלילי שבת לפני שעשינו זימון, האם מותר לה, כלומר האם נשים חייבות בזימון? תשובה: יש לחלק בין שלושה מצבים: א. נשים שאוכלות בפני עצמן (כלומר שאין גברים אוכלים איתן), רשאיות לזמן, ואין בדבר משום חובה. ב. שני גברים שאכלו ויש איתם אישה שגם אכלה, אינה משלימה להם לזימון [אותו הדין גם אם גבר אחד אכל ויש שם עוד שתי נשים]. ג. אם יש כמות גברים המחייבת בזימון, ואישה או מספר נשים אוכלות איתם, הן חייבות בזימון ואין להם רשות לברך לפני שהיה זימון, בפני עצמן (במהדורת דירשו ציין שאם האישה קמה מהשולחן, יש להמתין לה למצוות זימון). ישנה השלכה חשובה מהסעיף האחרון, שבו אין הבדל בין איש לאישה, שאם מישהו יודע שיצטרך לצאת מהסעודה לפני הזימון, הוא צריך לחשוב בדעתו בעת שנוטל ידיים, שאין הוא חושב להצטרף באכילתו לחבורה האוכלת. הדבר מצוי בסעודות חתונה, בהן לא תמיד יש אפשרות להישאר עד ברכת המזון ושבע ברכות. חבר העיר לי: 'ממה שראיתי, ואני חושב שזה נכון גם בבתיים של תלמידי חכמים יראים ושלמים, שגם הנשים מדקדקות על קלה כבחמורה, נדמה לי שכאשר אישה צריכה ללכת

לפני סוף הסעודה ועדיין לא היה זימון, היא מברכת לעצמה ואיננה מבקשת מהגברים שיקדימו ויזמנו. לכאורה, זה לא כדין.

אך כיון שכך נוהגות, אני חושב שטעם הדבר הוא כפי שהזכרת, בסעודות גדולות, שאנשים מתכוונים שלא להצטרף ולא להתחייב בזימון, וכנראה שזוהי גם הכוונה של הנשים, גם אם אינן יודעות לומר זאת בפירוש, ועל כך הן נהגו לסמוך, ומנהג ישראל תורה, ופוק חזי מאי עמא דבר...!

סימן ר"ב

87. שאלה: מה הברכה הראשונה על עוגיות בוטנים ועוגיות קוקוס שמגישים בדרך כלל בפסח?

תשובה: לפי מרן השו"ע (או"ח ר"ב ז) שפרי שמעך אותו, נשאר בברכתו הראשונה, ואפילו שמעך אותו הרבה, וכך פסק הרב עובדיה יוסף (חזון עובדיה ברכות עמ' קל"ו) והרב משה לוי (ח"ג ז, כ"ו). ועל כן על עוגיות בוטנים יברך האדמה ועל עוגיות קוקוס יברך העץ. במקרה שלנו שזה מעורב עם סוכר ביצים ועוד חומרים השיב הרב עובדיה יוסף שרשאי לברך לחילופין ברכת שהכל, מעין אומר ח"א עמ' שכ"ו (אמנם ביחס לכדורי פלאפל, יש לברך לכתחילה שהכל בגלל שינוי טעמו ונשתנה שמו).

ידועה דעת הרמ"א וכמוהו פסק הרב מדרכי אליהו, שיש לכתחילה לברך שהכל, הואיל וזה מרוסק לגמרי, הרי שנשתנתה צורתו לגמרי (לדעתם הגמרא שאמרה לברך העץ על תמרים שמעכן, עסקה באופן שכתושים קצת ואינו מרוסקים).

העצמית כשהוא כתוש הרבה אלא באופן שמאבד ע"י הכתישה את צורתו ותארו, ולכן בסימן רד' סעיף יא' על לשון השו"ע שמברך את ברכת הפרי "אפלו הם כתושים ביותר" כתב המשנ"ב בס"ק נב' שזה נכון גם לרמ"א אלא שלדידו זה בתנאי שלא נפסד צורתו העצמית לגמרי.

לפי"ו, לגבי קוקוס טחון היה מקום לומר שרק אם הופך אותו בכתישתו לכעין קמח אז אבד לגמרי צורתו ותארו ולא כשעדיין ניכרין חתיכות קטנות. אך בזה באמת כתב בספר "וזאת הברכה" ששאל על כך

הערת רב אביעד וייץ: לגבי עוגיות בוטנים וקוקוס בהבנת הטעם ע"פ הרמ"א יש מקום לציין שלכאורה לפי הרמ"א כדי לברך שהכל גם לדעת ה"ש אומרים" שבסימן רב' סעיף ז' צריך שיהיה נימוח לגמרי כגון ע"י בישול ותאבד צורתו ותארו, אך אל"כ יברך את ברכת הפרי, כמ"ש שם המשנ"ב בס"ק מב' שזו הבנת הרמ"א בתרוה"ד דלא כאחרונים אחרים שלמדו בו שגם על דין השו"ע, שדן על פירות חיים כתושים, חולק תרוה"ד. לכן לפי הבנה זו שייך לומר שלפי הרמ"א לא מאבד הפרי את ברכתו

לא מצאתי שיאמרו האחרונים שאבד בזה צורתו ותארו, מה עוד שהשברים גדולים יותר מפירורי הקוקוס הנמכר בחנויות, ואולי לפי זה נאמר שיש לברך על העוגיה בפה"א שהם עיקר, והבו דלא לסיף על הגדרת הרשז"א בקוקוס שגם דבריו לא פשוטים לגמרי כמו שדנו הפוסקים? אלא שבכלל בעוגיות יש סברא נוספת שמביא בספר "וזאת הברכה" ובפס"ת, שכאשר ריסק פרי ולא אבד ברכתו העצמית ממנו אך עשה ממנו עוגיה וכד' הרי שזה עצמו מפקיע ממנו את תואר הפרי לעניין ברכתו העצמית, ובסברא זו לא מצאנו לכאורה שהשו"ע חולק, ואולי אף לשו"ע יברך בכה"ג שהכל, ואולי זו סברת הגר"ע יוסף שהרב הזכיר בדבריו.

לכן למעשה אכן נראה שיברכו על עוגיות הקוקוס והבוטנים שהכל, אלא שהטעם גם לפוסקים כרמ"א הוא מצד עשייתו לצורה אחרת שמקבלת תואר עצמי, ולא מצד החתיכות שאיבדו ברכתם בעצם הריסוק, לפחות בעוגיות בוטנים.

את הגרשז"א וענה לו שגם ממתק העשוי מפירורי קוקוס נחשב כאבד תארו, אלא שגם הוא שם מסתייג מעט מזה בהערתו שם, ומ"מ כך הוא מסיק לגבי קוקוס.

אכן, יש מקום לדון עוד בזה, שהרי בסימן רג' סעיף ז' מבואר שבשמים שחוקים עם סוכר מברך עליהם את ברכת הפרי, וכותב המשנ"ב בס"ק יב' דמכיון שדרך הבשמים להשחק כך, גם אם אבד תארו וצורתם לגמרי מברך לכולי עלמא (כולל לרמ"א) את ברכת הפרי, א"כ בקוקוס שדרך בנ"א להשתמש בו ע"י כתישתו מדוע יאבד ברכתו העצמית גם אם נאמר כגרשז"א שאבד צורתו? וכמדומני שדנו בזה האחרונים ונקטו שמ"מ דרך הפרי להאכל בשלימות והכתישה היא לא צורה של אכילת הפרי אלא הוא נעשה בצורה זו לטיבול של דבר אחר או למראה נאה של מאפה אחר וכד' ולכן זה לא נחשב כמו הבשמים שזו צורת אכילתם גם אם מערבים בהם משהו, כמו סוכר, הם העיקר. כל זה לגבי קוקוס אך לגבי שברי בוטנים

סימן ר"ח

88. שאלה: מה יש לברך על חטיף העשוי מגרנולה עם שיבולת שועל הנקרא 'נייצ'ר וואלי'?

תשובה: הואיל והשיבולת שועל אינה מבושלת, לכן ברכתו 'האדמה', אבל ביחס לברכה אחרונה יש להשתדל לאכול פחות משיעור או בתוך הסעודה, כי יש דעה שיש ברכה אחרונה מעין שלוש מיוחדת על מאכלים מהסוג הזה (עיין שו"ע או"ח ר"ח סעיפים ב' וכן ד' וכן בספר ברכת ה' ח"ב).

הערת הרב יהודה נקי: יש סוג של חטיף, שמשתמשים בשיבולת שועל שבורה, שעברה בישול באדים, ואז ברכתה מזוונות. לגבי חיטה תפוחה, יש לברך בנ"ר ודברי מרן חומרא בעלמא.

89. שאלה: מה מברכים על פת העשויה מדוחן?

תשובה: כתב מרן השו"ע (או"ח ר"ח ח) שעל פת דוחן או של שאר מיני קטניות, יש לברך שהכל ואחריו בורא נפשות רבות.

בשו"ת חתם סופר (או"ח נ') ביאר בטוב טעם, מה נשתנה האורז שיש עליו ברכת מזונות, מה שאין כן בתבשילים העשויים משאר מיני קטניות. יש לאורז תכונה, שכאשר מכינים מקמח שלו תבשיל עם קמח חיטה, הוא עצמו גם מתחמץ. על כן גם אם הוא נאכל לבדו, יש לו חשיבות בפני עצמו ומברך עליו ברכת מזונות.

90. שאלה: האם צריך ליטול ידיים ולברך ברכת המזון על לחם מקמח כותנה?

תשובה: חיובים הנ"ל קיימים רק באוכל לחם העשוי מחמשת מיני דגן.

91. שאלה: אמא שלי הכינה לחם שעשוי 500 גרם קמח שיבולת שועל 400 גרם קמח תירס, האם ברכתו המוציא והאם אכילתו זוקקת ברכת המזון?

תשובה: כתב השו"ע (או"ח ר"ח ט) 'עירב קמח דוחן ושאר מיני קטניות עם קמח של חמשת מיני דגן... אם עשה ממנו פת, מברך המוציא וברכת המזון, ודווקא שיש באותו קמח מחמשת מינים כדי שיאכל ממנו כזית דגן בכדי אכילת פרס'. כלומר אם היחס של קמח דגנים (לצורך העניין, שיבולת השועל) אינו יורד משמינית (ויש אומרים שישית) בקמח הקטנית, מחוייב בברכת המזון.

כמה יאכל ויתחייב בברכת המזון? מדברי המ"ב (סקמ"ג) משמע שצריך לאכול כמות כזו שיש בה כזית דגן, ואילו אצל פוסקי ספרד (חזון עובדיה ברכות עמ' קצ"ב) נראה שכל שאכל כזית מלחם זה, כבר מחוייב בברכת המזון (יש לשים לב, שכמות קמח לחטה אינו יורד משישית, ויש לזה טעם לחם).

92. שאלה: מה מברכים על מרק בצל, שדרך הכנתו היא לשים בו מספר כפות של קמח, מספר כפות של יין לבן, וטבעות בצל חתוכות?

תשובה: יברך 'בורא פרי האדמה' מצד הבצל, כי גם המשקה/ המרק מקבל את ברכת הירקות (על פי או"ח ר"ה ב' ומ"ב סק"ט שהמים טפלין לירק). על הקמח בפני עצמו מברכים שהכל (או"ח ר"ח ה'), ועל תבשיל של קמח דגן, אם הוא רך ושותים אותו ברכתו שהכל (ר"ח ו' מ"ב סק"ג). על היין נראה שאין לברך הואיל והוא טפל (ר"ב סק"י).

93. שאלה: אכלתי דברים הזוקקים לאחריהם ברכת מעין שלוש ובטעות ברכתי ברכת המזון. באמצע הברכה השלישית העמידו אותי על טעותי, מה עלי לעשות?

תשובה: אמנם מרן השו"ע סובר שיש חילוק בין מיני מאכל שונים, אבל דעת האחרונים

היא שונה מהשו"ע, והם סוברים שבכל הדברים המזיקים מעין שלוש, אם ברך בטעות ברכת המזון, יצא ידי חובה (או"ח ר"ח י"ז מ"ב סקע"ה).

ביחס למקרה שנזכר בטעותו לפני שסיים לברך, כתב השו"ע שם: 'זאפילו לא אמר אלא ברכת הזן, בין על היין בין על התמרים, יצא', כלומר שאינו רשאי להמשיך שום ברכה נוספת אחרי שנזכר אחר יום הברכה הראשונה, כפי מה שמנסח המ"ב (סקע"ח): 'אף על גב שאין בו מעין שלש מכל מקום, כיון שכבר גמר הזן את הכל שוב אין יכול לומר הברכות הנותרות שלא נתקנו לכתחילה על היין והתמרים' (עיל מ"ב מהדורת דרשו הערה מפליאה בשם החזו"א).

סיכום: יעצור מיד.

94. שאלה: איך חותמים בברכה מעין שלוש, כאשר הפירות/הקמח/היין הוא תוצרת הארץ?

תשובה: בגמרא ברכות (מ"ד.) ישנה התייחסות מפורשת לחלוקה בין פירות הארץ שחותמים על הארץ ועל פירותיה, לבין פירות חו"ל שחותמים על הארץ ועל הפירות (אם אוכל בחו"ל פירות הארץ, גם חותם על פירותיה), וכך נפסק בשו"ע (או"ח ר"ח, י). לא התבאר בגמרא מה הדין לגבי קמח וענבים של ארץ ישראל שעשו מהם עוגה או יין. ישנן שלוש דעות:

האחת, לחתום בשני המקרים על הארץ ועל פרי גפנה או על מחייתה (ויש מוסיפים ועל כלכלתה) וזו דעת הרב אליהו וכך כתב בכף החיים (שם אות ח"ן).

הדעה השנייה, מחלקת בין יין למחיה, שרק על היין חותמים על פרי גפנה (דעת הרב צבי יהודה קוק בהערות לסידור עולת ראי"ה, הערה צ"ו עמוד תכ"א), סברתו שהקמח עבר שינוי ואילו הענבים השינוי שלהם לא משמעותי כי אנו מברכים על פרי הגפן כלומר מלכתחילה לא התכוונו לומר שרואים את הענבים אלא את היוצא מהם).

הדעה השלישית, שבשניהם חותם כרגיל כלומר כמו בחו"ל (הנהגת הרב חיים קנייבסקי כפי שהובאה במ"ב מהדורת דרשו על סימן ר"ח, דעתו מבוססת על כך שבגמרא לא התייחסו לכך והסברא היא שהואיל והענבים והיטה עוברת תהליך המשנים את צורתם, על כן שבח הארץ אולי פחות ניכר). ישנה דעה שגם באוכל מלחם הארץ חותם בברכת המזון, על הארץ ועל מזונה.

סימן ר"ו

95. שאלה: אני שמאלי, באיזה יד עלי להחזיק את המאכל בשעה שאני מברך?
תשובה: כתב מרן השו"ע (או"ח ר"ו ד): 'כל דבר שמברך עליו לאכלו או להריח בו, צריך

לאוחזו בימינו כשהוא מברך. כתב על כך המ"ב (י"ח): 'הטעם משום חשיבות [ובאיטר יד אזלינן בתר ימין ושמאל דידיה ולא בתר דעלמא כן משמע מחי' רע"א וכ"מ במ"א סימן קפ"ג] וכן בכל ברכה שמברך על איזה מצוה יש לו לאחוז הדבר ביד ימינו בשעת ברכה'. פוסקי ספרד הביאו (כף החיים שם אות ל') שהמקובלים כתבו שגם איטר יחזיק ביד ימין (מישהו הציע שיחזיק בשתי ידיו).

סימן רי"ב

96. שאלה: מה מברכים על גלידה בגביע?

תשובה: על הגביע 'מזונות' אם הוא מכיל קמח חיטה, ועל הגלידה עצמה 'שהכל'. מובא שפוסקי ספרד כתבו לברך רק על הגלידה, כי הגביע בא רק להחזיק, כדין מרקחת שנותנים על ריקיין דקים (או"ח רי"ב ב'), אלא אם כן אכל גלידה לבדה ולאחר מכן אכל גביע לבדו (וזאת הברכה עמ' 98 פרק י"א, אור לציון ח"ב י"ד כ', ילקוט יוסף סימן רי"ב ג'). הערת הרב יהודה נקי: אם הגביע הוא כמו קסטה, שבו הבסקויטים חשובים מצד עצמם, מברך עליה רק מזונות, (חזון עובדיה ברכות עמ' רפ"ט).

סימן רי"ז

97. שאלה: בהול של בית הכנסת מונחים בשמים, הריח חזק ונודף, האם עלי לאחוז בבשמים בידי לפני הברכה, או שאני רשאי לברך על כך שהריח מגיע עד אלי?

תשובה: הכלל בהלכות ברכות הוא שיאחז ביד מה שמברך עליו, וזה מופיע בשו"ע בשני מקומות, (או"ח קס"ז ג) 'אין לברך קודם שיתפוס הלחם', וכן בסימן נוסף (ר"ו ד): 'כל דבר שמברך עליו לאכלו או להריח בו, צריך לאוחזו בימינו כשהוא מברך'.

השאלה שמתעוררת כאן היא האם גם בדיני ברכות הריח קיים כלל זה, כי ידועה ההלכה האומרת שהנכנס לחנות של בשמים מברך על עצם הכניסה לשם (שו"ע או"ח רי"ז) וזה נראה כסותר לנ"ל?

ראיתי התייחסות לשאלה זו בדברי הביאור הלכה (רט"ז י"ב ד"ה קודם) על דברי השו"ע האומר: 'מברכין על המוגמר (פי' בשמים שמימים על הגחלים להריח בהם) משיעלה קיטור עשנו קודם שיגיע לו הריח, אבל לא יברך קודם שיעלה קיטור העשן'.

וכתב בביאור הלכה: 'קודם שיגיע לו הריח - ואף שאין תופס המוגמר בידו, לא מקרי קודם דקודם, וכמו לעיל בסימן קס"ז ס"ג לעניין לחם, דהתם מחסר הלקיחה בידו והאכילה מה שאין כן הכא לא מחסר רק שיריח ומקרי שפיר קודם לעשייתן'.

הערת הרב וייץ: באו"ח סימן רצו' סעיף ו' מובא שבשעת ברכת הבשמים במוצאי שבת צריך לאחוז אותם ביד ימין, ואולי יש לחלק בין בשמים שדרכם להריח ללא אחיזה, לבין בשמים שמברך עליהם בדרך כלל על ידי אחיזתם (כי לולא זה לא מגיע אליו הריח, בגלל המרחק או בגלל שרק על ידי משמוש הם מפיגים ריח).

סיכום: יברך מיד שבא לו הריח.

98. שאלה: האם מותר להריח בושם אישה המונח על השולחן, ואם עוברת ברחוב או יושבת באזור באוטובוס עם בושם, צריך לא להריח ולסגור את האף?

תשובה: אם מדובר בבושם שמטרתו לסלק ריח רע, אין מברכים עליו כלל, אבל אם מטרתו להפיץ ריח טוב, זה מתחלק לשניים:

א. אם זה מונח בכלי והבעלים של הבושם זו אשתו בהיותה טהורה, רשאי להריח ולברך על כך, אבל אם זה של אישה האסורה עליו, אין להריח ואין לברך, כלשון השו"ע (או"ח רי"ז ד): 'בשמים של ערווה, כגון: קופה של בשמים תלוי בצווארה, או אוחזת בידה, או בפיה אין מברכין עליהם, לפי שאסור להריח בהם שמא יבא לידי הרגל נשיקה או קירוב בשר'.

ב. אם הבושם מרוח על הגוף, נראה לי שזה בבחינת ריח שאין לו עיקר ואין מברכים עליו, אבל אם יש שכבה של רטיבות על היד למשל, נחשב שיש לו עיקר ויש לברך עליו (עיין אור לציון ח"ב פרק י"ד סעיפים ל"ח-ל"ט, וזאת הברכה עמ' 181).

כך כתב לי הרב אחיה אמיתי: הרב אברהם שפירא אמר לי שבשמי הגוף היום נחשבים כריח שאין להם עיקר, כי הם השראות של חומרים על אלכוהול ולא מיצוי של צמחים וכד'.

הערת הרב יהודה נקי: בחזון עובדיה כתב לברך על בושם סינטטי, בורא מיני בשמים (ברכות עמ' שי"ג וזו גם דעת אור לציון).

סימן רי"ט

99. שאלה: בשבת המנהג הוא שמי שחייב בברכת הגומל, עומד ליד התיבה ומברך, ואומר לפני שמברך 'הריני מתכוון להוציא ידי חובה את כל מי ששומע', השאלה האם זה טוב שכל אחד יברך בעצמו או שעדיף שיהיו כולם יוצאים ידי חובה בגדר 'שומע כעונה'?

תשובה: אני חשבתי לתומי, שעדיף שרק אחד יברך, יהיה בכך משום 'ברוב עם הדרת מלך', אבל הרב שמואל אליהו אמר שטוב שיברך כל אחד בעצמו, כי ככה מרגיש את ההודאה שלו לה', וזה שונה מאמירת הלל שגם אם רק הש"ץ מברך, סוף סוף כל אחד אומר את ההלל בעצמו.

100. שאלה: אדם שקיבל התקף אפילפסיה, צריך לברך הגומל, ומה הדין אם עבר חודש מההתקף?

תשובה: הואיל והיה זמן שהיה ללא הכרה, חייב לברך, ועוד שבזמן ההתקף הוא עלול לדברים מסוכנים, כי בעת ההתקף של נפילה הוא לא שולט על התוצאה של הנפילה על הרצפה. כל הנ"ל נכון לגבי בני ספרד המגדירים חולה לעניין ברכת הגומל 'כל שעלה למיטה וירד', אבל לבני אשכנז שרק במחלה מסוכנת יש לברך על ריפוי ממנה, צ"ע (שמעתי שזה תלוי בהרגשת הלב) ועיין עוד במעין אומר (ח"א פי"א י"ג).

לכתחילה יש לברך בשלושת הימים מאז שהתחייב בברכה, אבל בדיעבד יכול לברך גם אחר זמן.

101. שאלה: נעשה לנו נס, הבית שלנו נשרף, הצלחנו להוציא את ילדינו הישנים משם ללא פגע בגוף, האם יש לברך הגומל וכן 'שעשה לי נס במקום הזה'?

תשובה: ברכת הגומל נתקנה לאומרה למי שהוא כלול מאחד מארבעת ההגדרות הבאות: יוצא מבית האסורים, חולה שנתרפא, יורדי הים, הולכי מדברות, ולפי זה כל מקרה נוסף בו אדם יצא וניצול מידי סכנה, אינו מברך ברכה זו. ישנם ראשונים (הריב"ש) שהבינו שהדברים קל וחומר, אם הולכי דרכים מברכים הואיל וניצול מסכנת אריה וכדומה, כל שכן אם עמד עליו אריה בעיר לטורפו או שניצל משודדי לילה, שיש עליו לברך. מאידך, האבודרהם נקט שאלו הארבעה דווקא צריכים לברך. מנהג הספרדים הוא כדעה השניה ואילו מנהג בני אשכנז כדעה הראשונה (עיין שו"ע או"ח רי"ט ט). ישנם מיוצאי ספרד שנהגו כמו הריב"ש לברך על כל הצלה מסכנה (שמש ומגן ג ס"ג, עלי הדס כרך מילואים עמ' ל"ז).

לפי השיטה שעל כל נס מברכים, יש לשאול מה מוגדר כנס לעניין ברכה זו? משמע מדברי המ"ב שיש ללמוד זאת מדיני ברכת שעשה לי נס (מ"ב רי"ח סק"ל).

המשנה ברורה דן בכך בסוף סימן רי"ח העוסק בברכת 'שעשה לי נס במקום הזה'. הריני לצטט את לשון השו"ע: 'יש אומרים שאינו מברך על נס אלא בנס שהוא יוצא ממנהג העולם, אבל נס שהוא מנהג העולם ותולדתו, כגון שבאו גנבים בלילה ובא לידי סכנה וניצול וכיוצא בזה, אינו חייב לברך; ויש חולק, וטוב לברך בלא הזכרת שם ומלכות'.

ואלו הם דברי המשנה ברורה: 'ואם נפל אבן סמוך לראשו או נתקע ברזל סמוך לעינו ונעשה לו נס ולא נפל האבן על ראשו ולא נתקע הברזל בעין ממש, לדעה ראשונה אין מברכין, ולדעה שניה אפשר שמברכים, כי כל אדם שקרוב לדבר שיש בו סכנה וניצול מברך ועל כן יברך בלא שם ומלכות'.

גם כאן לעניות דעתי המקרה דומה למקרה שהביא המ"ב, שהרי אם לא היו מתעוררים

היו חלילה נלכדים בלהבות, אבל סוף סוף הם ברוך השם התעוררו ויצאו משם ללא פגע.

בספר פסקי תשובות (ח"ב עמ' תתס"ד) כתב כך: 'אם היה באופן שראה את הסכנה ההולכת ומקרבת אליו, ובדרך טבעית מצויה מילט נפשו על ידי מנוסה משם או היכנסו למקום מוגן וכדומה ולא ניזוק כלל...אינו מברך לא הגומל ולא שעשה לי נס, אלא יודה לקב"ה בדרכים אחרות (כגון לכוון בברכת מודים בביטוי 'על ניסך שבכל יום עמנו' וכן בברכת הגומל חסדים טובים, ויכוון מעומק לבו, ויודה וישבח להשם יתברך על השגחתו הפרטית עליו ועל בני ביתו. ונכון אם יקנה עליה לתורה ויכוול באמירת 'ברוך השם המבורך לעולם ועד').

סימן רכ"ג

102. שאלה: הקונה בגד או חפץ חדש, מתי מברך 'שהחיינו' ומתי מברך 'הטוב והמטיב'?
תשובה: אם החפץ מיועד לשימוש פרטי של הקונה אותו מברך שהחיינו, ואילו אם מיועד לשימושו וגם לשימוש אחרים מברך הטוב והמטיב, כגון הקונה דירה או רכב למשפחה (על פי שו"ע או"ח רכ"ג ה). בברכת ה' הדגיש שצריך שתהיה בעלות גם לאנשים נוספים ולא רק שימוש/הנאה שלהם, ועיין בספר מבשן אשיב עמ' 107 שסברא זו אינה נחלת כל הפוסקים.

103. שאלה: האם מברכים שהחיינו על קניית חפץ מיד שניה?

תשובה: כן, כי זה חדש לך (או"ח רכ"ג ג).

סימן רכ"ה

104. שאלה: חבר טוב שלא ראיתי יותר משלושים יום, האם יש לברך שהחיינו בפוגשו אותו? יש לציין שלא דיברתי איתו בטלפון כל אותה התקופה ואיני זוכר אם דיברתי איתו באס אם מס.

תשובה: בהלכה נאמר (או"ח רכ"ה) שיש לברך ובתנאי שלא שמע אודותיו כל אותו פרק הזמן. בימינו שיש אפשרות לדבר בטלפון, קרוב לוודאי שאם לא דיברת אתו, זה סימן שהוא לא ממש חבר טוב שלך, ועל כן אין לברך.

וכך כתב המ"ב (רכ"ה ב): 'ואם קיבל ממנו כתב או שאנשים הודיעוהו משלומו יש דעות באחרונים וספק ברכות להקל'.

סימן רכ"ז

105. שאלה: אני שומע קול רעם ואני בשירותים, האם אני רשאי לברך בצאתי 'ברוך שכוחו וגבורתו מלא עולם', למרות שעבר זמן?

תשובה: אם לא עבר זמן של תוך כדי דיבור, אתה יכול עוד לברך (שו"ע או"ח רכ"ז ג). המ"ב מעיר שיכול לברך אף ללא נטילה במים אם ידיו נקיות, וכן שיכול לאחר את ברכת אשר יצר ולאומרה רק אחרי ברכת הרעמים.

סימן רכ"ח

106. שאלה: מה מברכים על ראיית ים תיכון, אם לא ראיתו כבר 30 יום?

תשובה: המשנה אומרת (ברכות נד.) שעל הים הגדול מברך "ברוך שעשה את הים הגדול". הפוסקים נחלקו בזיהויו של הים הגדול. השו"ע (רכה, א) הבין שהוא הים שעוברים בו לארץ ישראל ממצרים (מה שנקרא הים התיכון), והוא נקרא הים הגדול מפני חשיבותה של ארץ ישראל. מאידך, הרבה אחרונים (הביאם המ"ב סק"ב) חולקים על השולחן ערוך, ולדעתם, דווקא האוקיינוס נקרא הים הגדול, כי הוא מקיף את כל העולם, אך על ים התיכון מברך "עושה מעשה בראשית".

אצל הפוסקים הספרדים ישנן שתי גישות: אחת האומרת לברך עושה מעשה בראשית (כף החיים ה, ברכת ה' ח"ד פ"ג ס"ב וס"ה). הגישה השניה אומרת לברך שעשה את הים הגדול (חזו"ע תס"ז, ויען שמואל ח"י י"ז וכן בספר עלי הדס עמ' 270). לכן נראה ש'דעביד כמר עביד ודעביד כמר עביד', ואילו מפוסקי אשכנז הכריעו לברך עושה מעשה בראשית ויוסיף מיד שעשה את הים הגדול.

סימן רל"ג

107. שאלה: האם מותר לאכול סעודת חתונה לפני שהתפלל ערבית?

תשובה: ישנה משנה (שבת א, ב) האוסרת להיכנס לאכול סמוך למנחה. ישנה מחלוקת בין הראשונים, על איזה מנחה מדובר כאן ובאיזו סעודה איירי.

למעשה סעודת נישואין היא ודאי סעודה גדולה, ועל כן אין להתחיל לאכול לפני שהתפלל מנחה/ערבית.

מה סיבת החומרא בסעודה גדולה? המ"ב (רל"ב סק"ל) הזכיר את הסיבה 'דשכיח שכרות', והוא מוסיף שבשכרות לא מהני שומר. בפסקי תשובות (שם הערה 24) הוסיף עוד הסבר: 'הכוונה גם לכבידות הגוף וטירוף הדעת מחמת המשתה עד לשכחה להתפלל מנחה'.

108. שאלה: האם מותר להתחיל לאכול, על סמך כך שמישהו יזכיר לו שטרם התפלל, והאם יש הבדל בזה בין סעודה גדולה או קטנה?

תשובה: הבן איש חי כתב (ש"ר ויקהל י"ג) שניתן לסמוך על כך אף ביחס לסעודה גדולה: 'ובענין הסעודה, הנה פה עירנו מקילין בסעודה גדולה של נישואין ומילה וכיוצא, ואפילו אחר שהגיע זמן מנחה קטנה, נמי מקילין בסעודה גדולה, והסמך שלהם הוא שיש במסובין בני אדם, שאין אוכלין פת, וגם אין שותין יין ושכר באותה סעודה, ורק טועמים קצת ואוכלים מעט תבשיל, שאין זה עיקר סעודתם, דאחר כך הולכים לביתם ואוכלים, ולכן אלו חשיבי כמו שומרין, דמזכירין שאר המסובין, ואם הכל אוכלין ושותין, טוב שישמו להם שומר אחד שאינו אוכל ושותה עמהם, כדי שיזכירם, ויחיד האוכל בביתו אחר שהגיע זמן מנחה קטנה, מחמת הכרח וסיבה, יניח שומר כדי לקיים דברי חז"ל'.

בשו"ת אור לציון (ח"ב ט"ו ח) החמיר ביחס לקריאת שמע, כי לדעתו שומר מועיל רק לדברים שהם מדרבנן. ובהערות איש מצליח על המ"ב (רל"ה 1) בשם הרב מאיר מזוז הוכיח שגם בדברים שהם דאורייתא מהני שומר, ומכל מקום המליץ לקרוא ק"ש של ערבית לפני שאוכל ולא לסמוך על השומר.

בילקוט יוסף (ח"ג עמ' תרל"ה-ו) כתב בשם הרב עובדיה יוסף לחלוק על הבן איש חי הנ"ל, ולא לסמוך על שומר בסעודה גדולה, בגלל שכאן קיים גם חשש שכרות. וכך כתב 'הוא קולא יתירה בעיני'.

סיכום: רבו הדעות שאין להתחיל סעודה גדולה למרות שמשאיר שומר.

109. שאלה: האם גם מי שטועם משהו בלי ליטול ידיים או עם נטילה אבל ללא שתיית אלכוהול כלול באיסור לאכול לפני מנחה?

תשובה: רואים מדברי השו"ע (או"ח רל"ב ג') שכל עוד אוכל פת עד כביצה, נחשב הדבר לטעימה ולא נכלל בגזירה, משמע שבמציאות בה אוכל יותר מכביצה, העובדה שאינו שותה חריף לא מתירה.

110. שאלה: האם גם לפני תפילת ערבית קיים איסור אכילה?

תשובה: מצד אחד היחס לתפילת ערבית ראוי שיהיה יותר קל, כי יש לתפילה זו זמן מרובה (כל הלילה), ומאידך חז"ל (ברכות ד:) מאוד החמירו ביחס לערבית וכתבו על כך ביטוי מאוד חריף: 'וכל העובר על דברי חכמים חייב מיתה' בגלל החשש שמא תחטפנו שינה.

בשו"ע מפורש (או"ח רל"ה ב) שגם בערבית איסור זה קיים והוא אף מתחיל חצי שעה קודם זמן קריאת שמע, וזו לשון ההלכה: 'אסור להתחיל לאכול חצי שעה סמוך לזמן ק"ש של ערבית'.

111. שאלה: מה עדיף ערבית לפני חצות ביחיד או אחרי חצות הלילה במניין?

תשובה: הרבה פוסקים כתבו שהדרך המובחרת היא להתפלל לפני חצות, לדעתם תפילת ערבית אחרי חצות זה דין של בדיעבד. כי המשנה שאמרה לומר לכתחילה קריאת שמע לפני חצות, 'כדי להרחיק את האדם מן העבירה' (ברכות ב.). כך כתב בשו"ת אור לציון (ח"ב ט"ו ט) וכן כתב בספר אישי ישראל (כ"ח ט"ו) הערת הרב יהודה נקי: כך גם שמעתי הרב עובדיה יוסף.

מאידך, הרב ש"י אלישיב כתב לומר ק"ש לפני חצות ולהתפלל עם הציבור את תפילת ערבית אף לאחר חצות (לדעתו, הגזירה חלה על קריאת שמע דווקא).

ראה מ"ב (ק"ח ט"ו) שהביא את המחלוקת עד מתי זמן ערבית לכתחילה, בהקשר לדיני תשלומין של תפילת מנחה. דרך החיים הבין שזה רק עד חצות ואילו פרי מגדים הבין שזה כל הלילה.

112. שאלה: האם מותר להתפלל מנחה וערבית אחרי פלג המנחה ולפני הלילה?

תשובה: אמנם לפי רבי יהודה מותר להתפלל ערבית בפלג המנחה (שעה ורבע לפני הלילה) אבל על פי דברי השו"ע (או"ח רל"ג א) אין לעשות 'תרת דסתר' כלומר להתפלל תפילת מנחה אחרי פלג המנחה וערבית באותו זמן (כי אם הגדרת את הזמן הזה כיום כשיטת חכמים והתפלל בו מנחה, אל תעשהו לילה כשיטת רבי יהודה ותתפלל בו גם ערבית). שמעתי מהרב יצחק יוסף שהרב יעקב ישראל קנייבסקי (קהילות יעקב ברכות) העלה להתיר בציבור לעשות תרת דסתר בדברים דרבנן (חיוב שלוש תפילות בכל יום הוא מדרבנן).

סימן רמ"ט

113. שאלה: האם מותר לקבוע חתונה ליום שישי, כאשר גם הסעודה תהיה בו ביום?

תשובה: אמנם אסור לקבוע סעודה שאינו רגיל בה ביום רגיל ליום שישי, ואיסור זה מתחיל מהבוקר (או"ח רמ"ט ב.). חז"ל התירו לקדש ביום שישי (מה שנקרא לארס) ואם קידש ממילא מותרת הסעודה באותו היום. מה ההיתר לארס ביום שישי? שמא יקדמנו אחר. נראה לומר שכיום שבאים לקבוע חתונה באולם מספר חודשים לפני החתונה, לא קיים חשש הנ"ל ויכול להקדים את הנישואין לאמצע השבוע. במקרים ואין אולם פנוי וחושש שאם לא יקבע ביום שישי הכלה תברח לו או שאחד הבחורים יקדים אותו ברחמים, כאן יש מקום להתיר, ולעניות דעתי החששות הנ"ל לא קיימים בימינו. גם כאשר התירו לישא ביום שישי, נהגו בירושלים על פי הא"ר לדחות את הסעודה עצמה למועד אחר כגון בליל שבת, כך מעיד הכף החיים (רמ"ט סק"י).

הריני לצטט דברי המ"ב על ההלכה הנ"ל: 'אם אירס בערב שבת, מותר לעשות הסעודה, דכיון דאירוסין שריא בערב שבת משום שלא יקדמנו אחר, ממילא שרי הסעודה לזה גם כן וחשובה כמו סעודת מילה ופדיון הבן שזמנה קבוע. וכן אם היו הנישואין בערב שבת מותר לעשות הסעודה גם כן ומכל מקום לכתחילה טוב ונכון אם אפשר לדחות הסעודה למחר או יום אחר אפילו באירס בערב שבת' (ועיין עוד שם בשער הציון סקי"א) הערת הרב יהודה נקי: בחזון עובדיה שבת ח"א עמ' ל"ב כתב לערוך נישואין בערב שבת ללא סעודה, ולסעוד בשבת, ושם בעמ' ל"ט יצא לחלוק על המ"ב שהתיר סעודת סיום מסכת ביום שישי.

סימן רנ"ב

114. שאלה: האם מותר לשים מכונת כביסה על שעון שבת, שתתחיל כשה לפני צאת השבת עבור חייל?

תשובה: אין אדם מצווה על שביתת כליו בשבת (שו"ע רנ"ב ה'), על כן אין איסור שהמכונה תעבוד על שעון שבת, הן באופן שמפעיל אותה בשבת והן באופן שמפעיל ביום שישי ומסתיימת פעולתה בתוך השבת. אם מכונת הכביסה מאוד רועשת, לדעת בני אשכנז הדבר אסור כי בדבר שיש בו השמעת קול אסור 'דאוושא מתלא ואיכא זילותא בשבת' (לשון המ"ב רנ"ב מ"ח).

סימן רס"א

115. שאלה: יהודי קיבל שבת בפלג המנחה, על ידי אמירת ברכו, הגיעו אליו אורחים והוא נזקק לעשות מלאכה, האם תועיל התרת נדרים לצורך זה?

תשובה: יש אחרונים שהסבירו שהתוקף של קבלת שבת מוקדמת הוא כדין נדר, ולכן מועילה התרת נדרים, ויש שלא קיבלו את דבריהם. לפי חזון עובדיה (שבת א' עמ' ר"ץ) תועיל התרה אפילו אם כבר התפלל ערבית, ואילו לפי מנוחת אהבה (ח"א עמ' ק') ההתרה תועיל רק בשביל להתיר מלאכות דרבנן. ועיין שמירת שבת פרק מ"ו (הערה י"א) ובשלמי מועד (עמ' רמ"ג) שכתב בשם הרב ש"ז אוירבך שתועיל התרה.

סימן רס"ח

116. שאלה: התפללתי שחרית של חול במקום של שבת, ולאחר מכן התפללתי מוסף כראוי, כעת אני שואל האם עלי להשלים את שחרית במנחה?

תשובה: יש בכך מחלוקת פוסקים (עיין מ"ב סימן תכ"ב ד') האם צריך לחזור אחרי שכבר

התפלל מוסף. יש דעה שכשם שש"ץ לא חוזר אם טעה בשחרית כי יכול לסמוך על מוסף שעתידי לומר (על פי שו"ע או"ח קכ"ו ג'), כך הדבר ביחס ליחיד שאם כבר התפלל מוסף, שלא יחזור על שחרית.

בגלל שיש בכך מחלוקת, הפוסקים המליצו להתפלל ולהתנות שאם פטור, הרי זה נדבה. בשבת שאין מתפללים נדבה, כתב בספר אישי ישראל (ל"ט כ"א) שיחזור להתפלל ולא יתנה (עיין בהערות איש מצליח הכותב שהעיקר כדברי המחייב להתפלל שוב).

117. שאלה: האם יש לומר 'מעין שבע' בערבית של שבת שלאחר יום טוב?

תשובה: כתב בשו"ת הריב"ש, אמנם היה נראה שאין סיבה לאומרה, שהרי אין אנשים מאחרים לבוא לבית הכנסת ביום כזה (אולי בגלל שזה יום טוב האסור במלאכה, אבל סוף סוף מבשלים לצורך השבת על סמך ערוב תבשילין, אבל נהגו להכין את כל מוקדם כדי שיהיה ראוי לאורחים שיזדמנו ביום טוב עצמו) אבל הואיל וזו תקנה כללית לאומרו בכל ליל שבת, אז גם כאן לא שנא (כמו שניתקן לומר קידוש בליל שבת בשביל האורחים, ותקנה זו לא בטלה, למרות שאין כבר אורחים שישנים בבית הכנסת). אמנם בתפילה המתקיימת בבית החתן מלכתחילה לא נתקן לאומרה, וכן לא נתקן לאומרו בפסח שחל להיות בליל שבת (על פי שו"ת הריב"ש ל"ד, מ).

סימן רע"ג

118. שאלה: כאשר ברית מילה מתקיימת בבית הכנסת בשבת לאחר תפילת מוסף, האם יוצא הקהל בחובת קידוש בשמיעת הברכות במעמד הברית?

תשובה: חז"ל אמרו ש'אין קידוש אלא במקום סעודה'. באופן שהמברך בחדר אחד והכיבוד במקום אחר, לכתחילה לא ראוי לנהוג כך, אלא יבקשו ממישהו לקדש שנית במקום בו נמצא הכיבוד. בני אשכנז מקילים יותר באופן שרואים את החדר השני ממקום הקידוש והיתה דעתו לכך בשעת אמירת הקידוש (על פי שו"ע ומ"ב או"ח תחילת סימן רע"ג וביאור הלכה ד"ה וכן עיקר).

סימן רע"ו

119. שאלה: האם מותר לבקש מגוי שיעשה מלאכה בשבילי בשבת, כאשר הצורך הוא עונג שבת או דבר מצווה?

תשובה: הגמרא אומרת (גיטין ח:) שלצורך ישוב ארץ ישראל, מותר לומר לגוי שיכתוב שטר קניה בשבת, כגון במקרה בו הגוי מעוניין למכור את ביתו ואם לא יקנה עכשיו,

העסקה תתבטל. בשאלה האם יש היתר גורף, יש בדבר הזה שלש דעות בראשונים. לפי בעל העיטור מותר לכל צורך מצווה, לפי בעלי התוספות (שם ד"ה אע"ג) מותר רק בשביל ישוב ארץ ישראל, ולצורך מילה מותרת אמירה רק באיסור דרבנן. לפי הרמב"ם מותר לכל דבר מצווה באיסור דרבנן (שבת ו ט ושו"ע או"ח ש"ז ה).

הרמ"א כותב שרבים נהגו להקל כמו בעל העיטור... ואין מוחה בידם (או"ח רע"ו ג). ההיגיון בהנהגה זו הוא כך: עדיף להקל כדעה זו, כי אם יחמירו על הציבור הרחב, ויאסרו אמירה לגוי בדבר מצווה הם עלולים לעשות את המלאכה ישירות על ידי יהודי, אכן ציבור הלומדים ידע להחמיר בכך כפי שמסיים הרמ"א: 'יש להחמיר במקום שאין צורך גדול...' (ככה אמר לי הרב יוסף הורוביץ).

סימן רע"ח

120. שאלה: מערכת גילוי עשן שהתחילה להשמיע בשבת צפצוף המעצבן, האם מותר לכבותה?

תשובה: הרב דוב ליאור השיב כך: אם זה מפריע לשלושה אנשים ומעלה, מותר לכבות, כי זה מלאכה דרבנן שהותרה כאשר יש בדבר נזק לרבים (על פי ביאור הלכה או"ח רע"ח ד"ה החולה שיש).

סימן רפ"ב

121. שאלה: בשבת בה מוציאים שלושה ספרי תורה, והמנהג הוא לומר קדיש אחרי ספר שני, ולפי בני ספרד גם אומרים חצי קדיש בסיום הקריאה בספר השלישי, האם הדין משתנה במקרה בו עלו שבעה לספר הראשון? ומה הדין כאשר מתארגן מניין במקום שיש בו רק ספר תורה אחד וכולם קוראים באותו הספר?

תשובה: ביחס לשאלה הראשונה, מצטטים את דברי הריב"ש שהובאו בבית יוסף (או"ח רפ"ב): 'וביום אחרון של חג שמוציאין שלושה ספרים אף על פי שקורין בראשון יותר משבעה אין אומרים קדיש עד אחר ספר שני שלא לחלק בימים שמוציאים שלושה ספרים בין זה לזה,

ועוד דכיון דטעמא דקרינן פרשת בראשית הוא כדי שלא ליתן פתחון פה לשטן לומר סיימו את התורה ואינם חפצים לקרות עוד אין להפסיק ביניהם כלל'.

יש שדייקו מתחילת דבריו 'שלא לחלק בימים שמוציאים שלושה ספרים בין זה לזה' ולפי זה אין לומר קדיש אחרי ספר ראשון, וכך כתב בזכור לאברהם או"ח מערכת ס'.

ויש שדייקו מסיום דבריו 'כדי שלא ליתן פתחון פה לשטן לומר סיימו את התורה ואינם חפצים לקרות עוד אין להפסיק ביניהם כלל', שזהו דין מקומי בשמחה תורה שלא לגרום הפסקה, אבל בארוע אחר כגון ראש חודש טבת בשבת וכדומה, יאמר קדיש אחרי ספר ראשון, וכך כתב בישכיל עבדי (ח"ו כ"א) וכן כתב ילקוט יוסף (ק"מ ו) וראה פסקי תשובות קמ"ז הערה 30.

ביחס לשאלה השניה, כתב בילקוט יוסף (או"ח קמ"ד ח') ששאל את אביו ואמר שיש לומר קדיש למרות שלא החליפו ספר תורה (כביכול שבקדיש נתקן על הקריאה החדשה ולא על הספר הנוסף) וכן הביאו בפסקי תשובות (על סימן קמ"ט הערה 29).

122. שאלה: העלינו לתורה בשבת אדם, שלאחר מעשה מתברר שאינו יהודי [ניתן לשאול את השאלה גם ביחס לאדם שאינו שומר שבת, במקום שמקפידים לא להחשיבו במניין העולים], האם צריך להעלות עולה נוסף חלף הנוכרי שעלה?

תשובה: חז"ל תקנו שיהיו שבעה עולים לספר תורה בשבת, ולפי זה היה ראוי להורות שיעלה אדם נוסף על מנת להשלים את מניין העולים. לאחר חשיבה נראה שאין צורך בכך בנידון דידן. יש דיון בתלמוד (מגילה כ"ג). האם מפטיר עולה למניין שבעה או לא, כלומר האם צריך שיעלו בשבת שבעה וגם מפטיר או מספיק שיעלו ששה ומפטיר. ההלכה נפסקה כמאן דאמר מפטיר עולה למניין שבעה (מ"ב על או"ח רפ"ב סקי"ט), אלא שנהגו להעלות שבעה ומפטיר כדי לצאת ידי כל הדעות. מנהג זה קיים דווקא בשבתות וימים טובים שבהם מותר להוסיף, אבל בימי תענית כאשר מפטירים, עולים סך הכל שלושה והשלישי הוא המפטיר [בספר נפש הרב עמ' קצ"ו כתב שהרב י"ד סולוביצ'יג אמר שנכון שהגבאי יאמר יעמוד פב"פ שלישי ולא יאמר יעמוד פב"פ מפטיר, שהרי הוא ממניין הקוראים].

במקרה של טעות, סומכים על הדעה שמפטיר עולה, ועל כן: 'אם טעה ש"צ וסיים הפרשה עם הששי ואמר קדיש, א"צ לקרות עוד אחר אלא יקרא עם המפטיר מה שקרא עם הששי, דקי"ל מפטיר עולה למנין שבעה' (שם סעיף ו).

על כן בנידון דידן, יש לסמוך על שבעה העולים שעלו מלבד אותו האדם שאינו ראוי.

סימן רצ"ג

123. שאלה: האם ראוי לכתחילה להתפלל ערבית של מוצאי שבת, מפלג המנחה?

תשובה: בתלמוד בבלי (ברכות כ"ז:) מסופר: 'אמר רבי חייא בר אבין רב צלי של שבת בערב שבת רבי יאשיה מצלי של מוצאי שבת בשבת', ועל פי זה כתב הרמב"ם (תפילה ג ז): 'המתפלל תפלה קודם זמנה לא יצא ידי חובתו וחוזר ומתפלל אותה בזמנה, ואם התפלל תפלת שחרית בשעת הדחק אחר שעלה עמוד השחר יצא, ויש לו להתפלל תפלת

ערבית של לילי שבת בערב שבת קודם שתשקע החמה, וכן יתפלל ערבית של מוצאי שבת בשבת לפי שתפלת ערבית רשות, אין מדקדקין בזמנה, ובלבד שיקרא ק"ש בזמנה אחר צאת הכוכבים'.

מאיך הראשונים העמידו את הגמרא באופן מאוד מסוים, וכך כתבו שם בעלי התוספות: 'יש לומר דהכא מיירי שיש לו צורך מצוה לעשות במוצאי שבת, כגון ללכת למול תינוק ולא יהיה לו יין להבדלה אם לא יקדים, דודאי צריך להוסיף מחול על הקדש דאורייתא, אבל בחנם לא. ופשיטא שלא היו ממהרים להבדיל ולהתפלל של מוצאי שבת בשבת דגם במלאכה אסור עם חשיכה'. ובדומה לכך כתב בהשגות הראב"ד: 'אין ראוי לעשות כן אלא לצורך שעה והלא צריך לסמוך גאולה לתפלה'.

מרן השו"ע (או"ח רצ"ג ג) פסק על פי התוספות והראב"ד, שאין לעשות זאת לכתחילה. וזו לשונו: 'מי שהוא אנוס, כגון שצריך להחשיך על התחום לדבר מצוה, יכול להתפלל של מוצאי שבת מפלג המנחה ולמעלה ולהבדיל מיד אבל לא יברך על הנר, וכן אסור בעשיית מלאכה, עד צאת הכוכבים'.

וכתב על כך המ"ב (סק"ט): 'ומכל מקום כתבו האחרונים, דאין לעשות כן דדבר תמוה הוא לרבים גם שמא יבואו להקל במלאכה, ובפרט בימינו דנוהגין לעשות תמיד כרבנן שמתפללין מנחה עד הערב, בודאי מדינא אסור להקדים מעריב במוצאי שבת, ואף דבערב שבת יש שמקילין היינו משום דמצווה להוסיף מחול על הקודש מה שאין כן במוצאי שבת'.

בשיחה עם ראש ישיבת המקובלים בית אל, הבנתי שהם נוהגים להתפלל לכתחילה תפילת ערבית בעוד יום גם במוצאי שבת, כי הם הבינו שלדעת הרמב"ם הלכה זו היא לכתחילה, ויש בכך מימד של להוסיף מקודש לחול (מחילים שם חול על הזמן שהוא עדיין קודש), ובמיוחד שיש צורך בכך למי שמתפלל על פי כוונות שאז לא ימצאו מניין אם יתחילו רק בצאת הכוכבים.

124. שאלה: אדם מבוגר שהולך לישון כל ערב בשעה שבע וחצי, מה יעשה ביחס להבדלה, האם עדיף שיבדיל מבעוד יום אחרי פלג מנחה או שיבדיל ביום ראשון?

תשובה: ישנן שתי אפשרויות:

האחת להבדיל ביום ראשון, כדין מי ששכח להבדיל במוצ"ש, ויעשה הבדלה ללא נר וללא בשמים, כפי שהובא בשו"ע (או"ח רצ"ט): 'שכח ולא הבדיל במוצאי שבת, מבדיל עד סוף יום ג'. וי"א שאינו מבדיל אלא כל יום ראשון ולא יותר, ודווקא בורא פרי הגפן והמבדיל בין קודש לחול, אבל על הנר ובשמים אינו מברך אלא במוצאי שבת'.

השנייה היא להבדיל בשבת מפלג המנחה ואילך כפי מה שהובא בהלכה בשו"ע או"ח (רצ"ג

ג) וזו לשונו: 'מי שהוא אנוס, כגון שצריך להחשיך על התחום לדבר מצוה, יכול להתפלל של מוצאי שבת מפלג המנחה ולמעלה ולהבדיל מיד, אבל לא יברך על הנר, וכן אסור בעשיית מלאכה, עד צאת הכוכבים'.

הרב עובדיה יוסף הורה גם למי ששמע שנפטר לו קרוב בשבת ויודע שהלוויה תתעכב עד יום ראשון, שיש להעדיף להבדיל מבעוד יום כנ"ל (יביע אומר ח"ו יו"ד ל"ג ב).

הרבה מחברי הרבנים הספרדים העדיפו את האפשרות השניה, ויש להוסיף שבשיטה זו, ניתן להוציא גם את אשתו מחיוב הבדלה, אבל בשיטה הראשונה, אשתו בוודאי תצטרך להבדיל לעצמה, מצד שאין לאחר לכתחילה ליום ראשון, וכן אסור לאכול לפני הבדלה.

ועיין בהערת 'דרשו' או"ח סימן רצג' הערה 15 שהביאו מספר הפוסקים שכתבו שיבדיל ביום ראשון ולא בשבת, דאין עושין הבדלה בשבת אלא במקום דחק גדול.

סיכום: יש צדדים לכאן ולכאן.

סימן רצ"ו

125. שאלה: הבדלתי במוצאי שבת על כוס יין, לאחר שסיימתי את ההבדלה שמתי לב שהיין החמיץ, מה עלי לעשות?

תשובה: לפי הרב החיד"א יקח כוס אחרת של יין ויברך עליה בורא פרי הגפן ויבדיל, ולא יברך שוב בורא מאורי האש וישתה ממנה, אבל דעת כף החיים שיצא ידי חובה ואין צריך להביא כוס אחרת, כי מן התורה הבדלה אינה צריכה כוס, ואף מדרבנן צריך כוס רק לכתחילה אבל בדיעבד יצא (כף החיים או"ח רצ"ו כ"א) עיין הספרים הבאים שפסקו גם לחומרא: בשו"ת מחזה אברהם (מט), בברכת הבית (שער מו אות כא. שער מז אות לא), בארחות חיים (רעא, סקי"ד), בפתחי תשובה (קצו), בספר ברכת יוסף ידיד (ח"א אות ה סי' ע), בספר כסא אליהו (רצו, סק"ג), במנחת שבת (שיורי-מנחה) ובספר פסקי תשובות על המשנ"ב (רצו אות י). וע"ע בשו"ת מנחת שלמה (א, כ), בשו"ת ציץ אליעזר (יד, מא) ובשו"ת חסד לאברהם אלקלעי (ה). בספר שולחן שלמה (ח"א עמוד שמג).

ידידי הרב אלחנן פרינץ העיר שהואיל ואין אנו בקיאים בהגדרה מתי היין הופך לחומץ, על כן אם לא פלט מיד מה שהכניס לפה, אף לדעות המחמירות, אין צורך להבדיל מחדש [הערת הרב יהודה נקי: ראה מעין אומר ח"ב פ"א ל"ז, שכל עוד לא מבעבע החומץ, הוי סב"ל, ועיין הליכות עולם ח"ג עמ' כ"ח].

סימן רצ"ט

126. שאלה: האם בסעודה שלישית של שבת שבע ברכות, שותים את כוס היין למרות שכבר גלשנו לתוך הלילה?

תשובה: לפי פוסקי ספרד תמיד מותר לשתות מכוס ברכת המזון למרות שכבר חשיכה, אבל בנידון דידן גם לבני אשכנז מותר, הואיל והכוס שייכת לסעודה שהיתה ביום, כי אין סעודת חתן ללא כוס יין (יש דעה מחמירה שרק בני הזוג ישתו מהכוס, עיין פסקי תשובות רצ"ט ח). בחזון עובדיה (שבת ב עמ' שצ"ח) גם מתיר למברכים לשתות וכן לחתן ולכלה (שם בעמ' ת"א הביא מנהג אחד האדמורי"ם שנתן רק לכלה לשתות, כי הכלה אינה חייבת בהבדלה, לטעמו).

סימן ש"ז

127. שאלה: האם מותר בשבת להתכוון למבחן באזרחות?

תשובה: השו"ע (או"ח ש"ז י"ז) כתב: 'אסור ללמוד בשבת ויו"ט, זולת בדברי תורה, ואפילו בספרי חכמות אסור, ויש מי שמתיר'. בספר שש"כ (כ"ח צ"ב הערה ר"כ בשם הרב ש"ז אורבך, הסתפק אולי ההיתר של הדעה המקילה הוא רק באופן שלומד לשם ידע ולא כאשר לומד לצורך בחינה שתערוך מחר)

128. שאלה: האם מותר לשכור חברה של גויים המארגנת תערוכה בחו"ל שבה גם המוצרים שלי יוצגו, ועיקר הפעילות של התצוגה והמכירה תהיה בימי שבת? ואם כן האם אני רשאי להציג את עצמי בפני הנוכחים שם, על ידי שאבוא לשם ברגל ביום השבת?

תשובה: יש בהלכות שבת הבחנה בין גוי המועסק בשכירות, לבין גוי המועסק בקבלנות. המקרה הראשון אסור כי זה כלול בהגדרה של 'אמירה לגוי שבות היא' שהרי הגוי עושה בשליחות ישראל, אבל במקרה השני ברוב הסיטואציות הדבר מותר, שהרי הגוי עושה על דעת עצמו, ומה שבוחר לעשות דווקא בשבת הוא מטעמי נוחות של הגוי, ואין כאן גדרי שליחות.

'מותר לתת לאינו יהודי מעות מערב שבת לקנות לו, ובלבד שלא יאמר לו: קנה בשבת. הגה: וכן מותר ליתן לו בגדים למכור, ובלבד שלא יאמר לו למכרן בשבת' (שו"ע או"ח ש"ז ד). וכתב על כך המ"ב: 'ואם יום השוק שם בשבת ובאותו מקום אינו מצוי לקנות כי אם ביומא דשוקא כמו שרגיל בעיירות קטנות, הוי ליה כמזכיר לו יום השבת בפירוש, בין שמבקשו לקנות עבורו או שנותן לו למכור ואפילו בתחילת השבוע אסור. ובמקום שמצוי קצת גם בשאר ימים אין איסור, אלא אם כן מזכיר בפירוש יום השבת'.

על פי כל הנ"ל נראה שמכיוון שהתערוכה פתוחה גם בימות החול, הרי שמותר לשכור את שירותי החברה ואף להציג את עצמה בשבת (השתמשתי בביטוי 'לשכור' באופן מושאל, למרות שזה קבלנות ולא שכירות של עבודה לפי שעות).

אין לרשום על המוצר שהוא תוצרת ישראל, כי אנשים יחשבו שהעסקה בין ישראל לבין הגוי היתה דרך שכירות [כדין מרחץ ששמו עליו-הערת הרב דוב ליאור] ולפי זה לא ראוי שהיצרן יופיע שם.

סימן ש"ח

129. שאלה: במאריכי השולחן ישנם פינים, האם מותר לתקוע אותם כאשר אני מאריך את השולחן בשבת?

תשובה: בספר שמירת שבת כהלכתה (פרק כ"ד כ"ה) התיר את הדבר, ואילו הרב מרדכי אליהו לימד שצריך לשייף את הפינים על מנת שלא יהיה שם מצב של תקיעה האסורה מדין מכה בפטיש.

130. שאלה: הרימונים שיש מעל הס"ת מונחים בכוח בעמודים שלהם, האם מותר בשבת להניח אותם בנחת בלי לתקוע אותם?

תשובה: כנ"ל, וגם אם יניח בנחת אסור, מפני שישנה גזירת חז"ל 'שמא יתקע' (על פי אור"ח ש"ח ט).

סימן ש"ט

131. שאלה: מישהו מבני ביתי הניח על החפץ שלי מטבעות, האם הוא נהייה 'בסיס לדבר האסור'?

תשובה: אין אדם אסור דבר שאינו שלו (בעל ואישה נחשבים כאיש אחד) וכן נחשב הדבר כ'שכח' שאין בו גדרי בסיס (חזון עובדיה שבת ח"ג עמ' קל"ז).

סימן שי"ב

132. שאלה: האם מותר לי לחתוך נייר טואלט לשם ניקיון האף?

תשובה: באותה מידה שהתירו הפוסקים לחתוך נייר בשינוי בשביל שירותים, אם ארעה סיטואציה שאין לו במה לקנח, ככה ניתן לומר אם מתבזה ללא נייר בשביל קינוח האף (על פי מ"ב שכ"ב י"ד).

133. שאלה: האם מותר לחתוך נייר (באופן הנ"ל), על מנת לנקות את האסלה שהתלכלכה, בשביל האדם שיבוא אחרי?

תשובה: נראה להוכיח מהלכות שבת (סימן שי"ב א) שאין הבדל אם הצורך של כבוד בריות הוא צורך אישי או לתועלת אחרים. וזו לשון השו"ע: 'משום כבוד הבריות התירו לטלטל אבנים לקנח, ואפילו להעלותם לגג עמו דהוי טרחא יתירה, מותר. ומי שיש לו מקום מיוחד לבית הכיסא, יכול להכניס עמו אבנים לקנח מלא היד'. וכתב שם המ"ב: 'פירוש שהמקום קבוע לו לבית הכנסת דכיון שקבוע לו לכנוס שם תמיד אם כן אפילו אם ישתירו לו אבנים ערבית יוכל לקנח בהם שחרית, ועל כן התירו לו להכניס מלא היד, ולא הוי טלטול שלא לצורך ואף דאותו המקום אינו מיוחד לו לעצמו, ואפשר שיקחו אחרים את האבנים לקנח לית לן בה, דמה לי הוא מה לי אחר ואפשר גם כן שיצטרך לו אחר כך בעצמו ולהכי שרי'.

סימן שט"ו

134. שאלה: עבר סוכות והורד הסכך, הנחתי בערב שבת ניילון מגולגל על הפרגולה שלי, האם אני רשאי בשבת לפתוח את היריעה מניילון?

תשובה: על מנת לעשות אהל בשבת צריך שיהיה רק בגדר 'תוספת אוהל', על כן אם היה פרוס/מגולגל מערב שבת ברוחב טפח, מותר להמשיך לפתוח בשבת. המ"ב כותב שאין הרוחב העיגול עולה בשיעור טפח (או"ח שט"ו מ"ב סקט"ז).

סימן שט"ז

135. שאלה: זה עתה קיבלנו כלב חדש, אם לא נשמור עליו, הוא עלול לחזור לבעלים הקודמים, האם מותר בשבת לטייל אִתּו, ואחרי זה לסוגרו בחצר?
תשובה: אם הכלב לא ביתי, אלא עדיין מורד, אסור לתופסו (על פי שו"ע או"ח שט"ז י"ב).

סימן שי"ח

136. שאלה: האם מותר ליהנות/להשתמש ברכבת שעובדיה היהודים הכינו אותה גם בשבת?

תשובה: הרב יצחק יוסף התייחס לשאלה זו בעלון 168.

ההלכה קובעת שאם יהודי מחלל שבת במזיד, אסור לו ליהנות ממעשה שבת לעולם, אבל לאחרים מותר מיד, ועל כן אותם העובדים בה, יהיו אסורים לעולם להיכנס בה, אבל לשאר בני אדם הדבר מותר.

אמנם בהלכות איסור והיתר נפסק שאם מישוהו מבטל איסור לכתחילה במזיד, אסור לאכול מאותו תבשיל לעולם, גם הוא וגם מי שביטל את האיסור עבורם.

בהלכות שבת, המ"ב כותב בפירוש (שי"ח סק"ה) שבמוצאי שבת הדבר מותר ואפילו למי שנתבשל בשבילו.

לדעתו, יש יותר מקום להחמיר באיסור והיתר מאשר בהלכות שבת.

יש אחרונים (כתב סופר או"ח סימן נ') שסוברים שגם ביחס למעשה שבת יש לאסור על מי שחיללו שבת עבורו (שזה אומר כל המתכננים לנסוע בה) אבל יש להקל במחלוקת שהיא באיסור דרבנן (כידוע, אנו פוסקים לפי התנאים הסוברים שמעשה שבת אינו אסור אלא מדרבנן).

וזה תשובת הרב שלמה אבינר בנידון: נפסק שבחילול שבת במזיד על ידי יהודי, למחלל עצמו אסור עולמית ולאחרים מותר מיד במוצאי שבת (שו"ע או"ח שיח א). במיוחד, שהם לא נהנים דווקא מחילול השבת, כי מצד הנוסע ברכבת, אין שום הבדל אם נבנתה בשבת או ביום חול. [אבל יש פה בעיה מצד אחר, שאין זה דבר אקראי חד פעמי, אלא דבר מתוכנן מראש, כגון דברי הכתב סופר על מסעדה שמבשלים בקביעות מידי שבת בשבתו עבור המתארחים וזה פרנסתם, ודאי קנסו לאלו שנתבשל עבורם כמו שקנסו למבשל עצמו. ובנוסף, שיש בזה גם משום מסייע לדבר עבירה ואולי גם לפני עוור (שו"ת כתב סופר או"ח נ). והוא הדין בענייננו שכיוונו מראש, ולפי זה אסור לנסוע ברכבת.

137. שאלה: זה נוגע לעוד הרבה בתי חרושת ומפעלים (פס"ת שם)?

תשובה: נכון. כך פסקו גדולים רבים על פי הכתב סופר. ובכל זאת, בנידון שלנו, שזה ודאי שעת הדחק, ואינו דומה למסעדה, כי יש הרבה מסעדות, וכן יש הרבה בתי חרושת ומפעלים, אך יש רק רכבת אחת, אפשר לנטות להקל.

יתר על כן, הגרצ"פ כותב (שו"ת הר צבי או"ח א ק"פ) שבענין החשמל, גם הכתב סופר לא יאסור, כי הוא דיבר במקרה שזה נעשה בידיעתו וברצונו, וכאן ודאי זה נגד רצונו, וכן בענייננו. ועוד נימוק שלישי הוא שיטת הגר"א מובאת במשנה ברורה (שם סק"ז), שבמזיד אסור גם לו וגם לאחרים רק עד מוצאי שבת, ובמקום הצורך אפשר לסמוך עליו.

138. שאלה: החשמל קפץ בגלל קצר, בזמן שהלכתי לחפש 'גוי שבת', שני שכנים באו ואמרו שמותר להרים ביחד את המפסק הראשי, וכך עשו, האם מותר ליהנות מחילול שבת, על ידי שימוש באור וכן הנאה מהמאכלים?

תשובה: הכלל הוא שבמעשה שבת אנו נוקטים כרבי יהודה שאם עשה במזיד אסור לו לעולם אבל לאחרים מותר במוצ"ש, ואם היה בשוגג מותר ליהנות רק במוצאי שבת.

כאן הפעולה נעשית באיסור דרבנן, שהרי חז"ל דרשו מהביטוי 'בעשותה' ששניים שעשו מלאכה פטורים, אבל איסור דרבנן ודאי שיש.

במעשה שבת באיסור דרבנן, כתב הביאור הלכה (תחילת סימן שי"ח) שיש לסמוך על שיטת הגר"א הפוסק כרבי מאיר שבשווג מותר בשבת אף לעושה בעצמו.

סיכום: אתה רשאי בהנאה מהחשמל הפועל בשבת.

139. שאלה: הגעתי לנמל תעופה ביום שישי, לצערי ישנו אחור בטיסה, האם אני רשאי לעלות עליו למרות שנגיע ליעד בשבת. יש לציין שמטרת הנסיעה אינה דבר מצווה וכן שהחברת התעופה היא של גויים?

תשובה: לא ניתן הדבר, אמנם עצם הטיסה דומה לגוי שעשה כבש בשביל גויים, שמותר ליהודים לרדת בו בשבת, אבל יש לאסור מהסיבה שכאשר תנחת יעשו העובדים מלאכות עבורך באופן מיוחד, כגון רישום שם ומס' דרכון.

140. שאלה: האם מותר להוסיף מלח לסיר חמין שהורד מן הפלטה?

תשובה: המלח מיוצר בתהליך דלהלן: הוא בא מהאדמה או מהים והוא בא למפעל עובר שטיפה ואחרי זה סינון וייבוש ב-900 מעלות. לפי מה ששמעתי, הרב הדאיה מאילת מגדיר אותו כמבושל ולדבריו אין מקום לשאלה כלל.

ואילו לפי הרב אופיר מלכא אין הוא מבושל. לפי דעת השו"ע מלח מתבשל רק על גבי האש ועל כן יהיה מותר לשימו לתוך החמין שהעבירו מהפלטה ואילו לפי בני אשכנז יש מקום להחמיר הואיל ולדעתם כלי שני מבשל מלח ואף כלי שלישי בדבר שהוא גוש.

סימן שכ"א

141. שאלה: אני מעוניינת להוסיף לסלט בשבת, אגוז מרוסק, האם אני רשאית להניח האגוז בשקית ניילון ולהכות עד שיתפורר?

תשובה: יש כאן איסור טוחן, אמנם בב"י כתב (או"ח שכ"א) להקל כדברי הרשב"א אם עושה זאת סמוך לסעודה, אך בחיבורו בשו"ע אסר לחתוך דק דק ולא העתיק את הקולא הנ"ל של סמוך לסעודה. הרב מרדכי אליהו (שו"ת קול אליהו עמ' שע"ח), הבין שמרן הכריע לחומרא, וכך גם הבין הבן איש חי, אך דעת הרב עובדיה יוסף (חזון עובדיה שבת ח"ד) להקל בשני צירופים, ראוי לאוכלו חי ועושה זאת לאלתר (סמוך לסעודה).

סימן של"א

142. שאלה: אישה שיש לה ירידת מים בליל שבת, ויש לה שלושה ילדים פיצויים, האם יכול בעלה לקחת אותה לבית החולים ובדרך להוריד את הילדים אצל ההורים?

תשובה: הדרך המובחרת היא להתארגן מראש שיבואו ההורים לשבת או שיסעו לפני השבת לקרובי משפחה (במצב נתון שאין בנמצא מישהו שישאר עם הילדים באופן שהאם תהיה רגועה, יש להתיר להביא אותן להורים, מפי הרב דוב ליאור והרב שמואל אליהו).

143. שאלה: תינוק שנולד ביום שישי לקראת ערב, מתי ימולו אותו [התינוק נולד בהר הצופים בשעה 17:17 והשקיעה היתה ב 16:59]?

תשובה: המשנה אומרת שאם תינוק נולד בבין השמשות של ליל שבת, ימול ביום ראשון: (שבת י"ט ה) 'קטן נמול לשמונה, לתשעה, ולעשרה, ולאחד עשר, ולשנים עשר, לא פחות ולא יותר. הא כיצד. כדרךכו, לשמונה, נולד לבין השמשות, נמול לתשעה, בין השמשות של ערב שבת, נמול לעשרה'.

השאלה המרכזית היא, כמה זמן יעבור מהשקיעה, על מנת שנהייה בטוחים שהתינוק נולד בלילה ויהיה מותר ומצווה למולו בשבת.

[ישנם מספר דעות בחישוב השקיעה, האם לפי החישוב האופקי או השקיעה הנראית. שמעתי שהרב מרדכי אליהו היה מורה לנהוג לפי השקיעה הנראית].

אם כן מה האורך של בין השמשות, ישנם מספר דעות (13.5 דקות, 18 דקות, 27 דקות ולפי רבנו תם 72 דקות).

הרב שלום משאש (שמש ומגן ח"ב י"ח) כותב שהולכים לפי החישוב של עשרים דקות. הרב בן ציון אבא שאול אומר שרק אם נולד 27 דקות אחרי השקיעה, יהיה מותר למולו בשבת (אור לציון ח"א יו"ד י').

הרב מרדכי אליהו כותב בסידורו שרק אחרי 25 דקות מהשקיעה ניתן למול בשבת. הרב עובדיה יוסף (יביע אומר ח"ז או"ח מ"א) גם הכריע כנ"ל ב'שמש ומגן' שהמדד הוא עשרים דקות אחרי שקיעה.

הרב אבגדר נבנצל (עלהו לא יבול ח"א עמ' רל"ח) בשם הרב ש"ז אורבך כתב שביום בינוני עשרים וחמש דקות, בקיץ עשרים ושמונה, בחורף עשרים ושתים.

סיכום: הואיל ולא עברו בוודאות עשרים דקות אחרי השקיעה, ידחו את הברית מספק ליום ראשון (למרות שתאריך הלידה שלו הוא שבת).

סימן של"ט

144. שאלה: האם מותר להפקיר רכוש בשבת (השואל חשב שאם יפקיר את פירותיו יהיה רשאי לאוכלם ללא הפרשת תרו"מ)?

תשובה: ישנן סוגיות בתלמוד שמשתמע מהן שאין איסור להפקיר רכוש בשבת: 'דמאי הא לא חזי ליה? כיון דאי בעי מפקר ליה לנכסיה והוה עני וחזיא ליה, השתא נמי חזי ליה, דתנן מאכילין את העניים דמאי ואת האכסניא דמאי' (שבת קכ"ז:) מדובר על סיבת ההיתר לטלטל דמאי בשבת למרות שלכאורה אינו ראוי לאכילה באותו היום, ויש עוד מקור: 'חשבון מאי עבדתיה מהפקירא קזכו אמר רב חסדא מדת חסידות שנו כאן' (שם ק"כ). המקור השני לא כל כך מוכח מפני שיש שם הפקר שלא נובע ביוזמת בעל הממון, אלא מעצם העובדה שיש דליקה וכל הרכוש עומד להישרף. ואכן המאירי למד מסוגיה הראשונה שמותר להפקיר בשבת.

יש ראשונים שכתבו לאסור (רמב"ן תחילת פסחים, אינו מקבל שביטול חמץ מטעם הפקר, כי איך מותר לבטל בשבת וריטב"א שבת ק"כ. שמחלק בין הפקרה האסורה לבין מפקיר מאיליו והולך לאיבוד) בגלל שזה כמו כלול במה שאסרו חז"ל לעשות קניין בשבת (עיין הגהות רע"א בסו"ס י"ג באורח חיים ושמירת שבת כהלכתה כ"ט ל"ב). במקורות שהזכיר רע"א הנ"ל, נראה שמה שהריטב"א אסר, זה דווקא כאשר כוונתו שיזכו אחרים, אבל מותר אם אדרבה ניחא ליה טפי שלא יזכו אחרים (עיין עוד מנחת שלמה ח"ב סימן פ"א).

נראה שאם מטרת ההפקר היא לצורך שבת, הדבר לא נאסר, מפני שזה לא גרוע מזה שמותר להקנות ממון לצורך שבת, כגון שנותן מזון או ממתק בשבת לאורחו. יש לציין שמחשבת השואל בטעות יסודה, כי אין פטור מטעם הפקר מועיל אחרי שהפירות התחייבו במעשרות.

סימן ש"ם

145. שאלה: האם אני רשאי לקשור שני דברים בשבת, על ידי אזיקון?

תשובה: הרב עובדיה יוסף התיר זאת, כי אין חיבור של דבר עם דבר, אלא קירוב שני דברים (חזו"ע ח"ה עמ' ע"ה). אך הרב דוב ליאור אוסר זאת מדין קושר.

146. שאלה: האם מותר לשחק בשבת בלוח מגנטי [יש כעין עט שבראשו יש מגנט ובהעברתו הוא מבליט את כדוריות הברזל]?

תשובה: הכלל הוא שכתובה של קיימא חייבים עליה מיתת בית דין, ואילו כתיבה שאינה מתקיימת כגון כתיבה על אדים או על החול היא אסורה מדרבנן. לכן יש לאסור גם על קטנים לכתוב ולצייר במשחק זה בשבת.

147. שאלה: האם מותר להשתמש בכוס/ספל שכאשר שמים בו מים חמים, הכיתוב או התמונה שחבוי בדופנו נגלית/נראית?

תשובה: כנ"ל, זה כתב שאינו מתקיים האוסר מדרבנן.

סימן שמ"ג

148. שאלה: הבת שלנו בת שמונה חודשים, המטפלת שלה מסורתית, האם צריך שתאכל בכלים טבולים?

תשובה: בהלכה כתוב שאסור להאכיל משהו לא כשר לילד/ה אפילו שהוא ממש קטן, אבל זה דווקא אם הדבר נעשה 'בידיים' או שנעשה על דעת ההורה (שו"ע או"ח שמ"ג). אם הכינו אוכל בכלי לא טבול, ניתן להעבירו לכלי טבול או כלי פלסטיק או חרס (הפטורים מטבילה) ולאכול בו, כי המאכל לא נאסר.

במקרה שלכם נראה שמספיק שתשאירו בגן סט כלים כשר וזה מספיק [ואין צריך לבדוק שהמטפלת משתמשת דווקא באותם הכלים].

149. שאלה: השתתפתי כבר מצווה בשבת, ובבית הכנסת היו הרבה ילדים (כן ירבו) שאספו סוכריות. כאשר הרעש גבר, סימנו לילדים ואף אמרו להם לצאת ולפנות את המקום על מנת שלא תופרע שמיעת קריאת התורה. דא עקא, הילדים הוצאו תוך כדי קריאת התורה. האם נהגו נכון?

תשובה: ישנם שני כללים:

א. אסור לספות לקטן איסור בידיים, ואפילו אם מדובר רק באיסור דרבנן.

ב. איסור התלוי בזמן ולא בחפץ, לא שייך איסור הנ"ל.

א. בשו"ע (או"ח שמ"ג) התבאר שאין לתת לקטן 'איסור בידיים' אפילו לפני גיל חינוך. במושג 'איסור בידיים' כלול גם לצוות עליו לעשות משהו מסויים, כפי שמציין המ"ב במקום: 'וכל שכן לומר לתינוק בעצמו שיאכל דאסור'. המ"ב מבאר שהאיסור לתת בידיים דבר איסור לקטן הוא איסור תורה.

ב. בהלכות שבת (או"ח רס"ט) התבאר שיש חילוק בין עבירה הקשורה ל'חפצא' לבין איסור התלוי בעיתוי, ועל כן אין איסור לתת לקטן לאכול בשבת לפני ששמע קידוש. וזה לשון המגן אברהם שם: 'ויש חילוק בין אכילת איסור לאכילת-היתר בזמן האסור, ... וכל שכן דמותר להאכילן בשבת בשחרית לפני קידוש'. ועל כן לא מחנכים קטנים לשעות ביום כיפורים, וכן אין מקפידים כל כך אם לא המתינו אחרי אכילת בשר ומבקשים לאכול חלב. כעת צריך לברר את האיסור לצאת באמצע קריאת התורה.

זה לשון התלמוד (ברכות ח.): 'אמר רב הונא בר יהודה אמר רבי מנחם אמר רבי אמי מאי דכתיב ועוזבי ה' יכלו זה המניח ספר תורה ויוצא רבי אבהו נפיק בין גברא לגברא בעי רב פפא בין פסוקא לפסוקא מהו תיקו'.

וכך נפסק להלכה, 'אסור לצאת ולהניח ס"ת כשהוא פתוח, אבל בין גברא לגברא, שפיר דמי'. (או"ח קמ"ו א).

השאלה היא האם האיסור הזה נעוץ בדברים האסורים מחמת העיתוי או האסורים בעצם. אמנם האיסור קשור לזמן, יש זמן שמותר לצאת ויש זמן שאסור לצאת, אבל זה באמת לא קשור לעיתוי אלא קשור יותר לפגיעה בכבוד התורה שבא לידי ביטוי בזמנים מסוימים. באמת יש צד חינוכי בכך שאנו מוציאים את הקטנים, כדי שידעו שאסור להרעיש, אבל גדרי חינוך בקטנים הם בדומה למה שקיים אצל גדולים, האם היינו מורים למבוגר שמדבר בקריאת התורה, לצאת באמצע או היינו מבקשים ממנו לשתוק?

הערה: לא ברור שזה חינוכי ואמיתי לדרוש מהקטנים לקפוץ על הסוכריות ורגע לאחר מכן לבקש מהם להיות בדממה.

הערה: חבר אמר לי שלדעתו להוציא מי שמפריע לקריאת התורה, זה פשוט שמותר כי הוא כעת מזיק לציבור.

סיכום: אין להוציא ילדים מבית הכנסת כאשר בעל קורא עדיין באמצע הקריאה. ניתן להמתין בשביל זה לסיום העלייה הנוכחית.

סימן שס"ב

150. שאלה: בשבת שטח, האם צריך לעשות עירוב של לבוד או מספיק לעשות צורת הפתח?

תשובה: בחז"ל מופיעות שתי דרכים להפיכת מקום לרשות היחיד, האחת על ידי עשיית צורת הפתח (שזה קנה מכאן וקנה מכאן וקנה או חוט על גביהם) והשנייה על ידי עשיית גדר הבנויה על העיקרון של לבוד (חוט או קנה כל פחות משלושה טפחים כאשר בסך הכל הגדר גבוהה עשרה טפחים).

מתי זו יעילה ומתי זו יעילה?

בשו"ע נפסק (או"ח שס"ב י) שצורת הפתח אינה מועילה אלא למקום שיש בו דיריין אבל לא בבקעה (ככה מיישב על פי התוס' והרא"ש מדוע בבור מים צריך דיומדין וכן בשיירא צריך ממש מחיצת עשרה אף על ידי לבוד).

איך מגדירים שיירא/ בקעה ואיך מגדירים ישוב שיש בו דיריין?

הרב דוב ליאור ענה לי שאם יש שם עשרה אנשים, ניתן לסמוך על צורת הפתח, וכן בצבא ניתן להקל אף ללא עשרה.

הרב אשר וייס בתשובתו לרב גוגיג (אחראי על תחום עירובין בצבא) כתב ש'נראה בזה דגדר שיירא, אינו אלא במה שאין כוונתם כלל לשהות במקום זה, אלא על מנת להמשיך בדרכם, וכל שהייתם אינו אלא לצורך הליכה והמשך דרכם'.

על פי דבריו נראה שאם הכוונה היא לשבות שם מלכתחילה, (ולא שנתקעו בדרך ונכנסה השבת ללא תכנון מוקדם) נקרא המקום 'מקום שיש בו דיריין', ויעיל היקף של צורת הפתח, והיתר זה אמור כלפי מצב של שעת הדחק של חיילים בצבא.

בדבריו של הרב אבידן (שבת ומועד בצבא) נראה שנוקט שהגדרת שיירא היא שהייה לא מכוונת ולא רצויה, ומשמע שגם באזרחות ניתן להקל בכך.

סימן שס"ו

151. שאלה: היכן אני צריך להניח את ערוב החצרות, בבית פרטי או בבית הכנסת?

תשובה: הרמ"א כתב (או"ח שס"ו ג ועיין גם סימן שפ"ז א) שכיום נהוג לעשות ערוב אחד שעולה גם לחצירות וגם למבואות ומניחים אותו בבית הכנסת.

סימן תמ"ב

152. שאלה: האם מותר להשתמש או להשהות נבט חיטה בפסח?

תשובה: נבט חיטה המדובר, עשוי מלב החיטה, בהנחה שאינו ראוי לאכילת אדם והוא משמש כמשחה לריפוי.

היה נראה לי לומר שמשחה נבט חיטה מותר בשימוש בפסח, וזה דומה לתריאק"ה המוזכר בשו"ע (סימן תמ"ב ד) המתיר אותו בהנאה (הואיל ונפסל מאכילת כלב לפני החג) ואוסר אותו באכילה, מדין 'אחשביה' ועל כן מותר הוא בשימוש בחג.

מי שמגדיר סיכה כשתיה גם לגבי פסח, יש מקום להחמיר בסיכה ולהתיר בהשהייה, ראיתי בפסקי תשובות (תמ"ב א) שמביא את הדעה הרווחת שרק אם מדובר בסיכה של תענוג,

מה שאין כן בסיכה של רפואה (מחנ"א מאכ"א דף כ"ב) ויש עוד מחלוקת האם מושג זה קיים רק ביוה"כ ותרומה או בכל איסורי הנאה (יו"ד סו"ס קי"ז נקה"כ וט"ז סק"ד ופרי חדש או"ח תרי"א).

סימן תמ"ז

153. שאלה: האם החמץ חוזר וניעור לפי מרן השו"ע?

תשובה: ישנה סתירה בין מספר סעיפים בשו"ע.

בסימן תמ"ז (ד) מביא בתור דעה סתם שאינו חוזר וניעור, וזה הציטוט: 'אם נתערב החמץ קודם הפסח ונתבטל בשישים, אינו חוזר וניעור בפסח לאסור במשהו, ויש חולקים, ואילו בסימן תמ"ב (ד) משמע מלשוננו שחוזר וניעור, והריני לצטט: 'דבר שנתערב בו חמץ ואינו מאכל אדם כלל או שאינו מאכל כל אדם, כגון התריאק"ה וכיוצא בו, אף על פי שמותר לקיימו אסור לאכלו עד אחר הפסח, ואף ע"פ שאין בו מן החמץ אלא כל שהוא, הרי זה אסור לאכלו'.

ישנם מספר דרכים איך ליישב:

- א. מרן העתיק את לשון הרמב"ם בסימן תמ"ב כאשר אין רצונו אלא לפסוק את עיקר דבריו, שמותר להשהותו אבל לא פוסק כמותו שאסור ליהנות מתריאקה.
 - ב. יש חילוק בין טעמו לממשו של חמץ. מרן התיר בטעמו ולא בממשו לפי זה יוצא ששוע מחמיר יותר מרמ"א בלח ולח ויש שם ממשות, על פי כנה"ג.
 - ג. יש חילוק בין עירב במזיד להתערב בשוגג. מג"א גר"ז פר"ח
 - ד. ישנה חומרא כאשר החמץ הוא דבר המעמיד, על פי קול אליהו.
- עיינ חזון עובדיה פסח מהדורת תשס"ג עמ' ק' שמקל בדבר, וכן בהערות שבסוף מ"ב איש מצליח עמ' כ"ז.

סימן תמ"ח

154. שאלה: מהי הדרך הנכונה לבצע מכירת חמץ?

תשובה: א. החמץ לא יהיה מונח בבית היהודי, אלא בחדר חיצוני (אם משאיר אותו בבית 'מחזי כחמצו וגם איכא למיחש שמא יבוא לאוכלו, דכיון דדידיה הוי מעיקרא, לא בדיל מינה'.

ב. למסור לו המפתח החדר שמונח בו החמץ, כדי שיוכל להיכנס בשעה שירצה, וליטול את חמצו שנמכר או שניתן לו'.

ג. לא להניח מסגר על החדר הקנוי לגוי (כדי שלא יוכל הנוכרי ליטול את החמץ) כי אז מוכח שכל המכירה לא היה אלא הערמה בעלמא.

155. שאלה: האם יש להחמיר שלא לקנות מוצרי חמץ מחנות שעשתה מכירת חמץ [ולהמתין עד שיגיעו דברים שנטחנו לאחר הפסח]?

תשובה: יש להבחין בין שני דברים: א. איסור לא יראה ולא ימצא, שהוא איסור תורה. ב. קנס שקנסו חז"ל שלא ליהנות מחמץ שעבר עליו הפסח.

ביחס לסעיף א', אנו ממליצים לכל אדם פרטי להחמיר ויחסל את חמצו הגמור, כדי להימנע מאיסור תורה.

ביחס לסעיף ב', כיון שמדובר באיסור דרבנן אין מחמירים לעניין בדיעבד, ועל כן אנו רשאים לצרוך מחנויות שמכרו את חמצם כדין.

156. שאלה: האם מותר ליהנות מחמץ ששכחתי למכור?

תשובה: הרבנות הראשית מוכרת את כל החמץ של אותם האנשים ששכחו למכור את חמצם, מדין 'זכין לאדם שלא בפניו'.

העניין הזה בעצמו במחלוקת הוא שנוי. אמנם המקור לכך הוא מספר תרומת הדשן המתיר לאדם ללא קבלת רשות או מינוי שליחות, להפריש חלה מעיסה, על מנת להצילה מהפסד, ובעל קצות החושן השיג עליו כי זכין לאדם ולא זכין מאדם, כלומר ניתן להוסיף רכוש לזולת שלא מדעתו, אבל לא ניתן להפקיע רכוש שלו שלא מדעתו.

למעשה האקט של הרבנות ה"ל נשען על הדעה המתירה.

בפועל, מסתמכים על ההיתר ה"ל רק במצבים של הפסד מרובה, וכאשר אותו אדם ששכח למכור אינו מסוג האנשים המבעטים בתורה, כי ביחס אליהם אין אמדן דעת שאילו היינו שואלים אותם, הם היו שמחים בכך [הערת הרב יהודה נקי: בצרוף שעשה ביטול הערב פסח].

סימן תנ"א

157. שאלה: שמתו רק פעם אחת פיתות על המנגל ובשאר השנה שמתו רק בשר, האם נידון לפי רוב שימוש או שצריך ללבן?

תשובה: הכלל לפי השו"ע שכל כלי נידון לפי רוב השימוש. כלומר אם רוב הפעמים השתמש בקר ומעט בחם, מועילה שטיפה, אבל אם השתמש לרוב במאכלים כשרים לפסח ומעט פעמים הניח חמץ, לא שייך כלל זה [ועיין אור לציון ח"ג פרק י אות ה בהערה וכן שם בהערה י"א].

הרחבה:

שאלה: הנחתי רק פעם אחת על המנגל פיתה לחימום, וברוב הזמן השימוש היה רק לדברים שהם כשרים לפסח, האם דנים אותו על פי רוב שימוש או שחוששים למיעוט שימוש? השאלה היא לפי שיטת השו"ע הסבור שהעיקרון המנחה הוא רוב שימוש, כגון אם רוב שימוש הוא בקר ומיעוט הוא בחם הכשרו בקרים.

תשובה: מתחילה יש להתבונן על דעת מרן השו"ע האומר שהכשרת הכלי תיעשה לפי רוב השימוש, מה הטעם לפסיקה זו, והלא אם הכלי בלע פעם אחת באופן חמור כגון ללא משקים, איך יועיל לו הגעלה המתאימה לכלים שבלעו על ידי משקים, או דוגמא נוספת שהובאה בהלכה, קערה שרוב תשמישה היא בעירו, יועיל לה הכשרה בעירו, למרות שלפעמים משתמשים בה בכלי ראשון על האש?

הרשב"א (שו"ת ח"א שע"ב) מבאר שקולא זו נעוצה בעיקרון שאם בישל בכלי שאינו בן יומו, הדבר מותר, לפיכך אמרו חכמים ללכת אחר עיקר התשמיש.

הביא בחזון עובדיה (פסח תשס"ג עמ' קמ"ח) מביא את המושג של חז"ל בסוף משניות ערובין האומר 'מקום שהתירו לך חכמים משלך נתנו לך', כלומר ההיתר הנ"ל בנוי על כך שמלכתחילה הדבר מותר מן התורה, ורק חכמים אסרו והם אמרו והם אמרו, כלומר הם אמרו להחמיר במצב מסוים (להצריך הכשרה לכלי שאינו בן יומו) והן גם אמרו להקל במצב מסוים (ללכת אחר רבו שימושו).

על פי זה גם כתב שם, בשם הרמ"ע מפאנו (צ"ו) שאם הכלי הוא בן יומו מאותו מיעוט הבלוע באופן החמור, כאן יצטרכו הכשר חמור התואם אף את מיעוט השימוש.

השאלה היא האם נפעיל עיקרון גם בכלי שרוב השנה אינו משמש למוצרי חמץ, ופעמים בודדות השתמשו בו לחמץ, האם נוותר על הצורך להכשירו לפסח הואיל ורוב השימוש היה במוצרים הכשרים? הסברא אומרת שיש ליישם עיקרון זה, כי 'זיל בתר טעמא', והואיל וגם כאן קיים היסוד של נותן טעם לפגם.

כמו כן כתב בשו"ת רב פעלים (או"ח ח"ג כ"ח) בהקשר לשאלה דומה, שם הוא נשאל על אופן הכשרת כלים הבאים מחו"ל שאין ידוע בדיוק אופן הכנתם כלומר מאיזה חומר הם הוכנו, והרב מגיע למסקנה שיש להתיר אותם בהגעלה, למרות שיש חשש שהחומר שממנו עשו את השכבה החיצונית הוא ממין החרס שאינו פולט בדרך הגעלה. דרך החשיבה של הרב שם היא כך: 'ועוד נמי אין דרך אנשי עירינו לבשל תבשיל שיש בו עיסה וקמח שהוא חמץ בעין, אלא כל תבשילין שלנו הם אורז ובשר וירקות ופירות האדמה בלבד, ואם פעם אחת בשנה יודמן שיבשלו תבשיל שיש בו חמץ בעין, אין הולכין בכלי אלא אחר רוב תשמישו, ואם לא יבצר היות מעורב באורז חטים או שעורים בטלי במעוטייהו, ולכן יש להורות בקערות אלו שהם כלי שני להתירם בהגעלה כדי לאכול בהם בפסח, ועל צד היותר טוב יגעלום ג' פעמים'.

רואים שהרב יוסף חיים דן את הכלים הללו לקולא, כלומר להסתפק בהגעלה, הואיל ורוב השימוש בהם הוא לא במוצרי חמץ, אמנם הביא שם עוד סניפים להיתר, כגון שאין הדרך בעירם להשתמש בכלים הללו לכלי ראשון, אבל סוף סוף רואים שהרב מיישם את העיקרון של רוב שימוש גם בכגון של שאלה בה פתחנו.

גם בספר כף החיים ניתן למצוא שהלך בדרך זו, בסימן תנ"א (סקנ"ח) כתב על דברי מרן: "כלים שמשמשים בהם על ידי האור כגון שפודים ואסכלאות וכיוצא בהם, צריכים ליבון, שזה מדובר ב'שפוד ואכלא שצולין עליו מולייתא של חמץ, אבל שפוד שצולין בו בשר, סגי בהגעלה. ומיהו אם יש לחשוש שאיזה פעם צלו בו חמץ, לא סגי ליה בהגעלה, לפי דעת המחמירין שכתב מור"ם ז"ל לקמן בסעיף ז, שהולכין אחר מיעוט תשמישו'.

מדבריו משמע שכל הצורך ללבן, באופן שפעמים השתמש במאכל חמץ, הוא דווקא לפי שיטת הרמ"א החושש למיעוט השימוש, משמע שלפי דעת השו"ע ניתן לוותר על ליבון (לא מבואר במקום מדוע צריך עדיין הגעלה, ומי שיעיין בסעיף י' יראה שזה תואם לדעת הרמ"א החושש תמיד אולי מכיל המלח חמץ ודעת השו"ע היא שאחזוקי איסורא לא מחזיקין, ועל כן הצורך בהגעלה נובע מחמת המנהג ולא מכוח ההלכה, על פי הערות איש מצליח תנ"א ד 6).

[במקום אחר כתב בכף החיים (שם, ס"ק שי"א) שלפי מגן אברהם, אם צלו בפסח משהו כשר על שיפוד שצלו בו בעבר מולייתא או שאר דבר חמץ ולא לבנוהו בינתיים, המאכל נאסר. וזה תואם רק לשיטה שנותן טעם לפגם בפסח אסור. מהדברים הללו רואים שחושש למיעוט השימוש בחמץ, אבל הדברים בשם המגן אברהם, ועל כן אין להוכיח מכאן מה דעת מרן השו"ע.]

בניגוד לכך, ניתן להבין בקריאה בשו"ת אור לציון (ח"ג עמודים קי"ח, קכ"ב) שם הוא כותב סברא נוספת להסבר של שיטת מרן ההולכת לפי רבו השימוש, וזו לשונו: 'כיון שאנו תולים שימשיך להשתמש בו כפי רוב תשמישו'. כלומר ההיתר להקל בצורת ההכשרה נובעת גם מהתלייה אולי ישתמש בפסח באותה צורת שימוש ששימש הכלי ברוב בזמן. יוצא אם כך, שבכלי שהשימוש בו הוא תמיד בכלי ראשון דרך משל, על אף שרוב פעמים, השימוש בו הוא בדברים שאינם מכילים דגנים, סוף סוף כאשר עתיד להשתמש בו בפסח, הוא ישתמש בחום של כלי ראשון וטעם האיסור שנבלע בו אפילו פעם אחת, יחזור ויתן טעם (למרות שזה טעם פגום, סו"ס רבנן גזרו גם על כך), ועל כן צרך לעבור הגעלה. (וראה עוד במעין אומר ח"ג פ"ב מ"ח).

סיכום: נראה לסכם שלגבי השאלה בה פתחנו, יש שהבינו שיש צורך ללבן את הרשת של המנגל ויש שהסתפקו בהגעלה בלבד.

סימן תס"ח

158. שאלה: האם אני רשאי לעבוד תמורת שכר, באפיית מצות בארבעה עשר אחר הצות? תשובה: עבודה בי"ד אחרי צהריים אסורה מעיקר הדין, וכל דבר שנעשה בשכר אסור אף אם הוא לצורך החג (שו"ע או"ח תס"ח ב ומ"ב סק"ו) הערת הרב יהודה נקי: עבודת ארעי ושל מצווה, מותרת.

סימן תע"ה

159. שאלה: אדם שעומד להירדם בסעודת ליל הסדר, האם יש עניין שישתה שתי כוסות זה אחר זה, כדי לקיים מצוות ארבע הכוסות?

תשובה: אמנם ישנה גמרא האומרת שאם שתה את הכוסות בבת אחת לא יצא ידי חובה (פסחים ק"ח:), ולפי הרא"ש המשמעות היא ש'מזג ארבע כוסות ושתאן זה אחר זה', ולפי דבריו אין זה מועיל אם ישתה אותן זה אחר זה, לא על סדר ההגדה, אבל במקרה שהברירה היא שילך לישון ולא יקיים את המצווה כלל, כדאי להמליץ שיסמוך על דעת רש"י שם, המפרש: 'עירה ארבעתן לתוך כוס אחד', משמע שאם שתה אותן זה אחר זה בכוסות בפני עצמן, יצא ידי תקנת ארבע כוסות (על פי ביאור הלכה סימן תע"ב ח ד"ה שלא).
חשוב לציין שלכתחילה ראוי לשים לב, הן לגברים והן לנשים, שיאמרו סדר ההגדה על כל כוס וכוס, כי לפי הפרי חדש אם לא עשה כן, לא יצא ידי חובת ארבע כוסות.

סימן תפ"ט

160. שאלה: בברכת ספירת העומר, האם עדיף שכל אחד יברך בעצמו או שישמע הברכה מש"ץ?

תשובה: הרבה פוסקים הבינו שבספירת העומר אין דין שומע כעונה, ולכן בכל הקהילות הציבור סופר בעצמו.

המנהג הרווח אצל כל הדעות (מלבד בני תימן) שכל אחד ואחד גם מברך בעצמו, אולי הונהג כך, על מנת למנוע טעויות, כי אם היה שומע הברכה מש"ץ וממתין לשמוע כמה הוא סופר ורק אחרי זה סופר בעצמו, יכול היה לטעות בספירה (כך נראה מדברי המבי"ט ח"א סימן ק"פ, ועיין חבל נחלתו חלק כ"א י"ד).

161. שאלה: נזכרתי שלא ספרתי את העומר והגיעה השקיעה, האם אני רשאי לספור כעת?

תשובה: ישנה מחלוקת ראשונים האם ספירת יום מהווה ספירה, ובנוסף ישנה דעה שכל

יום יש מצווה לספור ללא תלות ליום הקודם, על כן יספור כעת ללא ברכה (תמיד ביום סופרים ללא ברכה) ומכאן והלאה רשאי לספור בברכה, מכוח ספק ספיקא, ספק שמא כל יום זו מצווה בפני עצמה, וגם אם זו מצווה אחת, שמא ספירה שספר היא מועילה, כי ספר בזמן שהוא ספק יום ספק לילה.

162. שאלה: האם מותר להתחיל לאכול סעודת מצווה בשקיעה, למרות שעדיין לא ספרנו את העומר?

תשובה: כתב הרמ"א (או"ח תפ"ט ד): 'וכשהגיע הזמן, אסורין לאכול עד שיספור. ואפילו התחיל לאכול, פוסק וסופר, מיהו אם התחיל לאכול קודם שהגיע הזמן, אינו צריך להפסיק אלא גומר אכילתו וסופר אחר כך'.
ביחס לאכילה בחצי השעה שלפני צאת הכוכבים, המ"ב החמיר אך התיר אם מעמיד שומר. סיכום: אם הגיעה שקיעה יש להתפלל ערבית ולספור העומר ורק אחרי זה יש לשבת ולסעוד.

163. שאלה: חידש ה'תרומת הדשן' שמברכים על ספירת העומר כאשר ישנו ספק ספיקא, והשו"ע פסק כמותו, ואילו בהלכות ברכות נפסק להיפך, שיש לחשוש לברכה לבטלה, גם כאשר ישנו ס"ס כגון ספק כזית וספק האם לברך על בריה. האם אין הדבר סתירה?

תשובה: ראיתי על שאלה זו שלוש התייחסויות.

א. כל מקום שהמצווה היא מן התורה אפילו ל'חד מאן דאמר', יש לברך אף במקום שמקיים אותה מחמת ספק, על פי מכתם לדוד או"ח סימן ג (ידוע שלפי הרמב"ם מצוות הספירה נוהגת אף בזמן הזה מן התורה).

ב. אמנם השו"ע חשש לדעת בה"ג הכותב שאם דילג אפילו יום אחד אינו יכול להמשיך ולספור [בברכה], אבל כיון שהדעה המרכזית בראשונים היא כדעת רבנו תם, שכל יום יש מצווה בפני עצמה לספור, ואין ספירת היום הזה תלויה בשאר הימים, על כן כל מקרה שמצטרף ספק נוסף, נוקטים כר"ת (עיין עוד בחיבורו של הרב אליהו זיני, עץ ארז ח"ב עמ' מ"ה ואילך, הכותב שאילו ראה מרן השו"ע את דברי הגאונים הכותבים שכל יום לעצמו, היה חוזר בו ממה שכתב בשו"ע והיה פוסק לברך, ועיין גם בקצש"ע עם הערות שערים המצויינים בהלכה שהעיד שגדולי האדמורי"ם היו מורים להמשיך בברכה, מהטעם הבא: כאשר אומרים למי ששואל, תמשיך לספור ללא ברכה, המציאות היא שלרוב הוא לא מקפיד לספור, בגלל שיש לו תחושה שהשנה הוא כבר הפסיד את המצווה, ומה שאמרו לו להמשיך לספור, זה סוג של נחמת שוטים).

ג. כל מה שכתב בה"ג שאם שכח לספור, לא יספור בשאר הימים, איירי בשכח לספור את

היום הראשון דווקא, אבל בשאר הימים מודה הוא לשיטת ר"ת שאין הימים מעכבים זה את זה (הובא בשיחת הרב מאיר מזוזו בית נאמן מס' 62 וכך מס' 160).

164. שאלה: האם יש איסור חדש בחו"ל, לגבי שתיית בירה בחו"ל?

תשובה: לפי מרן השו"ע איסור חדש נוהג גם בחו"ל (או"ח תפ"ט י). אחרי שהמ"ב כותב את הדעות המקלות בכך, בניגוד לפסיקת המחבר, כך כתב: 'זהנה אף שאין בידינו למחות ביד המקילין, מכל מקום כל בעל נפש לא יסמוך על התירים הללו ויחמיר לעצמו בכל מה שאפשר לו, כי להרבה גדולי הראשונים הוא איסור דאורייתא בכל גווני'.

סימן תצ"ג

165. שאלה: שלושים ימי האבל על אמא שלי מסתיימים בימי העומר, האם אני רשאי להסתפר?

תשובה: כתב כף החיים (תצ"ג ט"ו) בשם זרע אמת שהדבר מותר (כמובן רק אחרי שגער בך חבר על אורך השיער).

166. שאלה: אני עובד בתור ספר, האם מותר לי לעבוד בספירת העומר?

תשובה: זו שאלה חשובה, כאשר עיקר איסור התספורת חל על המסתפר עצמו, ויש על הספר רק איסור 'מסייע לעוברי עבירה'. מכיוון שישנן שינויי מנהגים ביחס לחישוב ימי האבל, יש המתחילים בפסח ומסיימים ביום י"ט אייר, ויש המתחילים בב' אייר ומסיימים בערב שבועות, על כן אתה רשאי לפתוח עד ר"ח אייר ולסגור עד ערב יום העצמאות, ולסגור שוב מיום ו' אייר ולפתוח ברצף מל"ג בעומר בבוקר שבו בני אשכנז ורבים מבני צפון אפריקה היו מסתפרים בו. אם משהו מבני תימן הנוהגים כדעת הרמב"ם (שלא הביא את מנהגי האבלות הללו) אתה רשאי לבוא ולספר אותו בהזמנה, וכמו כן אם ישנן ילדים לפני בר מצווה המעוניינים להסתפר, אתה רשאי לעשות זאת.

167. שאלה: האם מותר לי לשמוע שירים בספירת העומר?

תשובה: בשולחן ערוך מוזכרים דיני אבלות ביחס לאיסור נישואין וכן תספורת. לא מוזכר עניין המוזיקה. המ"ב בשם מגן אברהם כותב שלא לעשות ריקודים ומחולות של רשות. האחרונים הספרדים כתבו, שמכיוון שעל פי הדין היה אסור כל השנה לשמוע ניגון מכלי נגינה בגלל חורבן בית המקדש, ומשום מה הציבור לא נזהר בכך, ראוי שלכל הפחות יקפידו על כך בימי העומר ושלושת השבועות.

מי לא אסור בכך? השומע במהלך התעמלות, וכן בנהיגה על מנת לשמור על עירנות, וכן מי שלומד או מלמד נגינה, כמו כן שירים שקטים מותר לשמוע.

אין גוערים במי שמקל בכך, מעצם העובדה שיש שכתבו שכל הגזירה לא היתה על מוזיקה מוקלטת, שהרי בימיהם לא היה קיים רדיו וכדומה.

168. שאלה: האם מותר להתגלח לכבוד יום העצמאות?

תשובה: כבר הורו רבותינו שיש להסתפר ולהתגלח לכבוד יום העצמאות, ואם לא מכין את עצמו כראוי לכבוד היום הגדול הזה, עליו נאמר 'הכרת פניהם ענתה בס', שכביכול אינו מודה לשם יתברך על הטובה שעשה לנו בהצלה הגדולה, ובנס על האומץ להכריז על הקמת המדינה, שהיא התקיימות מצוות ה' 'וירשתם אותה וישבתם בה', כפי מה שביאר הרמב"ן: 'שלא נעזבנה ביד זולתנו מן האומות או לשממה' [על פי 'דבר חרון' מועדים עמ' קכ"ה, וכן סידור בית מלוכה עמ' 2].

בחוברת 'כי בא מועד' (ספירת העומר עמ' מ"ג סעיף נ') ראיתי שכותב כך: 'מי שנעשה לו נס וקבע את אותו היום ליום שמחה בשבילו, מותר לו להסתפר בו אף שחל בימי העומר' [בשם ישכיל עבדי ח"ו סימן י'] ומאידך בעמ' נ"ב אות ק"ד לכאורה סתר את עצמו וכתב שאין שום היתר ביום העצמאות לשמוע שירים או להסתפר וכו'.

169. שאלה: האם זה הגיוני לשנות את ארועי יום העצמאות ולהקדימם בגלל שבת, אם הנס קרה בתאריך ה' איך ניתן לומר הלל בתאריך ד' אייר, ולהתיר גילוח בג' אייר?

תשובה: השאלה עצמה מורה על גודל המעמד, שאמנם מדינת ישראל לא לקחה על עצמה את האכיפה על שמירת השבת על הפרט, אבל באופן ציבורי המדינה החליטה שלא יהיה חילול שבת המוני, ועל כן הוחלט לא לחגוג על חשבון חילול שבת. אין קושי להבין שניתן לקבוע שאופן החגיגה יהיה מותנה בשאלה באיזה יחול ה' אייר, ואם יהיה סמוך לשבת, החג יוקדם. גם בימים שחז"ל קבעו מצאנו אפשרות של הקדמה או אחור (עיין מגילה דף ה.). גם בימים שחז"ל קבעו (פורים וצום תשעה באב) מצאנו אפשרות של הקדמה או אחור (עיין גמרא מגילה דף ה.).

170. שאלה: מה ניתן לגייס לטובת מצוות מדורת ל"ג בעומר?

תשובה: ישנו כלל של 'מצווה הבאה בעבירה', וישנו עוד יסוד שהוא 'להזהיר גדולים על הקטנים' ועל כן חובה עלינו לדבֵר עם הבנים והבנות, השכנים והשכנות, התלמידים והתלמידות, האחיינים והאחייניות, החניכים והחניכות, שבשום פנים ואופן אין לקחת עגלה ללא רשות מפורשת מבעליה, וכן לא לקחת שום פיגום מעץ או לוחות של תפסנות משום מגרש או אתר בנייה ללא רשות מפורשת מהבעלים.

חז"ל מלמדים אותנו שכאשר ילד או ילדה מתבטאים באופן בוטה, זה בוודאי קשור גם לתא המשפחתי שממנו הם ינקו ושם הם גדלו, על כן כל מעידה בנושא גזל יכול להיות נחסך

מאיתנו אם נשכיל לדבר על כך השפם והערב עם הילדים ונשמש דוגמא אישית לילדים בכל מה שנוגע לזהירות בממון הזולת, והאמת והשלום אהבו.

סימן תצ"ו

171. שאלה: אני תושב ישראל, וכעת בשהות קצרה בחו"ל, האם מותר לעשות מלאכה בצנעה ביום טוב שני?

תשובה: מתבאר בשו"ע (או"ח תצ"ו ג) שאין לעשות מלאכה ביום טוב שני בחו"ל אף לבני ארץ ישראל, אם הוא נמצא במקום ישוב של יהודים (בנמל תעופה הנמצא מחוץ לעיר מותר לעשות מלאכה, ועל כן מותר לישראלי לנחות שם ביום טוב שני, וימתין שם עד חשיכה ויכנס אז לעיר).

ביחס לעשיית מלאכה בצנעה בתוך העיר, לפי המגן אברהם הדבר אסור ואילו לפי הט"ז מותר. בחזון עובדיה כתב שיש להחמיר בדבר, והוא הקל רק בטלטול מוקצה שאינו אסור אלא מדרבנן או בדברים הנתונים במחלוקת אף ביום טוב ראשון (כגון הדלקת חשמל שנהגו בכך היתר בצפון אפריקה).

172. שאלה: האם תייר מחו"ל, צריך לשמור על יום טוב שני, כאשר הוא מתארח כאן בארץ בחגים?

תשובה: יש בנידון שלוש דעות:

א. דעת הב"י שינהג ככל מנהגי חו"ל כאן, הן לענייני תפילות, תפילין וברכות הקידוש וכדומה.

ב. דעת חכם צבי שאין מושג של תייר בארץ ישראל, כי כל היהודים שבעולם נחשבים כתושבי ארץ ישראל כאשר הם שוהים כאן, וכך נקט האדמו"ר הזקן.

ג. דעת חכמי ירושלים האשכנזים בתקופת רב שמואל סלנט, לאחוז בזה ובוזה, לעניין מלאכה להחמיר וכן לעניין אכילת חמץ ביום השמיני, אבל לעניין ברכות קידוש ותפילין לנהוג כתושבי ארץ ישראל. התשובה הבאה תהיה על פי הדעה הראשונה שהיא הרווחת כיום.

173. שאלה: במקרה שיש עשרה אנשים תיירים מחו"ל, האם יכולים לארגן מניין ביום טוב שני, כאן בכוכב יעקב?

תשובה: אמנם בהלכה כתוב שיתפללו בצנעה נוסח התפילה של יום טוב (מ"ב תצ"ו י"ג), אבל פירשו האחרונים (כגון אבקת רוכל כ"ו) שזה מדובר כאשר ישנו יחיד הנמצא בציבור ישראלי, אבל בקבוצה המתפללת לעצמה, רשאים לעשות מניין אף בפרסום.

כתבתי את מה שמפורסם בפוסקים, אבל לרב א"י קוק היתה דעה שונה מזו, לדעתו כשם שלא יעלה על הדעת שמניין של ישראלים יקיים בפרהסיא מנהגי הארץ בחו"ל, כמו הנחת תפילין ביום טוב שני וכן תפילת יום חול, ככה לא ינהגו בני חו"ל כאן כמנהג חו"ל לקיים מניינים בפרהסיא, שזה בוודאי פוגע בכבוד ארץ ישראל (מועדי הראי"ה פרק י).

דעת הרב קוק, כנראה שהיא מבוססת על הרדב"ז (ד, ע"ג) והפרי חדש (תצ"ו) שסברו דאין להתפלל בציבור (בפרהסיא) ביו"ט שני, ולכך גם נטה המשנה ברורה (תצ"ו, סקי"ג) וכ"כ בספר תורת רבנו שמואל סלנט או"ח יז.

בספר הליכות שלמה כתב בשם הרב ש"ז אוירבך: 'ולמקורבו הורה, שאם סדרו מנין כזה ישתתף ויתפלל עמהם, אבל הוא עצמו לא ישתדל לעשות מנין'.

סיכום: שאלה זה מורכבת כי מצד אחד הרבה כתבו להתיר וככה גם נהוג, למרות שהיו גדולים שהסתייגו מכך.

סימן תקכ"ט

174. שאלה: מה שהז"ל אמרו שצריך לטהר עצמו ברגל, וכן מה שרש"י לימד אותנו שהפסוק האומר 'בנבלתם לא תגעו' שזה מדובר ברגל, האם בכל ימי הרגל היה צריך אדם להיות טהור, או מותר לו להיות טמא, באופן שלא גורם לעצמו לבטל את קרבנות החג, כגון שטמא בטומאה קלה כטומאת נבלה היה מותר להיות טמא, ומה הדין לגבי תשמיש המיטה שגם נטמא טומאת קרי, ומה הדין אם רצה לטמא את עצמו במת אחרי שקיים מצוות ראייה? אם צריך יטמא ומיד יטהר.

תשובה: הדברים בנויים על דברי אנציקלופדיה תלמודית (ערך טהרה ברגל). בטעם החיוב נחלקו הדעות:

א. יש אומרים הטעם שהלא חייב להיכנס למקדש ברגל, או כדי שיוכל להיכנס לעזרה ולאכול קדשים (רמב"ם טומאת אוכלים טז י; סמ"ג עשין רמו), ואין חובה להיות טהור בראש השנה וביום הכיפורים, שאין חובות הרגל נוהגות בהם (שאגת אריה סז, לדעה זו).

ב. יש אומרים שגזרת-הכתוב הוא, שייטהר בכל יום טוב (צל"ח ביצה יח א, בדעת הרא"ש), ואף בראש השנה ויום הכיפורים חייב לטהר עצמו כמו ברגל (שבלי הלקט רפג; רא"ש יומא ח כד; טור או"ח תרגה), וכל שכן הוא, שהרי הם ימי משפט שצריך לטהר ולקדש עצמו (שבלי הלקט שם).

מתי האיסור נוהג?

לסוברים שמצוות הטהרה ברגל היא משום קיום חובות הרגלים, האיסור לטמא את עצמו ברגל, אינו נוהג אלא כל זמן שלא קיים חובות הרגל, ואסור לו להיטמא אפילו טומאת ערב,

שאף על פי שיוכל להיטהר ממנה ולקיים מצוות ראייה וחגיגה למחר, לא יוכל לקיים מצוות שלמי שמחה שמצוותם בכל יום ויום (ראה ערך שלמי שמחה), ואף על פי שמצוות שמחה יוכל לקיימה גם בבשר ויין, כיון שהיה טהור בהגיע הרגל, וכבר נתחייב בשלמי שמחה שהן מצוה מן המובחר, עובר בלאו של 'זבנבלתם לא תגעו' אם הוא מטמא את עצמו, אלא שאם כבר אכל שלמי שמחה באותו יום, מותר לו לטמא עצמו בטומאת ערב, שהרי הוא יכול לטבול בו ביום, ולאכול שלמי שמחה למחר (שאגת אריה סו).

בפשטות, עיקר חובת הטהרה קשורה לבית המקדש, וכעת נוהגים בה לחומרא, ועל כן ניתן לסמוך על הדעות המקלות.

סיכום: אין לנו הכרעה בשאלות הנ"ל, וכאשר יבנה בית המקדש, יבוא מורה ויורה לנו.

סימן תק"ג

175. שאלה: האם אני רשאי להוציא דברים מהמקפיא בשבת לצורך סעודת חג?

תשובה: אמנם המשנה ברורה אסר להכין את ספר התורה משבת לצורך יום טוב הסמוך לה (תרס"ז סק"ז) וכן בהלכות חגים של הרב מרדכי אליהו החמיר שלא להוציא אוכל מהמקפיא ביום שבת בכדי שיופשר לסעודת יום טוב, אבל הרב עובדיה יוסף התיר זאת, משום שזו הכנה ללא שום טרחה [ישנה דעה אמצעית שמתירה לעשות זאת רק בשעת הדחק ולצורך מצווה ובאופן שמוציא יותר מוקדם, ככה שהמאכל יהיה כבר ראוי לאכילה בשבת לפני שקיעה] דבריו הובאו בעונג יום טוב (לרב ישראל שריקי עמ' שי"ד) ולדעתו אף מותר להניח דברים על הפלטה עם מיעוט רוטב, מבעוד יום.

סימן תקל"א

176. שאלה: האם מותר לתקן בויילר בחול המועד?

תשובה: רחיצה נחשבת צורך המועד, וכתב בספר שש"כ (ס"ו נ"ח) שאם יש לו צער שאינו יכול להתרחץ במועד, ואי אפשר לתקן במעשה הדיוט, יש להתיר אף מעשה אומן, אם אין בעבודה זו טרחה מרובה מאוד.

סימן תקל"ד

177. שאלה: האם איסור כיבוס בחול המועד, הוא כמו שבת לקולא ולחומרא, שרייתו זה

כיבוסו יהיה אסור, בגד סינטטי יהיה מותר לכבס?

תשובת הרב ליאור: זה לא נאסר בגלל היותו בגדר מלאכה, אלא זהו קנס, [שהרי מי שיצא

מבית אסורין מותר לכבס], וממילא אסור להשרות בגד עם לכלוך וגם יהיה אסור גם לכבס בגד סינטטי.

סימן תק"מ

178. שאלה: מה מוגדר כ'מעשה אומן', השאלה באופן יותר מדויק: אם בעל מקצוע הסביר לי איך לתקן את מכונת הכביסה בפעם שעברה, וזה ממש פשוט, האם זה ייקרא מעשה הדיוט ויהיה מותר במועד (לצורך כיבוס בגדי קטנים) או לא?

תשובה: מסתבר שדבר שנעשה בקלות ובמהירות, על אף שבעל מקצוע לימד אותך איך לעשות, וכל אחד יכול ללמוד ולעשותו, זה נחשב כמעשה הדיוט.

סימן תקמ"ח

179. שאלה: ישבתי שבעה על אחי, כמה ימים לפני ראש השנה, ואני מבין שהחג מבטל דיני שבעה, מתי אני רשאי להתקלח לכבוד החג?

תשובה: יש הבדל בין שבת לרגל (לענייני אבלות ראש השנה ויום הכיפורים מוגדרים כרגלים). בהגיע השבת, השבת מפסיקה ואינה מבטלת (ונוהג בשבת דברים שבצנעה) ונוהג בשבת דברים שבצנעה, ואילו הרגל מפסיק את דיני שבעה ולא ממשיכים בהם אחרי החג. הגמרא אומרת ביחס לשאלה הנ"ל: 'אמר רב הונא בריה דרב יהושע הכל מודין כשחל שלישי שלו להיות ערב הרגל שאסור ברחיצה עד הערב', ונחלקו הראשונים (עיין תוד"ה שאסור' במקום) האם משמעות הביטוי בערב זה הלילה או אחרי צהריים. השו"ע הביא המחלוקת בלשון זו: 'ואם חל אחד מימי האבילות, חוץ מהשביעי, בערב הרגל... אבל לרחוץ, אסור עד הלילה; ויש מתירין לרחוץ אחר תפלת המנחה, סמוך לחשיכה'.

המ"ב כתב (סקמ"ב) שהנהג להקל בזה (לעניין רחיצה בחמין אחרי צהריים אחרי מנחה) וכך כתב בספר פני ברוך (כ"ז ה) ואילו מנהג בני ספרד להחמיר כלשון מרן (סתם ויש הלכה כסתם) וכך כתב גם בספר חזון עובדיה (אבלות ח"ג עמ' צ"ו) שיתלקח כל גופו בלילה ממים שהוחמו מערב יום טוב.

הרב מרדכי אליהו מסכם (צרור החיים סימן ר"ל) שלמנהג ספרד אסור לרחוץ עד הלילה אך מי שרוחץ אין מוחים בו, ולטובל מותר. למנהג אשכנז מותר מפלג המנחה ואילו בערב פסח מותר מחצות.

180. שאלה: האם נוהגים דיני אבלות ביום עצמאות?

תשובה: דיני אבלות נוהגים ביום עצמאות. ככה שמעתי מהרבה רבנים, אבל הרב חיים שטיינר אמר לי שיום עצמאות זה כמו פורים לעניין אבלות.

סימן תקמ"ט

181. שאלה: האם מותר בתענית אסתר, להקרין סרט לילידים קטנים, ובשביל למשוך אותם לבוא, מתכננים לפרסם שיחולק גלידה לכל משתתף (המטרה הכללית היא לצבור כסף דרך מכירת הכרטיסים, שיוכל לסייע ל'מסע פסח')?

תשובה: אמנם בצומות הרגילים ישנו מימד של אבלות, אף בליל הצום, למרות עדיין מותר לאכול (ואשר על כן, הוזכר שם שאף מי שאינו צם לא יאכל מעדנים, אלא רק דברים לשם החזקת גופו בלבד), אבל ביחס לתענית אסתר הדבר שונה, מפני שאין בתענית זו סממני אבלות, שהרי אין באותו תאריך דבר מצער, אלא שבתאריך זה אנו מזכירים לעצמנו את כוחם של תפילה ושל צום היכולים לסייע בשעת מלחמה, וכן על מנת לבוא לחג קדוש זה, מתוך תשובה ועלייה רוחנית.

סימן תק"ן

182. שאלה: רוב הצומות מתחילים בבוקר, בעוד שביהדות היום הולך אחר הלילה, מדוע אם כן לא צמים מהערב?

תשובה: אכן היום מתחיל מהלילה, אבל הרמב"ן (תורת האדם עמ' רמ"ג והובא בב"י או"ח סימן תק"ן) הסביר שהואיל ובתקופתנו (שמצד אחד אין שמד ומאידך אין גם שלום) הצומות אינם מכח חיוב נביאים אלא מכח קבלת הציבור (כמו שקיבל עם ישראל את תפילת ערבית כחובה), על כן תוקף הקבלה היתה להתחיל מן עמוד השחר, ועל כן הם קלים גם בכך שהם לא נאסרו בשאר העינויים (בספר נפש הרב, עמ' קצ"ז) מעיד שבתקופת השואה היו 'גדולים' שנהגו בשאר צומות באותן חומרות של תשעה באב, כי זו היתה תקופת שמד).

סימן תקנ"א

183. שאלה: אני אשכנזי, במהלך התספורת שלפני י"ז בתמוז נעשו טעויות, האם אני רשאי לתקן זאת כעת, שכבר נכנסנו לתקופת בין המצרים?

תשובה: כאשר התקבל המנהג שלא להסתפר מ"ז תמוז, מסתבר שעל דבר כזה לא קיבלו (פסק"ת תקנא הערה 226).

184. שאלה: האם מותר להתחיל עבודות בניה של הרחבת הבית (תוספת חדר) בבין המצרים?

תשובה: האיסור לבנות הוא מתחיל בראש חודש אב, ודווקא אם זה בניין של שמחה כגון

'בית חתנות לבנו' או כל בניה שהיא להרווחה, אבל מה שעושה בגלל הצפיפות לא נאסר, על פי שו"ע תקנ"א ב מ"ב סקי"ב (אם סגר עם קבלן או שכיר גוי ישנם מצבים שמותר להמשיך גם אחרי ר"ח).

185. שאלה: קנינו מנגו, פתחנו אותו ונזכרנו שלא מברכים שהחיינו בתקופה זו, מה לעשות?

תשובה: יש מנהג שלא לברך שהחיינו בשלושת השבועות (שו"ע תקנ"א י"ז), אבל הגר"א התיר זאת. אפשר במקרה הנידון להחזיר למקרר ולאכול בשבת או לתת למעוברת או לקטן או לסמוך כדעת הגר"א.

186. שאלה: האם מותר לחדש בימים הללו (בין המצרים) טלית של מצווה, ומה דין ילד שרוצה לחדש?

תשובה: אין דיני אבלות בקטנים (עיין שו"ת שארית יהודה ע"ד). ביחס לטלית גדול, אין לחדש שהרי מברכים עליה שהחיינו, אלא אם כן מדובר בבגד שמשמש מספר אנשים, והברכה עליו היא הטוב והמטיב, וזה יהיה מותר עד ראש חודש אב. לגבי טלית קטן יש מקום להקל אם יש צורך כגון שנקרעה הישנה (כי בא מועד עמ' נ').

187. שאלה: האם ישנה בעיה ללכת לגן חיות או לספארי בתשעת הימים?

תשובה: השאלה שלא נשאלה היא, האם מותר אף ביום חול, ללכת למקומות הפתוחים בשבת, או שיש בכך משום מסייע לעוברי עבירה.

חז"ל הנחו אותנו שלא לעשות דברים שיש בהם משום סכנה, מתחילת תקופת בין המצרים, שזה מ"ז בתמוז עד אחרי תשעה באב, כלשון השו"ע: 'צריך ליזהר מ"ז בתמוז עד ט' באב... לא יכו התלמידים בימים ההם'. ועל כן, לגבי גוף השאלה, מכיוון שאין חשש שאריה יצא מהכלוב שלו לפגוע במבקרים, ועל כן מותר. ככלל, כל תעסוקה מאורגנת בשביל הנוער והילדים בחופש היא מבורכת. ותמיד אחפש צדדים להתיר, שהרי הבטלה מביאה לידי שעמום, והשעמום מביא לידי חטא.

יש לציין שמנהגי אבלות החמורים יותר, לפי מנהג בני ספרד, הם מראש חודש אב ואילך.

188. שאלה: אני רגישה לגלוטן ולמאכלי חלב, מה אני יכולה לאכול בתשעת הימים?

תשובה: אם לא מספיק לך דגים וסויה וטופו תוכלי לאכול בשר מלוח שלושה ימים (כל מיני נקניק ומרגז למיניהם) וכן בשר עוף (מ"ב תקנ"א ס"ד וכף החיים שם אות קמ"ו).

סימן תק"ס

189. שאלה: האם נוהגים לשייר אמה על אמה בימינו, כאשר מסיידים בית? תשובה: כתב השו"ע (או"ח תק"ס א): 'משחרב בית המקדש, תקנו חכמים שהיו באותו הדור שאין בונים לעולם בנין מסוייד ומכווייר כבנין המלכים, אלא טח ביתו בטיט וסד בסיד ומשייר מקום אמה על אמה כנגד הפתח בלא סיד...'. מאידך, רבים העידו שמנהג זה לא ממש התקבל בעם ישראל (עיין שיח נחום סימן ל"ח).

סימן תקס"ב

190. שאלה: אני נוסע מארץ לארץ ביום הצום, האם הצום שלי יסתיים בשעת צאת הכוכבים לפי מקום מוצאי או מקום הימצאי?

תשובה: אמנם הרב וואזנר כתב להקל ולסיים לפי שעת היציאה מן הארץ: 'כיון שתענית סתם שחייבו אינו ארוך כל כך ושיערו דסתם תענית במקום שהוא שם הוא גזרה שרוב הצבור יכולים לעמוד, מה שאין כן להאריך התענית בעוד שבע או עשר שעות ולפעמים יותר מביא חולשה על האדם שהוא כבר בגדר פטור מן התענית על כן לענ"ד דמותר לו להפסיק תעניתו בדרך כהאי גוונא בזמן המשוער שיצא מארץ ישראל שבמקום שיצא משם הוא כבר צאת הכוכבים' (שבה"ל ח רס"א).

אבל שאר הפוסקים הכריעו שהמדד הקובע הוא מקום הימצאו בסוף הצום. וכך כתב באגרות משה (או"ח ג צ"ו) 'קשה להשיב בזה כי אין על זה מקורים ממשיים מדברי רבותינו וצריך לדון בזה רק מסברא. אבל עכ"פ אשיב הנראה לע"ד בסברא שלענין תענית מתענה בין לקולא בין לחומרא עד צאת הכוכבים שהוא במקום שנמצא אז, ואף שלפעמים הוא רק שעות מועטין משום שלא נקבע התענית על שעות אלא על יום שהוא עד צאת הכוכבים, וכן בתענית של תשעה באב אף אם יזדמן שמתחילת תעניתו עד הגמר לא יהיה כ"ד שעות נמי א"צ להתענות יותר מצה"כ של אור לעשירי'.

סימן תרמ"ח

191. שאלה: יש על העץ שלי רק אתרוג אחד, איך אני יכול לקיים בו מצוות 'ארבעת המינים' כי צריך שיהיה האתרוג מעושר, ואם אעשר אותו הוא יהיה חסר?

תשובה: ישנן שתי פתרונות: א. לבקש מחבר/משכן אתרוג שהוא מגדל (ואין הוא צריך

אותו בגלל מראהו וכדומה) לעשר ממנו על שלך. ב. להפקיר את הפרי שלך בעודו מחובר לפני שלושה אנשים, (ואם הם לא קטפו אותו בעצמם עבור עצמם) אתה יכול לזכות בו, והפקר כזה פוטר מחיוב מעשרות.

עתה ראיתי בחזון עובדיה תרומות ומעשרות (עמ' ר"ו) שמותר לתרום גם מלימון על אתרוג, על פי העיקרון, שכל שאינו כלאים בחבירו, מותר לתרום מזה על זה.

סימן תרע"ז

192. שאלה: איך מקיימים מצוות נר הנוכה במלון, והאם לא עדיף לבקש ממישהו ידליק עבורנו בבית?

תשובה: לפי בני ספרד ידליק בפתח חדרו ואילו לבני אשכנז ידליק בחדר האוכל (מקראי קודש לרב הררי ט י"ז).

אם לא ניתן להדליק בחדר, ידליק בפתח המלון, הרב עובדיה יוסף הורה שאחד מן האורחים ידליק בלובי בברכה (מעין אומר ח"ג עמ' שמ"ו) אולי זה מדין בית כנסת, ואילו הרב צבי קוסיטנר אמר שגם לבני ספרד הדין הוא שכל אחד מבעלי הבית ידליק בלובי, שזה מוגדר כסלון של הבית.

סימן תרפ"ט

193. שאלה: האם חרש רשאי לקרוא עבור הקהל את מגילת אסתר?

תשובה: רמב"ם ושו"ע פסקו שחרש למרות שכוח דיבור שלו לא נפגע, אינו ראוי לקרוא את המגילה לאחרים, ואף בדיעבד לא מוציא אותם ידי חובה. לדעתם הואיל ואינו מסוגל להשמיע לאוזנו מה שאומר, הרי שהוא מופקע מחיוב מגילה (משמע מדברי המ"ב, סימן תרפ"ט סק"ה, שגם אדם רגיל צריך להשמיע לאוזנו את המגילה, וזה לעיכובא, וזה אמור דווקא במגילה שיש בה את המימד של 'פרסום הנס', בניגוד לדיוק הנ"ל ראיתי באבודרהם בתחילת הלכות פורים המדייק מלשון הברכה על מקרא מגילה, בשונה מנוסח לשמוע קול שופר, שהמצווה היא לקרוא ואין צורך להשמיע לאוזנו).

המ"ב מציין, שכמה אחרונים חלקו על פסיקה זו, ולדעתם אפילו חרש גמור, יצא השומע ממנו, ומסיק המ"ב שאין לכתחילה להעמידו להוציא את הרבים ידי חובתם.

סימן תרצ"א

194. שאלה: האם מותר לנקד במגילה?

תשובה: לכתחילה אין להוסיף ניקוד או טעמי המקרא על המגילה, אבל אם אינו יודע לקרוא באופן הנכון, רשאי להוסיף ניקוד או טעמים (ראה שו"ע או"ח תרצ"א ט ובמ"ב במקום). היתר זה מתייחס רק למגילה ואין בכך היתר להוסיף דברים בספר התורה.

סימן תרצ"ה

195. שאלה: הנחנו את הכסף של מתנות לאביונים בתוך מעטפה, כעת אני נזכר שלא מסרתי את המעטפה לגבאי הצדקה ביום פורים, ואני חושש שהנחתי את המעטפה על הרכב ועל יד זה היא אבדה, האם אני אחראי על הכסף הזה?

תשובה: יש כאן פשיעה בממון צדקה, ועל כן חייב התורם להפריש לתת סכום כסף זהה לצדקה ולתתו לעניים.

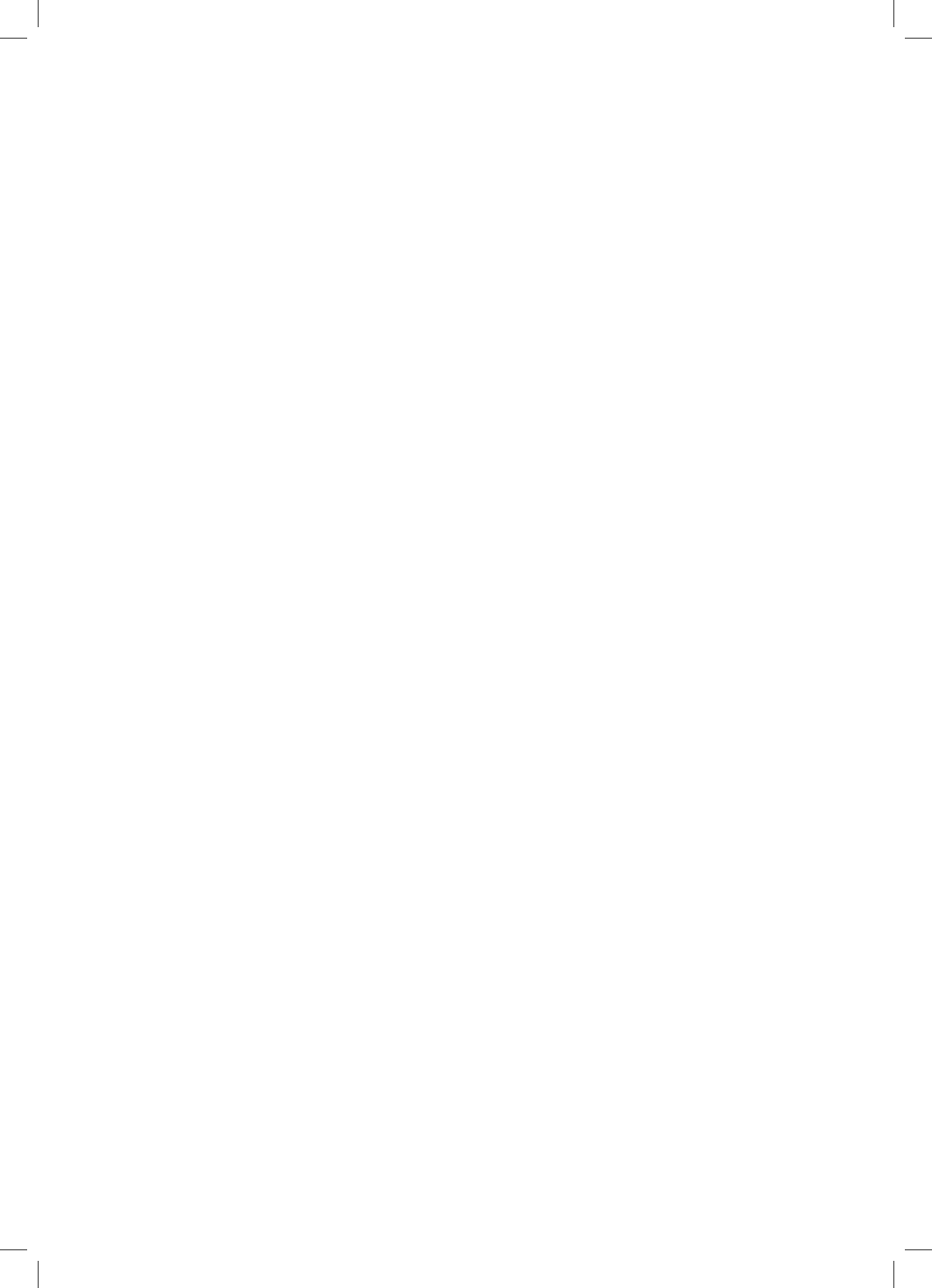
סימן תרצ"ו

196. שאלה: במוצאי שבת הארגון מתקיימות הצגות על ידי בני הנוער, האם מותר בקטעי קישור שיציג בן בתחפושת של בת ולהיפך?

תשובה: ביחס למנהג התחפושות בפורים כתב הרמ"א (או"ח תרצ"ו ח): 'זמה שנהגו ללבוש פרצופים בפורים, וגבר לובש שמלת אישה ואשה כלי גבר, אין איסור בדבר מאחר שאין מכוונין אלא לשמחה בעלמא'. בהערות איש מצליח כתב שהאחרונים הסתייגו מקולא זו, ואין להתיר שום איסור אף דרבנן משום שמחת פורים (עיי' שו"ת יחוה דעת ח"ה נ).

ישנה סברא לומר שאף מי שהתיר לנהוג כך בפורים, לא יתיר בנידון דידן, כי הסברא בפורים וכן בשמחת חתן וכלה (במקומות שכך נהגו) היא שהואיל וכולם נהגו, זה דומה לאיסור הסתכלות במראה לגברים, שהותר אם גם גברים נוהגים כן, ואז זה כבר לא ממש 'כלי אישה', מה שאין כן בהצגה באמצע השנה שאז לא קימת סברא זו (על פי יחוה דעת הנ"ל). כעת ראיתי בחוברת של הרב מרדכי הס על פורים (עמ' קמ"ו) שהביא שיש שהתירו ויש שלא מחו אם זו תחפושת חלקית, והוסיף שם שאין היתר לכך בשעת החזרות.

‘**나** **나**’

סימן ל"ט

197. שאלה: היינו במסעדה ויש להם בשר שהוא חלק ובשר שהוא לא חלק, ומבשלים אותו באותו משטח, האם אפשר לאכול מהבשר החלק (הבישולים הם בישולי ישראל).

תשובה: הרב משה פיינשטיין (אגרות משה יוד חד ו) הקל ביחס לכלים (משמע אף בבני יומן) וסמך על דברי הרמ"א (יו"ד ס"ד ט) ביחס לקולת בני ריינוס בענייני חֶלֶב.

הרב מרדכי אליהו גם הקל בכלים, ולדעתו יכול בן ספרד, המקפיד על בשר חלק, להשאיל כליו לאשכנזי שאינו מקפיד ולהשתמש בהם אחר כך (שות הרב הראשי תשמ"ח עמ' 287).

בשו"ת אחימלך הכהן (יו"ד סו"ס ו) כתב שם הרב מאיר מזוז בהערה, שאמנם אנו מחמירים בבשר הנקרא לא חלק, אבל לא מחמירים בפליטתו (יש ספק האם יש להחמיר כאותם הראשונים ויש ספק אם כל סרכא מטריפה) ועל כן כאשר התארחו אצל הרב מצליח מזוז הי"ד, תלמידים המקפידים על חלק, היה מכניס לאותו סיר חתיכה של בשר חלק, ומסמן אותה בחוט, והיתה מתבשלת עם שאר חלקי בשר הרגיל. דבריו מבוססים גם על הערה המופיעה בשו"ת יחווה דעת (ח"ה ל"ב).

הרב עובדיה יוסף (שו"ת מעין אומר ח"ד פרק ט' סימן ז) הקל באופן אקראי לאכול בכלים שהשתמשו בהם לבשר לא חלק, בגלל שאינם בני יומן, אבל לשימוש קבוע הזקיק הגעלה, וזה יועיל גם לכלי חרסינה.

סימן ס"א

198. שאלה: האם גם בימינו ישנה חובה לתת לכהן זרוע לחיים וקיבה מכל שחיטה ששוחטים בהמה לשימוש פרטי?

תשובה: בוודאי שיש לקיים מצווה חביבה זו, בבית מטבחים ישנן שיוצרים שותפות עם הגוי בהמה ובכך נפטרים מהמצווה ויש שנותנים הלוואה מראש לכהן, כעין מה שמתואר במשנה גיטין (ג, ז) 'המלווה את הכהן או את הלוי להיות מפריש עליהם מחלקם' (עיין באריכות בנושא הזה בספר חבל נחלתו חלק ד כ"ה).

סימן ע"ג

199. שאלה: צליתי כבד אבל שכחתי לקרוע אותו שתי וערב, מה הדין?

תשובה: תקרע אותו אחרי הצליה (שו"ע יו"ד ע"ג ג).

200. שאלה: האם צריך למלוח הכבד קודם צליה?

תשובה: יש מנהג כזה, ויזהר שלא ישהה הכבד במלח שמולחו מחוץ לאש, אלא מיד שימלחו ישימו על האש (רמ"א יו"ד ע"ו ב).

201. שאלה: מה שיעור הצליה הנדרשת בכבד?

תשובה: עד שיהיה ראוי לאכילה על ידי הצליה, ובדיעבד מספיק חצי צליה (ש"ך ע"ו ב).

202. שאלה: כבד שעבר עליו שלושה ימים, האם מותר לצלותו?

תשובה: מותר, אבל לא יבשל אותו אחרי הצליה, אלא יאכלנו צלי (הכשרות כהלכה עמ' ק"ג ויש דעה המקלה בכך, עיין הכשרות למעשה עמ' ס"ט).

סימן פ"ב

203. שאלה: יש לי חברים תימניים היודעים לזהות מהו החגב הכשר, האם אני יכול לסמוך על המסורת שלו ולאכול על פי עדותו ארבה/חגב?

תשובה: מרן השו"ע התייחס לשאלה דומה בעניין כשרות העופות וכך כתב (יו"ד פ"ב ה'): 'אם שאר מקומות שאין להם מסורת יכולים לאכול על סמוך מקום שיש להם מסורת, יש מי שאוסר ויש מי שמתיר. ויש לחוש לדברי האוסר' (ועיין בספר שיחת חולין עמ' ת"מ מה שעורר בשאלה האם מה שיש מסורת בתימן ובצפון אפריקה זהה לסימנים שרש"י הביא בחומש).

סימן פ"ד

204. שאלה: אדם שטחן קשיו לקמח בלי לבדוק האם היו תולעים, מה דין הקמח?

תשובה: גם אם היו שם תולעים הם התרסקו במהלך הטחינה, ולכן אין בהם גדר של 'בְּרִיָּה' ומן הסתם יש פי שישים בהיתר כנגד האיסור, ולכן התוצר מותר.

סימן פ"ט

205. שאלה: חולה אחרי ניתוח האם מותר לאכול חלבי שעה אחרי בשרי, בהתחשב שאין לו חשק לאכול בצורה מסודרת?

תשובה: אמנם נהגו קהילות ישראל להמתין בין בשרי לחלבי, שיעור זמן שבין סעודה לסעודה, ויש בכך מספר דעות בראשונים, י"א שש שעות ויש נוהגים שלוש/ארבע, ויש

שמחכים שעה או שאפילו מספיק שכבר ברכו ברכת המזון. המנהג אצל הספרדים על פי השו"ע הוא שש שעות, אבל כך הוסיף הרב יצחק יוסף בספרו: 'חולה קצת, [אפילו אין בו סכנה] מותר לו לאכול גבינה ומאכלי חלב לאחר שעה אחת מאכילת בשר, ואין צריך להמתין שש שעות. וכן חולה אולקוס שצריך לאכול כל איזה זמן, ואין לו מה לאכול אלא מאכלי חלב, אינו צריך להמתין שש שעות בין בשר לחלב. ואם יכול יחצוץ את שיניו, כדי שלא יהיה בשר בין שיניו' [ילקוט יוסף חלק ח' איסור והיתר כרך ג' עמוד שצח. יביע אומר חלק א' חלק יורה דעה סימן י"ד אות י"ג]. יולדת כל שלושים יום, וכן מעוברת שיש לה צער בימי עיבורה, דינה כחולה, ויכולה להקל כנוכר. ואם היא מניקה וצריכה לחלב, יכולה להקל לאכול חלב אחר שעה מאכילת הבשר, גם אחר ל' יום. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד שצ"ט].

206. שאלה: האם מותר להשתמש במדיח כלים בשביל לשטוף כלים חלביים ובשריים באותו הזמן?

תשובה: יש כאן שני חששות, אולי יהיה בישול של שאריות בשר וחלב ביחד, שזה עצמו איסור תורה, וכן שמא השאריות החלביות יכנסו בעזרת המים הרוותחים ויבלעו בכלים הבשריים וכן להיפך.

אם היינו בטוחים שהסבון יתערב במים החמים, לפני שיגעו המים בכלים, היה הדבר מותר כי אז טעם האיסור פגום (גם אז, יש סברא שנותן טעם לפגם לא הותר לכתחילה, ועל כן אין לפי הרבה פוסקים לבנות על היתר זה), אבל אין לנו ידיעה כזו, על כן ישתמש זה אחר זה. עיין עוד בספר וסעדו לבכם פרק מ'.

מאידך, לדעת הרב עובדיה יוסף (יביע אומר ח"י יו"ד ד) מותר כי יש שטיפה במים קרים לפני התחלת הפעלת המים החמים.

207. שאלה: נשפך בשבת רוטב בשרי על הפלטה, האם כאשר אניה חלה על פלטה היא תהיה בשרית, האם מותר לאוכלה עם גבינה?

תשובה: אם המקום של הרוטב נוקה, אזי הטעם הבלוע נשרף בדרך שימוש הפלטה כאשר היא חמה והיא מכשירה את עצמה, ועל כן היא תהיה פרווה.

סימן צ"ה

208. שאלה: אם אני מכינה מאפה בתנור שהיה בו שימוש לבשרי [תוך 24 שעות], האם המאפה נשאר פרווה ומותר לאוכלו עם גבינה?

תשובה: אמנם ידועה המחלוקת בנושא נ"ט בר נ"ט, כלומר האם מותר לאכול עם גבינה,

מאכל סתמי שהוכן בכלי בשרי בן יומו, שבני אשכנז אוסרים ובני ספרד מקילים, ועיין יביע אומר ט' יו"ד ד'.

בנידון דידן שאין המאפה נוגע בדפנות התנור או בתבניותיו באופן ישיר, ישנה דעה שהוא הדין, ובני אשכנז יחמירו (ספר הכשרות א ל"ט), ויש הסוברים שיש להסיק התנור חצי שעה בין שימוש לשימוש, ויש דעה הסבורה שהמאפה נשאר פרווה לכל עניין (על פי ספר וסעדו לבכם עמ' 277).

סימן ק"ג

209. שאלה: נכנס פרפר לתוך כמות של שלוש ליטר שמן רותח, מיד הוצאתי אותו משם, האם השמן נפסל משימוש?

תשובה: משני פנים יש להקל: א. יש פי שישים בשמן כנגד הפרפר, ועקב כך אין הפרפר נותן טעם בשמן. ב. הטעם של בעלי חיים כאלו הוא טעם לפגם, ועל כן אינו אוסר את השמן אלא מוציא ודיו.

סימן קי"ג

210. שאלה: האם מותר לאכול שקדים קלויים על ידי גוי?

תשובה: הואיל והשקד ראוי לאכילה אף ללא קלייה, אין בו דין מאכל עכו"ם. יש הסבורים שבדברים שקולים אותם, אין אף פעם דין בישולי גויים (עיין רמ"א יו"ד קי"ג ב הכותב: 'ומותר לאכול אפונים קלויים של עובדי כוכבים, וכן הקטניות שקורין ערבשיין', קלויים, דאינן עולים על שלחן של מלכים וכן נהגו בהם היתר', וראה יביע אומר ח"י יו"ד ח).

211. שאלה: יש לנו עובד זר בבית, האם הוא רשאי לחמם את האוכל?

תשובה: ההלכה קובעת ש'כל דבר הראוי לאוכלו חי, אין בו משום בשולי עכו"ם', כלומר הבישול האסור הוא אות הבישול המשנה את המאכל לראוי לאכילה. כמו כן ניתן ללמוד מכאן, שחימום האוכל אינו אסור (על פי שו"ע יו"ד קי"ג ח).

212. שאלה: יש לנו עובד זר בבית, ויש במקרר בקבוק יין פתוח, האם הוא נאסר?

תשובה: במקרה שהזהירו את העובד שלא לגעת ביין שיש בבית, יש הגיון לומר שיש כאן סברא של 'מרתת', אבל זו שאלה קשה, כי מי אומר שיש ליישם כאן כלל זה. הדבר הטוב הוא להחזיק בקבוקי יין מבושל או לחילופין לצרוך מבקבוקים קטנים, שייגמר בסעודה שפוחתים אותו.

213. שאלה: יש לנו עובד זר בבית, אבל לא היינו מודעים להלכות בישולי גויים, ולכן הוא בישל בכלים שלנו, האם כעת הם צריכים הכשרה?

תשובה: יש בכך מחלוקת, ועל כן כדאי להגעיל מה שהכשרתו היא הגעלה, וביחס למה שעשוי מחרס, יש להקל [מבואר ב"ד ס"ס קי"ג שיש להגעילים ג' פעמים ודי בכך, וכן פסק במ"ב בסימן שכח' ס"ק ס"ג, וכתב דמכיוון דעיקר איסורו של בישול הגוי הבלוע אינו אלא מדרבנן, מספיק להגעיל את הכלי חרס ג"פ כדי להתירו בשימוש].

בכל אופן אם כבר הכינו בהם אוכל, הוא מותר, כי הכלים נותנים טעם פגום, מפני שאינם בני יומם [אף אם הם היו בני יומם ויש רוב בתבשיל ההיתר, מותר לאכלו, כמבואר בש"ך ב"ד שם וכן במשנ"ב הנ"ל].

214. שאלה: יש לסבתא מטפלת, היא הכינה בלינצ'ס ולקחנו איתנו הביתה, אין לנו יודעים האם המטפלת יהודיה או לא, האם מותר לאכול מהם?

תשובה: אם היא שכירה, יש לילך אחר רוב המטפלות שהן יהודיות, אבל אם היא עובדת 24 שעות רוב הסיכויים שהיא גויה. יש לצרף מספר ספקות, האם גזרו בגויה המבשלת בבית ישראל (אמנם השו"ע החמיר בכל ספק אבל ניתן לצרף סברא זו בתור סניף) וכן האם גזרו בשפחה הקנויה וכן האם זה דבר שמלפתים בו את הפת וכן האם יש לדבר הזה הגדרה של לחם או תבשיל, וככלל יש כאן ספק באיסור דרבנן, שספקו לקולא.

215. שאלה: גוי מלצר היה צריך לקחת כלים מהשולחן, ולשם כך הזיז את כוס היין שהיתה מונחת שם, האם היין נאסר מדין 'סתם יינם'?

תשובה: הסיבה שמחמירים ביין שביד הגוי, היא שחוששים שמא נגע ביין עצמו, במקרה שהזיז את הכוס בפנינו וראינו שלא נגע ביין עצמו, אין סיבה לאסור [אם שפך לכוס, היין שנשפך אסור מדין 'כוחו'].

סימן קי"ד

216. שאלה: האם מותר לשתות עראק מיצור של גויים שאין עליו הכשר?

תשובה: במשנה אין מופיע איסור על שכר של גויים, אבל התלמוד עוסק בכך (ע"ז ל"א:). המסקנה היא שאסור לשתותו במקום מכירתו וכן כאשר קובע עצמו לשתות עם הגוי, וכל זה גזירה משום חתנות עם הגויים. ביין תפוחים הואיל ולא היה מצוי כל כך לא גזרו. הרמ"א מקל בשכר של דבש ותבואה. בערוך השולחן (יו"ד קי"ד י"א) הסביר שהואיל ואינו חשוב אצלנו משקה העשוי מדבש ותבואה, על כן לא גזרו בו.

בספר חכמת אדם (ס"ו ט"ו) אחרי שמביא את כל דרכי ההיתר, מסיים: 'אך בעוונותינו הרבים בזמן הזה כמה קלקולים באים מזה ובפרט לשתות קאווע עם חלב שהוא איסור גמור מלבד שעל ידי זה חס ושלוש באו לידי זנות כידוע על כן כל אשר בו ריח תורה ירחיק מזה מלהיכנס לבתיהם לשתות איזה משקה שיהיה'.

כל ההיתר לשתות בבית של ישראל שכר העשוי על ידי גויים הוא כאשר יש ודאות שלא ערבו בו חומר העשוי מדין. על כן נראה לי שבימינו כל הכתוב לעיל הוא נכון לרב הנותן הכשר על המשקה, אבל האדם הפרטי צריך להרגיל את עצמו לא לצרוך שום מצרך שאין עליו כשרות מוסמכת.

סימן קט"ו

217. שאלה: גוי חלב בפני פרה, לאחר מכן, מהחלב הוא הכין גבינה גם בפני, האם גם זה אסור מדין גבינה של גויים?

תשובה: בספר ערוך השולחן (יו"ד קט"ו י"ט) מאריך לבסס את ההיתר שכתבו הרמ"א בנידון (קט"ו ב), שמספיק שהישראל יראה את עשיית הגבינה, ואין צורך שיסייע בהכנתה.

סימן קט"ז

218. שאלה: במלון אפו באותו תא כאחת, תבנית בשר וכן תבנית של דגים, האם מותר להגיש אוכל זה?

תשובה: צריך לקבל הנחיות מהרבנות הנותנת הכשר במלון. במקרה זה הרב לא היה זמין לרגל חתונת בתו. בענייני תנור יש חשש של זיעה וריח, להם אנו חוששים במצב של לכתחילה, אבל בדיעבד אין לאסור את המאכל (על פי שו"ע יו"ד ק"ח ורמ"א קט"ז ב וכן פסק בילקוט יוסף איסור והיתר ח"ג עמ' שי"ח, ועיין בש"ך שם סק"א שהחמיר בדברים של סכנה).

219. שאלה: במהלך שיפוצים בבית, האם מותר לסתום פתח או חלון?

תשובה: בספר כף החיים (יורה דעה קט"ז קכ"ב) מביא בשם צוואת רבי יהודה החסיד (צ"ג) שאין לסתום לגמרי חלון או פתח (ועיין בהליכות עולם ח"ז עמ' רכ"א) בדיעבד אם כבר סתם יעשה חור קטן. מאידך, אמר לי הרב שמואל אליהו שלא שמענו שחוששין לכך.

220. שאלה: הכינו סלט עם נתחי עוף, האם מותר להורידם ולשים במקומם נתחי טונה וכן להיפך?

תשובה: אין בליעה בקר, ועל כן הדבר מותר (ישים לב שלא נשארו שאריות עוף). יש לצרף את דעת הרב דוב ליאור שהואיל ובימינו הרופאים לא ראו שום בעיה רפואית בערבוב בשר ודג, יש בוודאי להקל במקרים כאלו (ועיין עוד יביע אומר ח"ז או"ח נ"ג).

סימן ק"כ

221. שאלה: הטבלתי כלים, אבל שכחתי לברך, מה עלי לעשות?

תשובה: חז"ל תקנו לברך את ברכת המצוות לפני קיום המצווה (פסחים ז:), אבל אם שכח לברך, הכלל הוא ש'ברכות אינן מעכבות'. אשר על כן, הכלים ראויים לשימוש. ביחס לשאלה האם ניתן לברך לאחר מעשה, ישנה דעה בראשונים שאם לא ברך לפני קיום המצווה, רשאי לברך אף לאחריה (עיין דרכי משה יורה דעה י"ט ג וכן ש"ך שם) אבל אין פוסקים כמותה (אלא אם כן יש לצרפה לעוד סניפים, עיין שו"ת רע"א מה"ת י"ג).

222. שאלה: האם כלי שאני לא בטוחה אם הטבלתי, צריך להטביל, עם ברכה?

תשובה: אם הוא מזכוכית, ניתן לומר שספק באיסור/מצווה דרבנן, פטור (יש אומרים שחוסר ידיעה אינו נחשב כספק), אבל אם זה מחומר החייב מן התורה (מתכת), יש להחמיר ולהטבילו כאשר מטביל כלים שהם וודאי חייבים, ויברך ברכה אחת לשניהם.

223. שאלה: אם אני מטביל כלי ומכסהו, האם אני מברך 'על טבילת כלי'?

תשובה: בטור כתב שעל כלי אחד יברך 'על טבילת כלי' ואילו על מספר כלים יברך 'על טבילת כלים'.

בספר טבילת כלים (מהדורת תשמ"ב עמ' ק"ע ועמוד ר"י) הכריע שאם יש למכסה שימוש גם בפני עצמו, כגון מכסה של סיר פיירקס, יברך 'על טבילת כלים'.

בניגוד למה שכתבתי שיש חילוק בברכה בין כלי אחד, למטביל מספר כלים, ב'ערוך השולחן' (יו"ד ק"כ כ"ב) כתב בשם גדולי האחרונים שאין קפידא בזה, והמנהג הפשוט לברך תמיד (גם על כלי אחד) 'על טבילת כלים'.

224. שאלה: אני מכינה מזכרת לבר מצווה, בקבוקי שמן זית. קניתי בקבוקים ריקים מהמפעל אבל שכחתי להטביל הכלים, מה יש לעשות?

תשובה: לאחר מעשה, את יכולה לסמוך על הסברא שכלי סחורה פטורים מלהטביל אותם (יש טרחה גדולה ואיבוד שמן בפתיחת כל הבקבוקים ריקונם וניקויים לפני טבילה). יש להודיע למקבל המתנה שכלי זה אינו טבול, כי יש מחייבים טבילה בכלי חד פעמי שהפכו ל'רב פעמי'.

הערת הרב יהודה נקי: הטיעון של כלי סחורה אינו שייך לכאן, אבל ניתן לומר שהאיסור הוא לשים בכלי לא טבול, אבל בנידון דידן השמן כבר שם.

סימן קכ"א

225. שאלה: האם ניתן להכשיר מחבת?

תשובה: אם מדובר בכלים שהשימוש בהם הוא ללא נוזלים, כגון שיפודים או תבניות, אם בלעו היתר די להם בהגעלה או בליבון קל, אך אם בלעו איסור כגון נבלות וטריפות או בשר וחלב ולא עבר באמצע 24 שעות, צריך ליבון חמור.

לגבי מחבת, ישנה מחלוקת בין הראשונים האם דינו כסיר שדי לו בהגעלה או שדינו כשאר כלים הזוקקים ליבון. לפי ראבי"ה די בהגעלה ואילו לפי רבנו יואל (אביו של ראבי"ה) צריכה ליבון, וכתב הב"י (יו"ד קכ"א ד) שנהגו בפסח כראבי"ה ובמחבת של איסור כרבנו יואל. על כן במחבת שבלעה בשר וחלב תוך 24 שעות, יש כאן גדר של בליעת איסור ויש ללבנה (עיין עוד מעין אומר ענות עני (חי"ו יו"ד י"ג)).

226. שאלה: התערבבו לי התבניות בתנור, איני יודעת מה החלבית ומה הבשרית, מה התקנה לכך?

תשובה: הכלל הוא שאם האיסור נבלע ללא משקים, יש צורך ללבן את הכלי (גמרא עבודה זרה ע"ד: - ע"ה). אבל הדבר נכון רק אם בלע דבר המוגדר כאיסור כמו בשר לא כשר. אם היה שימוש בבשרי ולאחר עשרים וארבע שעות או יותר, בלע חלב נחשב שבלע היתר, ועל כן הכשר שלו הוא בהגעלה או בליבון קל (חת"ס סופר יו"ד ק"י וספר הכשרות עמ' מ"ד בהערה ע"ו).

הערה: ישנה מחלוקת גדולה בראשונים, האם חמץ מוגדר כ'היתרא בלע' ורשאי להגעיל או כ'איסורא בלע' וצריך ליבון.

227. שאלה: קיבלתי כלים חלביים ויש לי כבר כאלו, אני מעוניין להפוך את שלי לבשרי, האם מותר?

תשובה: מצד הדין וכך גם המנהג אצל בני ספרד, מותר להפוך כלים מבשרי לחלבי וכן להיפך.

המגן אברהם הביא (או"ח תק"ט י"א) את המנהג באשכנז שמחמירים בכך, וזו לשונו: 'זמכאן משמע שמותר בחול להגעיל כלי חלב לאכול בו בשר או איפכא, והעולם נוהגין איסור בדבר, ומצאתי כתוב בשם הגאון מהור"ר בנימין מפוזנא ששמע ממחר"מ יפה הטעם למנהג שאם יעשה כן לעולם לא יהיה לו רק כלי אחד ויגעילנו כל פעם שישתמש בו וזה אסור דלמא אתי למטעי'.

באחרונים הובאה עצה להפוך הכלים לפרווה ולאחר תקופת שימוש בפרווה, יהיה ניתן לשנות לדבר שהוא חפץ (ספר הכשרות עמ' פא על פי מהרשד"ם ח"ב רמ"א).

סיכום: בני ספרד נוהגים להקל בדבר, אבל בני אשכנז מחמירים בכך, ויש דרך להפוך אותם לפרווה ואז לשנות.

סימן קכ"ד

228. שאלה: קיבלתי במתנה מגוי בקבוק יין מיצור של גרמניה, האם מותר לתת אותו לגוי? **תשובה:** חז"ל גזרו על יין שנגע בו גוי, וקראו לכך 'סתם יינם'.

בגוי שאינו עובד עבודה זרה (כגון הישמעאלים) מרן השו"ע כתב (יו"ד קכ"ד ו) 'כל עובד כוכבים שאינו עובד עבודת כוכבים, יינו אסור בשתיה ומותר בהנאה, ומגען ביין שלנו, שווה ליינם, שאסור בשתייה'.

ביחס לגוי עובד עבודה זרה, אמנם אסור היין אף בהנאה, כפי מה שכתב מרן (שם קכ"ג א): 'סתם יינם של עובדי כוכבים אסור בהנאה. והוא הדין למגעם, ביין שלנו'. אבל הרמ"א כתב: 'זבזמן הזה, שאינו שכיח שהאומות מנסכים לעבודת כוכבים, יש אומרים דמגע עובדי כוכבים ביין שלנו אינו אסור בהנאה, רק בשתייה, וכן סתם יין שלהם, אינו אסור ליהנות ממנו'.

על פניו היה נראה לומר שלבני אשכנז מותר בהנאה, ולבני ספרד היין אסור בהנאה. [בדרך פלפול היה אפשר לומר שיש כאן ספק ספקא, שמא ההלכה כמו הדעה המקלה ברמ"א, ואפילו אם נחמיר כדעת מרן, אולי הגויים שנגעו ביין הם ישמעאלים, על פי הידוע שיש הרבה ישמעאלים באירופה, אבל נראה שרק בהפסד מרובה, אנו נזקקים להיתרים כאלו].

הרב עובדיה יוסף הקל בהפסד מרובה בהנאה (מעיינ אומר ח"ה עמ' קס"ז), עיין עוד הכשרות עמ' תנ"ב.

בשו"ת הר צבי (יו"ד קי"א) החמיר בין שהכין גוי, למרות שהוא מבושל מתחילת יצירתו. הוא מבאר בטוב טעם שישנם שתי סיבות לאסור יין של גויים, האחת משום בנותיהם ומסיבה זו אין הבדל אם היין שלהם חי או מבושל, וישנה עוד גזירה של מגען בין שלנו משום חשש ניסוך, ועל כך נאמר שאם הוא מבושל מותר בשתייה, כי אין דרכם לנסך כזה יין. על פי זה ניתן להבין שהקולא של הרמ"א תהיה דווקא בין שלנו שנגע בו גוי, מה שאין כן בין שלהם שהוא אסור בהנאה גם בעע"ז בני זמנינו (על פי מעיינ אומר הנ"ל).

הערת הרב אביעד וייץ: לגבי נתינת היין של הגויים לגוי, יעויין עוד בפת"ש סימן צד' ס"ק ה' שאומר שיש מחלוקת הפוסקים האם אפשר לתת איסורי הנאה לכלב שאינו שלו, ומביא מדברי המקור"ח והגר"א בהלכות פסח שהתירו, וכתב שיש לזה קצת ראייה דווקא מדיני יין עכו"ם ביו"ד סימן קלד' ס"ב, ויל"ע בזה.

סיכום: במצב רגיל, אין ליהנות מהיין ולכן לא יתנו לגוי או לבעלי חיים.

סימן קל"ט

229. שאלה: האם מותר להיכנס לכנסיה לצורך פרנסה?

תשובה: אין להיכנס לכנסיה הואיל והנצרות היא עבודה זרה, וזה בית עבודה זרה שלהם (על פי רמב"ם הלכות ע"ז ט' ד') וראה עוד בנידון בשו"ת במראה הבזק (ח"ח ל"ה).

סימן קמ"א

230. שאלה: האם צורת שתי וערב הנמצאת על מטפחות, מונעת משימוש בהן הן לשימוש חול והן לקישוט ספר התורה, ומה הדין אם כבר שימשו לקישוט לספר תורה?

תשובה: אם הצורות ניכרות, יש לשים את המטפחת בגניזה.

הרחבה: לגבי שימוש וקיום צלב נכתב רבות. דעת הרמ"א (יו"ד קמ"א א) שאינה בגדר צלם, וזו לשונו: 'הגה: צורות שמשותחוים להם, דינם כדין הצלם ואסורים בלא ביטול. אבל אותן שתולין בצוואר לזיכרון, לא מקרי צלם, ומותר', ועל כן היקל הרב עובדיה יוסף לענוד את הצלב (עיין יחוה דעת ג ס"ה). הרבה חלקו על ההיתר הנ"ל (עיין שם ביחוה דעת). על כן ראוי לא להשתמש בהן לספר תורה, כי זה סממן של נצרות.

לגבי השאלה האם לזרוק או לגנוז, אני חושב שיש צורך לגנוז ולא לזרוק לפח או להשתמש

לשימוש חולין, על אף שזה נראה כדין תשמיש דתשמיש (היריעות עטופות בארגז, והארגז עטוף מטפחות), בכל אופן יש להצריך גניזה משתי סיבות:

א. כל שנעשה לכבוד (או"ח קנ"ד ג ברמ"א) וזו לשונו: 'ודווקא הדבר שמניחין בהן דבר הקדושה בעצמו לפעמים, או שנעשית לכבוד כגון המכסה שעל הקרשים של הספרים'.

ב. העולים לתורה רגילים לאחוז את יריעות ספר התורה בעזרת המטפחת ועל כן, זה ממש מוגדר כתשמיש ולא כתשמיש דתשמיש.

סימן ק"ס

231. שאלה: אני שם את הבן שלי אצל מטפלת, ובחווה רשום שכל יום פיגור בתשלום החודשי יגרור ריבית של אחוזים מסוימים, האם הדבר מותר לאור הלכות ריבית?

תשובה: ריבית דרך קנס מותרת, אבל רק אם זה קנס חד פעמי, ולא שהוא נושך, וכל עיכוב רק מגדיל את התשלום של ריבית.

הדרך להתיר זאת מכאן ולהבא, היא על ידי כתיבת 'היתר עסקא' בין ההורים למטפלת.

סימן קע"ח

232. שאלה: האם מותר לגבר ללבוש חולצה אדומה?

תשובה: אין מקור בתלמוד אלא בבגד פרוץ ורק ביחס ללבוש של אישה (ברכות כ"ב.). לאחר מכן הראוני שיש ביורה דעה שיש בהלכה התייחסות לבגד אדום. וזו לשון השו"ע (יו"ד קע"ח): 'אין הולכין בחוקות העובדי כוכבים (ולא מדמין להם). ולא ילבש מלבוש המיוחד להם... הגה: אלא יהא מובדל מהם במלבושיו ובשאר מעשיו, וכל זה אינו אסור אלא בדבר שנהגו בו העובדי כוכבים לשום פריצות, כגון שנהגו ללבוש מלבושים אדומים, והוא מלבוש שרים וכדומה לזה ממלבושי הפריצות...'

הסברו של הש"ך למנהג לא ללבוש אדום: 'שאין דרך הצנועים להיות אדומים בלבושם וצבע השחור הוא דרך צניעות והכנעה, וכדאמרינן מי שיצרו מתגבר עליו ילבש שחורים ויתעטף שחורים כו' ועוד התם מסורת בידינו להקפיד על לבישת האדום לבני עמנו מהרי"ק שם'.

בדרכי תשובה במקום, ניתן למצוא פתח היתר למקרה של 'בדיעבד', וזו לשונו: 'וגם תשו' מו"ה יצחק אלחנן ז"ל באיש אחד שעשה בגדי חתונה לבנו, והמה של משי אדום יקרים מאד, אם רשאי ללבשן מחמת דברי הרמ"א בזה, שהם מדברי המהרי"ק? וכתב בזמן הזה כיון שאין דרך העכו"ם ללבוש כעת מלבושים אדומים דווקא, אין זה חוקות העכו"ם, ומותר לישראל ללבושן עיין שם באורך'.

וכתב הרב נחום רבינוביץ (שיח נחום ק"ח) שבימי קדם היה קשה לייצר צבע אדום כזה ולפיכך נתייחד לבגדי מלכים ושרים, ומשום כך מי שלבש ארגמן כולם הסתכלו עליו. ועוד, שבדרך כלל, רק שרים וכמרי עבודה זרה לבשו בגדים כאלה. נמצא שהלובש ארגמן לא רק שהיה מבליט עושרו ומתפאר בו אלא שגם היה בכך משום חיקוי עובדי עבודה זרה. סיכום: רבו הדעות להתיר, אבל מי שרוצה להיות צמוד ללשונו של הרמ"א, יקפיד על כך שלא ללבוש בגד שכולו אדום.

233. שאלה: האם מותר לעמוד בזמן הצפירה, או שיש בכך משום 'בחוקותיהם לא תלכו'?
תשובה: האיסור הנ"ל נאמר בשני מצבים, האחד כאשר יש מנהג של גויים הקשור לעבודה זרה או לפריצות, השני כאשר יש מנהג שלא ידוע טעמו, שאז חוששים שמא זה גם קשור לדברים הנ"ל.

אבל כל דבר שידוע טעמו ויש בהנהגה זו הגיון, אין בכך חשש איסור הנ"ל. על כן, אף אחד לא העלה על דעתו שלהניח על השולחן סכין בצד ימין הסועד ומזלג בצד שמאל, יהיה אסור משום 'בחוקותיהם', מפני שיש לדבר הזה הגיון, וכן מה שרופא לובש לבן, וכן מה שנהגו ללחוץ יד זה לזה בעת מפגש, למרות שאין להנהגות הללו מקור ואסמכתא בתורה, הם לא נאסרו. גם כאן יש בדבר משום נימוס ונתינת חשיבות וערך לכל אלו הנופלים על הגנת הארץ, וכעין הכרת הטוב כלפיהם והתאחדות עם משפחות הנופלים, וביחס ליום השואה יש גם בחינה של 'זכור ימות עולם' וכו' וכו'.

סימן קפ"א

234. שאלה: נכנסתי למספרה וראיתי שני ספרים, אחד חבוש כיפה והשני ללא כיפה, ראיתי ששניהם נוהגים באותה הדרך, הם גוזזים את פאות הראש עם מכונה ממש צמוד לעור, שאלתי היא: האם מותר לבעל מקצוע [ספר] לספר אנשים המבקשים זאת, במכונת תספורת על מספר נמוך בפאות הראש?

תשובה: במשנה במסכת מכות (ג, ה) מבוארים איסורי השחתת הזקן והקפת הראש. השו"ע, עסק בכך בורה דעה (קפ"א) וכך כתב: 'אינו חייב אלא בתער. ויש אוסרים במספרים כעין תער, ויש לחוש לדבריהם', כלומר למרות שביחס לפאות הזקן ידוע שכל האיסור בגילוח שהוא כעין תער, הרי שבאיסור הקפה, הדבר אסור אף במספרים לפי דעת הרא"ש ויש לחשוש לדעתו בספק איסור דאורייתא. וזו לשון השו"ע (יו"ד קפ"א ג): 'אינו חייב אלא בתער. ויש אוסרים במספרים כעין תער, ויש לחוש לדבריהם'.

חבר אמר לי שאם משאיר באורך השערות בין 3 ל-5 מילימטר הדבר מותר (כלומר

להשתמש במספר שלוש או ארבע במכונת תספורת, מישהו תיקן אותי ואמר לי שמספר 2 טוב כי ברוב המכונות זה משאיר 6 מ"מ).

הביאור הלכה רנ"א מעורר להקפיד על הלכה זו, כאשר מכין את עצמו לשבת, וזו לשונו: 'ראיתי להזכיר ענין אחד מה שאיזה מהמון נכשלין בו בעוונות הרבים והוא בעניין איסור דהקפת פאת הראש וכמו שאבאר, כי ידוע דעל איסור הקפת פאת הראש יש גם כן לאו בתורה והוא הלאו דלא תקיפו פאת ראשכם ויש אומרים דפאת הראש חמור עוד מפאת זקן דעובר על הלאו אפילו אם מעבירים במספרים כעין תער דהיינו סמוך לבשרו. ושיעור הפאה הוא מכנגד שער שעל פדחתו ועד למטה מן האוזן מקום שהלחי התחתון יוצא ומתפרד שם, וכל רוחב השערות שבמקום זה לא תגע בו יד להעבירם מצד שהוא הכל בכלל פאת הראש, ...גם אחד המקיף ואחד הניקף הוא בכלל לאו זה, וכמבואר שם ובעוונות הרבים מצוי שמעבירין את הפאות עד סמוך לבשרן ממש ואין משיירין כלל ויש בזה חשש דאורייתא והיה להם לשייר על כל פנים קצת מן הקצת'.

סיכום: אין לספר לגלח את הקליינטים בסכין בפאות הזקן, ולא את פאות הראש במכונת מספריים על מספר נמוך, וה' ישלח לו את פרנסתו בדרך היתר.

סימן קצ"ה

235. שאלה: אשתי צריכה ללדת בקרוב, היא רוצה שאתן לה יד במהלך הלידה, ולעשות לה מסאג', האם מותר?

תשובה: פשוט שזה אסור, הואיל ובלידה רגילה האישה מוגדרת כנידה, ואין להחזיק ביד אשתו נידה.

236. שאלה: אשתי בתקופת הימים האסורים, יש לה כאב ראש חזק, האם מותר לי לעשות לה עיסוי, הואיל ואני מטפל מוסמך?

תשובה: השו"ע כתב (יורה דעה קצ"ה י"ז) שאין לאיש שהוא רופא למדוד דופק לאתו נידה למרות שהיא חולה.

סימן קצ"ח

237. שאלה: אישה מצאה על לשונה קליפה של תמר אחרי שחזרה מהמקווה, האם צריכה לטבול שנית משום חציצה?

תשובה: ביחס לבית הסתרים (כמו הפה) נאמר שאין צריך שהמים יגיעו אליהם, אבל צריך

שיהיה ראוי לביאת מים, כלומר שלא יהיה שם דבר חוצץ, כגון קיסם בין השיניים. באופן שנמצאה קליפה על הלשון, יש להסתפק האם היתה בשעת הטבילה, ויש לעלות את הסברא שאילו היתה טובלת עם פה פתוח, הקליפה היתה נופלת.

238. שאלה: אישה שצריכה לטבול בליל שבת או חג, ויש לה אורחים, אם היא תהיה ללא איפור, ירגישו בה שצריכה לטבול, האם יש דרך להתיר לה אחד מהדברים הבאים, ומה עדיף ממה? א. לטבול מבעוד יום ולהתאפר אחרי זה. ב. לטבול בלילה עם איפור מלא. ג. להסיר אחרי הסעודה את האיפור ולטבול מאוחר?

תשובה: הרב דוב ליאור בחר באפשרות השנייה.

סימן ר"א

239. שאלה: נפלו לי לברכה מי גשמים בכמות ארבעים סאה, האם ניתן להטביל שם כלים? **תשובה:** חס וחלילה. אם היו שם ארבעים סאה, ואחרי זה נפלו לשם מים שאובים, זה כשר, אבל אם היו שם בתחילה מים שאובים (אפילו כמות מזערית של שלושה לוגין-כליטר), אי אפשר להכשיר את המקווה, אפילו אם ירדו לשם המון מי גשמים (על פי שו"ע יו"ד ר"א ט"ו).

סימן רל"ז

240. שאלה: אמרתי לאשתי, אם את עושה מעשה פלוני, אני נשבע שלא אטוס איתך לקנדה, לצערי אשתי עשתה את המעשה, ואני מבקש להתיר לי את השבועה, האם ניתן הדבר?

תשובה: שבועה גם אם נאמרת ללא שם-השם, יש לה תוקף של שבועה (שו"ע יו"ד רל"ז א', מדין 'ידות של שבועה').

בדרך כלל, ניתן להתיר נדר או שבועה בדרך של פתח או חרטה, ואכן גם כאן ניתן למצוא את שני הדרכים הללו (שהרי אמרת דברים הללו מתוך כעס ואתה ודאי מתחרט על כך, וכן אילו ידעת את ההשלכות המשפחתיות משבועה לא הייתי נשבע!), וזה סוג של פתח). אבל מנגד, כאן אין להתיר מפני שאין מתירים 'נדרי איסור': 'אין מתירין נדר של דבר איסור, אפילו אינו אלא איסור דרבנן' (יו"ד רכ"ח ט"ו). היציאה לחו"ל אף היא מוגדרת כדבר איסור.

241. שאלה: האם לא קיימים רבנים שיתירו לצאת לטיול לתקופה קצרה, בתנאי שגם רכש 'כרטיס חזור'?

תשובה: בהלכה נאמר שגם אם יוצא על דעת לחזור, מותר רק לשלוש מטרות, ללמוד תורה, לישא אישה ופרנסה.

משמע שלשאר דברים אין היתר, גם אם עושה כך על דעת לחזור.

איני יכול להתיר שבועה, כאשר לפי דעתי יש איסור בדבר. תפנה אולי לרב אחר, הנוקט שאין איסור לצאת לשם טיול אם דעתו לחזור מיד.

המשך לשאלה הקודמת: שכחתי לומר שהנסיעה היא לשם ביקור קרובים וכן לסחור באתרוגים, האם זה אותו הדבר?

תשובה: אמנם אסור לצאת לחו"ל, אבל נאמר בהלכות חול המועד, שמותר לצאת לראות פני קרובי משפחה (על פי מ"ב תקל"א י"ד), ועל כן בנסיבות כאלו אוכל להקים בית דין שיתיר לך השבועה.

וזה לשונו של המ"ב: 'אבל מארץ ישראל לחו"ל אינו מותר אלא ביצא להרויח או לראות פני חבריו שהוא חשיב דבר מצוה, שמותר לצאת מארץ ישראל בשביל זה, מה שאין כן לטייל בעלמא דבכהאי גוונא אסור לצאת מארץ ישראל לחו"ל, לא התירו לו לגלח'.

סימן רמ"ב

242. שאלה: האם מותר לענות על שאלה בהלכה בנוכחות רב המקום, או שמא ישנה מניעה מדין הוראה בפני רבו או בפני מרא דאתרא. האם להראות למישהו הלכה פסוקה הכתובה בספר מוגדר כהוראה בפני רבו?

תשובה: ישנם שני מושגים: הוראה בפני רבו, והוראה במקום שיש שם רב על אף שאינו רבו.

ביחס למושג הראשון, קשה כיום ליישם הלכה זו, בגלל העובדה שאין לנו כיום גדר של רב מובהק, כי רק מי שלימד את התלמיד רוב תורתו, נכנס תחת הגדרה זו, וכיום לומדים מפי מספר רבנים מגיל קטנות עד גיל בגרות, ואחרי שגדלים לומדים במקביל ממספר רבנים.

ביחס למושג השני, ישנה חומרא להורות בניגוד לדעת רב המקום, כפי מה שהתבאר בש"ס במספר מקומות (למשל שבת י"ט:) כפי מה שכתב הרמ"א: 'אבל אין לו להורות איסור והיתר, או לדרוש לנהוג שררה, באתריה דחבריה'.

אך יש להוסיף, שכאשר אדם מראה לחבירו מה שכתוב בספר, אין זה נחשב כהוראה בפני רבו, כפי שנכתב בשו"ע (יו"ד רמ"ב ח-ט): 'לא מקרי הוראה אלא בדבר שיש בו חידוש

לשואל, אבל בהוראה ידועה שהיא פשוטה לכל, כגון נותן טעם לפגם או לבטל איסור בששים וכיוצא באלו, מותר. יש מי שכתב שכל הכתוב בספרים מפסקי הגאונים יכול להורות בימי רבו, רק לא יורה דבר מלבד ולא יסמוך על ראיותיו לדמות מילתא למילתא מעצמו'.

סימן רמ"ו

243. שאלה: מה עדיף, ללמוד שניים מקרא ואחד תרגום או ללכת לשיעור אותו אני אוהב לשמוע?

תשובה: אמנם המקובלים שיבחו את אמירת 'שניים מקרא ואחד תרגום' ביום שישי (כף החיים רפ"ה כ"ד), אך בנידון דידן כדאי להתחיל כבר ביום ראשון או משבת אחרי מנחה (שו"ע או"ח רפ"ה ג) ולקרוא בכל יום את העלייה המתאימה, כדי שלא יוצר מצב שהכל נשאר ליום שישי. ככלל אמרו חז"ל (ע"ז י"ט): 'אין אדם לומד תורה אלא במקום שליבו חפץ', (פשוט דבריהם הוא בעניין נושא הלימוד ולא המקום גיאוגרפי ששם ילמד), לכן צריך מאוד להשתדל ללמוד דברים הגורמים שמחה, ואם השיעור יותר יעורר אותך לאהבת התורה, תשאיר את אמירת שמו"ת לזמן אחר. מיותר לומר, שלרוב, יש זמן לזה וגם לזה.

244. שאלה: מה עדיף, לומר שיר השירים או לסיים שניים מקרא ואחד תרגום?

תשובה: מכיוון שראוי לסיים את קריאת שניים מקרא ואחד תרגום לפני שאוכל את סעודת השבת (או"ח רפ"ה ד), על כן יקדים זאת על שיר השירים.

245. שאלה: מה עדיף, לשמוע שיעור או ללמוד עם הבן במסגרת אבות ובנים?

תשובה: פשוט שיש להעדיף ללמוד ב'אבות ובנים', שזה לימוד אקטיבי וזה יוצר קשר טוב עם הבן, וזו מצווה שאינה יכולה להתקיים על ידי אחרים.

246. שאלה: האם ישנה חשיבות ללמוד בבית מדרש, או שלימוד בבית שווה לו?

תשובה: על פי חז"ל עיקר לימודו של אדם הוא בבית המדרש, ולימוד בחברותא. כמובן, צריך שיהיה הלימוד באופן של השמעת קול ולימוד במקום בו שורה שכינה. הלימוד בבית המדרש יוצר אווירה חברתית ואקלים בריא ומעודד בלימוד תורה. במצב שבו האדם הוא אנוס, צריך ללמוד גם במצבים שונים, כגון בבית או באוטובוס, וגם אם אינו יכול להרים את קולו, יוצא הוא ידי חובה 'בעריכת שפתיים' (על פי רמב"ם הלכות תלמוד תורה פרק ג).

247. שאלה: האם מותר לתלמיד חכם להשתתף בסעודה שאינה סעודת מצווה, כגון שמתאספים ומארגנים סעודה ב'אמצע החיים' (שהאוכל תופס מקום עיקרי, כגון מה שעושים 'על האש' ואין זה קשור למאורע של מצווה כגון סיום מסכת או שבע ברכות וכדומה)?

תשובה: חז"ל גינו את התופעה שבה תלמיד חכם מרבה בסעודות הרשות, והריני לצטט דברי המהר"ל בנידון: 'עוד אמרו על האדם אשר נמצא בו התורה ראוי להרחיק עצמו מן התאוה הגשמית. בפרק אלו עוברים (פסחים מ"ט ע"א) אמר ר' יצחק כל הנהגה מסעודת הרשות לסוף גולה שנאמר 'האוכלים כרים מצאן ועגלים מתוך מרבק' וכתב בתריה 'לכן עתה יגלו בראש גולים' עד כאן. באו לבאר גנות התלמיד חכם כאשר אין לו הנהגה הראויה לתלמיד חכם, שראוי שיהיה לו הרחקה מן הנאות הגוף שזה ראוי אל האדם שהוא שכלי כמו שהוא תלמיד חכם. וביאור זה, כי כאשר הוא נהנה מסעודות הרשות שרודף אחר הנאות הגוף, כי סעודת מצווה אין הסעודה עניין גופני, שהרי מצווה יש בזה, וכאשר הסעודה להנאתו נמשך אחר הגוף לכך הוא ראוי לגלות. כי האדם דבק בעליונים ובשביל שיש לו דביקות לשם אינו זו ואינו גולה ממקומו, וחבור זה הוא על ידי השכל כי בלא השכל אין לאדם חבור לעליונים כלל, וכאשר התלמיד חכם מרבה סעודתו בסעודת הרשות, שדבר זה הוא נטייה אל החומרי, אז יוסר ממנו החבור והדביקות אשר לאדם בעליונים כאשר הוא שכלי, ולפיכך אמר כי אדם כזה אין לו דביקות למעלה ולכך אמר כי לבסוף גולה (ספר נתיבות עולם א - נתיב התורה - פרק ג).

סימן רמ"ז

248. שאלה: האם מותר לבחון את הקב"ה בכספי מעשר או שהדין של 'ובחנוני נא בזאת' אמור רק ביחס למעשר עני הניתן מהתוצר החקלאי?

תשובה: יש בשאלה זו מחלוקת. הרמ"א (יו"ד רמ"ז ד) כותב: 'והיא (הצדקה) מעשרת, ואסור לנסות הקדוש ברוך הוא כי אם בדבר זה, שנאמר: ובחנוני נא בזאת וגו'. ויש אומרים דווקא בנתינת מעשר מותר לנסות הקדוש ברוך הוא, אבל לא בשאר צדקה. הפתחי תשובה שם, מחזק את ההבנה שבמעשר כספים אסור לנסות את הקב"ה, כי דווקא במעשר תבואה הדבר מותר.

249. שאלה: האם צריך לתת מעשר כספים, מכסף שקיבלתי מהורי (לא הגיע כשכר תמורת עבודה)?

תשובה: 'כסף צבוע', כלומר שהוא מיועד למטרה מסוימת פטור, שאר הכנסה חייבת (ויאמר בלי נדר).

250. שאלה: אני בת שירות לאומי, ואני שואלת את עצמי, האם אני מחויבת בהפרשת מעשר כספים?

תשובה: הקדמה: ישנה מחלוקת האם נתינת מעשר כספים הוא מנהג טוב או דבר שבחובה. התשובה שלי מתייחסת למי שפוסק שזה חובה או שקיבל זאת על עצמו כנדר. ישנו חיוב לתת מעשר כספים מכל רווח שבא לו לאדם, אלא אם כן מדובר ב'כסף צבוע' (כסף צבוע זהו כינוי לכל סכום הניתן לשם מטרה מסויימת ומוגדרת). ישנה מחלוקת בפוסקים, כיצד יש לחשב את הכסף החייב במעשר, כאשר מעריכים את ההכנסות מול ההוצאות (עיין יחווה דעת ח"ג ע"ו).

251. שאלה: האם צריך להפריש מעשר כספים מכספי חסכון שהמדינה חוסכת לכל ילד? **תשובה:** הכסף הזה שייך לילד, כאשר הוא יגדל, הוא ימשוך אותו וישאל את רבו מה לעשות (לעניות דעתי, ימליצו לו לתת מעשר כספים).

סימן רנ"א

252. שאלה: האם בנתינת צדקה לגוי, מקיימים מצווה?

תשובה: אמנם אמרו חז"ל (גיטין ס"א). ש'מפרנסים עניי גויים, עם עניי ישראל מפני דרכי שלום' אבל אין בכך קיום מצוות צדקה. השו"ע נקט לשון זו: 'מותר לפרנס ענייהם ולבקר חוליהם ולקבור מתיהם ולהספידן ולנחם אבליהם, משום דרכי שלום'.

הט"ו במקום מדייק שני דברים: א. מותר לחלק לגוי צדקה גם כאשר הוא בא בפני עצמו, ולא דווקא כאשר הוא בא עם עניי ישראל. ב. אין איסור לפרנס את הגוי העני, אבל אין בכך קיום מצווה.

בספר אבני ישפה (יו"ד קצ"ג) כותב בנושא הזה שני חידושים: א. מותר לתת צדקה לגוי גם מכספי מעשר. ב. אם יכול להישמט ממנו, אין בכך משום דרכי שלום.

סימן רס"ב

253. שאלה: האם צריך שיהיו בסעודת ברית מילה עשרה אנשים משתתפים, והאם חייב שתהיה בה אכילת פת, רמ"א (יו"ד רס"ה י"ב) מזכיר מניין לסעודת מילה, אבל אינו מפרט מה צריך שתכלול סעודה זו?

תשובה: תשובת הרב דוב ליאור: לפי שולחן ערוך אולי לא צריך, כי רק הרמ"א הזכיר זאת,

ואם כן לפי השו"ע העיקר שיהיה כיבוד בעשרה. אם אינכם רוצים, אפשר להגיש כיבוד קל. אבל סעודה זאת נחשבת לסעודת מצווה בכל אופן (גם בלי נטילת ידיים).

הרב יעקב אריאל באתר מכון התורה והארץ: 'אין חובה אבל ראוי לעשות כך כדי שהברכות והתפילות בברית יהיו במניין'.

הרב רואי מרגלית באתר ישיבה: שני טעמים נאמרו בדבר: א. בספר מטה משה כתב כיון שהתינוק יצא כביכול מבית האסורים אנו מודים לה' במעמד של עשרה ולכן אומרים בברית: 'הודו לה' כי טוב וכו''. ב. בפרקי דר' אליעזר כתוב שכל ברית ועדות שכרת ה' עם ישראל היתה בעשרה וכאן כביכול העשרה מעידים על האב שמל את בנו. יש שהסבירו, שכוננת הרמ"א היא רק שאין צורך לתת סעודה ליותר ממניין, ולא שהמניין הוא חיוב.

אמנם, למעשה נוהגים להשתדל להזמין עשרה לסעודת המילה, והוא משום פרסום המצווה, כדברי הערוך השולחן, ומקורו בתרומת הדשן (רס"ט) שכתב שעושים סעודה לפרסם המצווה.

עיינן במאמר שבסוף החוברת בנושא פת בסעודת מצווה.

סימן רס"ה

254. שאלה: מה המקור לכך שמתפללים ומבקשים בקשות בזמן המילה, כאשר התינוק בוכה?

תשובה: הראה לי הרב צבי קוסטינר שבעלי התוספות (שבת ק"ל). כתבו בשם המדרש שמזמור למנצח על השמינית נדרש על המילה שהיא בשמיני. בחידושי רבי אליהו גוטמאכר (המודפסים בסוף המסכת, שבת ק"ל). מובא שהכוונה של בעלי התוספות היא על מזמור ו' (ולא על מזמור י"ב שמתחיל עם אותה כותרת) וכתוב שם: 'סורו מְּנִי פֶל פְּעֵלִי אֲוֹן כִּי שָׁמַע ה' קוֹל בְּכִי. שָׁמַע ה' תְּחִנָּתִי ה' תְּפִלָּתִי יִקַּח'. ועל כן 'כֹּחַ כָּל אָדָם עַל צְרוּתוֹ בַּעַת בְּכִי הַנִּימּוֹל מִיִּסּוּרֵי הַמִּילָה, שֶׁקוֹל זֶה עוֹלָה בְּלִי מוֹנַע מִכָּל קְלִיפָה, שִׁיכָלֵל גַּם תְּפִילָתוֹ, עַל זֶה נֹאמַר כִּי שָׁמַע ה' קוֹל בְּכִי, כְּלוּמַר בְּכִי הַיֵּלֶד הַנִּימּוֹל, שָׁמַע ה' תְּחִנָּתִי ה' תְּפִילָתִי יִקַּח, וְהוּא עֲצָה נִפְלְאוֹה, וְלִכֵּן יֵשׁ לְנַהֵג לֹמֵר רַק מִזְמוֹר זֶה'.

255. שאלה: האם המנהג הנ"ל וכן המנהג לומר י"ג מידות, מתאים גם בברית המתקיימת ביום שבת?

תשובה: כתב בספר בן איש חי (ש"ר כי תשא י"ב): 'אם הציבור בצער על כל מין צרה שלא

תבוא, אז אם יארע מילה באותם הימים, טוב שיאמרו הציבור י"ג מידות של רחמים ככוונה בין מילה לפריעה והיא דבר מסוגל כנו' בחסד לאלפים'.

המנהג לומר י"ג מידות הוא בכל ברית מילה, הוא מנהג מאוחר, ואולי מקורו מהמקובלים. בספר דברי שלום ואמת (ח"ד עמ' 166) כותב שבמלחמת יום הכיפורים הנהיג זאת הרב בן ציון אבא שאול, כי עת צרה היתה ליעקב, ומאז נשתרש המנהג בין בני עדות המזרח. בכל אופן בשבת אין אומרים י"ג מידות.

הרב יהודה גיאת הפנה אותי לשערי תשובה (או"ח תפ"ח) שם כותב שניתן לומר בשבת י"ג מידות דרך שבח ולא דרך בקשה. לשאלתי, האם יש לדבר הזה ביטוי מעשי? ענה לי שפן, כי בשבת לא צורחים אלא אומרים אותם כקורא בתורה בטעמיה.

לגבי אמירת בקשות בזמן המילה בשבת, מותר לומר רק את אותן הבקשות המותרות בשבת, כגון בקשה על פתיחת מעיינות התורה, וכן אם מתפלל על חולה, צריך שיוסיף 'שבת היא מלזעוק' או לחילופין אפשר לומר את התפילות בהרהור.

256. שאלה: האם ברכה על הבשמים בזמן שמברך/שמקדש בברית מילה מהווה הפסק?

תשובה: מנהג זה הובא בשו"ע (יו"ד רס"ה א): 'ואם אחרים עומדים שם, אומרים: כשם שהכנסתו לברית כן תכניסוהו לתורה ולחופה ולמעשים טובים. ואבי הבן או המוהל או אחד מהעם מברך על הכוס: בורא פרי הגפן. ויש נוהגים ליטול הדס בידו, ומברך עליו, ולהריח, ואומר: ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדש ידיו מבטן וכו'.

בני ספרד נוהגים לברך על הדס או מיני בשמים שיש (בטעם המנהג עיין שובע שמחות ב' עמ' ע"ה), אבל בני אשכנז לא נהגו בכך (מובא במ"ב תקנ"ט סקכ"ז). וראיתי בני אשכנז שרצו להרוויח את שתי הדעות, ועל כן המברך על היין אחרי שסיים את ברכת הגפן, שותק ואחד מן הקהל מברך בקול רם על הבשמים (וכך גם נהג הרב עובדיה יוסף, לפי עדות בנו הרב יצחק יוסף, 'בית מרן' אמור תשע"ט).

257. שאלה: מתי המקדש שותה מהיין, מיד בסוף ברכת 'כורת הברית' או אחרי קריאת

השם (אלוקינו ואלוקי אבותינו קַיִם את הילד הזה לאביו ולאמו)?

תשובה: המנהג הקדמון היה לטעום מהיין רק אחרי הבקשה של 'קיים את הילד הזה לאביו ולאמו' וקריאת השם, וכך כתב הטור (יו"ד רס"ה) בשם בעל העיטור (עיין מקורות על כך בספר עלי הדס עמ' 720) וכך מנהג בני תימן גם כיום, אך בסידור עולת ראי"ה (ח"א עמ' שצ"ז) הובאה הנהגת הרב א"י קוק לשתות/לטעום מהיין מיד בסיום 'כורת הברית', ואמרו לי שככה גם נהג הרב עובדיה יוסף.

סימן ע"ר

258. שאלה: האם אני רשאי לכבד נשים בכתיבת אותיות ספר התורה, כאשר הסופר הכין את ההיקף של האותיות והאישה כותבת רק את המילוי?

תשובה: נאמר ש'אין שיעור לעובי האותיות', ועל כן האות כשרה גם היא כתובה באופן דקיק.

אשר על כן, אין הספר נפסל, כאשר מי שאינו כשר לכתובה, ממלא את התוך של האות. כל זה מצד הדין היבש' (יש לזוהר שלא ישימו הפסולים דיו על גב הרושם שעשה הסופר, מדין כתב על גבי כתב, גיטין כ.), אבל אין ראוי להיכנס לכתחילה לסוגיה זו.

עין עוד בחבל נחלתו כרך י"א סימן ל"ח, שכך כתב: 'אלא שיש בכך חוסר צניעות שבטקס ציבורי לפני אנשים נשים וטף תשלים את ספר התורה אישה. וכאמור בתוספתא (ערכין פ"ב ה"א): 'לעולם לא נראית אישה בעזרה אלא בשעת קרבנה בלבד'. (ועי' בראשונים על קידושין נ"ב: , אם יש בכך איסור או שלא נהגו בכך). וכשם שאינה קוראת בתורה בציבור, כך לא ראוי שתשלים את הספר בציבור, וכל שכן, שיש חשש שממעשה כזה ילמדו עמי ארצות, ויתנו לאשה לכתוב אותיות בספר תורה ויפסלו את הספר. וכן, שמא יאמרו המון העם: הרי כתיבה זו נעשתה לפני גדולי תורה שבאו להשתתף בהכנסת ספר התורה, ולא יבינו לחלק בין כתיבה למילוי אותיות. ולכן מן הראוי שנשים לא תמלאנה אותיות בציבור... וניתן לתת להן למלאות אותיות בצנעה, שלא לפני כל הציבור, אם הן מאד מעוניינות להשתתף במילוי האותיות' ע"כ.

אני חושב שלמרות שיש מקום עקרוני להתיר זאת, למעשה, יש כאן ארבע סיבות להימנע מכך:

אין זה צנוע שאישה תידחק בין הגברים, כדי לזכות לכתוב את בספר התורה.

אם היא תגלוש בכתיבתה, מעבר להקף שכתב הסופר, נצטרך לדון בכשרות האות, שהרי יש כתב על גבי כתב, שאינו נחשב לכתב לפי רמב"ם (גירושין ג ד) ועיין ביאור הלכה ל"ב י"ז ד"ה ואינה.

אם הדיו יתחיל להתקלף וישאר רק הדיו שכתבה האישה כי חלק מהמסגרת ינשור, אז שוב יהיה פסול, ומי ישים לב לכך?

אין לנו לחדש חידושים בהלכה, דברים שלא עשו בדורות הקודמים. טוב לנו במסורת שיש בידינו, שנשים אינן כותבות ספר תורה.

סימן רע"ד

259. שאלה: אני מעוניין לתרום ספרי נביאים על קלף, עבור בית הכנסת בו אני מתפלל, הבעיה היא שהם לא יקראו בהם בגלל שלא ידעו לקרוא בהם, בגלל שעל הקלף אין מסומנים לא הטעמים ולא הניקוד. האם מותר יהיה להוסיף בעיפרון ניקוד וטעמים, או שעדיף לחדול מכל הרעיון הזה?

תשובה: בספר השם רועי (עמ' 8-256) הבאתי את כל הדיון מאיזה ספר עדיף לקרוא את ההפטרה, והמסקנה היא שיש הידור לקרוא מתוך ספר שלם העשוי בקלף. במקרה זה, שאין מי שיודע לקרוא מתוך קלף, ללא ניקוד וללא טעמים, [או שישנם היודעים, אבל זה ימנע מרוב המתפללים לקרוא בעצמם את ההפטרה], ישנו שיקול לכתוב ניקוד בספר, כפי שהובא בהלכות מגילה (או"ח תרצ"א ט): 'מגילה שהיא נקודה, וכן אם כתב בה בדרך הראשון ברכות ופיוטים, אינה נפסלת בכך'. מוסיף המ"ב (סקכ"ה): 'ואי ליכא מי שיודע לקרות בטעמים בעל פה מותר לכתוב גם הטעמים במגילה ולברך עליה דלא גרע מניקוד', ועיין שו"ת באר שבע (סימן מ"ז).

מאידך, ישנן שתי סברות להימנע מכך:

א. לא לצאת נגד המסורת, שאין כותבים טעמים ולא ניקוד על הספרים העשויים על הקלף. וכך כתב השו"ע (יו"ד רע"ד ז) ספר המנוקד, פסול. ואפילו הסירו ממנו הניקוד. וכן ספר שיש בו פיסוק פסוקים, פסול.

ב. על פי כף החיים (שם אות ל"ג) יש פוסקים הסוברים שניקוד פוסל את המגילה (אף בדיעבד).

הרב שלמה מועלם ענה לי, שיש להעדיף את האפשרות הראשונה לכתוב על קלף ולהוסיף את הנדרש, הרב דוב ליאור גם צידד לקנות ספרים על קלף, והתיר להוסיף טעמים, אבל אמר שעדיף לא להוסיף טעמים וניקוד, אלא לכבד את בעל הקורא שיקרא, כאשר העולה 'מפטיר', רק יברך את הברכות.

מאידך, תשובת הרב יעקב אריאל, באתר ישיבה, אין לנקד או להטעים את הספר. עליך להביא בחשבון שיהיו עולים שלא יוותרו על קריאת ההפטרה בעצמם ולא יהיו מסוגלים להכין קריאה כראוי מתוך ספר לא מנוקד ולא מוטעם. "

260. שאלה: התבקשתי לצבוע דירה, בבואי אני רואה שיש על קיר כיתוב של שם השם באותיות גדולות. האם ואיך אני רשאי לעשות זאת [אחר בירור עלה כי הכותב הוא השוכר הקודם שהוא אדם שאינו בריא בנפשו]?

תשובה: ישנו איסור של 'לא תעשון כן לה' אלוהיכם', שממנו למדו חז"ל שאין להשחית את שם ה'.

יש לדון מה ההלכה כאשר הכותב עשה זאת שלא לשם קדושת השם. התלמוד (גיטין כ.). מבאר שאם חשב שצריך לכתוב יהודה וכתה שם ה', ובאמת היה צריך להיום לכתוב שם ה', לא יצא ידי חובה כי חסר בכוונה. הרדב"ז (ח"א ע"ז) הבין שמותר אף למחוק את השם הזה. לדעתו, מקרה של כתיבה סתם יותר חמור, 'מפני שכתבת האותיות מוליך אותם לקדושתן' ע"ש.

אבל מדברי הש"ך (יו"ד רע"ו י"ב) כותב שמותר למחוק שם ה' שלא נכתב לשם קדושה, לצורך תיקון דווקא.

בספר גנוי הקודש (עמ' צ"ז) הציע לכסות את השם בנייר שידביק עליו ואחרי זה יצבע, וכמובן שלא יניח דבק על אותיות השם. הרב שלמה אבינר אמר שיש להקל לצבוע ולא לקלף בשעת הדחק במקרה הזה שהכותב היה משוגע. [אולי במקרים גבוליים כאלה כגון נידון דין שיש מחלוקת ש"ך רדב"ז, כדאי לעשות על ידי גוי. דברים שיש חשש ביזיון לשם ה' הקל בספר יריעות שלמה ח"ד עמ' שמ"ט למחוק על ידי גוי או ישראל גדול דווקא].

סימן רע"ה

261. שאלה: ראיתי שיש אצל בני תימן ספר תורה בו פרשה פתוחה וסתומה אינם כמנהג הנהוג, אלא כפסקי הרמב"ם, האם אני רשאי לברך על ספר תורה זה?

תשובה: רקע: לפי הרמב"ם אם הפסוק מתחיל באמצע השורה, הפרשה שלפניה היא סתומה, ואילו לפי הרא"ש זו פרשה פתוחה. המנהג המקובל הוא לעשות את הפרשה הסתומה שתהיה לפי כל השיטות, וזה על ידי כך שיוצר הפסקה באמצע השורה באורך של תשע אותיות (שו"ע יו"ד ער"ה ב.). במקרה שעשה באופן שכשר רק לפי הרמב"ם או שלא יוכל לכונן לעשות אליבא דכולי עלמא, לא יסור מדברי הרמב"ם, כך כתב שם הרמ"א. הערת הרב יהודה נקי: הרב עובדיה יוסף הקל גם בשינוי של דכא/דכה, הנובע ממסורות שונות, בהסתמך גם על הרמב"ם שניתן לברך על ספר תורה פסול. על כן יש להורות שכולם יכולים לעלות ולברך על ספר תורה זה.

סימן רע"ו

262. שאלה: האם מותר לזרוק לפח, דפים שכתוב עליהם אלוהים והכוונה לאלוקים של הנוצרים? ואיך יש להגות את זה?

תשובה: אם מתכוון לאותו האיש ולאמו, אין קדושה, אלא להיפך. וצריך לאמור בה"א ולא בקו"ף. כלשון הפסוק כי כל אלוהי העמים אלילים וגו'.

בכתיבת שמות ה' / אזכרות ללא כוונה (לא אמר/כיוון לשם קדושת ה'), נאמר שאין קדושה חלה על הנכתב אם לא נכתב לשם קדושה, אבל ביחס לשם ה', נפסק בשו"ת הרדב"ז (ח"א עז): 'שכתיבת האותיות מוליך אותן לקדושתן'.

263. שאלה: עוגה שכתבו עליה שלוש מילים מפסוק, האם מותר לחתוך במקום האותיות ובכך למחוק את הכתוב?

תשובה: אם נכתב לשם קדושת ספר תורה, יהיה אסור, אבל בסתמא אין בו קדושה (עיין מעיין אומר ח"ו עמוד תכ"ד).
לכתחילה לא ראוי לצטט שלוש מילים מפסוק (יש בספר גנוי הקודש רשימה של פסוקים בשינוי הסדר).

264. שאלה: האם מותר להניח בשירותים אנציקלופדיה בעברית?

תשובה: יש פוסקים שהתייחסו לכתב שלנו (כתב אשורית) כדבר שיש בו קדושה, אבל למעשה הרבה חלקו על כך, ודנו את הדבר לפי התוכן ולא לפי צורת הכתב, ועל כן אם אין בספר מאמרים של קודש, מותר (שמעתי בשם הרב דוב ליאור שפסוק שמעתיקים מתחת לתמונה, כגון אם יש תמונה של בעל חיים מביאים פסוק העוסק באותו בעל חיים, אין הדבר הזה נעשה לשם קדושה וממילא מותר שיהיה בשירותים).

סימן רפ"ב

265. שאלה: האם מותר להוציא ספר תורה לא לשם קיום תקנת קריאת התורה, אלא לשם לימוד / אמון/קריאה בתורה במעמד אבות ובנים המתקיים לקראת שבועות?

תשובה: יכולות להיות מספר בעיות:

א. האם מותר לקרוא בתורה ללא ברכות?

ב. האם זה לא זלזול בספר להוציא אותו לשימוש שאינו חובת קריאת התורה?

ג. האם מותר לקרוא עשרת הדברות, או שיש בכך בעיה כי מבליט את עשרת הדברות, ויש משום תרעומת המינים שיאמרו שרק זה מה שקיבלנו מהקב"ה, והשאר רק פירושים מאוחרים.

בספר חזו"ע (פסח עמ' ג) בהקשר למנהג קריאת הנשיאים בחודש ניסן, הוא דן האם יהיה מותר לקרוא זאת מתוך ספר תורה. אמנם יש שהסתייגו מכך אבל הוא מוכיח שהדבר מותר. שהרי ספר תורה במקור היה ספר הלימוד של כל אחד לפני שהתחילו להדפיס חומשים, וכאשר התורה צוותה לכל אחד לכתוב ספר תורה, היא אומרת 'ולמדה את בני ישראל'

כלומר שמטרת הכתיבה היא, שכל אחד ילמד בספר התורה, ועל כן גם היום מותר ומצווה ללמוד מתוך ספר תורה, ויש מן הסתם הארה רוחנית כאשר לומדים מתוך ספר שנכתב לשם קדושת ספר תורה, על ידי סופר יהודי ירא שמייים. ישנה גם עדות שהאר"י ז"ל היה לומד ביום שישי שניים מקרא ואחד תרגום מתוך ספר תורה (ועיין עוד בפסקי תשובות ח"ב עמי קי"א-קי"ב).

גם כאן נראה שהואיל והמטרה היא נעלה, לעורר את הציבור לקראת חג השבועות, וזה נעשה באופן מכובד, אין מה לחשוש.

סיכום: הדבר הזה מותר.

סימן רפ"ג

266. שאלה: האם מותר לכתוב פרשת קטורת על קלף?

תשובה: הפוסקים גינו את המנהג הזה, הואיל ואין לרשום פרשה אחת של ספר תורה לבדה. אין זה כבוד תורה לכתוב חלק מהתורה, בפני עצמה. וזה בנוי על דברי הרמב"ם: 'מצות עשה על כל איש ואיש מישראל לכתוב ספר תורה לעצמו, שנאמר ועתה כתבו לכם את השירה, כלומר כתבו לכם תורה שיש בה שירה זו, לפי שאין כותבין את התורה פרשיות פרשיות' (רמב"ם ספר תורה פרק ז, א). איני יודע להכריע, האם איסור זה קיים דווקא בכותב פרשה שלמה, או אפילו בפסוק אחד. עיין עוד דברי אליהו ח"י סימן ה', וכן יביע אומר ח"ט יו"ד כ"ג ומעין אומר ח"א עמ' ר"י.

סימן רפ"ז

267. שאלה: יש בבית שלי פתח קמור, ויש בו גובה עשרה טפחים לפני שמתעגל, היכן יש לקבוע המזוזה?

תשובה: ידועה ההלכה שיש לקבוע המזוזה בתחילת השליש העליון, וכאן עולה השאלה האם יש למדוד את הקימור בחישוב השליש העליון.

בראשונים יש מחלוקת גדולה בין הרמב"ם לרש"י בנידון (האם לקימור יש דין משקוף ואין מתחשבים בו כלל לא לגבי מדידת הגובה ולא לגבי מיקום המזוזה הטעון שלישי עליון, או שיש לו דין מזוזה וממילא נמדד בגובה ויש למדוד את השליש מהנקודה הגבוהה ביותר, עיין ט"ז יורה דעה רפ"ז ב).

למעשה הכריע בספר חובת הדר (פ"ז הערה ל"ה) שיקבענה בשליש החלק העומד ישר, וכאילו החלק הקמור הוא כולו משקוף (כך כתב גם במעין אומר ח"ו עמ' קפ"ג בשם הרב

עובדיה יוסף, וכן כתב הרב מרדכי אליהו בהערותיו על קצש"ע). מאידך, בספרו של הרב מנשה רחמים (הלכות מזווה עמ' 62) כתב לקבוע בחלק המתעגל ללא ברכה.

268. שאלה: האם מברכים על קביעת מזוזות בחדרים של סניף תנועת הנוער, למרות שלא ישנים שם?

תשובה: יש בכך מחלוקת אחרונים, כי מצד אחד לא ישנים שם (דעת הרב עובדיה יוסף) ומאידך נמצא שם בכל שעות היום והלילה וגם מאחסנים שם ציוד (הרב מרדכי אליהו בהערות על קיצור שולחן ערוך סימן י"א הערות ג וכן ט"ו) על כן המברך לא הפסיד.

סימן רפ"ט

269. שאלה: האם מותר לקבוע מזווה מן הצד, בגלל שאין מקום להניח בחלל הפתח?

תשובה: צריך שתהיה המזווה תחת המשקוף. אם לא עשה ככה, יש אומרים שלא קיים מצווה כלל, ויש מקילים בדיעבד. הרב מרדכי אליהו כותב (הערות לקצש"ע מהדורת תשס"ב סימן י"א הערה ד'): 'בימינו שכיחים דלתות אלומיניום וזכוכית, ויש מניחים מזווה בצד ומברכים ברכה לבטלה, ותקנתם לחקוק באלומיניום או להוסיף פס מתכת נוסף על המזוזות והמשקוף, ובו יקבעו מזווה'. אבל הרב יהודה נקי אמר משמו של הרב עובדיה יוסף שפתח הממלא את כל החלל פטור מן הדין ממזווה, ולכן ניתן להניחה מן הצד ללא ברכה (עיין עוד פתחי שערים רפ"ט אות ל').

270. שאלה: האם צריך לקבוע את המזווה באופן שתהייה ישרה או שוכבת או באלכסון?

תשובה: בראשונים ישנה מחלוקת האם לקובעה עומדת או שוכבת, השו"ע פסק לקובעה עומדת ואילו הרמ"א כתב לקובעה באלכסון, וזו לשונם (יו"ד רפ"ט ו): 'צריכה להיות זקופה, ארכה לאורך מזוזת הפתח... אבל י"א שפסולה בזקופה, אלא צריכה להיות שוכבה, ארכה לרוחב מזוזת הפתח (טור והפוסקים בשם ר"ת). והמדקדקין, יוצאין ידי שניהם, ומניחים אותה בשפוע ובאלכסון, וכן ראוי לנהוג, וכן נוהגין במדינות אלו. ויכוין שיהא ראש המזווה, דהיינו שמע (דברים ו, ד) לצד פנים, ושיטה אחרונה לצד חוץ'.

מנהג הספרדים כפי מה ששמעתי שהרבנים מורים הוא כדעת השו"ע לקובעה זקופה, וכן כתב בספר עלי הדס (עמוד 282) שהוא מנהג יוצאי טוניס, אבל ראיתי שהרב יוסף משאש (מים חיים חלק יו"ד סימן ס"ט) העתיק את דברי הרמ"א ש'המדקדקין, יוצאין ידי שניהם, ומניחים אותה בשפוע ובאלכסון', וכן בספר נתיבי עם כותב שמנהג ירושלים לקובעה באלכסון.

271. שאלה: יש לבית שלי מספר פתחים, באחד מהם אני כבר לא משתמש בו, נעלתי אותו, האם אני רשאי להסיר משם את המזוזה?

תשובה: יש בדבר זה שתי דעות: א. דעת הרב ערוך השולחן (יו"ד רפ"ו ל"ח) היא שעד שלא הופך את הפתח לחלון או לכותל ממש, אינו נפטר מחיוב מזוזה, אבל יש דעה של דעת קדושים (רפ"ו י"ז כ"ה) שמספיק לסתום את הפתח בטיט, גם בלי לבטל את המזוזות עצמן. השו"ע עצמו כותב: 'אם יש בבית הרבה פתחים פתוחים לחצר או לרשות הרבים, ונעשו כולם לכניסת ויציאת בני הבית, כולם חייבים אפילו נתמעטו הדיורים שאין רגילין עתה לצאת ולבא אלא באחד מהם'.

לשון ערוך השולחן: "יראה לי דכיון דכל פתח שיש בבית חייבת במזוזה, אף על פי שאין יוצאים ונכנסים דרך פתח זה תדיר, כמו שכן לא מהני לה שום ביטול לבטלה מתורת פתח אלא בביטול הפצימין לגמרי שיתקנה ככותל או כחלון, אבל בסתימה בעלמא אפילו העמיד שם ארגז גדול שאי אפשר לילך דרך פתח זה מפני הארגז, מכל מקום חייבת במזוזה, וראיה לדבר זה ממה שאמרו חז"ל בב"ב [י"ב א]: 'בית סתום יש לו ד' אמות, פרץ את פצימיו אין לו ד' אמות, בית סתום אינו מטמא כל סביביו פרץ את פצימיו מטמא כל סביביו' והכי קיימא לן... אלמא דכל פתח לא בטל שם פתח מעליה עד שיפרוץ את פצימיו והכי נמי לדין מזוזה'. עיין בספר פתחי שערים (רפ"ו אות י"ח בשם שבט סופר יו"ד צ"ב) הכותב שאם מלכתחילה מיד בואו לגור שם, סתם את הפתח (אפילו על ידי ארגז) פטור מן המזוזה.

272. שאלה: שער עיר או בניין וכדומה שהוא מאוד גבוה, היכן יקבע המזוזה?

תשובה: יש לקבוע בסוף השליש העליון, ואם הניח למטה מזה, לא יצא ידי חובה, וזו לשון השו"ע (יו"ד רפ"ט ב): 'איזהו מקום קביעתה, בתוך חלל של פתח, בטפח הסמוך לחוץ, בתחילת שליש העליון גובה השער. ואם קבע למעלה מזה, כשרה'.

כאן שהשער מאוד גבוה, יש מביאים ירושלמי האומר שמקום המזוזה הוא נגד כתפיו, שנאמר 'ובין כתפיו שכן' (מרדכי וט"ז על שו"ע שם) וכן הכריעו הרבה פוסקי אשכנז (עיין אבני נזר יו"ד שע"ט סק"ב וספר בנה ביתך כהלכה עמ' קפ"ג).

ביביע אומר (יו"ד ב כ"א) כתב שלא עשה כהוגן אם קבעה למטה מהשליש העליון אף בדיעבד, ואם עשה כך, יוציאנה ויקבענה מחדש ללא ברכה במקום הנכון.

סימן רצ"ד

273. שאלה: האם פסיפלורה הוא מין עץ או מין ירק, לגבי עניין ערלה והאם מותר לשותלו בסמוך לגפן?

תשובה: ישנה מחלוקת איך להגדיר צמח זה. הפוסקים הספרדיים הגדירו אותו כירק, הואיל והצמח הזה נותן פרי תוך שנה אחר הזריעה, ואילו הרבה פוסקים חלקו עליהם. מי שמגדיר אותו כירק, אין בו משום עורלה וממילא אסור לשותלו סמוך לגפן מדין כלאים. אך מי שמסתפק בדבר, יהיה צריך לחשוש לכל הכיוונים ולכל ההשלכות (על פי הלכות הארץ עמ' 128, 129, 183). אך במקרה שפסיפלורה מתחת לגפן, יש להרחיקה ואינה נאסרת בדיעבד (שם ואמונת עתיך 97 עמ' 44).

סימן ש"ה

274. שאלה: נולד לנו נכד שהוא בכור, תעזור לי לחשב מתי יחול פדיון הבן?

תשובה: פדיון הבן הוא ביום 31 מיום הלידה. זה יוצא ארבע שבועות ויומיים. למשל אם נולד ביום רביעי, הפדיון יהיה ביום שישי. בני ספרד עושים אף בליל יום זה ואילו בני אשכנז עושים ביום על מנת שיעבור בטוח 30 יום מעת לעת.

275. שאלה: אשתי עברה הפלה אחרי יום ארבעים, בבדיקות התברר שלא היה ריקום אברים אלא רק גושים, כעת היא ילדה בן זכר, האם הוא מחוייב בפדיון?

תשובה: המשנה (בכורות תחילת פרק שמיני) אומרת שאם אישה הפילה וילדה אחרי זה בן, אם הראשון לא הגיע לארבעים יום, הבא אחריו בכור גם לכהונה. מחדש מהריק"ו (שורש קמ"ב) שאם היתה בדיקה של הנפל, וראו שאין בו ריקום אברים, על אף ששהה ארבעים יום, אין זה ולד לפטור הבא אחריו מן הבכורה. על פי זה הסיק הרב עובדיה יוסף, שאם לא היה ריקום אברים, אפילו שעברו ארבעים ימי הריון, הוולד הנולד אחר כך כן יצטרך פדיון בברכה (יביע אומר ח"ו יו"ד כ"ו).

סימן שכ"ד

276. שאלה: במאפיה עושים לחמים מקמח לבן ולחמים מקמח מלא, האם יש לברך פעמיים על הפרשת חלה?

מה הדין כאשר עיסה אחת מקמח חיטה ועיסה מקמח שיפון או כוסמין?

תשובה: א. ניתן לברך ברכה אחת אם אין היסח דעת בינתיים. ב. אם בכל עיסה יש שיעור חלה, אין מקום לשאלה. אם יש שיעור רק בצירוף שני הבצקים, ההלכה היא שחיטה מצטרף לכוסמין ולא מצטרף לשיפון (על פי הספר 'הלכות הארץ' של מכון התורה והארץ עמ' 94).

ג. אם האדם מקפיד שלא יגע בצק בבצק (כגון בגלל שהטעמים שונים זה מזה) לעולם לא מצטרף לשיעור חלה.

277. שאלה: הכנתי שני קילו פיצה, כבר אכלו את הרוב ועכשיו נזכרתי שלא הפרשתי חלה, מה דין הפיצות שנשארו ומה אפשר לעשות כדי לתקן את הנעשה?

תשובה: הואיל והיה בעיסה המקורית כמות המחייבת, יש להפריש בברכה, למרות שלא נשאר פיצות כשיעור חלה.

לגבי תיקון, אני מציע לקבל על עצמך להפריש חלה מיד אחרי גלגול העיסה, ולא לחכות עד שיהיה מבער פנוי, אלא להפריש ולהניח בשקית ומיד לזרוק לפח, וזה לפעמים עדיף מהמצווה לכתחילה שהיא בשריפה.

הערת הרב יהודה נקי: יש לכתחילה לנהוג כדעת מרן השו"ע, (ביחס לחלה יו"ד שכ"ב ד, וביחס לתרומה של"א י"ט) שיש לשרוף את החלה בדווקא (עיין מעין אומר ח"ה עמ' קכ"ז, חזו"ע תרו"מ עמ' רכ"ז)

סימן שכ"ט

278. שאלה: מי שמכין קוגל אטריות, האם צריך להפריש חלה?

תשובה: ישנה מחלוקת בין הראשונים, האם עיסה שבלילה עבה, והכינה על דעת לטגנה או לבשלה, האם היא חייבת החלה.

דעת ר"ת שהיא חייבת בגלל אופי הבלילה, אבל ר"ש פוטר הואיל והיתה דעתו לטגנה וגם בפועל ממש גם טיגן (אני בא לשלול מצב שדעתו היתה לאפות ובסוף נמלך לטגן או שדעתו היתה לטגן ולבסוף אפה אותה, שבשני המקרים הללו גם ר"ש יחייב) על פי טור יורה דעה סימן שכ"ט.

מרן השו"ע הלך בדרכו של הרמב"ם והרא"ש שנקטו בדרך של ר"ש, אבל הש"ך כתב שיש להחמיר כדעת ר"ת ולהפריש ללא ברכה.

יוצא אם כן, שאם במפעל של האטריות הפרישו חלה, על מנת לחשוש לדעת ר"ת, שוב אין צורך להפריש שנית בעת הכנת הקוגל.

היה מקום לשאול, לפי ר"ש שלא היה חיוב בשעת לישה, הואיל ודעתו היתה לבשל אותן, אם ההפרשה הזו מועילה מאומה לכשיאפה אותה, כמו המפריש חלתו קמח, אינה חלה וגזל ביד כהן?

מיישב במנחת יצחק (ח"ח ק"ח) על פי ההלכה הקובעת שאם מתכנן לבשל את העיסה, וחלק ממנה יאפה, חייב להפריש מעיסה זו, על אף שאין בחלק האפוי שיעור חלה.

אם כך נפתרה השאלה, הואיל ובמפעל האטריות מפרישים חלה, כי חֶלֶק מהעיסה מיועדת ללקוחות שיעשו ממנה בוודאי מאפה [של קוגל], על כן נתחייבה העיסה הזו מן הדין (ולפי הש"ך ראוי גם לברך על הפרשה זו), ועוד יש לומר שגם לפי הר"ש הואיל ולבסוף אפו חלק מהאטריות, מתברר למפרע שההפרשה בשעת גלגול היתה בתור חובה, ועל כן זה מועיל ואין צריך להפריש שנית בהכנת הקוגל.

סיכום: בהנחה שהפרישו בשעת ההכנה במפעל, אין צורך להפריש שוב.

סימן ש"ל

279. שאלה: במקרים שקרא שם חלה, ומה שהפריש חזר והתערבב בעיסה, האם יועיל להקנותו לגוי, כדי שיהיה פטור מחיוב חלה?

תשובה: בעלות הגוי בעיסה פוטרת מחיוב חלה, רק במקרה שהעיסה היתה בבעלותו בשעת גלגול העיסה (ערבוב קמח עם המים), ולא יועיל למקרה בו נשאלתי, שהיתה העיסה בבעלות ישראל בזמן הגלגול (על פי משנה חלה ג, ה וש"ע יו"ד ש"ל א'). הפתרון הוא להישאל על החלה (אצל בית דין) ולהפריש מחדש [יש לציין שכאשר יש בעיסה פי מאה מאשר בחלה, הרי זה בטל].

סימן של"א

280. שאלה: מי שקנה פירות שלא ידוע אם הופרשו מהם תרומה ומעשרות, ועל כן הפריש תרומות ומעשרות, והתברר לו שהפריש פחות ממה שהיתה צריך, מה ניתן לעשות?

תשובה: ידוע שכמות ההפרשה היא כך, תרומה גדולה כל שהוא, ואילו שיעור תרומת מעשר הוא אחד ממאה, אם הפריש אחוז שקטן מאחד ממאה, לא תיקן את הפירות, ומאידך אינו יכול לקחת מהפירות שנשארו, מחשש שמפריש מן הפטור על החיוב, על כן יכול להפריש ממקום אחר (אותו סוג פרי שהוא ודאי טבל) או להישאל על ההפרשה שהפריש (להישאל - משמעו התרת נדר) וחוזרים הפירות להיות טבל למפרע, ומפריש מחדש בכמות הנכונה עם ברכה. בחזון עובדיה (תרומות עמ' רנ"ח) דן בשאלה האם אין בדבר הזה איסור [בהקשר למי שהפריש חלה ואחרי זה חזרה החלה והתערבבה עם כל העיסה, ואין בעיסה פי מאה כנגד החלה] שהרי גורם להגדיר שהברכה שברך אז היתה לבטלה, ומסיק שהואיל ובשעה שברך היה בר חיוב, אין כאן מדין ברכה לבטלה, כדין מי שנטל ידיים לאכול לחם ונמלך שלא לאכול לחם.

281. שאלה: קיבלתי פירות שגדלו ברמת הגולן ונקטפו על ידי המגדל בעצמו, ואני יודע שעדיין לא הפרישו תרו"מ, האם יש לעשר בברכה?

תשובה: רקע: ביחס לארץ ישראל, ישנם מקומות שאותם כבשו עולי מצריים ולא כבשו אותם עולי בבל, ושמה אין קדושת הארץ לעניין חיוב המצוות התלויות בה. ישנם איזורים שבוודאות שהיה יש ישוב יהודי בבית שני (עולי בבל). אנחנו מפרישים בברכה בכל מקום שהוא בוודאות בגבול עולי בבל ואילו אם ספק בדבר, מפרישים ללא ברכה.

מה ביחס לעבר הירדן? יש במקורות ראיות שעבר הירדן הוא חלק מארץ ישראל, כפי מה שהמשנה אומרת שלוש ארצות הן יהודה ועבר הירדן והגליל (שביעית ו,א). יש ראייה מתוספתא שחיספיא היא עיר שישבו בה יהודים, ואילו סוסיתא היא כמו בית שאן שאותה לא קדשו עולי בבל.

282. שאלה: איך מעשרים סאברס (צָבֵר בעברית)?

תשובה: מתברר שהשואל קטף פירות הללו מן ההפקר. הדין הוא שהפקר פטור ממעשרות, על אף שהכניסו הביתה.

283. שאלה: האם אני רשאי להפריש תרומות ומעשרות, כאשר הפירות עדיין בגינה/בחצר או שאני חייב להכניס אותם הביתה?

תשובה: משעת 'עונת המעשרות' חל חיוב על הפירות, אלא שהתירו לאכול ארעי, אבל כל אכילה שאינה בגדר ארעי חייבת מעשרות אפילו בחצר וגינה, ועל כן מותר להפריש בעודם בגינה, ואין בזה חשש תרומה מן הפטור, על פי רמב"ם מעשרות פ"ב ה"ג, וכן פ"ג ה"א (תשובת הרב יהודה עמיחי ממכון התורה והארץ).

284. שאלה: הבת שלי הכינה בצק ללחם בכמות גדולה, האם מותר לה לכתחילה להפריש חלה, כאשר היא כבר בת אחת עשרה?

תשובה: נאמר במשנה בדברי רבי יוסי שיש גיל הנקרא 'עונת נדרים', שמאז גם תרומת הקטן או הקטנה - יש לה תוקף, ותרומתן תרומה (תרומות א, ג עם פירוש רע"ב), וזה שנה לפני גיל גדלות. מרן השו"ע בעקבות פסיקת הרמב"ם (תרומות ד, ה) פסק את זה להלכה (יו"ד של"א ל"ג): 'קטן שהגיע לעונת נדרים, אף על פי שלא הביא שתי שערות ולא נעשה גדול, אם תרם תרומתו תרומה'.

הרבה הבינו שזה מועיל רק בדיעבד, הואיל והלשון במשנה הנ"ל היא 'תרומתו תרומה', ולא כתוב 'תורם לכתחילה', משמע שזה תופס רק בדיעבד.

הגר"א שם חולק וסובר שיש לפסוק כ'סתם משנה' (תרומות א,א) האומרת שקטן אין

תרומתו תרומה, ומשמע עד גיל בר מצווה הוא קטן. אמנם לעניין נדרים גם רבי מאיר מודה שיש לקטן נדר בשנה לפני גיל הגדלות, אבל לעניין תרומות ומעשרות אין תרומתו תרומה (עיינין עוד דרך אמונה תרומות ד' נ"ה וכן אמרי בינה דיני תרומות סימן ח וכן חבל נחלתו א ס"ט).

הרב דוב ליאור אמר שבדבר הזה מותר לכתחילה [הערת הרב יהודה נקי: בגדול עומד על גביו, יועיל גם לדעה המחמירה].

סיכום: הדבר אפשרי לכתחילה, ויש חולקים.

סימן של"א

285. שאלה: מה עושים עם מעשר עני?

תשובה: אם מדובר בפירות שספק מעושרים או שגדלו באיזור שהוא ספק חייב, אין חיוב לתת לעני, מדין 'המוציא מחברו עליו הראיה'.

אך אם אלו פירות שהם חייבים בוודאות, יתן אותם לעני או לחילופין יעשה מינוי לקרן המעשרות (כגון דרך מכון התורה והארץ) או שיתן מתחילת השנה הלוואה לעני, ויתנה המלווה עם העני, שפירות מעשר עני ישארו אצל מלווה, ובזכות זה יקוּוּז חלק מן החוב, עד שבתום השנה יקוּוּז כל החוב (על פי משנה גיטין ג, ז).

286. שאלה: האם מותר לחלק מעשר ראשון של מוצר אחד בין מספר לויים?

תשובה: הדבר נראה שהוא מותר. יש לדון בשני נושאים: א. האם מותר לחלק לכמה מקבלים? ב. האם צריך שיהיה שווה פרוטה אצל כל מקבל מתנה?

א. אמנם בהלכות חלוקת מתנות עניים נאמרה הגדרה מה הכמות המינימלית שיש לתת לעני בגורן (פאה ח, ה), אבל לא ראיתי הגדרה כזו בענייני נתינת תרומות ומעשרות (עיינין תוספות גיטין כ. ד"ה דילמא).

ב. יש שכתבו שאמנם הפירות מתוקנים בהפרשה של חיטה אחת, אבל מצוות נתינה לא מתקיימת בפחות מכזית (עיינין רש"ש על תוס' הנ"ל וכן נו"ב מ"ת ר"א וכן 'כרם שלמה' לרב שלמה עמאר זרעים, תשנ"ט, עמ' קז-קיח).

287. שאלה: קטן שירש שדה מאביו, האם יכול להביא ביכורים?

תשובה: הואיל והוא קטן, הוא אינו ראוי לקרוא שם לביכורים, כפי מה שהמשנה לימדה אותנו שחרש שוטה וקטן שתרמו, אין תרומתן תרומה (תרומות א א). על כן יוצא שקטן זה פטור מן המצווה.

כידוע, מצוות ביכורים היא מצווה על האדם, ואי קיומה אינה אוסרת את היבול עצמו (בניגוד לדיני מעשרות, שכל עוד לא הופרשו, חל שם איסור על הפירות עצמם, על פי משנה ביכורים ב, ג וראה תוספות ב"ב דף פ"א. ד"ה ההוא), ולכן הקטן לא יפריש, ויהיו רשאים לאכול את הפירות ללא קיום מצווה זו.

אם הקטן היורש הגיע לגיל שנה לפני גדלות, מה שנקרא בפי חז"ל 'מופלא סמוך לאיש', יוכל להביא ביכורים כדין גדול (על פי מנחת חינוך צ"א י"ב).

ותר לנו לברר, איך ניתן לעשר פירותיו כאשר הוא קטן, שהרי מצד אחד אינו יכול להפריש בעצמו בגלל גילו, ומאידך אינו יכול גם למנות שליח (כי אין קטן יכול למנות שליח משנה גיטין ו,ג)?

את התשובה לכך נמצא במשנה גיטין (ה, ד) האומרת שהאפוטרופוס של היתומים יעשר עבורם, וראה רמב"ם תרומות (ד, י) ובכסף משנה שם. עדיין יקשה, מה הסמכות של האפוטרופוס, שהרי סוף סוף אינו בגדר בעלים, ומי נתן לו תוקף של שליח?

על כך עונים בעלי התוספות (גיטין מ: ד"ה וכתב) שהסמכות של אפוטרופוס להפריש תרומות ומעשרות, מנכסי יתומים קטנים, לכמות הנדרשת לשם אכילתם, בנויה על היסוד של 'הפקר בית דין הפקר' וזו לשונם: 'הפקירו בית הדין התבואה של תינוק, ונתנוה לאפוטרופוס שיוכל לתרום ואינו אוכל טבלים'.

סימן שד"מ

288. שאלה: האם מותר לומר דברי תפילה ותורה ליד הנפטר לעילוי נשמתו?

תשובה: כתב ב"י (יו"ד שד"מ) 'אין אומרים בפני המת אלא דבריו של מת', ויש בדבר שתי סיבות, אחת שלא יהיה זלזול במת והשניה שלא ישכחו מלטפל בו. (וזו לשונו: 'וטעמו משום לועג לרש... אבל הכא דהוי טעמא משום דכיון שהמת מוטל לפניהם אם היו מדברים בדברים שלא מדבריו של מת מיחזי כמתייאשים מלהיטפל בו').

הב"י מקשה על הדין הזה: 'והא דאמרינן בסוף פרק קמא דבבא קמא (ט"ז:) וכבוד עשו לו במותו, היינו שהושיבו ישיבה על קברו... דכיון דלכבוד שכבא הוא דעבוד שרי... שעל זה סמכו לומר פסוקים בבית הקברות ודרשה למתים... וכך הוא גם היום מנהג פשוט...'.
על פי מקורות הנ"ל כתב בגשר החיים (ח"א פרק ה ב,ד) שמותר לדרוש לפני המת בעניינים שדורשים לכבודו, ד'כל לכבודו מותר'.

סימן ש"מ

289. שאלה: כתוב בגמרא (שבת ק"ה:) שהנמצא בזמן יציאת נשמה, חייב לקרוע עליו. מתנדב ארגון הצלה היה נוכח בהחייאה, וזה לא צלת, האם עליו לקרוע?

תשובה: אכן כך לשון הגמרא: 'תניא רבי שמעון בן אלעזר אומר: העומד על המת בשעת יציאת נשמה חייב לקרוע, הא למה זה דומה לספר תורה שנשרפה, ורש"י במקום פירש: 'לספר תורה שנשרף - הרואה ספר תורה שנשרף חייב לקרוע... אף נשמת ישראל הניטלת דומה לו, שאין לך ריק בישראל שאין בו תורה ומצות'.

אבל, כיום, אין נוהגים לקרוע, מי שהוא נוכח ביציאת נשמה (כך כתב ילקוט יוסף ח"ו עמ' ס"ב) והסברא היא משום שהמתים מוחלים על כבודם מחיים, כדי שיעמדו ביציאת הנשמה. ראיתי בספר גשר החיים (פרק ד אות ט) שכתב, שהמנהג להקל הוא כנ"ל, בגלל ש'אם כן לא ימצאון אנשים שירצו לבוא לעמוד בשעת יציאת הנשמה, שזהו זכות לגווע'. ומוסיף הוא שם: 'אבל בתלמיד חכם או למוחזק לאדם כשר מצויין, נוהגין רובם לקיים דין קריעה כשעומדים בשעת יציאת הנשמה'.

חשבתי שמי שירצה להחמיר בכך, רשאי, ואין בכך משום 'בל תשחית'. אם הבגד לא שלו, אלא של מד"א וכדומה, אינו רשאי לקרועו אלא אם כן קיבל רשות (ויש לעיין אולי נחשב כשואל בגד על מנת לבקר את אביו החולה).

סימן שמ"א

290. שאלה: מישהו נתן הוראה שישרפו את גופתו לאחר מותו, ממתי מתחילה השבעה? **תשובה:** בעקרון אין מתאבלים על אדם כזה (ככה נכתב בהוראות הרה"ר לישראל וככה היתה הוראתו של הרב מרדכי אליהו).

חשבתי לומר, שאם הוא תינוק שנשבה, או ששרפו אותו שלא מכוח הוראתו, אלא שכך רצו לעשות בני משפחתו או שזה חוק מדינתו, מסתבר שתהיה חובה להתאבל עליו.

שוב תיפול השאלה, ממתי יסתיימו דיני אונן, ויתחילו דיני שבעה? מצד אחד מה שמחייב שבעה הוא הקבורה וכאן לכאורה השריפה תיחשב כקבורה, או שנאמר שיהיה נחשב הדבר כהתייאשו מלקבורו, שאז מתחילה השבעה מיד (עיין סימן שמ"א ד')?

מסתבר שיתחילו להתאבל משעה שכבר שרפוהו, ואין צורך להמתין לקבורת האפר (על פי גשר החיים ט"ז ח ה).

סימן שס"א

291. שאלה: במהלך הלוויה, האם עדיף לשאת את המיטה ביד בכתף או ברכב?
תשובה: כפרשת נשוא כתוב: 'וְלִבְנֵי קָהָת לֹא נָתַן כִּי עֲבַדְתָּ הַקֹּדֶשׁ עֲלֵהֶם בְּכַתֵּף יִשְׂאוּ'. מכאן למדו לישא בידיים את המיטה (עיין גשר החיים חלק א י"ב ג וכן חלק ב פרק ח). בגלל תקופה של מאורעות, הנהיגו בירושלים לקחת ברכב או בעגלה, ויש לקיים את המנהג המקורי לישא ביד בתחילת הדרך ובסוף הדרך סמוך לקברו. בלוויה של הרב צבי יהודה הכהן קוק ע"ה, נשאו את המיטה בידיים משיבת מרכז הרב עד הר הזיתים, דרך ביתו בגאולה והכל עשו בהליכה רגלית ביום י"ד אדר פורים דפרזים.

292. שאלה: האם עדיף ללכת להספד של אברך מהישוב או ללמוד תורה באותו זמן?
תשובה: הגמרא אומרת (כתובות י"ז). שתלמיד חכם שלימד תורה, אין גבול כמה אנשים צריכים להשתתף בהלווייתו, אבל כל החיוב הזה הוא דווקא בשעת הוצאת המיטה, ואין חובה להיות נוכח בשעת ההספד, על כן תבקש ממישהו שיקרא לך בשעה שהמיטה יוצאת מבית ההספדים לכיוון בית העלמין.

סימן שס"ז

293. שאלה: האם מותר לארגן מניין ליד קבר של הצדיק?
תשובה: כידוע, אסור לקיים מצוות ליד קבר משום 'לועג לרש', בנידון דידן היה ראוי להתרחק מהקבר ארבע אמות ואז לארגן מניין, כפי מה שמסופר על רב שמואל סלנט (על פי גשר החיים חלק א פרק כ"ט אות י"א) אבל המנהג הוא להקל בכך ולקיים מניין שם, אולי מפני שזה מייקר ומכבד אותו בכך שמתפללים ומבקשים מאת השם בקשות שיענה לנו בזכות הצדיק. הרב עובדיה יוסף, לא היתה נוחה דעתו מכך שמתפללים בקבר הרשב"י (מעין אומר ח"א עמ' קע"א).

סימן שס"ט

294. שאלה: אני סטודנט לרפואה ואני כהן, האם אני רשאי לגעת במת גוי פחות מכזית?
תשובה: אסור לכהן להיטמא למת. אף למת גוי אסור להיטמא במגע או במשא. פחות מכזית אינו מטמא במגע ובמשא. ברור הדבר שאם אדם נגע בפחות מכזית אינו נטמא,

ומותר לאותו אדם להיכנס למקדש או לאכול תרומה וקדשים. השאלה היא האם מותר לכתחילה להיטמא, שהרי ידוע ש'חצי שיעור אסור מן התורה' (יומא ע"ד. ויש דעה שזה איסור דרבנן). למעשה כתבו, שאין בדיני טומאה דין של 'חצי שיעור', אחת הסיבות שנאמרה היא, הואיל והתורה כתבה בפירוש מה השיעור הנאסר, בפחות מכן אין איסור, ויש שהסבירו הואיל ואין הנגיעות מצטרפות בזה אחר זה לטמא כשיעור, כתבתי התשובה על פי ספר טהרת הכהנים עמ' ק"ב (עיין חוות יאיר סימן ט"ו חקרי לב או"ח מ"ד, שואל ומשיב מה' תליתאה ח"ב ר"ב, וא"ת ט"ז עמ' תרכ"ו). ועיין יחוה דעת (ח"ה מ"ו) שמביא דעות שאין חצי שיעור אלא באיסורי אכילה.

סימן שע"א

295. שאלה: האם מותר לכהן להיכנס לבית חולים לבקר או לסעד חולה?

תשובה: הבעיה בבתי חולים נובעת, מהחשש שמא ישנו באותו זמן שמעוניין להיכנס, אדם שנפטר. ידוע שיש איסור לכהן הוא להימצא בחדר שיש בו מת, מדין טומאת אוהל.

ישנו מושג נוסף הנקרא 'סוף טומאה לצאת', כלומר אם המת עתיד לצאת דרך חדר מסוים, על אף שכעת הוא אינו נמצא באותו חדר, וישנה מחיצה החוצצת בין חדר שבו נמצא המת לחדר השני, עדיין אסור מדרבנן להימצא בחדר השני, מהסיבה הנ"ל, שסוף טומאה לצאת (עיין פסקי מהרא"י כ"ד ומשנה אהליות י"א).

בבית חולים קיימות שתי סברות להקל: א. ספק האם באמת בשעה זו ישנו מת בבית חולים. ב. גם אם ישנו מת כעת, לרוב ישנן דלתות החוצצות בפני הטומאה.

הבעיה שלא נפתרה היא ביחס למושג 'סוף טומאה לצאת'. דעת הרב דוב ליאור על פי ערוך השולחן היא, שאם יש חדר לפניו מחדר, אין איסור לכהן להימצא שם.

אם ידוע שיש בוודאות מת באותה שעה בבית החולים, יברר באיזה מחלקה הוא נמצא, וישלח לשם חבר שישגיח שהדלתות תהיינה סגורות בעת שהכהן נכנס, על מנת שלא תהיה טומאת אוהל ללא הפסקה.

בספר 'ועלהו לא יבול' ח"ב עמ' קמ"ה כתב שלצורך גדול מותר לכהן להיכנס, בגלל ספק טומאה ברשות הרבים, ספקו טהור (כאשר אין שלט שכניסה לכהנים אסורה).

וזה לשון ערוך השולחן (יו"ד שע"א ח-ט): 'ודע שיש דבר אחד שמאד קשה לכהנים לזוהר בזה בהערים הגדולות והוא דהא קיימא לן דכל שסוף טומאה לצאת טמא הפתח ההוא, וכדתנן בכל פ"ד דאהלות, ואם כן בערים הגדולות שהרחוב ארוכה מאד, והחומות והבליטות מחוברים זה לזה, ונמצא ברחוב כמה מאות נפשות, ואם כן כשיש מת באחד הבתים ובעל כרחך שמוציאים את המת דרך הפתח לרחוב, ואם כן תחת כל הבליטה הוה כמו שהמת

מונח שם ואסור לכהנים להיכנס לאיזה בית בכל הרחוב או לצאת מאיזה בית של הרחוב הזה דכשיכנס או יצא הוה כאלו הוא באהל אחד עם המת והיינו תחת הבליטה שמאהיל עליו ועל המת: אמנם באמת לפי מה שנתבאר לנו מרפי"א דאהלות, מוכח להדיא דלא אמרינן סוף טומאה לצאת אלא בפתח הראשון שהמת מונח שם, ולא מפתח הראשון ולהלן, ולפי זה לא שייך האיסור, אלא אם כן מונח המת בהחדר הראשון שאצל הרחוב, ודבר זה לא שכיח כלל שהחדרים הראשונים מכל בתי חומה המה פרוזדרות ואין שום מת מונח שם' (ועיין עוד בחזון עובדיה אבלות ח"ב עמ' נ"ז המביא שני הסברים בקולא של יציאת כהן דרך שער העיר, או מפני שיש דלת לפנים מדלת או כי יש כיפת השמיים בתוך).

סיכום: משתי סיבות ניתן להקל, כאשר אין מת במחלקה שאליה המבקר נכנס, אין אומרים סוף טומאה לצאת, בחדר לפנים מחדר, ועוד שיש להסתפק האם אכן מישוהו מת שם, וזה בגדר ספק טומאה ברשות הרבים.

סימן שע"ב

296. שאלה: אני כהן ויש מת בחדר הסמוך, האם בכל מחיר אני חייב לעזוב את המקום?
תשובה: ידוע שאסור לכהן להיות באהל המת, כפי שלמדנו בתורה בפרשת חוקת שכל מי שנמצא באוהל נטמא. מה הדין לגבי שהייה בחדר הסמוך לאהל המת? אם יש פתח או חלון ביניהם, בגודל טפח על טפח, הטומאה עוברת מרשות לרשות.
 האם איסור טומאה בחדר הסמוך, הוא איסור תורה או רק איסור דרבנן, ומהן ההשלכות?
 רמ"א כותב (יו"ד שע"ב א) שאם הכהן שוכב במקום שנפטר שם אדם והוא מודע לכך, חייב לצאת משם מיד, ואין להמתין עד שילביש עצמו, כי יש כאן איסור של תורה שאינו נדחה מפני כבוד הבריות, אבל אם מדובר בטומאה דרבנן כגון 'בית הפרס', ילביש עצמו תחילה. ישנה עוד השלכה מכך שהטומאה רק דרבנן, לעניין חזן הנמצא בתפילת שמונה עשרה ומת אדם בסביבתו, אם מדובר בטומאה דרבנן, אין צריך להודיעו (מ"ב קכ"ו סקי"א).
 הש"ך במקום כותב (סק"ב) שאיסור טומאה בבית הסמוך לבית שהמת בתוכו, אינו אלא טומאה דרבנן.

הרבה כתבו נגד דברי הש"ך הנ"ל (עיין פת"ש סק"ג), אבל כמה אחרונים סמכו על דבריו בצירוף דברי הפוסקים המעלים ספק האם בימינו יש לנו כהן מיוחס (גיליון מהרש"א יו"ד ש"ה ח) וכן בצירוף דעת הראב"ד שכהן שהוא כבר טמא, אין בו איסור טומאה (עיין דגול מרבבה שע"ב ב בהג"ה). ניתן לראות התייחסות לשאלה הנ"ל בחזון עובדיה אבלות (ח"ב עמ' כ"ה-ל"א).

סימן שע"ג

297. שאלה: נפטר האב קצת לפני שבת, ומפני סיבות טכניות/הלכתיות הוא המשיך לשהות בבית למשך מספר שעות. אני בנו שואל, הואיל ואני כהן, האם אני רשאי להישאר בבית ולסעוד סעודות שבת בזמן שהמת שם, למרות שיש מישהו אחר ששומר על המת?

תשובה: הלכה פסוקה שכהן מטמא לשבעת הקרובים, ואם לא רצה להיטמא, מטמאים אותו בעל כורחו (שו"ע יו"ד שע"ג).

השאלה העולה כאן, הואיל ובשבת אין עוסקים בקבורה, האם גם אז קיים ההיתר/המצווה הנ"ל?

יש על כך דיון בראשונים, תרומת הדשן נשאל על כך (רפ"ג): 'יראה דצריך לדקדק בדבר, דאשיר' כתב בשם הרמב"ם דעד שיסתום הגולל מטמא הוא לקרובים בין לצורך ובין שלא לצורך. ואם כן בנידון דידן נמי אף על גב דבשבת הוי ואי אפשר לקוברו היום, מכל מקום צריך הוא לשומרו שלא יהא מוטל בביזיון והוי קצת כמו צורך קבורה, והא קמן דאפילו שלא לצורך היתירה תורה, וכל שכן בכהאי גוונא. אמנם בתוס' פ"ק דפסחים /דף ט ע"א ד"ה בשפחתו/ גבי שפחתו של מציק כתבו בפשיטות, דכהן אסור לטמאות לקרוביו אם לא לצורך המת, ותוספות משאנץ ביארו יותר וכתבו דלא שרי לטמאות רק לצורך קבורה או להביא לו ארון ותכריכים, ואם כן נכון להחמיר'.

בשו"ע כתב כך (יו"ד שע"ג ה): 'כל אלו שמיטמא להם, אפילו שלא לצורך. ויש אומרים דדווקא לצורך. הגה: ולסברא הראשונה, אפילו מת לו מת בשבת, שאי אפשר לקוברו בו ביום, שרי לטמאות לו ולשמרו, כדי שלא יהא מוטל בביזיון, ונכון להחמיר כסברא האחרונה, שלא לטמאות רק לצורך קבורה ולהביא לו ארון ותכריכין'.

הכלל הידוע הוא, סתם ויש הלכה כסתם, ונראה שכך פסק בחזון עובדיה (אבלות ח"ב עמ' ס"ט). והמעייין שם יראה שישנה לכאורה סתירה בין הכתוב למעלה לבין הכתוב למטה בהערה, למעלה נראה שההיתר נעוץ בכך 'שלא יהיה מוטל בביזיון' (כלומר שההיתר להיטמא הוא במטרה היא לחזק את עניין השמירה) כלומר שההיתר הוא בגלל הצורך לשמור עליו דווקא, ואילו בהערה משמע שזה מדין 'הותרה' ואם כן זה היתר גורף.

הרב דוב ליאור ציין בפני, שרש"י גם סובר שטומאת כהן לקרובים זה בגדר 'הותרה', שכך כתב (ברכות כ.): 'וטומאת גופיה שהותרה לכהן ולנזיר ליטמא למת מצוה, דקא מעקד בידיים מפני כבוד הבריות דלאו שב ואל תעשה הוא, היינו טעמא דלא גמרינן מיניה - דהתם לאו כבוד הבריות הוא דדחי לא תעשה דידה, דמעיקרא כשנכתב לא תעשה דטומאה - לא על מת מצוה נכתב, כשם שלא נכתב על הקרובים...'.

סיכום: יש היתר לכהן לשהות בבית שבו נמצא קרובו המת גם בשבת, ומי שרוצה להחמיר בכך, כאשר אין הוא חיוני לשמירה על המת וכדומה, תבוא עליו ברכה.

סימן שע"ה

298. שאלה: אח שלי נפטר בחו"ל ואין בכוונתי לנסוע ללוויה, האם אני מתחיל דיני שבעה מיד בשמועה או רק כאשר יעדכנו שהסתיימה הלוויה?

תשובה: יש בכך מחלוקת גדולה בין האחרונים [הרב שפירא מוולוז'ין כתב שמתחילה משעת הפטירה ואילו הנצי"ב כתב שרק בקבורה מתחילה האבלות] הובאה המחולקת בספרי הקיצור כולל ספר דברי סופרים על אבלות סימן שע"ה על סעיף ב' אות י"ד. עיין בספר מעיין אומר חלק ד' עמוד רי"ח, שמשמע ממנו שמה שיעשה יש לו על מי לסמוך.

סימן שע"ו

299. שאלה: האם אישה יכולה לומר קדיש על קרוב משפחתה שהלך לעולמו?

תשובה: בשו"ת רץ כצבי (ח"א כ"ב) הביא שלושה גאוני עולם שהתירו זאת, לדעתם ההתנגדות שהיתה בדורות עברו, היתה בגלל המנהג הקדום שרק אדם אחד אומר קדיש, כאשר הוא עומד לפני ולפנים, וזה לא מתאים שאישה תדחוק ותיכנס פנימה, אבל פיום שהרבה אנשים אומרים קדיש במקביל, כל אחד ממקומו, אין מניעה בדבר, ואולי יש אף צד טוב, לגרום עילוי נשמה לקרובים נוחי הנפש.

המנהג היה שלא לומר, ורק במקרים נדירים שלא היה מי שיאמר, עלתה השאלה, אלא שבשנים אחרונות נכנס הדבר לאופנה, על כן עדיף לדבוק במנהג הקדום.

סימן ש"פ

300. שאלה: באיזה אופן האבל יקום מהשבעה ביום שישי בבוקר?

תשובה: הקושי שיש במקרה זה הוא כך: אם קמים ביום שישי, זה אומר שהקבורה היתה בשבת, וזה כמעט לא יכול להיות, כי אין קוברים בשבת, אף על ידי עממים.

יש שלושה מקרים: א. התייאשו מלקבור המת בשבת. ב. שמע שמועה קרובה בשבת. ג. קבר מתו בחול המועד, וחל יום טוב אחרון צמוד לשבת, אז השבת עולה למניין שבעה, ועל כן יקומו ביום שישי.

301. שאלה: האם במהלך השבעה, מביאים ספר תורה לבית האבל?

תשובה: התשובה לשאלה זו, נעוצה בדברי הירושלמי (שנפסק בשו"ע או"ח קל"ה י"ד) האוסר להביא ספר תורה, לבני אדם החבושים בבית הסוהר, כי אין זה כבודו של ספר התורה, שיובילו אותו ממקום קביעתו, למקום בו שרויים אותם אנשים. בכף החיים (שם ע"ה) אסר מטעם זה להוליך ספר תורה לבית האבל, והוסיף שבזוהר החמיר מאוד. למעשה, הרבה קהילות הקלו בכך, במיוחד מהסיבה שהבינו שאם מכינים לספר התורה מקום מכובד והוא ישמש למספר קריאות אין בכך בזיון לספר והיו מביאות ארון קודש קטן לבית האבל ומייחדים לו מקום מכובד וקוראים שם בתורה. כאמור, יש בכך מנהגים שונים, נדמה לי שיוצאי מרוקו לא היו קוראים בתורה בבית האבל, ומי שהיה משלים להם מניין היה הולך להשלים את שמיעת הקריאה בבית הכנסת, וכן כתב בספר עלי הדס (עמ' 849) להחמיר בכך, והמשתתפים בתפילה בית האבל היו הולכים אחר התפילה להשלים את שמיעת התורה בבית הכנסת.

סימן שפ"ג**302. שאלה: אשתי יושבת שבעה, האם אני רשאי להושיט לה חפצים מיד ליד?**

תשובה: חז"ל למדונו שהאבל אסור ביחסי אישות עם אשתו במהלך השבעה (עיין מו"ק כ"א, כ"ד.). בשו"ע (יורה דעה שפ"ג א) כתוב ש: 'אבל בשאר דבר קורבה מותר, אפילו במזיגת הכוס והצעת המטה והרחצת פניו ידיו ורגליו, בין באבלות דידיה בין באבלות דידה. (אבל חבוק ונשוק יש להחמיר) ומותרת לאכול עמו בקערה. ומותרת לישן עמו הוא בבגדו והיא בבגדה, ומיהו משום לך לך אמרינן נזירא יש להחמיר שלא ישן (עמה) במטה כלל'. רואים מהציטוט הנ"ל, שקירבה גופנית שאין בה חיבה, מותרת, ויש מקום להחמיר בשינה באותה המיטה.

הרב מרדכי אליהו כתב (בצורר החיים אות קי"א) שמנהג בני אשכנז לא להושיט מיד ליד בלילה, אבל בני ספרד מקילים בכך.

303. שאלה: אחי נפטר בחו"ל והוא נקבר ביום שלישי אחרי צהריים והתחילו שבעה בשעה שבחוף לארץ זה עדיין יום ואילו כאן היה כבר לילה, מתי אסיים את השבעה?

תשובה: באופן שאתה יושב כאן ולא מצטרף אליהם פיזית לשבעה, אתה הולך לפי מניין הימים שלך כאן בארץ, כלומר שתסיים את השבעה ביום שלישי בבוקר (למרות שהם יסיימו את השבעה ביום שני). אילו היית שואל אותי מלכתחילה, הייתי אומר לך להתחיל את השבעה מיד בשעת שמועה (שנפטר אחיך), ולא להמתין לקבורה עצמה (עיין בספר נפש הרב עמ' רנ"א).

304. שאלה: במקרה הנ"ל, איך אני מחשב את סיום השלושים, לפי יום הקבורה שאז התחלתי את השבעה או לפי יום השמועה?

תשובה: מסתבר לחשב לפי תחילת ימי השבעה לפי המניין שלך (ועיין ספר נפש הרב עמ' קנ"א).

סימן שפ"ו

305. שאלה: האם בשבת שבמהלך השבעה, יש לישון על הרצפה או על המיטות הרגילות?

תשובה: בני אשכנז לא נוהגים לישון על הרצפה במהלך השבעה (פני ברוך י"ז ד). כמו כן כתב גם בילקוט יוסף ובחזון עובדיה, על פי הברכי יוסף, אבל בצרור החיים כתב (עמ' 60) בשם הרב מרדכי אליהו שיש לישון על הרצפה או על מזרון המונח על הקרקע ואינו גבוה ג' טפחים. פשוט שבשבת ישן כרגיל כי יש בכך דבר של 'פרהסיא', באותה מידה שהוא רשאי ללבוש נעלי עור אף בבית.

306. שאלה: האזכרה של יום השנה חל ביום שישי, האם מותר להקדים את העליה לבית העלמין ליום חמישי מטעמי נוחות?

תשובה: מותר (על פי צרור החיים עמ' 108 וכן בספר מעולם עד עולם עמ' 215).

307. שאלה: איך עושים אזכרה בשנה הראשונה בשנה המעוברת?

תשובה: אצל בני ספרד המנהג לערוך שלוש אזכרות במקרה זה. אזכרה באחד עשרה חודש (בה מפסיקים לומר קדיש למשך מספר ימים), בנוסף עורכים אזכרות בסיום האבלות (של הבנים והבנות) כלומר בסיום שנים עשר חודש, וכמו כן עורכים אזכרה ביום השנה, כלומר בתאריך של הפטירה.

לפי הרב יצחק יוסף (ילקוט יוסף ח"ז כ"ב י"ח) האזכרה העיקרית היא ביום בו מסתיימות דיני אבלות, שהוא י"ב חודש, ואילו לפי הרב שלום משאש (תבואות שמש יו"ד ס"א) העיקר הוא תאריך של יום השנה שהוא התאריך שיהיה בכל שנה ושנה, 'כי אתרע מזליה דאותו היום ואותו חודש, ונמצא דשמא גרים'. כדברי הרב משאש כתב גם בחזון עובדיה (אבלות ח"ג עמ' רל"א) שהעיקר הוא יום השנה ובאותו יום גם יצום (אם קשה לו לצום פעמיים).

308. שאלה: קרוב משפחתי נפטר מ'מנת יתר' של סמים, ולא ברור מתי היתה הפטירה, מתי יעשו האזכרה?

תשובה: בשנה הראשונה המנהג להתחשב ביום הקבורה, הן לעניין סיום השבעה והן לעניין האזכרה. השאלה טובה ביחס לאזכרה מהשנה השניה ואילך.

כאן אם החוקרים לא נותנים לנו הערכה כמה זמן היתה הפטירה טרם המצאו, יש לנהוג על פי יום הקבורה (הרב יעקב רוז'ה).
בספר מעין אומר (ח"ד עמ' שכ"ג) כותב שביחס לאזכרה שבכל שנה ושנה, עדיף להקדים, כלומר לפי התאריך הכי מוקדם שאפשר שנפטר.

סימן ש"ץ

309. שאלה: אני מסיים אבלות שלוששים על אחי ז"ל, יום השלושים יחול בשבת, האם אני רשאי להתגלח לכבוד שבת?

תשובה: יש בכך מחלוקת בראשונים, אבל ההכרעה היא לאסור עד אחרי שבת (עיין חזון עובדיה אבלות ח"ב עמ' רצ"ה). מחלוקת הראשונים נעוצה סביב השאלה, כאשר אומרים מקצת היום ככולו, האם ניתן להחשיב גם את יום השביעי של אבלות גם לסיום השבעה וגם לימי השלושים (עיין תוספות מו"ק י"ט: ד"ה אתיא).

310. שאלה: איך אני יודע לחשב את האזכרה של שלוששים?

תשובה: זה יוצא ארבע שבועות מיום הקבורה ותוסיפו יום אחד, למשל אם קברו ביום רביעי האזכרה תהיה ביום חמישי.

311. שאלה: אני בשנת האבל על אבא שלי הריני כפרת משכבו, אני מתלבט האם להיות חזן קבוע או לא, כי כאשר אני חזן אני מנוע מלהתפלל בקצב האיטי בו אני רגיל.

תשובה: המנהג העיקרי הוא לומר קדיש, לגבי חזנות אמנם זה יותר משובח מאמירת קדיש, אבל כיון שמדובר במנהגים ולא בדברי הלכה, יש להפעיל שיקול דעת ועל כן יש לעלות להיות חזן מידי פעם.

סימן שצ"א

312. שאלה: אני מבית ספרדי ובעלי אשכנזי, אני בשנת אבל על אמא, האם מותר לי לקנות שמלה חדשה, מדובר על בגד מפואר שאינו נצרך לשימוש יום יומי?

תשובה: הרמ"א כותב (שפ"ט ג): 'יש אומרים דאסור ללבוש בגדי שבת תוך ארבעה שבועות הראשונים, אבל אחר כך מותר אפילו על אביו ואמו, וכן לעשות בגדים חדשים (כל בו בשם מוהר"ם), אבל נהגו איסור כל י"ב חודש'.

כיון שרק הרמ"א הזכיר מנהג זה, מסתבר שהדבר מותר לבני ספרד.

אמנם אישה הנישאת מקבלת מנהגי בעלה, וזה מבוסס על המשנה באדם שעובר דירה ממקום למקום, שם נאמר 'ולא ישנה אדם מפני המחלוקת' (פסחים תחילת פרק ד'). בהנהגות של אבלות, על קרוב משפחה של האישה, לא נראה שהיא חייבת לנהוג כמנהגי האשכנזים.

הערה: כל המנהג אמור דווקא בבגדי פאר, ולא בבגד שימושי הנקנה בגלל ההרגשה שאין מה ללבוש. גם אז, ניתן לתת לאישה אחרת ללבוש מקודם את השמלה, ככה שכבר לא תראה כחדשה(על פי מעולם ועד עולם עמ' 188).

313. שאלה: בני זוג שאחד מהם בשנת אבל על אביו או אמו, האם זה מונע את הצד השני לרכוש רהיטים לבית?

תשובה: אין איסור לקנות קניות של מותרות בשנת האבל, אבל אם נהגו בכך, הרי זה בתורת חומרא, על כן, כל דבר שהוא חיוני לבית אין לאסור, וכן רהיט שהבעל יזום את קנייתו יהיה מותר אם האישה באבל. אם האישה האבלה היא היוזמת והבוחרת, כאן יש יותר לחשוש למנהג (שם עמ' 189).

סימן שצ"ב

314. שאלה: אני בשנת האבל על אבא שלי, אני מתחתן בקרוב, האם יש עלי הגבלות מסוימות?

תשובה: אחרי שלושים ימי אבלות, אתה רשאי להתחתן, למרות שיש לך כבר בנים גדולים, כי זה סעודת מצוה, שהרי אין לשהות ללא אישה (פני ברוך ל"ב ב בשם הב"ח).

סימן שצ"ו

315. שאלה: גיסתי שיכלה את אחותה לפני עשרה ימים, האם היא רשאית לגזוז ציפורניים לילדים של אחותה?

תשובה: אמנם אין לאבל לגזוז ציפורניים בשלושים ימי אבלות (יו"ד ש"צ ז), וכמו כן אין להאכיל לקטן איסור בידיים (או"ח שמ"ג), ועל כן היה מתבקש שאין לעשות להם בגופם פעולה האסורה לאבלים, אבל חז"ל למדונו שאין מחנכים לאבלות, כלומר דיני חינוך לא קיימים בנושא זה, חוץ מדבר אחד, שקורעים להם מפני עגמת נפש (מו"ק י"ד: , שו"ע יו"ד ש"מ כ"ז, וכן שצ"ו ג ופת"ש שם סק"ב).

[ישנן מספר סיבות הפוטרות קטן מדיני אבלות: א. שמתוך זה אתה מבטלו מת"ת. ב. עיקר

אבלות משום תשובה, ובקטן לא שייך זה שהרי אינו בר עונשין. ג. חיוב חינוך הוא בדבר שבוודאי יתחייב בהם כשיגדיל, אבל אבלות, מי יאמר שיזדמן לו בעתיד. מאידך, ישנן שיטות הטוענות שיש דיני חינוך לאבלות, אבל לא ככה נקטו אחרוני זמננו, עיין צרור החיים פרק א בהקדמה וכן פני ברוך כ"ה ה].

סימן ת

316. שאלה: אדם שיושב שבעה והחליף בגדי אבלות לקראת שבת בבגדי שבת, ונשאר איתם במוצאי שבת אחרי ההבדלה, האם חייב לקורעם?

תשובה: אם יושב שבעה על אביו ואמו, כל בגד שמחליף בשבעה יש לקורעו.

בשבת נהגו ללבוש בגדי שבת, כי אין אבלות נוהגת בפרהסיא בשבת, אבל במוצאי שבת יש להחזיר את בגדי החול הקרועים.

ישנה מחלוקת מה הדין אם נשאר בבגדי שבת ויצאה השבת, האם יש לקרוע שנית. לפי חזון עובדיה יקרע שוב (אבלות ח"ג עמ' פ"א) ואילו לפי מנחת שלמה אין צורך בכך (ח"ב צ"ו ט"ז), הואיל וניכר שעדיין לא הוציא את השבת.

על כן העצה היעוצה היא לאחזר קצת את תפילת ערבית במוצאי שבת עד שאבלים יספיקו ללבוש בגדי החול שלהם, ואז יתחילו בתפילה.

סימן ת"א

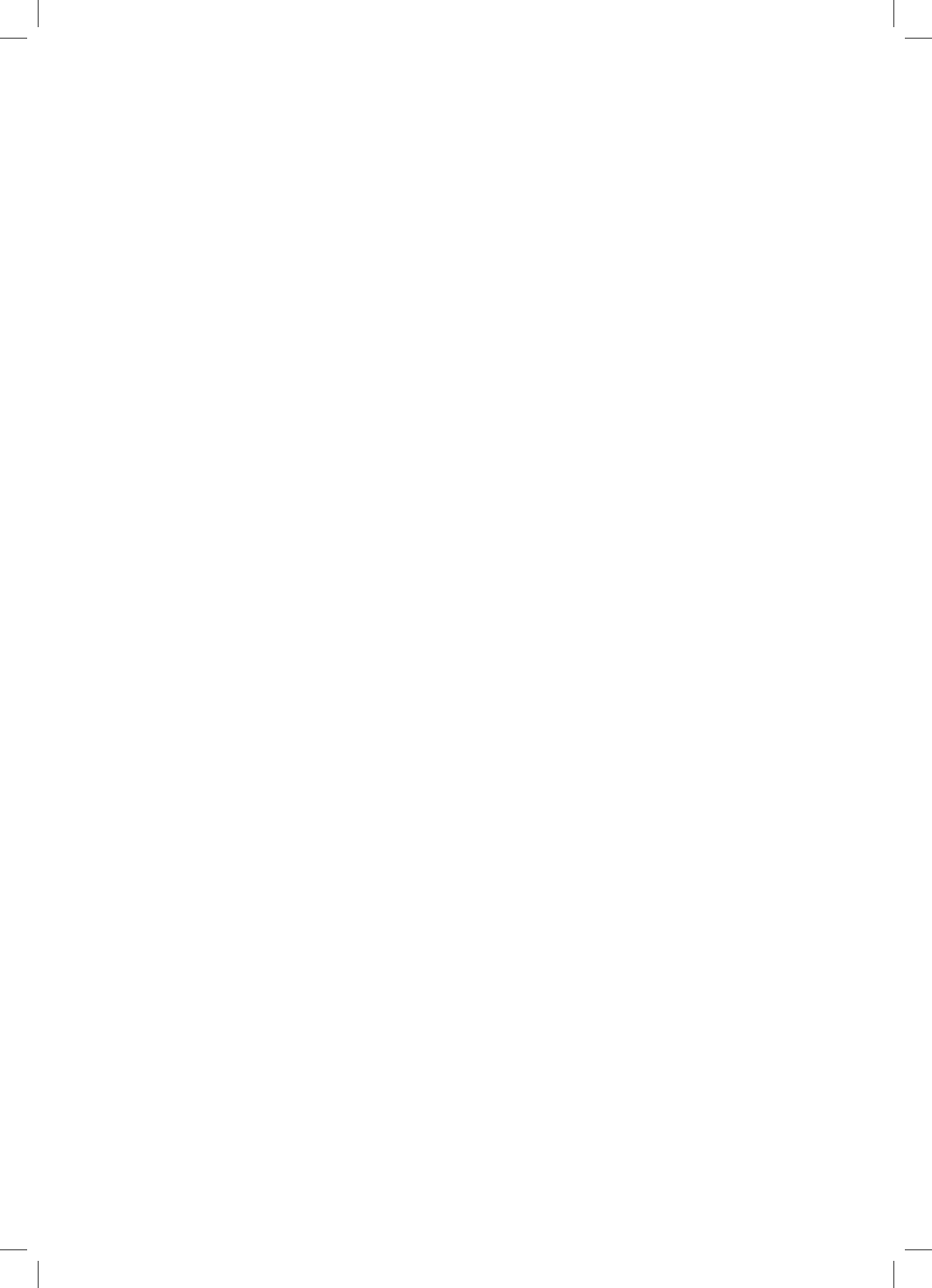
317. שאלה: האם אומרים צידוק הדין בלוויה או במהלך השבעה באותם ימים שלא אומרים בהם תחנון, כגון חול המועד ראש חודש ימי ניסן וכד'?

תשובה: יש בכך מחלוקת מנהגים (עיין טור ושו"ע יו"ד ת"א ו). לפי השו"ע אומר כרגיל וכך נהגו במרוקו (הסברא היא שאין זה בגדר הספד האסור משום חילול יום טוב, אלא הודאה וקבלת דין שמייים), ואילו לפי הרמ"א וכך מנהג הספרדים הירושלמים ויוצאי טוניס שלא לאומרו (עלי הדס עמ' 836 וחזון עובדיה ח"א עמ' צ"א).

ביחס למנהג יוצאי מרוקו עיין עוד בספר 'שמו יוסף' סימן ר"ל, ספר נוהג בחכמה עמ' ק"ע אות ה', שו"ת עטרת שלמה סימן כ"ב.

אבן העזר

סימן ו

318. שאלה: אישה שהייתה ביחסי אישות עם גבר, האם מותר לה להתחתן עם כהן?
תשובה: כהן אסור בגרושה זונה וחללה. זונה זו אישה שנבעלה בעילת זנות. מהי בעולת זנות לפי ההלכה? זה כל התקשרות של אישות שהגיעה לידי ביאה, שלא ניתן להפוך אותה לרישום ברבנות, כגון גוי וישראלית או אח ואחותו, על כן אין זו נקרא זונה (על פי שו"ע אבן העזר ו, ח).

סימן כ"א

319. שאלה: הבנות הולכות לברכה נפרדת, האם יש להורות להן לבוא בבגד ים צנוע, יש לציין שהמציל הוא גבר?

תשובה: מדברי השולחן ערוך (או"ח ג, ב) האומר שגם בבית הכיסא קיימים דיני צניעות, משמע שצניעות זה גם כאשר הוא לבד, כי נושא צניעות הוא גם דבר שבין האדם למקום. יש מחלוקת האם מותר שיהיה מציל גבר בזמן שיש רחיצה של בנות, הסברא להתיר היא שהמציל טרוד בעבודתו. על כן המהדרת ללכת עם בגד צנוע תבוא עליה הברכה, וכל שכן אם מקפידה ללבוש חלוק ביציאה מן המים.

320. שאלה: האם יש איסור לאישה ללכת לחוף מעורב אם היא לבושה כרגיל?

תשובה: אם האווירה במקום אינה מולידה מחשבות האסורות בכלל 'לא תתורו' (גם נשים מצוות בלאו זה), והאישה הבאה לשם לבושה בלבוש צנוע, אין אני רואה סיבה לאסור את הכניסה לשם.

321. שאלה: התגרשתי, האם אני עדיין צריכה כיסוי ראש?

תשובה: חובת כיסוי ראש תלויה בעובדה, שכבר הייתה האישה קשורה בעבר בקשר של אישות עם מישהו, ואינה קשורה בעובדה שכעת היא פנויה (עיין משנה כתובות ב, א שם רואים שאישה שנשאת בשנית הייתה באה לחופה לא ב'ראש פרוע').

אם הדבר הזה עלול להפריע למצוא פרנסה, יש שהתירו (אגר"מ אה"ע"ז נ"ז) וכתב על כך בספר ואת צנועים חכמה (ח"א עמ' נ"ה) ונראה לי כי כל שכן לצורך נישואין. הרב עובדיה יוסף חלק עליו אך התיר במצב כזה ללבוש 'פאה נוכרית' למרות התנגדותו הכללית ללבשת פאה לנשים נשואות (ביע אומר ח"ד אבן העזר ג).

ההיגיון שבתשובת אגר"מ הוא כך, חיוב כיסוי ראש לאשת איש הוא מן התורה, ואילו

לגרועה החיוב הוא בגדר מצוות עשה, ואין חיוב לקיים את העשה אם יש אונס ממוזן, כגון שעלול להפסיד חומש מנכסיו.

סיכום: תכסי את ראשך, ואם את חוששת שלא יציעו לך שידוך בעקבות זאת, יש להתיר ועדיף שתשימי פאה.

סימן כ"ב

322. שאלה: האם אני רשאי להתייחד עם אישה בנוכחות אבא שלי?

תשובה: ידוע שלפי עיקר הדין, אין איסור יחוד כאשר ישנם שני גברים עם אישה אחת. הדין הזה נכון באנשים כשרים דווקא, 'אמר רב יהודה אמר רב לא שנו אלא בכשרים אבל בפרוצים אפילו בי עשרה נמי לא הוה מעשה והוציאוה עשרה במטה אמר רב יוסף תדע דמיחברי בי עשרה וגנבי כשורא ולא מיכספי מהדדי'... (קידושין פ:).

פוסקי ספרד החמירו בדבר, כי חששו שמא אנו נחשבים לפרוצים, על סמך הסיפור המובא בגמרא: 'רב ורב יהודה הוו קאזלי באורחא הוה קאזלא ההיא אתתא קמיהו אמר ליה רב לרב יהודה דל כרעיך מקמי גיהנם אמר ליה והא מר הוא דאמר בכשרים שפיר דמי אמר ליה מי יימר דבכשרים כגון אנא ואת אלא כגון מאי כגון רבי חנינא בר פפי וחביריו'.

השאלה היא האם העובדה שיש כאן אב ובנו, פותרת את הבעיה, חרף העובדה שזה מתבייש מזה, או שהם לא יחששו לעשות עבירה זה בפני זה?

הרב חיים פלאג'י (חפץ חיים ל"ח,מ) מתיר את הדבר כי הוא מגדיר זאת כאנשים כשרים, שהרי אין זה מחפה על זה (עיין עוד ראה חיים וישב, יפה ללב ה,כב,ג). וכתב כך גם בנטעי גבריאל (יחוד י"ז הערה ה') וכתב שזה יועיל אף לפוסקי ספרד המחמירים כדלעיל.

[לכאורה יש דמות ראייה מב"מ ריש הפועלים "הוא ובנו בעלו נערה מאורשה ביום הכיפורים משמע שאב ובנו זו חציפות מיוחדת]

אבל בקובץ תל תלפיות (ס"ג עמ' כ"ד) החמיר בדבר לבני ספרד, בשם הרב מרדכי גרוס. נראה שסברתו היא, שאם חוששים להגדיר כל אדם כ'פרוצים' הרי שאב ובנו מסוגלים לעשות עבירה ביחד. אבל סברת המתירים היא כנראה. שאמנם באופן סתמי חוששים ומגדירים כל אחד כפרוץ לחומרא, אבל לא ברמה כזו שיעשה עבירה יחד עם אביו, וזה יחפה על זה.

323. שאלה: האם מותר לי להתייחד עם האחיות שלי, ואיתן נמצאת גם האחיינית שלי שהיא מעל לגיל תשע, יש לציין שאני ספרדי?

תשובה: במשנה היתר זה לא הובא, אלא מקרה דומה הובא, שמותר לאדם להתייחד עם אמו

ועם בתו. רב אסי בגמרא התיר עם אחות יחוד ארעי בניגוד לדעת שמואל האוסר יחוד עם כל הקרובות. הרא"ש פסק כמו רב אסי ונקט בקיצור הפסקים שדברי שמואל הן חומרא. הרמב"ם לא העתיק את ההיתר הנ"ל של רב אסי. הב"ש (אבן העזר כ"ב א) הבין שאמנם הלכה כרב אסי בדברים שחלק על שמואל (יחוד עם אמו ובתו) אבל אין הלכה כמותו, בדברים שהוסיף על המשנה.

הרב יוסף חיים (עוד יוסף חי שופטים ג) החמיר בדבר, וזו לשונו: 'אף על גב דאיכא דסבירא ליה, אח עם אחותו מותר להתייחד וכנזכר בגמרא, קיימא לן להלכה דגם אח עם אחותו אסור להתייחד, ואינו מותר אלא רק אב עם בתו ואשה עם בנה וכנזכר בפוסקים וכן עיקר בפרט בדור פרוץ'.

ברגע שהאחות אינה באיסור יחוד, ממילא היא גם מצילה אותי מאיסור יחוד עם אישה נוספת.

324. שאלה: יצאנו למלון כל המשפחה, האם מותר שיהיו ההורים בחדר אחד והבן עם הבת בחדר אחר, או שיש בזה איסור יחוד?

תשובה: מותר (רא"ש קידושין ד כ"ד) זהו דווקא באקראי. (יש אומרים ג' ימים ויש אומרים עד חודש). ויש שאסרו כי הרמב"ם לא הביא דין זה (ספר עוד יוסף חי שופטים ומנחת איש ג א, הרב שמואל אליהו אמר לי שלא מורים על פי חומרא זו).

הערת הרב יהודה נקי: להלכה מקילים ביחוד של אח ואחות באופן ארעי, ועל כן האחות מצילה מאיסור יחוד עם האחיינית.

סימן מ"ב

325. שאלה: זוג שנישא, ולאחר מספר שנים התברר שאחד העדים בקידושין היה בזמנו מחלל שבת בפרהסיא, האם יש לעשות קידושין וכתובה מחדש?

תשובה: הרבה רבנים השיבו לי, שיש צורך לערוך קידושין מספק מחדש, ללא ברכות. אך דעת הרב דוב ליאור היא, שניתן לסמוך על שאר הצופים בתור עדים. לשאלתי, והרי החתן מייחד את העדים הללו דווקא, השיב שזה נעשה לטובתו ולא לרעתו (כלומר כאשר יש צורך לבטל את הקידושין למפרע כגון בבעיות ממזרות, עושים על ידי מציאת פסול באחד העדים, אבל במקרה שיחוד העדים כביכול הורס, אז אומרים שאין לו משמעות).

ראיתי כעת, שפסיקת הרב דוב ליאור מבוססת על תשובת החתם סופר (אבן העזר ק'): 'מכל מקום דעת הבעלים אינם אלא על הכשרים ולא כל כמיניהו דפסולים לבטל רצון הבעלים ומעשיהם... ואם כן הכא אף על פי שהזמין הרב המסדר זה הפסול להצטרף לאו

כל כמיניה, להפסיד הקידושין שהחתן והכלה מיאנו בו ולא רצו שיהי' עליהם עדים זולתי הכשרים'.

בניגוד לדברי החתם סופר, כתב ביביע אומר (ח"ח אבה"ע ג ה) על פי מהרי"ו, שביחוד עדים, לא אמרינן 'תתקיים העדות בעדים כשרים אחרים'. הובאה שם סברא לחלק בין אם הבעל יחד את העדים, או שהרב העורך יחד את העדים. את הדיון הזה הביא גם בספר משפט הכתובה (ח"ו נ"ג י"א עמ' תי"ט).

לגבי כתובה, אין צורך לעשותה מחדש, בגלל שהחתן עצמו חתום עליה, ויש כאן 'חתימת ידו' המחייבת (למרות שיש הבדל בין שטר עם עדים שיוצר שעבוד ממשועבדים, מה שאין כן בכתב ידו, שאינו גובה אלא מבני חורין).

סימן מ"ה

326. שאלה: האם זה טוב למסור טבעת לכלה במעמד 'הצעת נישואין'?

תשובה: כדאי לצמצם תופעה זו, כי כאשר הבחור אומר לבחורה מילים הקשורות לחתונה, ונותן לה כסף או שווה כסף במעמד עדים. ישנו חשש שהבחורה תהיה כבר אשת איש, ויצטרכו גט למקרים בהם חלילה הם יפרדו, והתוצאה הנלווית היא שהיא תהיה להבא אסורה לכהן.

נקודתית נראה שאין לחייב גט בדיעבד (כי לא מתכוון לשם קידושין מידיים וכן שאומר לה לשון עתידית 'התינשאי לי?' ולא לשון הווה, אבל אם התופעה תתפשט יש לחשוש למקרים קיצוניים) אבל יש לשמור על המנהג הישן, שבו אם החתן מוסרת מתנה לכלה. אני רוצה להדגיש שאין זה נכון לייבא מנהגים שאין מקורם ביהדות אלא מבחוץ, ומתפשטים מִהָרַק בעזרת הוואט סאפ, ועלולים להיות במרוץ השנים, כדרישות בסיסיות ש'כל המשנה ידו על התחונה'.

סימן ס"ב

327. שאלה: האם מותר לסרב לבוא לסעודת חתונה?

תשובה: על פי חז"ל אנו יודעים שישנה חומרה ביחס למי שאינו מיסב בסעודה של מצווה, 'שבעה מנודין לשמים אלו הן יהודי שאין לו אישה, ושיש לו אישה ואין לו בנים, ומי שיש לו בנים ואין מגדלן לתלמוד תורה, ומי שאין לו תפילין בראשו ותפילין בזרועו וציצית בבגדו ומזוזה בפתחו, והמונע מנעלים מרגליו ויש אומרים אף מי שאין מיסב בחבורה של מצוה (פסחים קי"ג:) ובארו שם התוספות: 'היינו סעודת מילה דאמר במדרש דניצול מדינה של גיהנם, וסעודת נישואין בת"ח ובת כהן לכהן'.

באגרות משה (או"ח ח"ב צ"ה) מציין שראינו שמהדרין שלא להזמין לברית ולא ראינו שמהדרין לא להזמין לנישואין.

יש שכתבו שהמציאות שעליה חז"ל דיברו היא באופן שבסעודה מוכנה והאדם נמצא שם הוא מסרב להיכנס, מה שאינו כן כאשר מיישהו נותן לך הזמנה מספר ימים לפני החתונה ושלא במקום הסעודה (נטעי גבריאל נישואין ח"א עמ' צ' בשם ארץ צבי פרומר ח"ב עמ' ת"ז).

ישנו עוד שיקול, שתלמיד חכם שאוכל עם עם הארץ, גורם זילות לתורה (עיין סנהדרין דף כ"ג. וכן נ"ב: 'למה תלמיד חכם דומה לפני עם הארץ? בתחילה דומה לקיתון של זהב, סיפר הימנו דומה לקיתון של כסף, נהנה ממנו דומה לקיתון של חרש, כיון שנשבר שוב אין לו תקנה!).

328. שאלה: אני גרוש ואני מתחתן עם בחורה רווקה שנולדו לה ילדים בעבר שלא במסגרת נישואין. כמה ימי שבע ברכות יהיו לנו?

תשובה: כל אחד משני הגורמים הבאים, גורם שייאמרו שבע ברכות כל שבעת הימים: א. החתן מעולם לא התחתן. ב. הכלה לא נבעלה עד עתה.

כאן הואיל ויש לה ילדים, על אף שמעולם לא התחתנה, יש לה גדר 'אלמנה', כשם שהתלמוד (כתובות ז). מגדיר את נישואי בועז ורות כאל אלמן שנשא אלמנה, למרות שמעולם לא היתה נשואה בנישואי ישראל, לשיטת רש"י במגילת רות שרות נישאת למחלון בגייתיה (עיין עוד פתחי תשובה אבן העזר ס"ב סק"ט).
סיכום: יש רק יום אחד לאמירת שבע ברכות.

329. שאלה: האם מותר בשבע ברכות שתחת החופה, לכבד שבע אנשים, באופן שברכת הגפן נאמרת על ידי אחד וברכת 'שהכל ברא לכבודו' נאמרת על ידי אדם אחר?

תשובה: בכלל, נחלקו האם מותר לחלק את שבע הברכות בין מספר מברכים.
א. סברת האוסרים היא שהואיל וחלק מהן אינן פותחות בברוך, על סמך שהן סמוכות לחברתן, על כן מסתבר שאחד יאמר את כולן לכתחילה,
ב. המתירים לחלקן בין מספר מברכים, נשענים על דברי ה'כסף משנה' (ק"ש א, ח) שהבין שהואיל וכאשר נתקנה הברכה, היא נתקנה בסמוך לחברתה, אין צורך שבכל עת שאומרה יסמוך אותה לחברתה, כפי מה שראינו שבבית המקדש הכוהנים היו מתחילים ברכות קריאת שמע ישר מ'אהבת עולם' למרות שאינה פותחת בברוך. בילקוט יוסף שובע שמחות ח"א (עמ' רל"ב) הכריע שמותר לחלק את שבע הברכות לשבע מברכים (ועיין באגרות משה אבן העזר א צ"ד).

ג. בשיבת מרכז הרב הונהג על פי רב אברהם שפירא לא לפצל את שתי הברכות הראשונות, אולי מהסיבה שרוצים להדגיש ששבע הברכות נתקנו על היין, על כן מחברים את היין לאחת מהברכות. בספר בעקבי הצאן (עמ' רע"א), מבאר הרב צבי שכטר שבעקרון ברכת היין וברכת הלחם הן ברכות הנהנין, שאם אינו נהנה בעצמו, אינו יכול להוציא אחרים (על פי ר"ה ל"א). ורק כאשר יש להם גדר של ברכת המצוות כגון קידוש או ברכת המצה, ניתן לברך על אף שאינו נהנה. ולכן מצמידים את ברכת הגפן לברכת שהכל ברא לכבודו, כדי להדגיש שזו ברכת המצוות, ויכול לברך למרות שאינו נהנה.

הריני לצטט משבט הלוי ח"ט סימן ע"ר: 'אבל חזינן עמא דבר ששתי ברכות ראשונות בכל זאת מקפידים שלא לחלקה לכתחילה, והטעם יראה כי המצווה לסדר שש ברכות על הכוס כלשון הטור והשו"ע, והיינו מחמת חשיבות ברכת נישואין תקנו לסדרם על הכוס, כעין גדר אין אומרים שירה אלא היין כמבואר בפוסקים, ואם כן דבר מגונה הוא לברך פרי הגפן בפני עצמה ולהפסיקה משאר ברכות, שאז לא ניכר כל כך כוונת תקנת חז"ל שלא נאמר בורא פרי הגפן, רק כדי להמשיך עליו ברכת השבח של הנשואים, אמנם מעיקר ההלכה אין קפידא כל כך בזה'.

330. שאלה: בשבע הברכות הנאמרות בסיום הסעודה, האם אני אומר את ברכת הגפן בהתחלה או בסיום שש הברכות?

תשובה: בספרי השם רועי (עמ' 479) הבאתי מחלוקת ראשונים, מתי נאמרת ברכת הגפן. לפי הרמב"ם תמיד נאמרת בתחילה, ואילו לפי דעת הראב"ה יש לאומרה בסוף. בני אשכנז ורבים מבני ספרד נוהגים לעשות אפלייה. בחופה מתחילים בברכת הגפן ואילו בסעודה אומרים אותה בסיום הברכות. אך מנהג צפון אפריקה הוא להקדים את ברכת הגפן גם בשבע הברכות שבסעודה (דברי שלום ואמת ח"ד עמ' 186 וכן עלי הדס עמ' 711).

331. שאלה: במנהג הנ"ל, האם אני המזמן, לאחר שבירכתי הגפן על הכוס, רשאי לענות אמן על שש הברכות שאני שומע מפי אחרים?

תשובה: אכן כן. זה לא שונה מאילו היית מברך אותם בעצמך שלא היה הדבר נחשב להפסק (עיין רב רצאבי כרך ז' עמ' ת"ו) ועיין עוד מעין אומר ענות עני חט"ז או"ח ט"ז.

332. שאלה: בסעודת שבע ברכות בסעודה שלישית, התחלנו לאכול מבעוד יום וסיימנו בלילה, האם יש לומר שבע ברכות בהעדר פנים חדשות?

תשובה: ישנה מחלוקת ראשונים האם בשבת צריך פנים חדשות, בעלי התוספות הוכיחו (כתובות ז:) שאין צריך. לגבי סעודה שלישית השו"ע כתב שצריך פנים חדשות, אבל הרמ"א כתב שאין צריך פנים חדשות, ובדרכו הלך גם הרב מרדכי אליהו.

בנידון דידן שהסעודה הסתיימה בלילה, יש צד לומר שיש ללכת אחרי תחילתה, כשם שבמקרה והיו פנים חדשות בהתחלת הסעודה ויצאו לפני ברכת המזון, כי הסעודה היתה בתוספת שמחה בזכותו. למעשה כתבו הפוסקים שלא לברך במקרה כזה (עיין האלף לך שלמה סימנים ק"ז).

333. שאלה: אני גרוש ונשאתי שנית לאישה שהיתה נשואה בעבר בגיורתה וכעת עברה גיור כשר. האם מברכים שבע שבוע שלם?

תשובה: חז"ל לימדו אותנו (כתובות ז. וכן שו"ע אבן העזר ס"ב) שאם החתן רווק או הכלה בתולה יש לברך שבעה ימים, אבל אם הוא נושא נישואין שניים והיא בעולה, מברכים רק יום אחד. לגבי חיוב שמחה, יש לשמח אותה שלושה ימים.

אם אמרו שגר שהתגייר נחשב כקטן שנולד, אין זה סותר את הנ"ל?

רק לגבי דינים הנגזרים מקירבה משפחתית נאמר הכלל הנ"ל. אם גוי חייב כסף למישהו או שחייב עונש מסוים, אין הוא נפטר מכך בזכות שהתגייר (עיין סנהדרין פרק שמיני דף ע"א:).

334. שאלה: האם ניתן לברך שבע ברכות בסעודת חתן וכלה, כאשר רק שמונה אנשים אכלו לחם ושניים לא אכלו כלל [הסיטואציה היתה שבסעודה שלישית אכלו 8 גברים והביאו שניים מן הרחוב שהיו בדרכם לערבית, ולהם היה אסור לאכול כי היו לפני הבדלה]?

תשובה: אין זימון בעשרה כאשר אין עשרה שאכלו (שו"ע או"ח קצ"ז ב), יש מצבים שניתן לצרף מי שלא אכל לחם, אבל צריך שיאכלו משהו.

335. שאלה: מה העצה או הפתרון לשאלה הנ"ל?

תשובה: יש לכבד את המצטרפים להבדיל ואז להצטרף לסעודה לפחות במיני מזונות ואז יוכלו לזמן בעשרה.

336. שאלה: אני מוזמן למנה אחרונה בסעודת שבע ברכות בשבת, האם אני רשאי לברך את אחת הברכות על אף שלא אכלתי לחם אלא רק מזונות?

תשובה: התשובה לשאלה נעוצה בשאלה אחרת, האם הסעודה מאפשרת לומר שבע ברכות, או רק הפנים החדשות. מצד אחד נפסק להלכה כאותם הראשונים, שאין לברך כאשר אין הדבר בא בעקבות הסעודה, אבל לא התבאר האם אחרי שישנה סעודה, האם המברכים בעצמם צריכים להיות מן הסועדים. [ישנה השלכה נוספת מחקירה זו, האם צריך כוס יין אחת בלבד, כי אין כאן חבילות חבילות, כי ברכת המזון זקקה את שבע הברכות, וממילא

הכל עניין אחד, או שמא אין שבע הברכות והסעודה דברים תלתיים זה בזה, ועל כן אין לקיים את שתי המצוות על כוס אחת בלבד, עיין תוספות פסחים ק"ב: ד"ה שאין].

ביביע אומר (ח"ג אה"ע י"א) כותב שהמברך צריך להיות מאוכלי הפת, אבל עיין שו"ת באר משה (לר"מ שטערן, ח"ב סי' קי"ח) שכתב להקל בזה, והביא שם שכן נהגו גדולי הדורות. [מקורות נוספים: בשו"ת פני יצחק (ח"א או"ח סי' אבג"ד אות ק-קא) כתב שרק אחד מהסועדים יברך, וכן בשו"ת חשב האפוד (ח"א סי' ט) כתב לפקפק על המנהג בזה, כיון שיסוד ברכת החתנים הוא כחלק מברכת המזון, וראה עוד בספר מנת פרי (או"ח סי' קסז סי"ט) שהביא בשם הגר"ז אויערבאך ז"ל שאמר לו שגאב"ד טשעבין צו"ל היה מקפיד שלא לברך אם לא סעד בסעודה, והסביר טעמו שכן הורה רבו בעל האמרי יושר (רבי מאיר אריק צ"ל), אולם כבר התבאר (דרכי הוראה קובץ ט, דיני שבע ברכות) בארוכה שבפשטות נחלקו הראשונים בזה, ושנראה עיקר מהפוסקים שאין זה חיוב כחלק מהסעודה, אלא רק תקנה לומר זאת בזמן ברכת המזון, ולפי זה מיושב המנהג].

337. שאלה: כאשר אין עשרה בסעודת חתן וכלה, מה אומרים בברכת המזון?

תשובה: אם יש שלושה גברים, יש לזמן בנוסח 'שהשמחה במעונו', וכן יש לברך את הברכה האחרונה של שבע הברכות (אשר ברא) על כוס יין.

סימן קס"ו

338. שאלה: כתוב במשנה (יבמות סוף פרק י"ג) שאם יבם קטן בא על יבמה גדולה, 'תגדלנו', כלומר אין מחייבים אותם לפרוש זה מזה, וגם אין לו יכולת כעת לגרש או לחלוץ. התקשיתי מדוע לא מפרישים אותם זה מזה, שהרי יש כאן איסור אשת אח, בלי שהוא מצליח לעשות בה קניין (לקנות אותה לאשתו) שהרי אינו בר קניין?

תשובה: ברגע שנפטר האח, האלמנה הותרה לאח וגם אם אין מצליח לקנות לגמרי, כבר הותר איסור אשת אח (עיין ערוך השולחן אבן העזר קס"ו ו). מאוד יכול להיות שלדעת אבא שאול הדין ישתנה, כי לדעתו חוסר הכוונה לקיים את המצווה לשמה גורם שאיסור אשת אח יהיה קיים עדיין והילדים יהיה בהם חשש ממזרות (עיין יבמות ל"ט:).

סימן קי"ט

339. שאלה: התגרשתי, וגרושתי זקוקה לכסף ואני צריך שמישהו יעבוד אצלי בניקיון הבית. האם אני רשאי לבקש ממנה לעבוד אצלי בבית בשעות שאני בעבודה?

תשובה: חז"ל שבחו את מי שזן את גרושתו, אבל יש להיזהר מאותם דברים שחז"ל הורו לנו.

בגלל הקרבה שהיתה בין המגרש לגרושתו חז"ל אמרו שתי הלכות.

א. אם התייחדו זה עם זה, צריכה גט נוסף, בגלל החשש שמא בא עליה, ועשה ביאה זו לשם נישואין. למרות שלא ראו שנבעלה, הואיל וליבו גס בה חוששין שמא בא עליה, וכאן אומרים הן הן עידי יחוד הן הן עידי ביאה (גיטין פ"א. רמב"ם גירושין י"ח).

ב. שלא יגורו בשכנות, הואיל ו'מכירה ברמיזותיו וקריצותיו, שמא יבואו לידי עבירה' (לשון רש"י כתובות כ"ז: ורמב"ם איסורי ביאה כ"א כ"ז).

מקרה דומה למקרה המובא בגוף השאלה הובא בתרומת הדשן (רמ"ג): 'ראובן שגירש את אשתו ונשאה שמעון בעיר אחת קטנה שאין יהודים אחרים דרים שם, רק אילו שניהם ובתיהם רחוקים זה מזה, והרבה פעמים כשיש להם עסק ביחד נכנס ראובן לבית שמעון ושהה שם שעה אחת או שתיים כפי רצונו שרי ליה למעבד הכי או לא? תשובה: ... ומה שרגיל ראובן להיכנס לביתו של שמעון בשביל עסקיו ושהה שם ב' או ג' שעות, נראה דאין קפידא דלא אשכחן שאסרו חכמים אלא בדירה של קביעות או שהן מתעסקים ביחד האיש וגרושתו שדנין זה עם זה או באיזה עסק, אבל בכהאי גוונא בנידון דידן לא'.

וכתב על זה הבית יוסף: 'ואין דבריו נראים לי בזה ואף על פי שהביא ראייה לדבריו אינה מכרחת'.

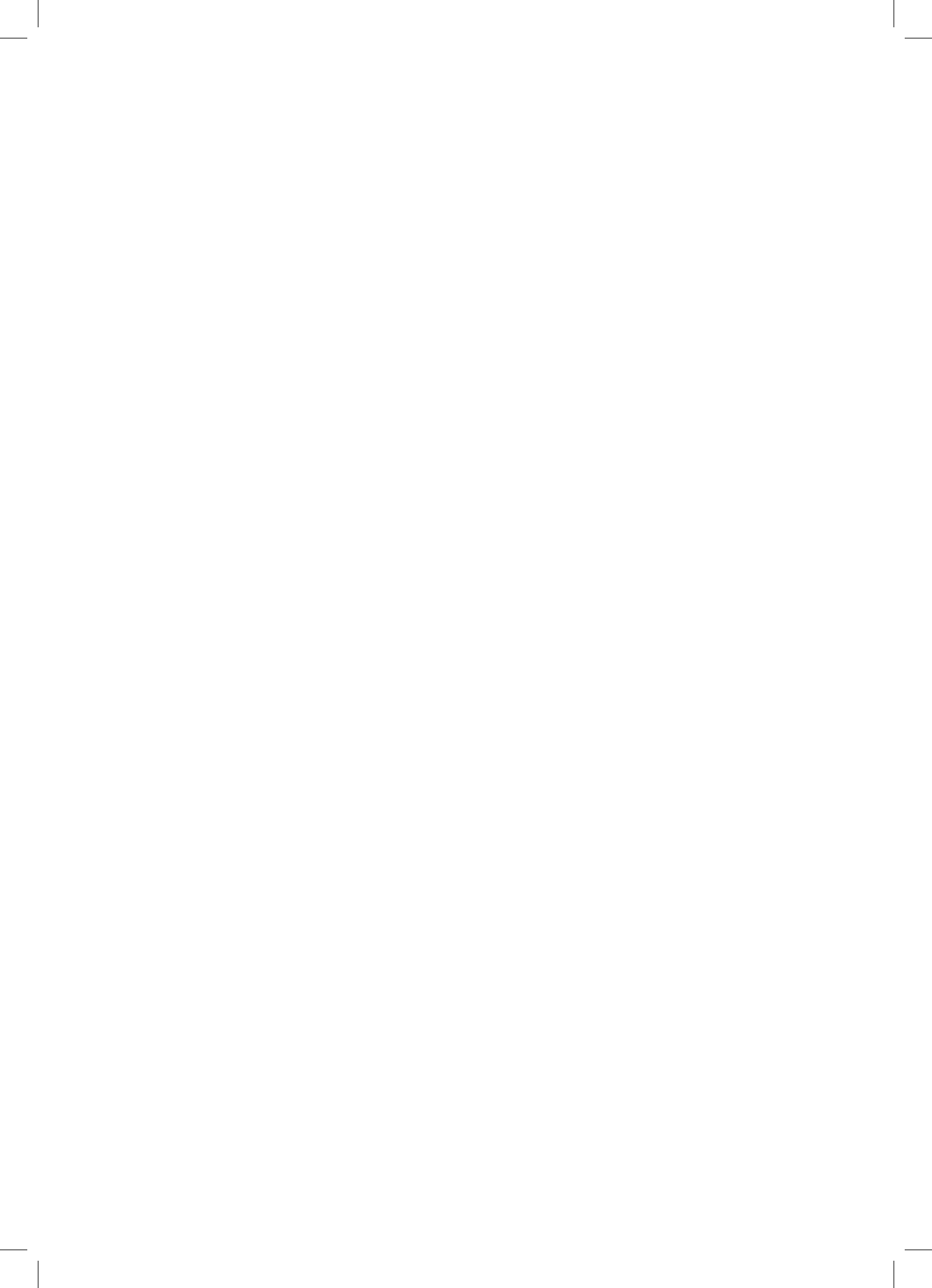
הרמ"א (אבן העזר קי"ט ח) ציטט את שתי הדעות, והט"ז תמה מדוע הביא את הדעה המתירה ואילו הפרי חדש כותב על דברי המתיר 'סברא זו ברורה בטעמה ואין טעם לדברי הב"י'.

נספח: מדרש רבא (בראשית ל"ג ג) ביומי דר' תנחומא היו צריכין ישראל לתענית אתון לגביה אמרין ליה ר' גזר תעניתא, גזר תעניתא יום קדמאי יום ב' יום ג' ולא נחת מטרא, עאל ודרש להון אמר להון בני התמלאו רחמים אלו על אלו והקב"ה מתמלא עליכם רחמים, עד שהן מחלקין צדקה לענייהם ראו אדם אחד נותן מעות לגרושתו, אתון לגביה ואמרו ליה ר' מה אנן יתבין הכא ועבירתא הכא, אמר להן מה ראיתם, אמרו לו ראינו אדם פלוני נותן מעות לגרושתו, שלח בתריהון ואייתינון לגו ציבורא א"ל מה היא לך זו, אמר לו גרושתתי היא, אמר לו מפני מה נתת לה מעות, אמר לו רבי ראיתי אותה בצרה והתמלאתי עליה רחמים, באותה שעה הגביה רבי תנחומא פניו כלפי מעלה ואמר רבון על העולמים מה אם זה שאין לה עליו מזונות ראה אותה בצרה ונתמלא עליה רחמים אתה שכתוב בך חנון ורחום ואנו בני ידידיך בני אברהם יצחק ויעקב על אחת כמה וכמה שתתמלא עלינו רחמים, מיד ירדו גשמים ונתרוה (מלשון שובע) העולם.

סיכום: הואיל ואתם ספרדים צריכים להימנע מכך שתבוא אליך הביתה, מחשש של יחוד.

ଅଧ୍ୟାୟ ପଞ୍ଚମ

סימן ד'

340. שאלה: התריתי בְּשֶׁכֶן שלא יחנה במעבר, והוא לא הקשיב לי, באחת הפעמים בדרך לחניה שלי, ללא כוונה, פגעתי ברכב של השֶׁכֶן, האם אני חייב?

תשובה: ישנו מושג של התראת בית דין, לקצוץ אילן או להסיר כותל העומד ליפול, אבל לא מצאנו שהתראה של שֶׁכֶן נחשבת להתראה. הואיל ויכול השכן לחנות גם במקום אחר, חייב המזיק בנזקו.

סימן י"א/י"ד

341. שאלה: קיבלתי הזמנה דרך הטלפון, ממזכיר בית דין לממונות ממקום מסוים המרוחק מעירי, לבוא לדין תורה. הלוא לא פרט את נושא התביעה ולא את שם התובע, האם הזמנה זו מחייבת אותי או לא?

תשובה: הש"ך בחו"מ (סי' י"א ס"ק א') הביא מספר באר שבע בראובן שתובע את שמעון שיברור לו דיינים, ושמעון משיב שאינו מוכן לברור בוררים אלא אם כן יאמר לו ראובן מה תובעו, וראובן אינו רוצה לגלות לו אופן תביעתו כלל, דהדין עם ראובן התובע. והביא הבאר שבע ראייה מהגמרא, וכתב בש"ך (שם) להעיר על ראיית הבאר שבע, ... אבל ודאי "מצי הנתבע לומר הגיד לי מתחילה מה תרצה לדון עימי, אולי אחרי שאדע תביעותיך אעשה כרצונך" עכ"ל.

וכתב בספר משפטיך ליעקב (ח"ג סי' ל"ז) על הסוגיה הזאת, ושם כתב: וכן ראיתי לגר"מ פיינשטיין (אגרות משה, חו"מ ח"ב סי' ו) שהדריך לבית הדין דאגודת הרבנים, שאין התובע מחויב לומר לנתבע פרטי הדברים אותם הוא תובע. ... וכל זה מעיקר הדין. אולם בתקנות הדיון שנתקנו בבתי הדין הרבניים האזוריים בישראל, הותקנה תקנה המחייבת את התובע להגיש כתב תביעה. בתקנה כה נאמר: "כל תביעה תוגש על ידי מסירת כתב תביעה למזכירות בית דין". ובסעיף כ"ו נאמר שכתב התביעה יכיל את "העובדות המשמשות יסוד לתביעה". ובסעיף ל"ד ניתנה לנתבע רשות להגיש כתב תשובה. ואפשר שהמתקנים סברו בזה כדעת הש"ך הנ"ל, או אפשר שגם לבאר שבע, רק הנתבע לא יכול לחייבו לגלות תביעתו קודם הדין, אך בית דין אם רואים צורך בכך, יכולים לתקן.

לפי זה גם בנידון שלפנינו רשאים הדיינים לתקן, שיצרף התובע לתביעתו כתב תביעה בו הוא מפרט את כל העובדות המשמשות בסיס לתביעה, (וכמובן אינו צריך לצרף נימוקים הלכתיים לתביעתו), ויש להם על מה שיסמכו.

לגבי מקום הדיון, נראה שאין אתה צריך להזדקק לתביעה, שהרי הדין הוא ללכת לבית דין שבעירו של הנתבע.

סימן כ"ו

342. שאלה: פלוני הוזמן לדין תורה וסרב להופיע בפני בית הדין, ועל כן ניתן היתר לתובעו בערכאות, האם אותו נתבע כשר לתת שיעורי תורה ואם לא, מה התשובה שלו?

תשובה: המעשה שנעשה כאן הוא חמור כי יש כאן פגיעה במעמד משפט התורה בישראל. אנחנו דוגלים בחינוך לכך, שהתורה היא תורת חיים. המעשה שעשה אותו הנתבע הוא חותר תחת ההכרה שהתורה היא תורת חיים וביכולתה להנחות גם את חיי החברה בישראל. לגבי אותו אדם, קשה לומר מה התשובה שלו, מפני שהוא כבר שילם את חובו בערכאות. כלפי חוץ הוא וודאי חייב להודיע שהוא חוזר בו ומתחרט על מעשיו. כל עוד הדבר לא נעשה, הוא אינו ראוי ללמד, שהרי חז"ל למדונו שרק אם דומה רבך למלאך ה' צבא-ות-ראוי לקבל תורה ממנו.

סימן ל"ז

343. שאלה: האם מותר שהשדכן יהיה עד בחתונה?

תשובה: כנסת הגדולה לרב חיים בנבנשתי כתב (חו"מ ל"ז): 'שדכן כשר להעיד ולא הוי נוגע בעדות כך מתברר מדברי מורי הרב ז"ל חלקא"ה סי' כ"ז וכתבתי בתשובה שאם הוא בעניין שאם יתפרד הזיווג לא יטול שכרו נוגע בעדות הווי ופסול לעדות לה'. מסתבר שאם כבר קיבל שכרו, אין בכך נגיעה.

סימן מ"ג

344. שאלה: כתובה שעשו בה טעות, שכתבו בה תאריך לא נכון, במקום ארבע עשרה לחודש, כתבו שבע עשרה, אבל כתבו את היום הנכון בשבוע, האם צריך לתקן/להחליף?

תשובה: שטרי חוב המאוחרים כשרים (משנה שביעית י', ה' ושו"ע חו"מ מ"ג י"ב). כאן יש בעיה נוספת, היום הכתוב (רביעי) לא מתאים לתאריך הכתוב (י"ז חל באותה שנה בשבת), אם כן יש כאן כעין 'מזוייף מתוכו'?

בספר משפט הכתובה (ח"א פרק י"א ט"ז עמ' תנ"א) כתב שגם באופן זה, הכתובה כשרה. הסיבה לכך היא, שתמיד בית הדין, בספק ממון, ילכו אחרי התאריך המאוחר ולא יוציאו ממון לפני כן.

סימן מ"ט

345. שאלה: החלפתי שם, האם עלי להכין כתובה חדשה?

תשובה: יש לכך התייחסות בספר משפט הכתובה (ח"ז עמ' תס"ט-תע"ב) ושם הביא את הדעות הפוטרות מלכתוב כתובה חדשה, בטענת 'אטו / וכי' מי שעשה שטר הלוואה ושינה שמו, צריך להחליף ולעשות שטר חדש? ואם יש חשש שמא ישתקע השם הישן, ניתן לכתוב בשולי הכתובה, על ידי שני עדים ש: 'באו האיש והאישה הרשומים בכתובה והודו שאישה זו שמה היה פלוני כמו שכתוב בכתובה, נשתנה שמה עכשיו לשם אלמוני ויחתמו על זה העדים' (זה תקף גם למצב שהוא החליף שם).

סימן ע"ה

346. שאלה: מי שפגע ברכבו ברכב אחר, ויש לו ספק האם נגרם נזק לשני, האם צריך ליידע את ה'ניזוק', ומה הדין אם הודיעו והלוא טוען שאינו מצליח לזהות, האם המכה עשתה רושם?

תשובה: יש חלוקה בין מקרה שבו אדם אומר איני יודע אם לווייתי למקרה בו האדם אומר אני זוכר שלווייתי אך איני זוכר אם פרעתי. במקרה הראשון חייב לשלם רק בדיני שמייים, אם ישנה טענת ברי (כלומר יש אדם התובע אותו בטענה ודאית) אבל במקרה השני חייב לשלם אף בדיני אדם, אם ישנה טענת ברי.

על כן ראוי להודיע לבעל הרכב, על מנת לברר אם הוא רואה שיש כאן נזק או לא. בנידון דידן, שאין טענת ברי, פטור אף ידי שמייים. [במקרה בו האדם בעל הרכב הנפגע עלול לשקר ולהעליל עלילות שקר, אחרי שמישהו הודה שפגע ברכבו, צ"ע איך לנהוג כלפיו].

סימן קנ"ד

347. שאלה: שורשים של עץ של שכן שלי מתפשטים לגינה שלי והופכות את הריצוף, מה עלי לעשות?

תשובה: ישנה מחלוקת ראשונים, האם יש לחייב בתשלומי נזיקין במקרה כזה (רמב"ן בקונטרס דינא דגרמי ויד רמ"ה). על כן המזיק יכול לטעון 'קים לי' כדברי הרמב"ן הפוטר (מה זה קים לי? מושג משפטי שמשמעו כך: אני נוקט שהדעה הפוטרת אותי, היא הדעה הצודקת). מאידך, אתה הניזק יכול לחתוך או להרעיל את השורשים המפריעים לך.

348. שאלה: ענפים המתפשטים מחצר שלי לשל שכני, והם מפריעים לשכני, האם עלי מוטל החובה לקצץ או על הניזק?

תשובה: אם יש מנהג באותו מקום, שהוא שונה, ממה שנכתוב בגוף התשובה או שיש מנהג מדינה, הולכים אחריו, כי הדיירים נכנסו לגור על דעת המנהג.

מצאתי במקורות שיש לפטור את בעל העץ מלחתוך את הענפים המפריעים, משתי סיבות: א. התלמוד (ב"ב כ"ז:) אומר: 'אמר רבי יוחנן אחד אילן הסמוך למיצר ואחד אילן הנוטה מביא וקורא שעל מנת כן הנחיל יהושע לישראל את הארץ', כלומר ישנה תקנת יהושע, שלא יקפידו על כך שעץ נוטה לאזור של השכן.

ב. אנו נוקטים להלכה כרבי יוסי הסובר: 'אף על פי שהבור קודמת לאילן לא יקוץ שזה חופר בתוך שלו וזה נוטע בתוך שלו', כלומר מותר לאדם לעשות פעולות ברשות שלו, על אף שבעתיד זה יגרום נזק לשכן שלו. רק באופן שהדבר מוגדר כ'גירי דיליה', כלומר שיש פעולת נזק מיידית ישירה, מודה רבי יוסי שהדבר אסור. מסתבר שלפי רבי יוסי כשם שמותר לטעת עץ ברשותי למרות שהשורשים שיהיו יקלקלו את הבור של השכן, כך אין חובה על הבעלים לקצוץ את העץ המתפשט. הראוני תשובת חלקת יעקב בנידון (חו"מ י) ושם הוא מכריע כנ"ל אלא שהוא מקשה על עצמו, מדוע בכותל ואילן העומדים ליפול לרה"ר, מחייבים את בעל העץ והאילן לקוצצו (ב"ק ו: , ב"מ קי"ז:)? התשובה היא כיוון שמדובר ברשות הרבים ובמקום השייך לציבור ישנו חשש שיתקיים בנו הפתגם 'קדירא דבי שותפי לא קרירי ולא חמימי', על כן הטילו את החיוב לקצוץ, על בעל האילן דווקא, ועיין ב"ח בחו"מ סימן רטז' אות ח'.

סימן קע"ה

349. שאלה: אנו לקראת שיפוץ בבית, הקבלן היהודי דורש 19000 ₪ ואילו הנוכרי דורש 10000 ₪, מה ההלכה בזה?

תשובה: על הפסוק: 'יְכִי־תִמְכְּרוּ מִמְכָּרָא לְעַמִּיתְךָ אוֹ קְנָה מִיַּד עַמִּיתְךָ... חו"ל בתורת כהנים מלמדים אותנו כך: 'מנין כשהוא מוכר לא תהיה מוכר אלא לעמיתך? תלמוד לומר וכי תמכרו ממכר לעמיתך, ומנין כשהוא קונה לא תהיה קונה אלא מיד עמיתך? תלמוד לומר או קנה מיד עמיתך! אין לי אלא קרקעות שבהם דיבר הכתוב מנין לרבות דבר המטלטל תלמוד לומר ממכר לרבות דבר המטלטל'.

השאלה היא עד כמה האדם חייב להוסיף על מנת להעדיף קנייה מיהודי? שמעתי שזה עד שלישי בגדר חובה, ומעבר לכך זה הידור מצווה (עיין בספר בגדי שש סימן ע"ז, ושם דן

באורך האם יש לאסור העסקת ערבים הואיל ואנו במצב של מלחמה איתם או שיש להעדיף את התועלת המעשית של בניית ארץ ישראל במהירות).

יש לציין שלפעמים הנוכרי לא משלם את המיסים המוטלים על המעביד ועקב כך הוא מצליח להזויל, ויש שותפות לאיסור גזל כאשר אינו משלם חובותיו.

כמובן שיש לדון כל מקרה לגופו, שפעמים שהפער נראה יותר משליש ובסופו של יום ישנן שינויים או קלקולים המצמצמים את הפער. וכן להיפך, יכול להיות שרצון הוא לעזור ליהודי, ולבסוף אתה נופל על נוכל שלא עושה את העבודה כפי מה שצריך.

הערת הרב יהודה נקי: שמעתי שהרב בן ציון אבא שאול הורה עד חמש עשרה אחוז ובשם הרב קוק זה אפילו כפול מהגוי. ראה תורה שבע"פ [ל"א עמוד ל"ט] שכך הסיק הרב אליהו בקשי דורון, ועיין משפטי עוזיאל חו"מ מד.

350. שאלה: האם יש לשוכר קדימה בנושא 'בר מצרא'?

תשובה: ההלכה קובעת שאם יש דירה או קרקע כלשהיא למכירה, השכן של הדבר העומד למכירה, הוא הקודם לכל אדם.

ביחס לשוכר ישנה מחלוקת בין הרמב"ם לרא"ש (עיין שו"ע חושן משפט קע"ה נ"ט) לפי הרמב"ם אין שום קדימה לשוכר.

סימן רכ"ח

351. שאלה: האם מותר למדוד נעליים בחנות לא כדי לקנות, מפני שאני רוצה להזמין במקום ששם מוכרים אותם כמעט בחצי מחיר?

תשובה: מותר לנהוג כך רק אם מיידעים את המוכר שזו הכוונה שלך, אחרת זה גובל באונאה וגניבת דעת.

352. שאלה: האם מותר להכניס מת בהול בית כנסת, כאשר יש באולם הפתוח לו, ארוע שבעלי השמחה שכרו את המקום מקודם?

תשובה: אדם לא יכול להשתמש בנכס שהוא שכור לאדם אחר, דרך משל אם חברת השכרת מכוניות משכירה רכב לאדם מסוים לתקופה כלשהיא, אין רשות למנכ"ל לבטל את ההשכרה, למרות שרכבו הפרטי התקלקל והוא זקוק לרכב חילופי. כמו כן כאן, אין לצמצם את השימוש בנכס השכור, על ידי הוצאת הכהנים ממנו בשביל קיום הלוויה, אלא אם כן בעלי השמחה יתרצו לדבר מתוך הסכמה.

353. שאלה: ביקשו מאשתי תמורת תשלום, לכתוב עבודה בשביל חברה לשם הגשה לאוניברסיטה, האם הדבר מותר, וכן להיפך, חברה הציעה לאשתי לעשות עבודה במקומה תמורת תשלום, האם הדבר מותר?

תשובה: הסוגיה כאן היא גניבת דעת ולפני עוור. התשובה מתחלקת לשלוש:

א. אם המרצה אומר תגישו עבודה, מצדי תורידו מהאינטרנט, הדבר מותר כי אין כאן גניבת דעת.

ב. אם המרצה מצפה שתגישו עבודה שאת עמלה עליה, אסור לתלמידה לעשות העתקה או הזמנה מיוחדת מ'פועל' שיכתוב עבודה עבורה. כמו כן אסור ל'פועל' לסייע בכך, משום איסור של 'לפני עוור'.

ג. אם החברה עוזרת לך ואתן למדות בחברותא, את החומרים ומעלות את הסיכום על הכתב, או אפילו אם החברה כותבת ואת עוברת על החומר ומשנה ומעבדת לפי הבנתך ורוחך, מסתבר שיהיה מותר.

סימן רל"א

354. שאלה: למדנו את חומרת האיסור לרמות בענייני משקולות. אף למדנו שאין להשהות בית מידות לא מכוונות. יש לי בבית ובחצר מידות ישנות המשמשות קישוט והם אינם בדוקות אם זה מדויק, מה הדין?

תשובה: בהלכה נאמר (שו"ע חו"מ רל"א ג) 'אסור לאדם להשהות מדה חסרה (בביתו) אפילו שאינו מודד בה, ואפילו לעשות עביט של מי רגלים, שמא יבא מי שאינו יודע וימדוד בה'.

האיסור למדוד במידה לא מכוונת הוא איסור מן התורה, ואילו האיסור להחזיק בביתו מידה כזו, הוא איסור דרבנן, שמא יבוא מי שאינו יודע וימדוד בה.

כתב בכסף הקדשים שאם יש לו מידה בתוך ביתו העשויה למדוד תבלין לתבשילו, מותר להשהותה בגלל שאינה עשוי למדוד מקח וממכר.

סימן רס"א

355. שאלה: שוכר שיצא מביתי, התקין בזמנו מזגן על דעת עצמו, כרגע נכנס דייר אחר, האם הוא רשאי להשתמש במזגן? יש לציין שאין השוכר הראשון עונה לקריאות שלי בטלפון.

תשובה: חשבתי לדמות זאת לספסל (המונח בחצר שמותר לכל אדם לשבת עליו, על פי רא"ש ב"ק פרק א אות י') וכן לאבידה מדעת (עיין שו"ע חו"מ רס"א ד). הרב דוב ליאור השיב שמתוך שלא מחה, כלומר לא השאיר הוראה שאין להשתמש, משמע שמחל על השימוש, ואם יעבור זמן מה זה גם יהיה הפקר.

סימן רס"ז

356. שאלה: האם מותר להשתמש באבידה בדרך החזרתה לבעליה?

תשובה: אסור לאדם להשתמש באבידה, כי יש לו גְּדָר של שומר פיקדון (חו"מ רס"ז ט"ז-י"ח). אם יש לך הערכה של מאה אחוז שבעלי האבידה היו מסכימים, אילו היית שואל אותם, הדבר מותר (על פי ש"ך חו"מ שנ"ח ה' ועיין בספר השם רועי עמ' 490).

סימן רפ"ב

357. שאלה: האם מותר לכתחילה לכתוב צוואה שהשלכה ממנה היא, שינויים בירושה?

תשובה: אמנם הגמרא מגנה את מי שכותב צוואה, שתוצאתה לנשל את כוחו של יורש (ב"ב קל"ג:), אבל התשב"ץ (ח"ג קמ"ז) הסיק בשם גאון, שאם השאיר משהו שאותו מחלקים על פי דיני התורה, הדבר מותר. אמנם החתם סופר (יו"ד קנ"א) הוכיח מלשון הגמרא בכתובות (נ"ג) שגם באופן זה הדבר לא מומלץ, אבל מסיים 'ודעת הגאונים רחבה מדעתנו'.

בהמשך דבריו כותב החת"ס ש'מעשים בכל יום', שאנשים עריריים כותבים כל נכסיהם למטרת מצווה או צדקה, והוא מנמק זאת בכך שכאן בעל האינטרס הוא המוריש עצמו שדואג לטובת עצמו, שיהיה שפיר חלקו בעולם האמת, שהוא מעוניין להציל עצמו מעברת ה', ואין לו מטרה למעט כוחו של היורשים.

בסוף דבריו מביא נימוק נוסף, שכל האיסור קיים רק כאשר נותן במתנת שכיב מרע, ולא כאשר נותן מתנה מחיים (והוא מעיר שגם זה נסתר מהגמרא בכתובות הנ"ל).

358. שאלה: האם טוב הדבר לתת מחיים לבת שלו מתנה שיהיה לה חלק בנכסיו כמו אחד

הבנים?

תשובה: עיין בתשובה הקודמת, עיין פתחי חושן עמ' קט-קיא.

359. שאלה: שוב בעניין צו ירושה, האם מותר לבת לדרוש סכום כסף, כאשר היא מתבקשת לחתום שטר בוררות בבית הדין, ואם כן יש בדבר שיעור מסויים?
תשובה: בספר פתחי חושן ירושה (עמ' ג-ח) כותב את הדעות שיש בכך.

סימן רצ"א

360. שאלה: הזמנתי פועל לעבוד אצלי, במהלך העבודה הוא חבל בגדר של הישוב על מנת להעביר משם סחורה, האם חובת התשלום היא עלי?

תשובה: בפשטות, הנזקים שעושה הפועל הם על אחריותו הבלעדית (עיין שו"ע חו"מ רצ"א כ"ד). אם יש מעסיק שיש לו פועל מסודר כחוק עם מס הכנסה וכו' אזי יש למעסיק אחריות על הפועל.

סימן שנ"ח

361. שאלה: אישה שעובדת במקום ציבורי, ויש לה מספר צילומים פרטיים לבצע. ההנהלה מרשה לה, האם אין בכך איסור גזל מהציבור?

תשובה: אני מניח שיש סמכות למעסיק לתת רשות להוציא הוצאה לצורך פרטי, ובתנאי שלא יעשה הדבר בהחבא ולא בכמות גדולה. כמו שניתן לבקש מעובד ציבור לעשות שיחה פרטית ממכשיר טלפון הנמצא במקום עבודה ציבורי, וכמו שיש רשות לנהג אוטובוס להעלות חבר לנסיעה בלי לבקש מהעולה תשלום. הערת הרב יהודה נקי: פעם שאלתי את הרב עובדיה יוסף ואמר שבדבר השייך למדינה אין בעל בית, ואי אפשר כל עוד לא מופיע בהוראות העבודה.

סימן שע"ו

362. שאלה: חניתי במקום שצריך להניח תו חניה או להשתמש בפנגו. הייתי לחוץ ולא שילמתי, כי אין לי אפליקציה של פנגו בנייד (הואיל ויש לי מכשיר פשוט). לא קיבלתי קנס, האם עלי לחפש דרך לשלם בכל זאת לעירייה?

תשובה: מסתבר שזה כמו שכירות מקום, שאם המקום עומד להשכרה, חייב לשלם גם אם לא תפסו אותך. אני מציע שתכתוב לעירייה בפניות ציבור ותבקש פרטי בנק שלהם. אם לא מגיבים, אתה פטור מלטרוח יותר מזה.

363. שאלה: כאשר באתי לשלם על הנסיעה באוטובוס, המכשיר של הגבייה לא עבד, הנהג נתן רשות לנוסעים לנסוע בחינם, האם עלי לשלם על הנסיעה לאחר מכן?

תשובה: זה פשוט שאם קיבלת הנאה ששווה לך כסף ולא שילמת עליה בשעה הראשונה מכל סיבה שהיא, אתה בעל חוב לשלם בהזדמנות הקרובה, אבל בנידון דידן, נראה שזה החלטה של חברת האוטובוסים שאם יש תקלה במכשיר, החברה סופגת את ההפסדים על חשבונה, ועל כן אין חובה לשלם בעתיד.

סימן שפ"ו

364. שאלה: מי שמחלק ממתק לילדים בשבת בבית הכנסת, והילדים מטנפים בלכלוך שהם גורמים לריהוט ולניקיון, האם ניתן להגדיר זאת כ'אש', ולחייב אותו בתשלום נזיקין, וכן למנוע לחלק להבא דברים כאלו?

תשובה: נראה לדמות מקרה זה ל'אש', שהיא דבר המזיק במקום המצאו ויכולה לנוע בעזרת הרוח (עיין תוספות ב"ב כ"ו. ד"ה זיקא). כאן גם, המיץ שבשקית הוא דבר 'דביקי', והוא זו ברוח מצויה (הילדים דומים לרוח מצויה כמו שהתבאר בסוגיה של בור המתגלגל, ב"ק ו., וכן סוגיית דליל שם י"ט:).

מכוון שיש צורך חינוכי בחלוקה זו, אין לבטלה, אלא שיש לכוון את המחלקים למעט בנזק ולחלק סמוך לפתח ולהדריך את הילדים לנהוג בחכמה בזבל הנוצר.

365. שאלה: נתתי מכה בפגוש של רכב החונה. איך מעריכים את הנזק, לפי מחיר של התקנת חדש או לפי פחיתת הערך, ומה הדין אם היתה כבר מכה קלה באותו המקום?

תשובה: אמנם יש לשלם לפי הערך שצריך כדי לקנות חלק כזה משומש, לכאורה, הניזוק היה בכל אופן לתקן בגלל שכבר היתה שם מכה באותו המקום, מאידך מאוד יכול להיות שכל עוד המכה היתה מכה קטנה, לא הפריע הדבר לבעלים, על נראה שיש להתפשר בתשלום.

סימן ת"ט

366. שאלה: האם מותר לגדל נחש כחיית מחמד?

תשובה: אמנם חז"ל אמרו (משנה סוף פרק ראשון של בבא קמא) שהנחש אינו בן תרבות וכל הקודם להורגו זכה, אולי לא אמרו זאת בנחש שאינו מזיק ובמיוחד אם שמור באופן מעולה (על פי שו"ע חו"מ ת"ט ג').

סימן ת"י

367. שאלה: סוס של ראובן הלך ברחוב והטיל גללים, האם ראובן חייב לנקות (לאסוף הגללים) ואם ראובן לא שם לב, האם יש ליידע אותו מדין 'לפני עוור'?

תשובה: ישנו דין שאם בעל חיים חפר בור ברשות הרבים ומישהו ניזוק בבור פטור [כי יכרה איש בור, ולא שור בור] אבל כאן השאלה הנידונה היא לא רק חיוב תשלום בעל הבהמה על נזקים שנגרמו למי שנתקל בגללים, אלא על עצם הנזק שקרה לרחוב בגלל היותו מלוכלך. מצד אחד אין חיובי שן ורגל ברשות הרבים, אבל יש איסור לקלקל את רשות הרבים (בבא קמא ו:). בנוסף ישנם תקנות עזר עירוניות, המחייבות את הבעלים לנקות אחרי מה שעשה בעל החיים שלו, ואף קונסות את העבריין. על כן נראה שיש חובה ליידע את בעלי הסוס בנזק הנגרם בגלל סוסו.

סימן תכ"ז

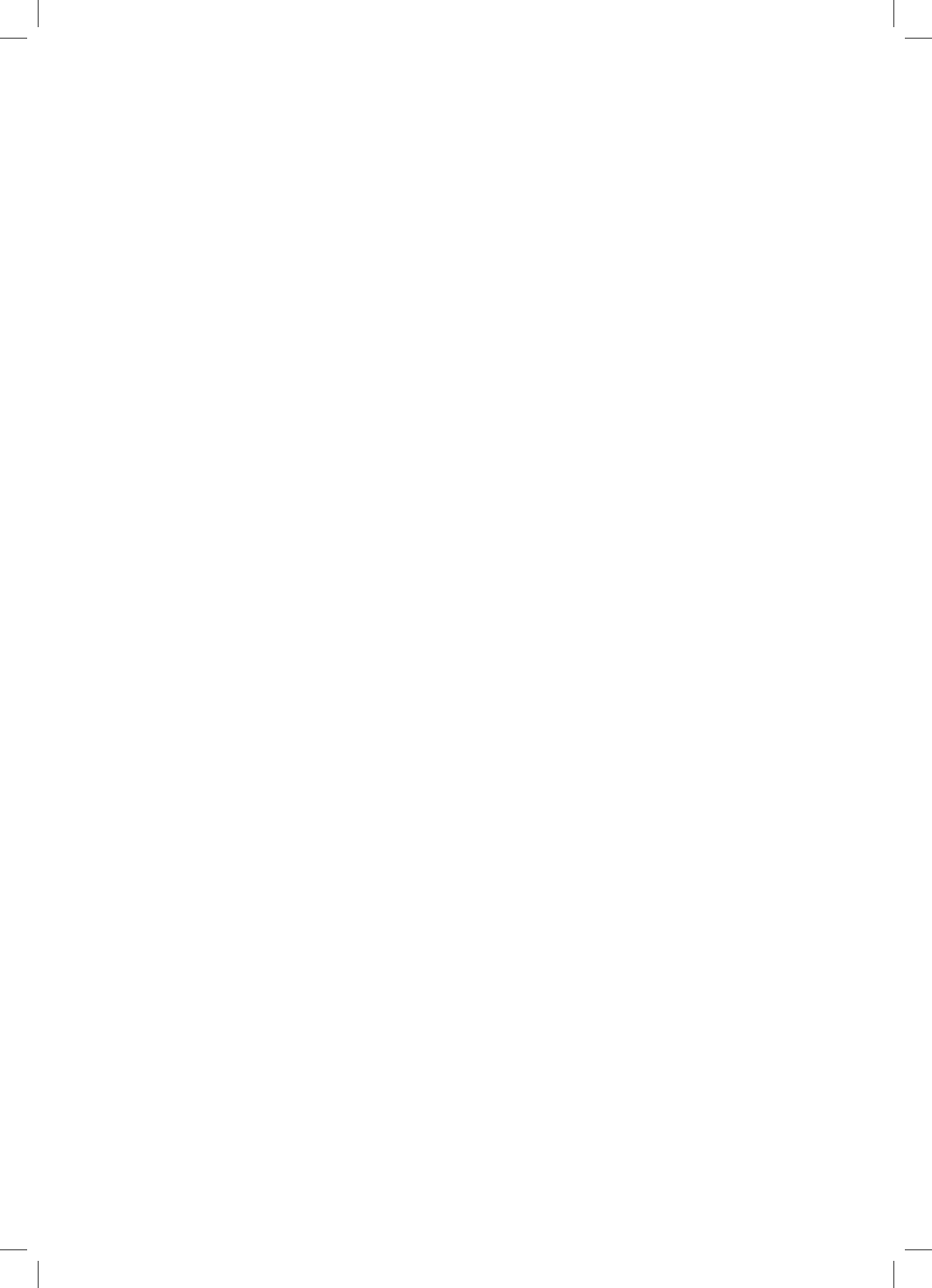
368. שאלה: מתי לברך על קביעת מעקה שמתבצע על ידי פועלים שאינם יהודים, ומה הברכה?

תשובה: הברכה נאמרת לפני הפעולה האחרונה המשמעותית לשם הרכבת המעקה (כל המצוות מברך עליהם עובר לעשייתן - פסחים ז:). הברכה היא 'ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם אשר קדשנו במצוותיו וצונו לעשות מעקה'. יש אומרים שיש לברך גם ברכת 'שהחיינו', ומי שרוצה לצאת ידי שתי הדעות, יקנה בגד חדש ויברך ויכוון גם על המצווה המתחדשת לו (ההיגיון לברך הוא הואיל וזו מצווה לא תדירה, והסברא לא לברך, הואיל והמצווה לא קשורה לזמן מסוים).

האם ניתן לברך כאשר מתקין את המעקה הוא אינו יהודי? אמנם הכלל הוא שאין שליחות לגוי, ואשר על כן, אי אפשר לברך על פעולת הגוי, כי אין הגוי בכלל שליחות (ב"מ ע"א:). אבל ישנה דעה באחרונים (מחנה אפריים) הנסמכת על המושג 'יד פועל כיד רבו' (ב"מ י'). הסוברת שאם השליח הוא בגדר פועל, ניתן לברך על אף שהוא גוי, כביכול שבעל הבית הוא הפועל דרך עשיית הפועל השכור לו. למעשה לא סומכים על דעה זו, ולכן אם רוצה היהודי לברך, יעשה כנ"ל את 'הפיניש' (עיין פתחי תשובה תכ"ז א ועיין בנה ביתך כהלכה עמ' קט"ו ואילך).

ଭାରତ

369. שאלה: האם מותר להשתלח ברבנים, שלפי רוחב דעתי הם טועים בפסיקתם בענייני גאולה ארץ ישראל ומסירת שטחים?

תשובה: מרן הרב צבי יהודה קוק חנך את מאות תלמידיו, על בסיס הגמרא האומרת 'כבוד תורה עדיף על לימוד תורה', וחינך את שומעי לקחו לכבד תלמידי חכמים ללא הבחנה מהי השקפתם הפוליטית. הוא אף חי ביחסי שכנות טובים עם בני שכונות גאולה, מאה שערים, בית ישראל, וגם הוזמן לשמחות שלהם, על אף השינויים שהיו ביניהם בענייני השקפה.

370. שאלה: האם תלמיד חכם צריך להשתדל להשתמש בשפה נקיה ועדינה, כאשר הוא מעוניין לבטא את עצמו, והאם עליו להימנע מדיבור בסגנון 'רחובי'?

תשובה: הרב צבי יהודה קוק היה אומר על מאמר חז"ל: "אפילו שיחת חולין של תלמיד חכם צריכה תלמוד, שנאמר 'ועלהו לא יבול'..." (סוכה כ"א:). מכיוון שאנשים לומדים דברים אפילו משיחת חולין של תלמיד חכם, ממילא צריך שהת"ח יקפיד ששיחת חולין שלו, תהיה שיחה שיהיה אפשר ללמוד ממנה יראת שמיים ומוסר. כביכול שיש כאן שתי הוראות: האחת, כלפי הציבור שרשאי להסיק הלכה מדיבורי החולין של הת"ח. השנית כלפי הת"ח, היזהר בדיבורי החולין שלך, שהרי הציבור עשוי ללמוד ממנה.

371. שאלה: האם יש איסור לשון הרע, לומר על ישיבה מסוימת שיש בה כאלה המעשנים, בלי לנקוב בשמות של אנשים מסוימים?

תשובה: צריך להזכיר את ההלכה הפשוטה, שאיסור לשון הרע קיים גם ביחס לדיבורים על קבוצה, על ציבור, על ישוב או על מוסד מסוים (גם על מפלגה אסור ללכלך). אדרבה, ככל שהאנשים המדוברים עליהם הם מרובים, העבירה כפולה ומכופלת, עיין בספר פלא יועץ ערך לשון הרע.

הדבר שצריך להיבחן הוא מידת התועלת שיש בדיבור הזה.

כמובן ההיתר לדבר הוא רק עם אדם ששוקל לעבור לאותה הישיבה.

אם התופעה היא זניחה, והמעשנים הללו אינם בעלי השפעה על אחרים, אין צורך לספר. אבל אם ישנו חשש שאותם המעשנים יוצרים אירה כללית, כמו שאמרו בישיבות: 'הסיגריה תחילתה גאוה, וסופה תאוה', אז בוודאי שיש להסביר לו את המציאות, והוא ישקול האם מתאים לו ללמוד בה או לא, בהתחשב עם עוד מדדים כמובן.

372. שאלה: אני רואה ברכבת ספרי קריאה, יש שם ספר לא צנוע, אם אני רשאי לזרוקו לפח?

תשובה: יש בתורה מצוות תוכחה/הוכחה ויש מושג של 'לאפרושי מאיסורא'.

מצוות הוכחה בדרך כלל נעשית אחרי מעשה, ואילו מצוות הפרשה היא לפני מעשה ומטרתה היא למנוע את ביצוע העבירה.

מה מותר לעשות בשביל להפריש אדם מאיסור?

הגמרא בב"ק (כ"ח.) מסבירה שמותר להפריש מאיסור, אדם שרוצה לחיות עם שפחה כנענית, שגורר איתה מהתקופה בה היה מותר בה, בגלל שהיה עבד, וכעת הוא משוחרר. אם הוא אינו מקשיב לדברי המפריש מאיסור, והמפריש השתמש בכוח על מנת למנוע את העבד המשוחרר מלחטוא, פטור הוא על חבלתו.

על פי זה ניתן להוכיח שיש רשות ואף חיוב לכל אחד מישראל, למנוע את הזולת מלחטוא, וגם רשאי להשתמש בכוח בשביל כך (עיין משובב נתיבות על סימן ג').

לגבי המקרה הנשאל, כדאי לשים לב לשתי נקודות: א. שהספר נחשב כדבר המחטיא לפי גורם שקול, כי לפעמים בעיני אדם שמאוד נזהר מראייה אסורה, גם תמונה של אישה לבושה בלבוש מלא ייחשב כדברי פריצות.. ב. לא לעשות זאת כאשר אנשים יבחינו בכך, כי זה ייראה להם כמעשה מגונה ביותר.

העירוני תלמידי חכמים, שאין לומר שזה דבר שבחובה, הואיל ואין כאן 'אפרושי מאיסורא' בשעת מעשה, ועל כן ניתן לראות מעשה זה כרשות, ועל כן יותר מובן שאם זה מתנגש בערכים אחרים, מוטב להימנע.

מצד דיני גזל, ניתן לצרף את החשיבה, שחפץ השייך לשותפים, אם לא מגיע לכל שותף 'שווה פרוטה', אין בו דיני השבת אבידה וכן מצוות השבת הגזילה.

373. שאלה: רוצח בשגגה הנמצא בעיר מקלט, האם רשאי/צריך לצאת משם כדי להקריב קרבן פסח במועדו?

תשובה: המשנה אומרת (מכות ב ז): 'ואינו יוצא לא לעדות מצוה, ולא לעדות ממון ולא לעדות נפשות, ואפילו ישראל צריכין לו, ואפילו שר צבא ישראל כיואב בן צרויה, אינו יוצא משם לעולם שנאמר (במדבר ל"ה) אשר נס שמה שם תהא דירתו שם תהא מיתתו שם תהא קבורתו'.

רואים אם כן אפילו מצוות פיקוח נפש הדוחה בדרך כלל את כל המצוות שבתורה, ברוצח בשוגג אין מתחשבים בכך.

מדוע כך? מסביר ערך השולחן (חו"מ תכ"ו נ"ז): 'שהואיל ואם הרוצח יוצא מעיר מקלטו, התיר את עצמו למיתה, אי אפשר לומר לו שיתיר דמו בשביל אחרים, ועוד כיון שנתגלגלה על ידו הריגת נפש, רחוק הוא (כלומר לא מסתבר) שיתגלגל זכות על ידו, בהמשך דבריו הוא מסתפק במקרה שהוא מוכן לקחת את הסיכון, בשביל מצוות פקוח נפש האם מוחין

בידו או לא, כי מצד הסברא היה נראה שאין מוחין בידו, וזה שאמרנו שאינו יוצא משם, היינו שאין כופין אותו לצאת, ונשאר שם ב'צריך עיון'.

גם בתפארת ישראל על המשניות (שם) מתקשה בשאלה הנ"ל, מדוע מצוות פיקוח נפש אינה דוחה את המצווה לשבת בעיר מקלט, ואף את ההסבר האומר שיש לו לחשוש לחייו אינו כל כך מקבל, הואיל ויש חיוב להכניס את עצמו לספק פיקוח נפש, על מנת להציל את הרבים, ועל כן נשאר ב'צריך עיון'.

לגופם של דברים, מדוע אינו יוצא למצוות קרבן פסח, מסביר בתפארת ישראל שם, שלמרות שיש מקומות שעשה דוחה עשה, כגון עשה של קרבן פסח שיש בו כרת, יש לומר הואיל ויש בדין רוצח מספר עשין [והשיבו אותו, וישב בה, בעיר מקלטו ישב] על כן אין כאן אפשרות שעשה אחד, למרות שהוא חמור ידחה מספר עשין (צריך לומר שהוא מבטל עשה באונס, ועל כן אינו בעונש כרת של מבטל קרבן פסח, ובמיוחד אם שוהה רחוק מירושלים אינו בכלל כרת).

בנוסף אמרו, שאין מחויב לסכן את עצמו בשביל מצוות קרבן פסח, שהרי ביציאתו הוא מתיר את עצמו למיתה (שיח יצחק), ועוד אמרו הואיל וכפרתו תלויה בגלות, אינו מחויב לחסר את עצמו מן הכפרה בשביל המצווה (אהבת איתן על המשנה), על פי אוצר מפרשי התלמוד במסכת מכות דף י"א: .

374. שאלה: האם מותר לטייל במדינת ירדן?

תשובה: שמעתי בשם הרב מרדכי אליהו, שבאזור הצפוני מותר, אם אין סכנה בדבר, וכן השיב לי הרב דוב ליאור שמצפון עד נחל ארנון מותר.

375. שאלה: האם אני רשאי לצאת למילואים בשנה הראשונה לנישואין?

תשובה: יש שני צדדים להתיר זאת:

הראשון, הואיל והמילואים מוגדרים כמלחמת מצווה שבה אפילו חתן יוצא מתדרו וכלה מחופתה. השני, עיקר האיסור, כפי שעולה מלשון הראשונים הוא על המצביא/המלך "שלא להוציא חתן מביתו כל שנה ראשונה", ואין איסור אישי עליך בתור חייל (עיין מנחת חינוך תקפ"א ג).

יש ששאלו אולי בגלל שאין זה גיוס כללי אלא כל גדוד מגויס לבדו, אין זה נחשב למלחמת מצווה, אבל בספר הצבא כהלכה (עמ' כ"ה הערה 16) הוכיח שאין סברא זו נכונה, שהרי גם בימי קדם לא היו מגייסים את כל אנשים (במלחמת שאול נגד פלישתים, גויסו שלושה מבין שמונה בני ישי).

376. שאלה: אני רואה ושומע שישנם אנשים המקנחים את האף בבית הכנסת בקולי קולות בשעת התפילה, ואינם מודעים לכך שהדבר מפריע לי, ולדעתי מתאים שישמיעו קולות הללו מחוץ לבית הכנסת. איך אני יכול לעורר על כך?

תשובה: אדם מתבקש לא לגרום לחברו דבר המצער, כפי שהגמרא אומרת (חגיגה ה.): "רבי יוחנן כי מטי להאי קרא בכי 'כי את כל מעשה האלהים יביא במשפט על כל נעלם' עבד שרבו שוקל לו שגגות כודונות תקנה יש לו מאי על כל נעלם אמר רב זה ההורג כינה בפני חברו ונמאס בה, ושמואל אמר זה הרק בפני חברו ונמאס".

ישנו סיפור בגמרא על כך שתלמיד נכנס לכיתה אחרי שאכל שום וזה גרם עגמת נפש לרב, ובעקיפין התבטל השיעור בגללו (סנהדרין י"א.).

כמו כן הבן איש חי כותב (ש"ר תצא י"ד): 'אסור להשליך נבילה ברשות הרבים, במבואות בתוך העיר, כגון תרנגולת או חתול שמתו, או דג סרוח וכיוצא. ומצווה על כל אדם שרואה נבילה מוסרחת ברחובות העיר, שיתן לאתר שכר טרחו כדי שיוליכנה לחוץ העיר, והרי זה נקרא צרכי רבים, ובפרט לפי דברי רבינו האר"י ז"ל, שהזהיר מאד לבלתי יריח אדם סירחון נבילה, כי דבר זה מזיק מאד גם לנפש'.

377. שאלה: הבת שלי נפגעה מהמורה, האם מותר לשתף על כך בקבוצת הורים שיש לי בנייד?

תשובה: גם למורים יש אישיות רגישה, ויש לשמור על כבודם.

אם אני חושבת שהמורה נהגה לא כשורה, הדבר הראשון הוא לשוחח ישירות איתה. התופעה שמדברים מאחורי הגב ויוצרים עליה 'דעת קהל שלילית' היא מנוגדת לדרכה של תורה.

יוסף הצדיק ראה דברים אצל אחיו, שנראו לו לא כשורה. לפי ההלכה יש לשוחח עם אביו או רבו של עובר העבירה, אבל אין לדלג על הדיבור הישיר עם העבריין, ואולי על כך נענש יוסף.

378. שאלה: האם מותר לקבל תרומה לישיבה וכדומה מיהודים הגרים בחו"ל?

תשובה: זה מתחלק לשניים. אם מדובר באדם שמחמת אונס הוא גר שם, כגון בשליחות או בעיסוק רפואי או כל דבר המתיר להשתהות שם באופן זמני, בוודאי שמותר לקבל ממנו. אם מדובר ביהודי שחושב שזה מותר לכתחילה לגור שם, הרי יש כאן כעין חילול ה', שהרי כל מציאות האומה בחו"ל, גובלת בחילול ה' כפי מה שהנביא יחזקאל מתנבא (ל"ו, כ): 'יָבֹאוּ אֶל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר בָּאוּ שָׁם וַיְחַלְלוּ אֶת שֵׁם קִדְשִׁי בְּאָמַר לָהֶם עִם ה' אֱלֹהֵי מִצְרָיִם יֵצְאוּ'. אם מקבלים מהם תרומות, זה לפעמים נתינת גושפנקא לאמירה שהם אומרים: 'הישוב היהודי בארץ ישראל, אינו יכול להתקיים ללא תמיכה שלנו, תושבי חו"ל', כלומר מבלעדי מחללי השם, אין תקומה לעם ישראל בארצו.

ידוע על גדולי ישראל, כמו הרב ישראל אבוהצירא, שלא הסכים לקבל כסף מרווחים של מחללי שבת, ורבי יצחק אלפיה, החזיר לבית הספר משכורת של ששה חודשים כיון שתורם לביה"ס היה מחלל שבת, וכן אחרים שלא הסכימו לפדות שקים, מתורמים שלא נתנו בלב שלם וכדומה.

אני יודע שאין דעה זו הדעה הרווחת בציבור הרבנים, והנראה לעניות דעתי כתבתי.

379. שאלה: בבנק בו אני עובד, יש פועל ניקיון יהודי, האם מותר לזרוק דפים על הרצפה, בהנחה שיש מי שינקה אחרי?

תשובה: אתה עלול לעבור על שתי עבירות:

א. לא לרדות בפרך באחיך העברי (על פי שערי תשובה ג ס) שמשמעו שלא ישתעבד אדם בחבריו.

ב. 'ירישתם אותה וישבתם בה', וכתב הרמב"ן בביאורו את המצווה (בהשמטות לספר המצוות מ"ע ד') 'שלא נעזבה ביד זולתנו מן האומות או לשממה', דהיינו כאשר ישנו חָבֵל ארץ או מקום המיועד לשוב, שהוא חרב או מלוכלך, עוברים על העשה הנ"ל [חברי הסתייגו מהבנה שלי במצווה זו].

הערה: מה שכתבתי לעיל הוא על פי רבנו יונה בשערי תשובה, שהבין שאיסור זה הוא כללי ביחס לכל אדם/חבר, כפי שכתב: 'לא ישתעבד אדם בחבריו, ואם אימתו עליהם או שהם בושים להחל דברו, לא יצוה אותם לעשות קטנה או גדולה, אלא לרצונם ותועלתם, ואפילו להחם צפחת מים או לצאת בשליחותו אל רחוב העיר לקנות עד ככר לחם, אבל אדם שאינו נוהג כשורה מתר לצוותו לכל אשר יחפץ'.

אבל הרמב"ם ובדרכו הלך גם בספר החינוך שאיסור זה מתייחס רק לעבד עברי אבל ביחס לישראל שלא נמכר, מותר להשתמש בו כעבד, שהרי אינו עושה מלאכה זו אלא ברצונו ומדעת עצמו.

ובספר החינוך (שמ"ו) מוסיף: 'ואף על פי שאינה נוהגת בזמן הזה, לפי שאין קנין עבד עברי נוהג, מכל מקום ראוי לו לאדם להיזהר בעניין מצוה זו גם היום בהיות עניים בני ביתו, ולהיזהר בה הרבה'...

ועל דבריו כתב המנחת חינוך: 'כתב זה מדרך מוסר אבל על הלאו אינו עובר רק בעבד עברי כמבואר בספרי'.

סיכום: אין בכך איסור, אבל וודאי שאינו מדרך המוסר.

380. שאלה: במקרה הנ"ל, אבל העובד המנקה הוא אינו בן ברית, מה הדין?

תשובה: אתה אמנם לא עובר על הלאו הנ"ל אבל אתה מבטל את העשה הנ"ל.

381. שאלה: אישה מגיעה אלי לקבלת עזרה ואני תומכת בה. מה הם גדרי לשון הרע, כאשר אני מכירה את בעלה, והיא מספרת עליו דברים שכואבים לה הקשורים אליו?

תשובה: יש להתיר משני כיוונים:

א. איסור לשון הרע הוא כולל את השמיעה. יש מצבים שהתירו את השמיעה כאשר אין בדעתו להאמין לדברים.

ב. שמיעת דיבורים שמטרתה לעזור לחבר/לאישה/לבעל לפרוק את מה שעל ליבו, אינו כלול באיסור לשון הרע וגם אז אסור לך להאמין לדברים (עייני עוד בשו"ת שאילת שלמה ח"ג עמ' 211).

מניסיון, הרבה פעמים נאמרים הדברים באופן מוגזם, ועיקר המטרה של הדובר/ת הוא לקבל תשומת לב ואוזן קשבת, (אם תקבלי את הנחת, שמטרת הדוברת היא לפרוק מעל עצמה, ולא דווקא לדייק בדבריה, יותר קל יהיה לך לא להאמין לתוכן הסיפור).

382. שאלה: האם מותר לי לנסוע עם נהג שיש לו שלילת רישיון?

תשובה: לפעמים אדם לא חידש מתוך רשלנות, אבל אם הדבר נגרם בגלל עבירת תנועה המעידה על זלזול הנהג בשמירת החיים, הייתי מפעיל את שיקול הדעת האם אין סכנה בדבר, ואם אין סכנה הייתי מתיר לעצמי אם הוא מזמין אותי, אבל לא הייתי יוזם את הנסיעה משום 'לפני עוור'.

383. שאלה: קיבלתי הזמנה להכין קריקטורה, אשר מגנה באופן חריף, את התופעה שמדינת ישראל מוכרת נשק לגויים, בין היתר למשטרים העושים פשעים באופן חופשי. האם מותר להכין אותה בידיעה שהמזמין ישתמש בה גם בחו"ל, ויהיה בכך הכפשה למדינתנו?

תשובה: יש לכתוב באופן עדין.

384. שאלה: האם מותר במסיבת סיום שנה, לחקות את המורה?

תשובה: אם ביקשת ממנה רשות, ונראה לך שהיא עונה באופן כן (מה שנקרא פְּנָה), מותר הדבר, ואם לא אז זה מאוד חמור בגלל ואהבת לרעך כמוך ובגלל עוון ביזוי זלזול הורים ומורים.

385. שאלה: עשינו שיפוצים בבית וגם הרחבנו אותו, האם עלינו לקיים כעת 'חנוכת הבית', ומה הדין אם כבר עבר מאז שנכנסנו לבית?

תשובה: ניתן ללמוד הלכה זו, מהדין של החוזרים מעורכי מלחמה. מי שסתר את ביתו ובנאו מחדש, אם הוסיף בו חדר וכדומה, חוזר מעורכי מלחמה (סוטה מ"ד), על כן גם כאן אם

חידש משהו בשיפוץ כגון שהרחיבו, יעשה חנוכת הבית. עיין בן איש חי (ראה ז) מה שכתב, ונראה שדיבר על בונה בחו"ל דווקא (על פי שו"ת מבשן אשיב עמ' 90).

386. שאלה: לא עשינו חנוכת הבית וכבר עברה שנה, האם יש מקום לעשות זאת עתה?
תשובה: יש שדימו זאת לדיני חונך ביתו שחוזר מעורכי מלחמה, כל עוד לא עברה שנה מאז שנכנס לבית (הערת הרב אביגדר נבנצל בספר הנ"ל עמ' 93), אבל מסופר על הרב מרדכי אליהו שהיה שואל את האנשים שסיפרו שעוברים עליהם צרות, האם עשיתם בזמנו חנוכת הבית, ואם לא עשו היה מזרו אותם לעשות. נראה שאמר את דבריו לא מן הדין, אלא בא לעורר להכרת הטוב, ששייך גם אם זה באיחור (מבשן אשיב הנ"ל). הערת הרב יהודה נקי: פעם שאלתי את הרב עובדיה יוסף ואמר לי גם על שכירות, וכמדומני שהיה כבר שנה שגרתי.

387. שאלה: קיבלתי היום גט, האם יש עניין שאלך למקווה אחרי קבלת הגט?
תשובה: לא שמענו מעולם על מנהג כזה, וככלל בימינו אישה לא נשואה אינה טובלת.

388. שאלה: האם מותר לאכול במסעדה שיש בה הכשר שהוא לא מתואם עם הרבנות הראשית?

תשובה: לא, כי זה פוגע בכל המערכת של כשרות ממלכתית. חושבים להרוויח במיקרו ומפסידים במאקרו.

389. שאלה: האם יש לחדול מלצרוך את ספרי 'ספריית פיג'מה' המגיעים לישוב באופן 'חינמי' דרך גני הילדים?

תשובה: יש לחשוד בכל חומר המגיע לנו בחינם, ובמיוחד כאשר רואים שיש גופים המממנים את הפרוייקט מלבד משרד החינוך. יש אנשים שעברו על החומרים וראו בהם נזק רב בעיקר במסרים האג"בי"ם שבו, שרק עין ביקורתית שעברה על הספרים שמה לב לכך. אצל גדולי ישראל ישנם שני סגנוני הוראה: א. לחדול מלחלק חומרים הללו כלל. ב. לתת כל ספרון לוועדה מוסמכת כדי שתבדוק ושתגיעה למסקנה ספציפית כלפי אותו הספר האם ראוי לחלקו [שלחתי מייל ארוך בד לחברים עם מאמר ביקורת בנידון].
זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו.

390. שאלוני, האם מה שיש במשפט הכללי, עניין של 'חילוט נכסים', כגון מה שמקובל להשמיד סמים שנמצאו בידי הסוחר בהם וכד', האם יש להליך זה מקורות במשפט העברי.

תשובה: ביחס לאדם שחילל שבת.

ההלכה רואה בחומרה את העובדה שיהודי חילל שבת בזדון, ועל כן מנעו ממנו להפיק תועלת ישירה, מכך שהוא חילל שבת, לשון השו"ע או"ח שי"ח א.

המבשל בשבת, (או שעשה אחת משאר מלאכות), (טור), במזיד, אסור לו לעולם ולאחרים מותר למוצאי שבת מיד; ובשוגג, אסור בו ביום גם לאחרים, ולערב מותר גם לו מיד; (ואם אמר לאינו יהודי לעשות לו מלאכה בשבת, ע"ל סימן ש"ז סעיף כ').

1. ביחס לאדם שרצה לנצל את ההלכה ש'דבר האבד' מותר לעשותו בחול המועד, ועל כן אמרו שאם 'ניצל את הפירצה' הזו, [כגון שמלכחילה התחיל את העיסוק במלאכה, ככה שבחול המועד יהיה מוכרח לסיים, כי לולא סיום העבודה, התוצר יתקלקל] הדין הוא לאבד את התוצרת:

לשון ההלכה: (שו"ע או"ח תקל"ח ב'): המכין מלאכתו והניחה למועד ועשאה במועד, ב"ד מאבדין אותה ממנו ומפקירים אותה לכל.

2. ביחס לקרבן בכור, הדין הוא כך. מי שנולד לו בכור בהמה טהורה, נותן אותו לכהן, והכהן יביא אותו בתור קרבן בבית המקדש ויהנה מהבשר.

במקרים בהם היה נופל מום בבכור, היה מותר לשוחטו כבשר חולין בכל מקום.

הכהנים היו חשודים ליזום מום במכוון בבכור על מנת להקל על עצמם את החיים.

חז"ל ראו זאת בעין לא טובה, ועל כן קנסו את התוצר, זאת אומרת אם שחטו את הבכור לפני שהראו את מומו למומחה חיצוני, אין ליהנות מהבשר עצמו כלל.

שו"ע (יו"ד שי"ג א) אסור להטיל מום בבכור; אפילו לגרום לו מום, כגון ליתן דבילה על גבי אזנו כדי שיתלנה הכלב משם ויקטע אזנו עמה וכיוצא בזה, או שאומר לעובד כוכבים להטיל בו מום. ואם עשה מום בידיים או בגרמתו, אין שוחטין אותו על ידו עד שיפול בו מום אחר מעצמו.

3. ישנו מקרה נוסף, שהוא 'על גבול', כלומר מבחינת העבירה זה על הגבול, אבל מבחינת החילוט הרי הוא דומה למקרים הנ"ל.

אם יש חכם שהורה שאישה מסויימת, מותרת להינשא לשוק, כי הוא מתרשם מהעדויות שבעלה כבר לא בין החיים, אין הוא רשאי לישא את אותה האישה.

החכם שאסר את האשה בנדר על בעלה הרי זה לא ישאנה מיאנה או שחלצה בפניו ישאנה מפני שהוא בית דין וכולן שהיו להם נשים. יבמות סוף פרק ב.

4. ביחס לדיני כלאים, הכלל הוא שאין לזרוע באותו מקום בערבוביאי שני סוגי זרעים.

אבל אם המין המיעוט הוא פחות מאחד לעשרים וארבע, הרי הוא לא משמעותי והוא בטל במיעוטו.

חז"ל הורו שאם מוצא בעל הבית שצמח אצלו כמות גדולה מכמות הנ"ל, הוא מחוייב להסיר את הסוג שהוא המיעוט.

בהתחלה שליחי בית הדין היו עוקרים בעצמם, אבל אחרי שראו שהבעלים לא טורחים בעצמם, אלא להיפך הם נהנים משירותיו של בית הדין השולח פועלים שיעקרו את העשבים השוטים, התקינו להפקיר את כל השדה כולה.

המקור נמצא במסכת שקלים (פרק א משנה ב): 'אמר רבי יהודה בראשונה היו עוקרים ומשליכים לפניהם. משרבו עוברי עבירה, היו עוקרים ומשליכין על הדרכים, התקינו שיהיו מפקירים כל השדה כולה'.

וזה לשון המאירי על נועד קטן: בראשונה אחר ששלוחי בית דין עוקרין את הכלאים לא היו קונסים אותן בדבר ולא עוד אלא שבעלי בתים נוטלין את הנעקר ומשליכין לפני בהמתם התקינו שיהיו עוקרין ומשליכין על הדרכים ועדין היו שמחים שמנכשין להם שדותיהם חזרו והתקינו שיהיו מפקירין כל השדה כלה וכמה היו מוצאים שם עד שהיו עוקרין אותם לתקנה ראשונה או מפקירין את השדה לתקנה אחרונה כל שיש שם מצמחי הכלאים אחד מעשרים וארבעה שבצמחים שבזרעים האחרים וכן בזרעיתם כל שיש בזרע שהוא זורע אחד ועשרים וארבעה ממיין אחר ימעט פחות מכן לא היו עוקרין כלל.

5. ניתן להביא דוגמא נוספת בהלכה, שהיא נוגעת במקצת לנושא, בכך שהיא גוזרת סנקציה כללית לאדם שהוא בחזקת גנב, שלא לסחור איתו, באותן הסחורות שסביר שהגיעו אליו מעסקיו הנלוזים.

והדברים מבוארים במשנה בסוף מסכת בבא קמא ומנוסחים היטב בלשונו של הרמב"ם (גניבה ו, א-ד):

(א) כל דבר שחזקתו שהוא גנוב אסור ליקח אותו וכן אם רוב אותו הדבר שהוא גנוב אין לוקחין אותו לפיכך אין לוקחים מן הרועים צמר או חלב או גדיים אבל לוקחין מהן חלב וגבינה במדבר אבל לא ביישוב ומותר ליקח מן הרועים ארבע צאן או ארבע גיזות של צמר מעדר קטן או חמש מעדר גדול שאין חזקתו שהוא גנוב בדבר זה:

(ב) כללו של דבר כל שהרועה מוכרו אם היה בעל הבית מרגיש בו מותר ליקח אותו מן הרועה ואם אין בעל הבית מרגיש בו אסור ליקח אותו:

(ג) אין לוקחין משומרי פירות עצים או פירות אלא בזמן שהן יושבין ומוכרים והסלים לפנייהם והפלס לפנייהם שהרי הדבר גלוי ויש לו קול ואין זה גניבה ולוקחין מפתח הגינה אבל לא מאחורי הגינה וכולן שאמרו הטמן אסור ליקח מהן ומותר ליקח מן הארים שהרי יש לו חלק בפירות ובעצים:

(ד) אין לוקחין מן הנשים ומן העבדים ומן הקטנים אלא דברים שחזקתן שהן שלהן מדעת הבעלים כגון נשים שמכרו כלי פשתן בגליל או עגלים בשרון וכולן שאמרו הטמן אסור

ליקח מהן מפני שהן בחזקת גניבה ולוקחין ביצים ותרנגולים בכל מקום מכל אדם ואם אמר הטמן אסור.

391. שאלה: האם סעודת מצווה, צריך שתהיה בפת דווקא?

בחכמת אדם (כלל קמ"ט אות כ"ד) כתב: ומי שאפשר לו לעשות סעודה ומקמץ ואינו נותן רק קאווע או יין שרף ומיני מתיקה לא יפה עושה והגר"א מיחה בהם.

פוסקים אחרים מביאים עוד מקורות לכך, שראוי שסעודה זו תהיה בבשר ויין, כדין כל סעודה חשובה.

בהמשך דבריו, מתייחס החכמת אדם למה שכתב הרמ"א שנוהגים לעשות סעודת שלום זכר, וגם היא נקראת סעודת מצווה. וכתב על כך החכמת אדם:

עוד נהגו לעשות סעודה במיני פירות ומשקין בליל שבת שקודם המילה והיא גם כן סעודת מצוה.

הרי לן מדבריו, שאף שסעודת שלום זכר נקראת גם כן סעודת מצווה, אפשר להסתפק בה במיני פירות ומשקים. ועל כן, מה שכתב שצריך שהסעודה תהיה כראוי, הוא משום כבודה של סעודת המילה, ולא בתורת חיוב של דין סעודה בסעודת מצווה.

ומה שכתב בילקוט יוסף (שובע שמחות ב פרק יא סעיף ג) שצריך לעשותה לכתחילה על פת, והפנה לדברי חכמת אדם הנ"ל, צ"ע, שכן בחכמת אדם הנ"ל לא מבואר שצריך פת כלל, אלא סעודה חשובה.

ועיין במגן אברהם (תרצ"ה, סק"ט) שכתב שאין חובת פת בסעודת פורים, וכן הוא בשערי תשובה (שם אות א). אמנם, במור וקציעה כתב שחובת סעודה בפורים היא בפת בדווקא. ועיין בדברי יצי"ב (יו"ד קסג) שתלה במחלוקת המגן אברהם והמור וקציעה את השאלה אם גם בברית יש חובת סעודה בפת דווקא. ועיין עוד בספר רץ כצבי חנוכה ופורים סימן לד) שהאריך בעניין זה.

לענ"ד אחר שעיקר המטרה של הסעודה היא לפרסם את המצווה, מסתבר שאין צורך בסעודה בפת, ואדרבה, עיקר הדבר הוא להרבות משתתפים, ואם יכול לעשות קידוש לכל הקהילה, הוא דבר ראוי יותר מאשר להאכיל מספר מצומצם של אנשים, בסעודה מלאה. ובפרט שאחר כך יעשו עוד סעודה בביתם, שתהיה סעודת שבת, בפת ובשר ויין.

וראוי שגם לסעודה שבבית יארחו מישהו לרגל הברית, כדי שיהיה ניכר שגם הסעודה בבית היא סעודת ברית.

שאלות הקשורות ליום העצמאות,
ושאלות העולות כהמשך ישיר מהעובדה שזכינו לעצמאות.

392. שאלה: האם זה הגיוני להקדים את ארועי יום העצמאות בגלל שבת, שהרי הנס קרה בתאריך ה' ואיך ניתן לומר הלל בד' אייר, ולהתיר גילוח ושירים ומחולות לא ביום שקרה הנס?

תשובה: עצם ההקדמה מורה על דבר גדול. אמנם מדינת ישראל לא לקחה על עצמה את האכיפה על שמירת השבת על הפרט, אבל באופן ציבורי, המדינה החליטה שלא יהיה חילול שבת (המוני), ועל כן הוחלט לא לחגוג על חשבון חילול שבת. גם בימים שחז"ל קבעו (פורים וצום תשעה באב) מצאנו אפשרות של הקדמה או אחור (עיין גמרא מגילה דף ה.).

393. שאלה: חז"ל אמרו ביחס לימים טובים: 'חציו לה' וחציו לכם' האם זה נכון גם ביחס ליום העצמאות?

תשובה: בוודאי! הדבר בא לידי ביטוי בתפילות החגיגיות וכן בשיעורי תורה שנקבעו באותו יום. כדאי לקבוע חברות או שיעורים העוסקים בענייני מלכות וממשלה, ישוב הארץ, לימוד המצוות התלויות בארץ וכו'. כמוכן שיש להכין דברי תורה [עדיף שיהיו נוגעים בענייני דיומא] ולאומרם בסעודות החג, בצירוף הזכרת מאורעות וניסים שקרו במלחמת העצמאות.

394. שאלה: האם יש ערך לציין את יום העצמאות בסעודה גם בליל החג?

תשובה: בוודאי, כמו כל שבת ויום טוב, שאמנם 'כבוד היום עדיפא' אבל עורכים סעודה גם בלילה.

395. שאלה: בישוב שלנו ישנה תוכנית המתחילה מיד אחרי ערבית, האם ואיך ניתן לקיים סעודה משפחתית בלילה?

תשובה: כמו בליל הסדר, הלילה הזה ארוך וניתן לערוך סעודה 23:30 בגמר הפעילות הציבורית והריקודים.

396. שאלה: האם צריך לקרוע את החולצה כאשר אנו רואים את הר הבית חרב?

תשובה: חז"ל קבעו לקרוע כאשר רואים ערי יהודה בחורבן. בבית יוסף מבואר שהגדרת חורבן נקבעה לפי השלטון, כלומר אם יש שלטון יהודי זה נקרא מיושב ואם חלילה יש שלטון של גויים, זה נקרא חרב על אף שהמקום בנוי. הרב צבי יהודה קוק הורה שגם ביחס לראיית הכותל ומקום המקדש חרב, ההגדרה היא לפי השלטון, ועל כן ממלחמת ששת הימים אין לקרוע בראיית מקומות הללו.

397. שאלה: האם ניתן לקיים מצוות ישוב הארץ על ידי שליחות, כלומר אממן אנשים שיעשו המצווה בשליחותי?

תשובה: ישנה הגדרה בספרות ההלכה, שמצוות הנקראות 'מצוות שבגופו' לא ניתן לקיים על ידי שליח (על פי קצות החושן סימן קפ"ב א'), ולכן אי אפשר לבקש משליח שיניח תפילין במקומי או שיתפלל במקומי. אותו הדבר לגבי מצוות ישוב הארץ.

398. שאלה: מי שמבקר בארץ כתייר, האם מקיים מצווה זו?

תשובה: אחד הפוסקים אמר על כך: 'נותן נשמה עליה ורוח להולכים בה'. כלומר מי שגר כאן זוכה למדרגת נשמה ואילו מי שמבקר בה, זוכה רק למדרגת רוח. המצווה היא להיות כאן באופן קבוע ולא רק לבקר. כמוכן עדיף קצת מכלום.

399. שאלה: יש לי קרובים דתיים שאינם רוצים לעלות לארץ, מה ניתן לעשות?

תשובה: תמליץ להם שבינתיים ירכשו דירה בארץ, וישלחו את ילדיהם לבוא ללמוד ולשרת כאן, ואולי בזכות זה הם גם יעלו בעתיד.

400. שאלה: איך ניתן לומר שאנחנו בתהליך גאולה כאשר ישנן מלחמות ופיגועים?

תשובה: חז"ל אומרים שמלחמות הן אתחלה של גאולה, כלומר חז"ל לא ראו סתירה בין הצורך להילחם לעובדה שהתחיל תהליך של גאולה.

401. שאלה: האם מקיימים מצוות ישוב הארץ בכל מקום או רק ביש"ע?

תשובה: בכל מקום שהוא בשטחי ארץ ישראל ניתן לקיים מצווה זו. ישנו עיקרון האומר שאם יש מצווה שאין עליה 'הרבה קופצים' יש ערך גדול לקיימה. על כן יש הידור מצווה להתיישב דווקא באותם המקומות שישנה עדיין חולשה מדינית וביטחוניות כלפיהם. ככל שיהיו באותם ישובים יותר מתיישבים, יש סיכוי שהפולמוס סביב צדקת קיומם יסתיים.

402. שאלה: האם יש חובה לשרת בצבא, והאם צריך להיות דווקא קרבי?

תשובה: ראשית, מי שיכול ללכת לשיבה, ולתרום בכך חלקו למדינת ישראל, זה בוודאי עדיף. אחרי שנות הישיבה, אדם חייב לשרת בצבא, ועדיף שיעשה זאת במקום שהוא יכול לעשות שירות יותר משמעותי ונצרך לצה"ל. כמוכן שהצורך נקבע לפי צרכי המדינה ולא רק על פי החלום לאן רצית להגיע. אחרי מלחמת יום הכיפורים היה צריך שהרבה יתגייסו לחיל שריון בעקבות האבדות הרבות שהיו המלחמה, על כן היה ראוי אז לבטל רצון פרטי לשרת בסיירת וללכת דווקא לשריון, וכן על זה הדרך.